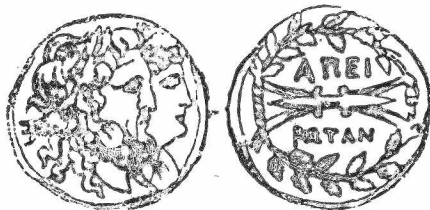

ἙΠΕΙΡΩΤΙΚῆ

ἙΣΤΙΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΛΒ'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΤΕΥΧΟΣ 369 - 370

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1983

† MIX. XAP. MANOS
ΕΓ. Α. ΦΑΚΑΤΣΕΛΗΣ
Ίδρυται 1952—54

Ίδιοκτήτρια - Διευθύντρια
1954—56

† MIX. XAP. MANOS
1956—73

† MIX. XAP. MANOS
ΔΗΜ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

Ίδιοκτήτης - Διευθυντής
ΔΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Ήπιτροπή, έπιμελείας ύλης:

ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΑΚΟΣ
ΓΙΩΡΓ. Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ
ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
ΝΙΚΟΣ ΤΕΝΤΑΣ
ΚΩΝ. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Σ Υ Ν Δ Ρ Ο Μ Α Ι
(έτήσια)

Έσωτερειού	Δοχ. 1000
Νομ. Προσώπων & Όργανισμών, Τραπεζών	» 1500
Κοινοτήτων & Σχολείων	» 1000
Έξωτερειού	Δολλ. 40
Τιμή τεύχους	Δοχ. 250

Άνταπιστέλλοντα μέλη της Ήπιτροπής:

Α. Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ	(Αθήνα)
ΧΡΥΣ. ΖΙΤΣΙΑ	(Θεσσαλονίκη)
MIX. ΠΕΡΑΝΘΗΣ	(Αθήνα)
ΑΝΔΡΕΑΣ ΡΑΔΟΣ	(Ίασιον Ρουμανίας)
ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ	(Αθήνα)

Έμβάσματα: «ΗΠ. ΕΣΤΙΑ» Όδος Μελετίου Γεωγράφου 53, Ίωάννινα, Τηλ. 26-659

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Διον. Μιτάκης	: Κώστας Χορμόδας και Κώστας Λαγουμτζής (ιστορ. μονογραφία)	Σελ. 1
Διον. Τάτση	: Δυό Πατριαρχικά σιγγίλια προς την Ί. Μονή Σωτήρος Χριστού της Κλειδωνιάς Κονίτσης (ιστ. στοιχ.)	» 9
Γιάννη Σακελλίωνα	: Όδός Κόντη (Βελιγράδι) (ιστορικά στοιχεία)	» 17
Γιάννη Μουγογιάννη	: Ό επίσκοπος Τρίκης Διονύσιος ό Φιλόσοφος (ιστορ. μονογραφία)	» 22
Πάνου Δημ. Τζιόβα	: Ήπειρωτικά σύμμεικτα (Ή αγορά της Γότιστας — Ό Ίωαννίνων Γερβάσιος Ώρολογάς) (ιστ. μελέτη)	» 25
Δημοσθ. Γραμματοπούλου	: Ή Μολδοβλαχία του 18ου αιώνας (ιστορ. μονογραφία)	» 37
Γιώργου Βαλέτα	: Άθανάσιος Ψαλίδας (άνακοίνωση)	» 45
Κων. Α. Διαμάντη	: Λαογραφικά Ροδαυγής Τζουμέρκων (δημοτ. τραγούδια)	» 46
Άλεξ. Λαζάνη	: Λαογραφικά Κατσανοχωρίων Ήπείρου (λαογρ. μελέτη)	» 52
Μιχ. Γ Τρίτου	: Νικόλαος Τζαρτζούλης (φιλολογική πραγματεία)	» 56
Νίκου Α. Τέντα	: "Έλληνα... Έλληνα (διήγημα)	» 67
Γιώργου Παπαστάμου	: "Άσματα Γ΄ και Δ΄ (ποίηση)	» 85
Άρσένη Γεροντικού	: Δυό έποχές (δοκίμιο)	» 90
Βασιλ. Βιτσαζή	: Πώς μοιάζουν — Κυπαρίσις (ποιήματα)	» 94
Νίκου Τέντα	: Κιλκίς (ποίηση)	» 95
Παν. Σωτήρχου	: Στίχοι — Λυγμοί — Άπόστιχα (ποιήματα)	» 96
Luis Pastoral (μετ. Μάγιας - Μαρίας Ρούσσου)	: Τό ποίημα της τέλειας συντροφιάς (ποίηση)	» 97
Γιώτας Παρβενίου	: Έν όνόματι (ποίηση)	» 98
Ρωξάνης Παυλέα	: Συνομιλία (ποίηση)	» 99
Άντιγόνης Γαλανάκη - Βουρλέκη	: Άλλαγή σκηνοθεσίας (ποίηση)	» 99
Γιάννη Κατσιόραη	: Προσδοκίες (ποίηση)	» 100

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ: Σ η μ ε ι ώ μ α τ α : Τζέκι Λαγωνίνα (Α. Κόκκινου) — «Τζέκι, 2.12.82» (Α. Άρμύρα) — Ή θράβευση του Τάξη Σιωμοπούλου (Δ. Κόκκινου) — Έκθέσεις κα «γκυλερι» (Β. Μάργαρη). — Πνευματικά γεγονότα. — Έυχαριστήριο. — Κριτική του βιβλίου. — Τεχνοκριτικά. — Ή Δ.Ε.Η. ιδρύει ταχύροθμη Σχολή Μετεκπαίδευσης.

Δ)ΝΣΕΙΣ: Συντάξωας: Δ. Κόκκινος — Μελετίου Γεωγράφου 53 - Ίωάννινα
Τυπογραφείου: Φ. Β. Μπαμπούσης — Γ. Διβολή 15 (Α. Τούμπα) - Θεσ)νίκη
Έκτύπωση: Τυπογραφείο «Η ΔΩΔΩΝΗ», Κονίτσης 195, τηλ. 920.610 & 925.159 - Θεσ)νίκη

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΛΒ'

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1983

ΤΕΥΧΟΣ 369 - 370

ΔΙΟΝΥΣΗ ΜΙΤΑΚΗ

ΚΩΣΤΑΣ ΧΟΡΜΟΒΑΣ & ΚΩΣΤΑΣ ΛΑΓΟΥΜΙΤΖΗΣ

Εισαγωγικά

Είναι αφάνταστη ή άκαταστασία που παρατηρείται στην ιστορία μας. Μ' όποιο σχεδόν θέμα κι αν καταπιστώ, διαπιστώνω παραξενεμένος πόσα μάθαμε λειψά και στραβά. Όπως πηγαίνω να ξεκαθαρίσω κάτι ή ν' αποκαταστήσω μιὰ ἀλήθεια, ξεπετάγονται σμήνη άγνωστα και στραβομαθημένα. Μιά ιδέα πήρε ίσως ο άναγνώστης από τις μονογραφίες στην «Ηπειρωτική Έστία» για τους δυο παρανοημένους κι άδικημένους Ηπειρώτες μεγαλοκαπετάνιους του Είκοσιένα, τὸ Γιώργη Κίτσο και τὸ Νικόλα Ζέρβα, καθώς και τὸ άπολησημονημένο θαυμαστὸ παλληκάρι Γιάννη Μπαϊρακτάρη. Ἐπίσης από τὰ παράδοξα μπερδέματα τῶν Μαλαμαίων ἐπὶ Βαβαροκρατίας.

Τώρα θὰ έκπλαγούν οἱ ιστορικοὶ και φιλόστορες μαθαίνοντας ὅτι, ὁ Κώστας Χορμόβας και ὁ Κώστας Λαγουμιτζῆς εἶναι δυο διαφορετικὰ ιστορικὰ πρόσωπα, και ὄχι ἓνα και τὸ αὐτό, ἔπως μᾶς μαθαίνουν ὅλες ἀνεξάρτητα οἱ ἐγκυκλοπαιδεῖς¹ και ιστορίες μας, ἢ μᾶς ἐνημερώνουν τὰ διάφορα εὐρετήρια ιστορικῶν ἔργων.

Βέβαιος ἔτσι κι ὁ ἴδιος πὼς πρόκειται για ἓνα πρόσωπο και συγκινημένος από τὴν τόση ἀξιοσύνη του, θέλησα νὰ τοῦ φτιάσω μονογραφία, ὁπότε ψάχνοντας διαβάξω στὰ «Ἑλληνικά Χρονικά»:

«Πρὸ τινῶν ἡμερῶν μᾶς ἔστειλεν ἡ Σ. Διοίκησις ἓνα χιλίαρχον περιήγημον ἑπορευόμεν, Κωνσταντῖνον καλούμενον, ὅστις ἀφελήθη ἀπὸ ταύτην τὴν περιόρισιν νὰ δεῖξῃ τὴν εἰς τοιαύτας μηχανὰς ἐλιδεξιότιτά του».

Ἀκριβῶς δὶπλα στὴ δεύτερη στήλη τῆς ἴδιας σελίδας γράφεται, «ἐκ τοῦ χιλ. Κώστα Χορμόβα»², δηλ. πληγθῆκε ἓνας. Ἀμέσως ὑποψιάστηκα πὼς κανονικὰ πρόκειται για δυο διαφορετικοὺς ἀγωνιστές, συμπτωματικὰ χιλίαρχους. Πιθανότατα ὁ συντάκτης τῆς ἐφημερίδας γνώριζε πὼς κι οἱ δυο κατάγονταν ἀπὸ τὸ Χόρμοβο, ἀλλὰ για διάκρισὴ τους τὸν ἓνα τὸν γράφει «ὑπονομέα Κωνσταντῖνον» και τὸν ἄλλον Κώστα Χορμόβα». Δηλ. ἀπόφυγε καταγωγικὴ προσωνομία στὸν πρῶτον και ἐπαγγελματικὴ στὸν δεύτερον. Ὡστόσο διατηροῦσα ἐπιφύλαξη, μήπως ὑπῆρχε λόγος νὰ παραπλανηθοῦν οἱ ἄνθρωποι τοῦ Κιουταχῆ πὸς διάβαζαν τὰ «Χρονικά», και κοίταξα κόλουθα, τί ακριβῶς γράφει ὁ Ἡπειρώτης Γαζής:

1. Στὴ ΜΕΕ, τόμ. ΙΕ' 688 και ΚΔ' 672, φέρεται στὴν Ἔξοδο τοῦ Μεσολογγιοῦ φανεμένος ὁ τάχα ἓνας καπετάνιος, ἐνῶ ἐπέζησαν και οἱ δυο.
2. «Ἑλληνικά Χρονικά», ἀφ. 79, 3.10.1825, σ. 3.

«**Διαμάντης Χορμόδας και Κώστας Χορμόδας**, αδελφοὶ δύο ὄν ὁ μὲν Διαμάντης, συνάξας ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς Ἐπαναστάσεως ὑπὸ τὴν ὄδηγιάν του ὄλους τοὺς συμπατριώτας του Χορμοδίτας καὶ Ριζιώτας, ἕως τετρακοσίους ἀνδρας (οἱ ὅποιοι στερηθέντες πρὸ πολλοῦ τὴν παιδεία των ἀπὸ τῶν Ἀληπασιῶν καὶ περιπλανώμενοι ἔγθην κακεῖσε ἐδιφοῦσαν πρὸ πολλοῦ δι' αἷμα τουρκικὸν) ἐσύστησαν ἐν σῶμα στρατιωτικὸν ἀπὸ ἀνδρας ἐμπειροπολέμου καὶ μαχιμωτάτους, καὶ ἐστρατοπεύδυσεν ἐγγὺς τοῦ φρουρίου τῆς Ναυπάκτου. Ἐξεύροτες δὲ οἱ πολιορκούμενοι Τούρκοι τὴν ἀνδρείαν τῶν Χορμοδιτῶν καὶ Ριζιωτῶν, τόσον τρόμον εἶχον λάθει, ὥστε δὲν εἰόλμον νὰ ἐξέλθωσι τοῦ φρουρίου. Ὁ δὲ Διαμάντης Χορμόδας θέλων νὰ κάμει ἐπίδειξιν τῆς ἀνδρείας του μίαν ἡμέραν πρὸς τοὺς Τούρκους, ἐπῆρε μίαν τοεκούραν (ἀξίνην) καὶ ἐπῆγεν ἀγόδως νὰ σχίσῃ τὴν θύραν τοῦ φρουρίου, ἀλλὰ ἐπλήρωσεν, ὡς μὴ ὄφειλεν ἀκριθὰ τὴν παράλογον τόλμην του μετὴν ζωὴν του. Οὕτω λοιπὸν γονευθέντος τοῦ ἀρχηγοῦ τούτου διεσκορπίσθη τὸ τὸ σῶμα αὐτὸ καὶ ὀλίγοι ἔμειναν εἰς τὴν ὄδηγιάν τοῦ ἀδελφοῦ του Κώστια». Καί: «**Κώστας Χορμόδας**. Οὗτος ἦν ἀπὸ τὸ Χόρμοβο τῆς Ἡπείρου, ἀδελφὸς τοῦ προγονευθέντος ἀρειμανίου Διαμάντη Χορμόδα, τὸν ὅποιον διεδέχθη εἰς τὴν ὀπλαρχηγίαν καὶ ἠγωνίσθη εἰς ὄλον τὸ διάστημα τοῦ Ἀγῶνος γενναίως. Ἦν δὲ ἀνήρ ἡσυχος καὶ ἀπροάγμων, ἀκολουθῶν τὸ χρέος του μόνον μετὴν ἀπαιτουμένην ἐδεδείθειαν καὶ προθυμίαν»³.

Στὰ ὡς ἄνω δὲν ἀναφέρεται ὡς ὑπονομοποιὸς ἢ λαγουμιτζῆς ὁ ἀδερφὸς τοῦ Διαμάντη Κώστας Χορμόδας, ὅπως ἀκριθῶς μνημονεύεται ἔτσι στὴν ἐπόμενη ἀπέναντι σελίδα ὁ ἄλλος συνώνυμος συμπατριῶ του:

«**Κώστας Λαγουμιτζῆς** ἦν ἀπὸ τὴν Λέκλιν τῆς Ἡπείρου, ἀνὴρ πολεμικὸς, ἐμπειρος ὅμως εἰς τὰ λαγούμια (ὑπονόμους) πολέ, καὶ διὰ τοῦτο ὄγέλησε μᾶλλον μετὴν τέχνην αὐτὴν εἰς τὰς πολιορκίας κατὰ τῶν Τούρκων· ὄθεν καὶ κατ' ἐξοχὴν ἔλαβε τὸ ὄνομα αὐτὸ, λαγουμιτζῆς (ὑπονομοποιός)».

Καταρχή, αὐτὰ εἶναι ἀρκετὰ γιὰ ν' ἀντιληφθοῦμε πὺς πρόκειται σαφῶς γιὰ δύο διαφορετικὸς ἀγωνιστῆς, ἐνῶ γίνεται φανερό ὅτι ἡ σύγχυση ἢ ἡ ταύτισή τους ἐπῆλθε τόσο ἀπὸ τὴν συνωνυμία τους (Κώστας ὁ ἕνας, Κώστας καὶ ὁ ἄλλος) ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν συνεπωνυμία καταγωγῆς τους (Χορμόδας ὁ ἕνας, Χορμόδας ἢ Χορμοδίτης καὶ ὁ ἄλλος). Σημειωτέο ὅτι Χορμοδίτες δὲ λέγονταν μόνον οἱ κάτοικοι τῆς κομητοπολις Χόρμοβο, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπὸ τῆ Λέκλη, τὴν Εἰρήγη, τὸ Λάμποβο καὶ ἀπὸ ἄλλα Ριζιωτοχώρια.

Τὸ Χόρμοβο τῆς Βόρειας Ἡπείρου παραβάλλεται μετὸ Σούλι τῆς Νότιας Ἡπείρου, ὅπου καὶ οἱ Χορμοδίτες διεξήγγαν μακροχρόνιους σκληροὺς ἀγῶνες ἐναντία στὸν Ἀληπασά καὶ «ὑπέπεσαν εἰς πλῆθος συμφορῶν, τὴν γενναιοφυχίαν ὅμως, τὴν ἀνδρείαν, τὸ ἐλληνικὸν φρόνημα καὶ τὸν ἡρωισμόν δὲν ἔχασαν»⁴.

Στὸ Μεγάλον Ἀγῶνα πῆραν μέρος ἑκατοντάδες Χορμοδίτες μετὰ διάφορους γνωστοὺς καπετάνιους, ὡς τὸν Ἀναστάση Χορμόδα, τὸ Δῆμο Λιούλια, τὸ Βασίλη Γκικόκα ἢ Χορμόδα, τὸ Βασίλη Γκικῶνη ἢ Χορμόδα κ.ἄ.⁵, ἐνῶ κατὰ τὴν ἐναρξὴ τῆς Ἐπανάστασης σὰ γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν Χορμοδιτῶν φέρεται ὁ **Διαμάντης ἢ Διαμάντης Χορμόδας**, πῶπεσε τὴν 5 Ἰουλίη 1821 στὴνπολιορκία

3. Γ. Γαξῆ, Λεξικὸν τῆς Ἐπαναστάσεως, Ἰωάννινα, 1971, σ. 50 καὶ 76.

4. Γαξῆ, ὅπ. π., σ. 156. Σὰν ξεχωριστὰ πρόσωπα τοὺς ἀναφέρει καὶ ὁ Σπ. Π. Ἀοαβαντινός, Ἱστορία Ἀληπασά, Ἀθ. 1895, σ. 34.

5. Κ. Διαμάντης, Περιοχόμενα ΓΑΚ (1976) 15 β, σ. 1011. Βλ. καὶ Γαξῆ ὅπ. π., σ. 157 π' ἀναφέρει πὺς γιὰ τὸν Ἀγῶνα «ἐθουσιάζθησαν οἱ πλείστοι καὶ ὀλιγότατοι διεσώθησαν» Χορμοδίτες.

της Ναυπάκτου κι άφησε πλὴν άλλων τρία τουλάχιστο παιδιά όρφανά, όπως προκύπτει από πιστοποιητικό τοῦ συναγματάρχη Δήμου Λιούβια:

«*Ηστοριοῦν ὁ ὑποκαιόμενος ἐπὶ τῇ ὑπὸ τοῦ Νόμου ὀριζομένη ποιῆθῃ διὸ μακαρίτης Διαμάντης Χορμόβας ὀπλαρχηγὸς κατὰ τὸ 1821 ἐφανεύθη εἰς τὴν πόλιν τοῦ Κασσιελιοῦ τῆς Ἐλλάχου. Περὶ τῆς γενναιότητος αὐτοῦ καὶ άλλων ἀρετῶν δὲν δυναμέθα νὰ εἰπωμέν τι, διότι εἶναι γνωστὸν τοῖς πᾶσιν ἐπιζῶσιν ἀγωνισταῖς. Ὁ μακαρίτης οὗτος εἶχεν ἐγκαταλείρει δύο ἀγάμους θυγατέρας καὶ ἕνα υἱόν, ἐξ ὧν, ἡ μία θυγάτηρ του Μαρία εἶναι χήρα πρὸ ἑξ ἐτῶν, διαμενοῦσα εἰς Ἀιτανίην, ἔχουσα τέσσαρας θυγατέρας καὶ δύο υἱούς. Ἡ δὲ ἑτέρα Βασίλω καλουμένη ἔχει τέσσαρας ἐπίσης θυγατέρας καὶ ἕνα υἱόν. Ὁ δὲ υἱὸς του Βιτσέντιος Δ. Χορμόβας καλούμενος ἔχει ὡσαύτως πολυμελῆ οἰκογένειαν. Πέπεισμαι ὅτι ἡ Σεβαστὴ Ἐπιτροπὴ εἰς μνήμην τοῦ ἀνδρὸς θέλει ἀποδώσει τὸν ὀφειλόμενον φόρον τοῖς τέκνοις.*

Αἰδεῖται τὸ παρὸν ὅπως χρησιμεύσει ὅπου δεῖ.

*Ἐν Λαμῖα τῇ 18 Ἰουνίου 1865*⁶.

Ἀλλὰ πὺ σημαντικοὶ Χορμοβίτες ἀναδείχτηκαν στὴ διάρκεια τοῦ Ἀγώνα οἱ προαναφερμένοι δύο συνομόματοι, πὺ ἡ ἄγνοια καὶ ἡ ἀπροσεξία τοὺς ταύτισε, καὶ τοῦ μᾶς πέφτει ἔτσι τὸ χρέος ν' ἀποκαταστήσουμε τὴ μνήμη τοὺς ξεχώρα.

Κώστας Χορμόβας

Τὸ ἐπώνυμό του φανερώνει τὴν καταγωγή του ἀπὸ τὸ Χόρμοβο, ἂν καὶ ἡ εἰδικότερη προσωνομία του «Γαρδικιώτης»⁷ προδίνει ὡς γενέτειρά του τὸ πλησίον τοῦ Χόρμοβου Γαρδίκι. Καὶ μόνο τὰ συστατικά του αὐτὰ ἀποτελοῦν δείγματα ἀπτὰ γιὰ τὴν κατὰ τοῦ Ἀληπασά πολύχρονη δράση του. Στὴ συγκέντρωση τῶν κλεφτῶν, πᾶγινε τὸν Ἰούλι τοῦ 1807 στὴ Λευκάδα με κάλεσμα τοῦ Καποδίστρια, δρέθηκε καὶ ὁ Κώστας Χορμόβας με βαθμὸ ρωσικὸ λοχαγοῦ, ἰσθάθμος τοῦ Νότι Μπότσαρη, ἐνῶ άλλος Χορμόβας, πιθανῶς ὁ Διαμάντης, φερνόνταν ὡς ὑπολοχαγός⁸. Αὐτὸ καὶ άλλες ἐνδείξεις, ὅτι λ.χ. λέγεται «δορυφόρος», δηλ. πρωτοπαλλήκαρο ἢ συγκυπετάνιος τοῦ Ἀποκουρίτη ἀρματολοῦ Κώστα Σαδήμα στὰ Κράβαρα⁹, μᾶς κάνουν θάσιμα νὰ πιστεῦουμε ὅτι καὶ προεπαναστατικά αὐτὸς ἦταν ἀρχηγὸς στὸ Χορμοβίτικο σῶμα, καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ ἀδερφοῦ του Διαμάντη, ὅπως μᾶς εἶπε ὁ Γαζής, καὶ ὑποστηρίζουν ἐπίσης οἱ Σπηλιάδης, Φιλίμμνας, Κόκκινος καὶ άλλοι.

Στὰ τέλη Μᾶη τοῦ 1821, ὅταν δηλ. εἰσχώρησαν στὸν Κορινθιακὸ Ὑδροσπεισιώτικα πλοῖα καὶ ξεσηκώθηκε ἡ Αἰτωλ) νία, ἐπαναστάτησαν καὶ οἱ Χορμοβίτες τὰ Κράβαρα καὶ πολιόρκησαν τὴ Ναύποκτο, ὅπου τὴν 5 ἢ 6 Ἰούνη φανεύθηκε ὁ Διαμάντης.

Σημειωτέο ὅτι γύρω ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ ἀρειμάνιου Διαμάντη Χορμόβα ἔχουν

6. ΑΕΒ, φ. Διαμάντω Χορμόβα, ὅπου ὑπάρχει καὶ αἴτηση τῆς κόρης του Μαρίας, πὺ ζητοῦσε βοήθεια, ὅπως δόθηκε κάποτε στὴν ἀδερφή της Βασίλω, ἐνῶ τὴν ἴδια «οὔτε καὶ τότε δυστυχοῦσαν οἷτε ἤδη πονεμένην ἀντήμειψεν». Ἀνάλογη αἴτηση γιὰ τίς θυσιές καὶ ἐκδουλεύσεις τοῦ πατέρα του ἔκαμε καὶ ὁ Βιτσέτζος Χορμόβας.
7. Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Μ α ν ρ ο κ ο ρ δ ἄ τ ο ν, ἐπιμ. Ἐμμ. Πρωτοφᾶλτη, Ἀθ. Ἀθ. 1965, τεῦχ. Π 257 «Πρὸς τὸν καπετὰν Κώστα Χορμόβαν Γαρδικιώτη».
8. Κ. Μ α χ α ι ρ ἂ, Πολιτικὴ καὶ διπλωματικὴ ἱστορία τῆς Λευκάδος, Ἀθ. 1954, Β' 559. Βαθμολογικά ἀνώτεροι τοῦ Κ. Χορμόβα, δηλ. ταγματάρχες, ἦταν λ.χ. ὁ Κατσαντώνης, Κίτσος Μπότσαρης, Φῶτος Τζαβέλας, Γ. Βαρνακιώτης κ.ἄ.
9. Κ α σ ο μ ο ὕ λ η, Ἐν. Α' 112: «Ὁ Σιαδήμας εἰς Ἀπόκουρον καὶ ὁ Κώστας Χορμόβας δορυφόρος του εἰς Βενέτικον».

δημιουργηθεί τρία ζητήματα. Αναφέραμε ήδη δυο ένδειξεις συνήγορες του ότι γενικώς αρχηγός των Χορμοβιτών υπήρξε και προεπαναστατικά ο Κώστας. Μια τρίτη παρέχει ο Π.Π. Γερμανός που μνημονεύει πρώτα τον Κώστα και μετά το Διαμάντη. Προφανώς η παρερμηνεία πρόκυψε, επειδή ο Διαμάντης υπήρξε πύριφο κίνημα και σαν τέτοιος και νεότερος αποτόλμησε κατά μέτωπο επίθεση στο επαχθίτιο κάστρο με 400 (;) άντρες, άλλο αν το ζύγωσε μ' ελάχιτους, γιατί οί πολλοί δειλίασαν την τελευταία στιγμή¹⁰. Το δεύτερο θέμα συνίσταται στο αν ο Ήρωας έπεσε την 6, καθώς γράφουν οί Γερμανός και Φιλίμονας¹¹, ή την 5 Ιούνη, όπως θά μας πεί στην πρώτη του γνωστή μας επιστολή του ο Κώστας. Αποδεχόμενα την αδερφική μνήμη σαν πύριφο ζωντανή κι αξιοπίστη. Το τρίτο ζήτημα αφορά στο ποιά από τὰ δυο ναυπακτικά φρούρια φονεύθηκε ο Διαμάντης, στο «φρούριο ή Κάστρο τής (πόλης) Ναυπάκτου» ή στο «Καστέλι τής Ναυπάκτου ή τής Ρούμελης», δηλ. στο Άντιρριο. Ο Γαζής έγραψε άδριστα «φρούριο τής Ναυπάκτου», ο Δημιολιούλιας «έφονεύθη εις την πόλιν του Καστελιού τής Έπαχτου» (δείχνει να νοεί την πόλη), ο Σπηλιάδης άδριστα αναφέρει «τό φρούριον»¹² και οί Γερμανός - Φιλίμονας σαφώς όνομάζουν τό «Καστέλι τής Ναυπάκτου», δηλ. τό Άντιρριο, τό όποιο σαφηνίζει και ο Κώστας Χορμόδας με τή φράση «τό κατά την Ναυπακτον Καστέλι» σ' αναφορά του που θά δοϋμε πύριφο πέρα.

Η πολιορκία τής Ναυπάκτου συνεχίστηκε όπωσδήποτε μέχρι τό φθινόπωρο, άφου ο Μαυροκορδάτος έγραψε στον Ίγνάτιο την 24.9.1821: «Η Ναυπακτος πολιορκείται από τους καπετάνιους Σαδημιον, Χορμόδαν και Μακρή μαζί με έν σώμα του στρατεύματος του Καλιζοδήμου»¹³. Έξακολούθησε ν' άγωνίζεται στη γύρωμή του¹⁴ Δυτική Έλλάδα, όπου την 22.2.1822 έγινε χιλιαρχος μ' άλλους 20 Δυτικοελλαδίτες (Τσόγκα, Ίσκο, Μακρή, Καραϊσκάκη κ.ά.)¹⁵, ένω την 4 Ιούλη του ίδιου έτους, ήμέρα καταστροφής του Πέτα, διορίστηκε να κρατεί τό Μακρονόρος¹⁶ κι άργότερα συνέβαλε στην Α' πολιορκία του Μεσολογγίου¹⁷.

10. Π. Π. Γ ε ρ μ α ν ο ύ, Άπομνημονεύματα, έπιμ. Έμμ. Πρωτοφάλη, σειρά Τσωνκ. άρ. 1, Άθ. 1968, σ. 112.
11. Φ ι λ ή μ ο ν α, Δοκίμιον, σ. 3, 335—336. Βλ. και Κ ό κ κ ι ν ο υ, Έλληνική Έπανάστασις, τρίτη έκδοσις, Άθ. 1957, 2, 340.
12. Σ π η λ ι ά δ η, Άπομνημονεύματα, Α' 107.
13. Έ μ μ. Π ρ ω τ ο ψ ά λ τ η, Ίγνάτιος Ούγγροβλαχίας, Άθ. 1951, σ. 131. Συμφωνήματα οί Γερμανός — Σπηλιάδης φέρονον στη Ναυπακτο άπ' την άρχή τους Σκαλτσοδήμο — Μακρή.
14. Στο Άρχείο Κ α π ο δ ί σ τ ρ ι α (έπιμ. Κ. Δαφνή. Κέκρυφα 1978, Β' 280—282) ειδήσεις τής 28.7.1807 άπ' Άγια Μαύρα φέρονον τον Κ. Χαρμόδα στο Βραχοχώρι. Μόλο που ή πληροφορία διαφνεύστηκε, καταλαβαίνουμε πως είχε παλιά γνωριμία με τὰ μέρη του Κάρκελι. Βλ. και Άρχείο Μ α υ ρ ο κ ο ρ δ ά τ ο υ, Π 52, που μιλά στο Μαυροκορδάτο σαν έμπειρος ντόπιος όπλασχηγός: «Άπό τόρα και ύστερα ως τον Μάρτιον ήμπορείς να πιάσης τό ποτάμι (Άσπρο) και να μην αφήσης ψυχήν να περάση, φθάνει μόνον να χαλάση ο ίδιος ο περατάσης τον πόρον, ή να τον πιάσης με όλίγους ανθρώπους. Έπειτα βάλε χαμψιάν πενηνταριάν άκόμη ύποζάτο από τό Άγγελόκαστρον, τραβόντας και την χειματιριάν άπ' έδωθε, ήμπορείς να διαφεντεύσης τον Ζυγόν και τον Βλοχόν από χειμώνα ως νησίς. Πιάσε τό Άγγελόκαστρον, πιάσε τό γεφύρι του Όξεροϋ και από την άλλην μεριάν τον Φίδαρην και κάθησε ήσυχος πέντε μήνας από τό μέρος τής στεριάς».
15. Άρχεία Έ λ η ν ι κ ή ς Παλιγγενεσίας, Άμ. 1971, 1, 471.
16. Άρχείο Μ α υ ρ ο κ ο ρ δ ά τ ο υ, Π 142.
17. «Οπ. π., ΠΙ 198, που ο Δημ. Πλιάκας έγραφε από τό Μεσολόγγι την 19.3.1823:

Λεπτομέρειες για τη συνέχεια, δε γνωρίζουμε, αν κι απ' αναφορές του τόν βλέπομε γι' αρκετό καιρό στη Γραβιά και μετά να περνᾶ στο Μοριά:

«Πρὸς τὸ Σεβαστὸν Ἐκτελεστικὸν Σῶμα.

Οἱ ἀγῶνες καὶ ἐκδουλεύσεις μου πρὸς τὴν Πατριδα ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Ἱεροῦ τοῦτου Ἀγῶνος, κοινὰ ὅπου εἶναι γνωστὰ εἰς πολλοὺς σημαντικοὺς ἀδελφούς τῶν ἀρμάτων ἐνέκριντα εὐλογοντὰ τὰς γνωστοποιήσω καὶ πρὸς τὸ Σεβαστὸν τοῦτο Σῶμα, ὅχι ἐπ' ἐλπίδι τοῦ νὰ ἀντιθραβενθῶ παρὰ τῆς Ὑπεριότητος, ἢ κωχόμενος διὰ τὸ πρὸς τὴν Πατριδα χρέος μου, ἀλλὰ ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ γνωρίζῃ ἡ Σεβαστὴ Διοίκησις, ὡς οὕσα κοινὴ μήτηρ, τοὺς προθύμως ἐπὲρ ἐλευθερίας ἀγωνιζομένους.

Κατ' ἀρχὰς τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος 1821, Μαΐου 20, συνάξας ἱκανοὺς στρατιώτας ἐπολιόρησα τὸν Εὐπακτιον, ὅπου κατὰ τὰς πέντε Ἰουνίου γεννηθείσης φρικτῆς μάχης, ἐγενεθὴ ὁ μακαρίτης ἀδελγός μου Διαμάντης, καὶ μ' ἄφησεν εἰς χρέος μου τὴν πτωχὴν φαμέλιάν του, τὴν ὁλοίαν ἔκτισε μέχρι τῆς σήμερον, Κύριος οἶδε πῶς τὴν ἐξοικονόμησα. Τί τὰ πολλά; πάντοτε καὶ πανταχοῦ ὅπου ἡ χρεοία τὸ ἐκάλεσε καὶ ἡ ἀνάγκη δὲν ἔλειψα ἀπὸ τὸ χρέος μου, καθὼς αἱ ἀνὰ χεῖρας ἀποδείξεις μου τὸ μαρτυροῦσιν. Ὅσα δὲ κατηράλωσα εἰς ὅλον τὸ διάστημα τοῦτου δὲν τὸ ἀναφέρω εἰς τὴν Σεβαστὴν Διοίκησιν, διότι μόνη της ἄς κρίνῃ ἂν ὡς ἀνθρώπος καὶ ἐγὼ σημαντικὸς τῶν ἀρμάτων, πόσον νὰ ἐξωδεδύθην πρὸς ἑμαυτὸν καὶ εἰς τοὺς στρατιώτας μου, τὰ ὅποια μ' ὅλον ὅπου εἶναι περίπου 15 χιλιάδες γρόσια, τὰ προσέφερω δῶρον τῆς Ἐλευθερίας μας.

Ἐπειδὴ δὲ ἤδη δὲν ἐνδοξομαί εἰς κατάστασιν πλέον νὰ ἐξοικονομῶ, μήτε ἑμαυτὸν μήτε τοὺς στρατιώτας μου, προσβάλλω τοῦτο μόνον ἐπ' ὄντιν τῆς Σεβαστῆς Διοικήσεως, τοῦ νὰ ἤθελε μὲ ἐλεήσει νὰ ἐλάβω τὰ γρόσια 2.925, ἧτοι δύο χιλιάδας ἑνενακόσια εἴκοσι πέντε, τὰ ὅποια εἰς στρατιωτικοὺς μισθοὺς ἐξώδενσα κατὰ τὸ ἀποδεικτικὸν τοῦ Ἐκλαμπροτάτου Α. Μανροκοδάτου ὅπου εἰς χεῖρα μου ἔχω. Καὶ πρὸς τοῦτοις τοὺς μισθοὺς κἂν τῆς χιλιαρχίας μου, διὰ νὰ οἰκονομήσω ἑμαυτὸν καὶ τοὺς ἐπὶ τὴν ὁδηγίαν μου στρατιώτας.

Δὲν ἐλλίξω νὰ ἀποτύχω τῆς αἰτήσεως ταύτης, διότι μήτε ὑπερβολὰς ἐξόδων ἐξαιτοῦμαι μήτε πόρον πλέον ἔχω ὡς ἄνθρωπος τῶν ἀρμάτων νὰ κινήθῃ εἰς ἐκστρατείαν κατὰ τὸ χρέος μου. Δὲν ἀμελῶ ὅμως ἀπὸ τὸ κοινὸν ἔργον, μένω πάντοτε εὐπειθὴς τῶν ἱερῶν ἐπιταγῶν, ἡ θάνει μόνον νὰ μὲ οἰκονομήσῃ ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα, καὶ εἰμὶ ἔτοιμος νὰ θυσιάσω καὶ ἑμαυτὸν ἐπὲρ τῆς Πατριδος. Μένω μ' ὅλον τὸ σέβας.

Τῆ 19 Αὐγούστου 1824
Ναύπλιον

Ὁ Χιλίαρχος
Κώστας Χορομβάς»¹⁸.

Τὸ παρουσιασμὰ του στὴν κεντρικὴ Διοίκησιν τοῦ Ναυπλίου διέψευσε τίς προσδοκίαις του γιὰ οἰκονομικὴ ἐνίσχυσιν καὶ τὸν ἐπόμενον μῆνα διατυπώνει ἔντονα τὰ παράπονά του:

«Πρὸς τὸ Σ: Ἐκτελεστικὸν Σῶμα!

Διὰ τῆς παρουσίας ἀναφορᾶς μου ἀναφέρωμαι πρὸς τὸ Σ. τοῦτο Σῶμα, ὅτι παρουσιασθεὶς πρότερον εἰς τὸ ὄμμα τῆς Σ. Διοικήσεως, δὲν ἔλειψα νὰ παραστήσω τὴν ἔνδειάν μου, τὴν χρεοίαν μου, τὴν δυστυχίαν μου καὶ πρὸ πάντων τὰς θυσίας, τὰς ὁποίας ἐκ τῆς οἰκογενείας μου ἐπρόσφερα, ἀπὸ τρεῖς ἀνθρώπους μου, εἰς τὸ Ἔθνος. Τὰ ὅσα ἐξώδενσα καὶ ἐξωδεδύω ἕως τῶρα ὅπου ἐκατήρησα εἰς ἀμη-

«εἰς τὴν ἐδῶ πολιορκίαν ὅπου μὲ τὸν Κώσταν Χορομβάαν ἐστάθηκα ἕξι μῆνας». Βλ. καὶ Π.Π. Γ ε ρ μ α ν ο ὺ, ὅπ. π., σ. 212.

χαίται. Αί άνθρωποι μου στέκουν εις τὸ ταμπούρι τῆς Γραβιάς χωρὶς νὰ λάβουν τίποτε. Ἐδιορίζετο ὁ Μανροκορδάτος νὰ τοὺς δώσῃ τρεῖς χιλιάδας γρόσια, δὲν τοὺς ἔδωσε παρὰ, καὶ οἱ μισοὶ ἤλθον ἐδῶ ξυπόλητοι καὶ οἱ ἄλλοι ἔπαυον εἰς τὸ Μεσολόγγι διὰ νὰ ἀπεράσουν εἰς Γαστούνη, καθὼς τοὺς εἶχα διορίσει.

Ἡ φραμελία μου δεκαεπτὰ ψυχὰς εὐρίσκονται εἰς τὴν Φραγκιὰν* προσμένοντες ἀπὸ ἐμένα. Ἐγὼ ποῖον δρόμον νὰ πιάσω δὲν ἤξευρω, ἔμεινα εἰς ἀπελπισίαν, καὶ διὰ νὰ σὰς λέγω ἕνα ἕνα ἀπὸ τὰ παράπονα καὶ δυστυχίας μου σὰς θυρῶ. Πρέπει ὅμως νὰ πληροσορηθῆτε ἀπὸ τοὺς παρουστίας τῆς Ροῦμελῆς, ἀγού τοὺς ἐξετάσητε διὰ ἐμέ.

Ἐλπίζω λοιπὸν ἐρχόμενος εἰς τὴν Σεβαστιὴν Διοίκησιν νὰ μὴν παρίδῃ τὰ δίκαιά μου, ἀλλὰ νὰ μὲ παρηγορήσῃ, νὰ μὲ βοηθήσῃ καὶ τέλος νὰ μὲ τοποθετήσῃ μετὰ τὴν τιμὴν ἐκείνην, ὅπου μοῦ ἦτον ἀνάλογος, ἢ εἰς τὸ ἴδιόν μου ταμπούρι ἢ εἰς τὴν Γαστούνην καὶ Πύργον. Ἀπὸ ἐκεῖ εἶναι καὶ ἡ φραμελία πλησίον. ἂν δὲν μὲ βοηθῆ ἢ Διοίκησις, νὰ ζητῶ ὡς ζήτησις ἀλεύρι νὰ στέλω τῆς φραμελίας μου, εἰς τοιαύτην κατὰστασιν ἤλθον.

Ἡ χιλιορχία μου εἶναι τώρα δύο χρόνια ἕναν παρὰ δὲν ἔλαβα. Τὰ ἔξοδά μου ὁμοίως, μεγάλο ἄδικον γίνεται εἰς ἐμένα μόνον καὶ ὄχι εἰς ἄλλον. Ὁ Μανροκορδάτος** τρεῖς χιλιάδες γρόσια κατὰ τὴν ὁμολογίαν ὅπου ἐπαρρησίασα, παρὰ δὲν δίνει. Σὲ τόσον ἤλθα πλέον νὰ ἔπαυον ὅθεν εὐρίσκονται Τοῦρκοι. Διότι ἐγὼ, ἀγού ἐπρόσθερα τόσος θυσίας, δὲν βλέπω καὶ τὴν πατρίδα μου ἐλευθερωμένην***, ἔχασα καὶ ὅ,τι καὶ ἂν εἶχα διὰ τὰ γρηατεία μου ἄλλο δὲν μὲ μένει μόνον ὁ θάνατος. Αὐτὰ τὰ ἴδια παρόπονα τὰ ἐξηγήθηκα καὶ ὅπως αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀντὶς νὰ ἐβῶ χεῖρα βοηθείας, πρῶτον μὲ ἐδιορίσατε διὰ νὰ ἐλθῶ εἰς Ἀρκαδίαν μετὰ τοὺς 150 στρατιώτας, καὶ ἤθελε ἀνοῖξωμεν πόλεμον μετὰ τοὺς Χριστιανούς, εἰς δὲν εὐρίσκετο ὁ Παπατζῶνης νὰ μᾶς δώσῃ συμβουλήν καὶ νὰ ἀκολουθήσουν φονικά χριστιανῶν διὰ κόλασιν τῆς ψυχῆς μου καὶ τοῦτο ἄλλο δυστύχημα εἰς ἐμένα.

* Φ ρ α γ κ ι ἄ καλοῦσαν τότε τὰ δυτικοκρατούμενα ἢ φραγγοκρατούμενα Ἐφτάνησα, καὶ γὰρ τὴν ἀκριβεία ἢ οἰκογένεια τοῦ Χορμόθα βρισκόταν στὴν Ἄ γ ι α Μ α ὕ ρ α, δηλ. στὴ Λευκάδα. Οἱ δύο ὑπογραμμισμένες λέξεις ἀλλάχτηκαν σὲ γνωστὸ μας δημοτικὸ τραγοῦδι, ποῦ τραγουδιέται σήμερον ἀνιστόρητα:

Σὰν πᾶς πουλί μου στὸ Μοριά, σὰν πᾶς στὴν Ἄγια Λαύρα,
χαιρέτα μας τὴν κλεφτουριά καὶ αὐτὸν τὸν Κατσαντώνη...

Ὁ Κατσαντώνης ὅμως ἦταν ἄσχετος μετὰ τὸ Μοριά καὶ τὴ Λαύρα. Ἰστορημένα τὸ τραγοῦδι ἔχει ἔτσι:

Σὰν πᾶς πουλί μου στὴ Φραγκιά, σὰν πᾶς στὴν Ἄγια Μαύρα...

Σωστὴ ἱστορικὰ εἶναι καὶ ἡ δευτέρη παραλλαγή:

Σὰν πᾶς πουλί μου στὴ Μπλαγιά...

Πλαγιά λεγόταν καὶ λέγεται ὄχι μόνον μέρος καὶ χωριὸ τῆς Ἀκαρνανίας ἀπέναντι ἀπὸ τὴ Λευκάδα.

** Ὁ Μ α ν ρ ο κ ο ρ δ ἄ τ ο ς, σκέτα, δηλ. ὄχι «Ἐπλαμπρότατος, Γ. Δ)ντῆς» κλπ., ἀλλ' οὔτε «κύριος». Προφανῆς ἡ ἀποστροφή του.

*** ...τ ἡ ν π α τ ρ ῖ δ α μου ἐλευθερωμένην. Γενικά οἱ ἠπειρώτες θυσιάζονταν γὰρ τὸ Ἔθνος, ἀφοῦ ἡ πατρίδα τοὺς ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι σκλαβωμένη. Αὐτὴ ἡ ἰδιαιτερότητα τοὺς δημιουργοῦσε κάπως τὸ αἶσθημα τοῦ μισθοφόρου ἢ τὴν ἀξίωση τῆς ἰδιαίτης μεταχειρίσεως. Ἔτσι οἱ Νότης, Βέικος κ.ἄ. πήραν χροῖματα γὰρ νὰ παραμείνουν στὸ Μεσολόγγι καὶ ὁ Κίτσος Τζαβέλας ἔπαιρνε παραπανήσια μερίδια. Αὐτὴ τὴ νοστοροπία ἐκφράζει μέσα στὴν ἀπελπίσιν του ὁ Χορμόθας καὶ ὑπαινίσσεται πὼς δὲν τοῦ ἀπομένει ἄλλο παρὰ νὰ πάει στοὺς Τοῦρκους γὰρ νὰ ζήσει τὴ φραμελία του, ἢ ὁ θάνατος.

Ἐγώρῳσα ὀπίσω εἰς Τριπολιτῆα, ἀναγέρονθα εἰς τὴν Διοίκησιν, μὲ διορίζει πάλιν εἰς Νεόκαστρον, καὶ πάλιν ἄλλη διαταγὴ νὰ σταθῶ πολιτάρχης εἰς τὸ Νησί*, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ στέκομαι κατὰ τὴν διαταγὴν ἄρρωστος καὶ μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς μου. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ Νησιοῦ τίμιοι, ὁ Ἐπαρχος ὁμοίως, μᾶς σέβονται, μᾶς ἔχουν σὲ ἐπόληψιν, μὰ τί τὸ ὄφελος ὅπου εἰς ἐμένα εἶναι ἀσύμφορον, καθότι καθὼς σὰς προσέλα ἢ φαιλιά μου εἶναι εἰς Ἄγια Μαύρα καὶ προσμένει ἀπὸ ἐμένα. Ὁ τόπος ἀπ' ἐδῶ εἶναι μαζράν.

Διὰ τοῦτο παρακαλῶ θεομῶς τὸ Σεβαστὸν τοῦτο Σῶμα, πρῶτον, νὰ μοῦ οἰκονομήσῃ τὸν μισθὸν τῆς χιλιαρχίας μου δύο χρόνους διὰ νὰ ἀκολουθῶ. Τὸ ἄλλο, νὰ μὲ σηκώσῃ ἀπὸ ἐδῶ ἵσως ὅπου ἀκόμη εἶναι σερκαλόκαιρα καθότι καὶ οἱ ἄνθρωποι μου εἶναι γυμνοὶ καί, ἢ εἰς τὸ ἴδιόν μου ταμπούρι** νὰ μὲ στειλῇ ἢ εἰς τὴν Γαστιούνην ἢ Πύργον, ὅπου εἶναι πλησίον ἢ φαιλιά μου. Αὐτὴν τὴν χάριν τὴν ζητῶ ἀπὸ τῆς Σεβαστῆς Διοικήσεως καὶ παρακαλῶ νὰ μὴν μοῦ τὴν ὑστερήσῃ, καὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους μου προσμένω τοὺς μισθοὺς τῆς Χιλιαρχίας μου καὶ διαταγὴν διὰ νὰ σηκωθῶ ἀπὸ ἐδῶν καὶ ἂν τὸν καιάλογον διὰ τοὺς ἀνθρώπους ὅπου ἔχω μαζὶ μου, ἀπὸ τῆς 20 Ἰουλίου τὸν βασίᾳ ὁ Ἐξοχώτατος Ὑπουργὸς τῶν Πολεμικῶν κύριος Ἀναγνώστης Παπαγεωργίου, καὶ ζητήσῃ τὸν παρακαλῶ νὰ σὰς τὸν δώσῃ διὰ νὰ μοῦ σιταλθῶν καὶ αὐτοὶ οἱ μισθοὶ τῶν ἀνθρώπων μου νὰ μὴν περλατοῦν ἐντόλοιοι. Καὶ μένω μὲ τὸ προσῆζον σέβας.

Τῆ 19 Σεπτεμβρίου, Νησί, 1824

Ὁ δοῦλος σας Χιλιάρχος
Κώστας Χορμόδας¹⁹.

Προσέξαμε πὼς τὰ 2.925 ἢ σχηματικὰ 3.000 γρόσια ὁ Χορμόδας τὰ ζήτησε ὄντας στὸ Ναύπλιο μὲ τὴν ἀπὸ 10 Αὐγούστου ἀναφορὰ του, ἐνῶ τὴν ἐπόμενη μέρα ὁ Ὑπουργὸς τῶν Πολεμικῶν Ἄν. Παπαγεωργίου παράπεμψε τὸ ζήτημα στὸ Γενικὸ Διευθυντὴ τῆς Δυτικῆς Ἀλ. Μαυροκορδάτου²⁰ καὶ τὴν ἴδια μέρα τὸ Ἐκτελεστικὸ Σῶμα διέταξε τὸ Ὑπουργεῖο Πολέμου νὰ στείλῃ τὸ Χορμόδα μὲ 190 ἄντρες «εἰς Ἀρκαδίαν καὶ νὰ τεθῇ ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ στρατηγοῦ Παπατζώρη» (προφανῶς νοεὶ Παπατζώρη) καὶ δύο μέρες μετὰ (20.8.24) ἔγραψε τὸ ἴδιο Σῶμα στοὺς προκριτοδημογέροντες καὶ τὸν Ἐπαρχο τῆς Ἀρκαδίας πὼς πήγαιναν κεῖθε ὁ Χορμόδας μ' ἄλλους γιὰ νὰ ἐξαλείψουν «τὸ φατριαστικόν... ἀνταρτικὸν πνεῦμα»²¹. Ἐπειδὴ ὅμως ἀνάκφυς κίνδυνος ἐμφύλιας συμπλοκῆς, κατάληξε στὸ Μεσσηνιακὸ Νησί, δηλ. τὴ Μεσσήνη, ὡς πολιτάρχης²². Τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1825 τὸν βλέπουμε μὲ τοὺς Καραϊσκάκη - Τζαβέλα κ.ἄ. στὸ Ἄργος²³ καὶ τὸν Ἰούλη τοῦ ἴδιου ἔτους στὸ πολιορκημένον Μεσολόγγι, στὸν προμαχώνα τοῦ Κυριακούλη Μαυρομιχάλη ἢ τοῦ Ἀνανία²⁴.

* Ν η σ ἰ Ἐτοι λεγόταν τότε ἡ Μεσσήνη τῆς Μεσσηνίας ἐπειδὴ ὁ ποταμὸς Πάμισος τὴν ἔκανε συχνὰ μὲ τὰ νερά του νησί.

** τ ὁ ἴ δ ι ὄ ν μ ο υ τ α μ π ο ῦ ρ ι , δηλ. στὴ Γραβιά.

19. ΓΑΚ, Ἐκτ. Φ. 23.

20. Περιεχόμενα ΓΑΚ, 15β (1976) σ. 1256. Μολονότι ὅμως εἶχαν ἀπὸ τὸ 1822 γνωριστεῖ οἱ Μαυροκορδάτος — Χορμόδας καὶ ὁ Ἄντροάς Ζαΐμης σύστησε τὴν 17.1. 1824 τὸν δεύτερο στὸν πρῶτον ὡς ἄνθρωπο ποὺ φύλαγε «τὸ πρὸς τὴν Πατρίδα χρέος του» (Ἄρχ. Μαυρ. IV 83), φαίνεται πὼς οἱ δύο ἄντρες δὲ βρισκόνταν τότε σὲ καλὲς σχέσεις.

21. Περιεχόμενα ΓΑΚ, 15 β, σ. 1282, 1287 καὶ 1991. Βλ. καὶ 1341.

22. Ὅπ. π. σ. 1334 1379 καὶ 1443.

23. Ἄρχεῖα Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας, 7, 223.

24. Κ α σ ο μ ο ῦ λ η, Ἐν Β' 100—101. Βλ. καὶ Ἑλληνικὰ Χρονικά (22.10, σ. 2, 12.9, σ. 4 καὶ 3.10 σ. 3, 1825) γιὰ φανεμένους καὶ λαβομένους ἄντρες του.

Τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1825, μετ' πρότασιν τῆς Ἐπιτροπῆς Μεσολογγίου, κρίνεται στρατηγός²⁵ ἐπάξια, ὅπως προκύπτει καὶ ἀπὸ τὴν ἀκόλουθον ἀναφορὰν:

«Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος
Πρὸς τὸ Ἐκτελεστικὸν Σώμα
Τὸ Ὑπουργεῖον τοῦ Πολέμου

Ἰ. Α. 13826

Ἐλήφθη παρὰ τῆς Γενικῆς Γραμματείας διευθυνθεῖσα πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τοῦτο ἀναφορὰ τῆς Προσωρινῆς διευθυνούσης τῆς Ἀντικῆς Ἑλλάδος Ἐπιτροπῆς ὑπ' ἀριθ. 14652 μετὰ τοῦ ἐσωκλείσιον ἀντιγράφου τῆς πρὸς αὐτὴν ἀναφορᾶς τοῦ στρατηγοῦ Κώστα Χορμόβα, καὶ μετ' ἐπιστασίως ἀνεγνώσθησαν τὰ ἐν αὐτῇ.

Τὸ Ὑπουργεῖον τοῦτο λοιπὸν πληροφορεῖται πολλαχόθεν ὅτι ὁ παρὰ τῆς ρηθείσης Ἐπιτροπῆς νοσηταίος Κώστα Χορμόβας ἰσχυρῶς ἀπ' ἀρχῆς ἐδούλευσε μετ' ἐπιμονῆς καὶ προθυμίαν τὴν Πατριδα, καὶ συνετέλεσεν ἐπιμέλειαν εἰς τὴν ἐνεστώσαν περίστασιν τοῦ Μεσολογγίου, φυλάττων μετ' ὄμμα ἀγρυπνῶν τὴν θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν ἐδιορίσθη, διὸ καὶ τὸ αἴτημά του κρίνεται δικαιοῦστον· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ κατὰ συνέπειαν τῆς ὑπ' ἀριθ. 12359 πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τοῦτο Σεβ. Διαταγῆς ἐμποδίζεται ἡ περὶ στρατιολογίας αἰτησις, ἀποκλείεται καὶ ἡ τοῦ ρηθέντος Κ. Χορμόβα. Ὅψόμενοι δὲ ἀνοιχθῆ ἡ εἴσοδος τῶν περὶ στρατιολογίας διαταγῶν, ἄς ἐπιταχθῆ καὶ ὁ διαληφθεὶς περὶ τούτου δὲ ἰδιάζεται (;) ἡ Ἐπιτροπὴ πρὸς ὁδηγίαν τῆς.

Τῆ 28 Νοεμβρίου 1825

Ἐν Ναυπλίῳ

Ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν Πολεμικῶν

Α. Μεισιᾶς

Διονύσιος Μουρτζίνος

Ἀδάμ Λούκας

(Τ.Σ.) Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς
Δημήτριος Σαλιέλης²⁶.

Στὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου φρονεῦθηκε καὶ δευτέρως ἀδελφός του καὶ στὴν Ἐξοδὸν αἰχμαλωτίσθηκε ἡ οἰκογένειά του, ὅπως θὰ δοῦμε σ' ἀναφορὰ του πρὸς τὸν Κυβερνήτην, ἐνῶ ὁ ἴδιος σώθηκε. Ὁ Κασομούλης τὸν κατατάσσει στοὺς γλυτωμένους γεροκαπετάνιους (ὅπως λ.χ. καὶ τὸ Νότη) καὶ ὁ Βλαχογιάννης ὑποσημειώνει: «γενναῖος πολεμιστής, Ἠπειρώτης»²⁷. Τὴν 23 Ἀπρίλιον 1826 συνυπογράφει στὰ Σάλωνα ἀναφορὰ μ' ἄλλους Ἐξοδίτες²⁸ στρατηγούς, πρὸς παρεύσασθαι γιὰ τὸ Ναύπλιον

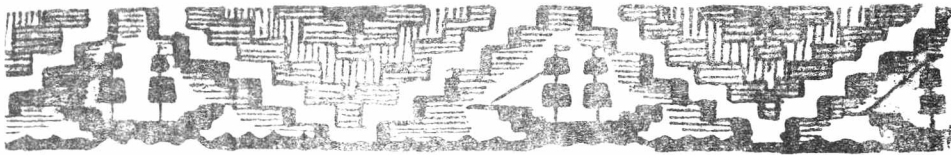
(Συνεχίζεται)

25. Ἀρχεὶα Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας, 7, 334. Βλ. καὶ Ἀλληλογραφία Φρουρᾶς Μεσολογγίου, ἐπιμ. Ἐμμ. Πρωτοψάλτη (1963) σ. 223.

26. ΓΑΚ, Ἐκτ. Φ. 141. Πρέπει νὰ διευκρινιστεῖ ὅτι τὸ βαθμὸς τῆς στρατηγίας ὁ Χορμόβας τὸν πῆρε ἤδη ἀπὸ τὸ Σεπτέμβριον 1826, ἀλλ' ἔπληξε κόλυμα νὰ τοῦ αἰξήσουν τοὺς ἄντρος, ὅπως γιὰ ὅλους ἄλλωστε ἐκείνη τὴν ἐποχὴ.

27. Κ α σ ο μ ο ὕ λ η, Ἐνθ. Β' 282.

28. Ἀλληλογραφία Φρουρᾶς Μεσολογγίου, σ. 361.

Πρεσβυτέρου ΔΙΟΝ. ΤΑΤΣΗ

ΔΥΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΑ ΣΙΓΓΙΛΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΧΡΙΣΤΟΥ ΤΗΣ ΚΛΕΙΔΩΝΙΑΣ-ΚΟΝΙΤΣΗΣ

1. Εισαγωγικά

Στὰ χέρια πρεσβυτέρου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς καὶ Κονίτισης φυλάσσονται δύο Πατριαρχικά Γράμματα πού ἀπευθύνονται στὴν ἱερὰ μονὴ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Ἡ μονὴ βρίσκεται «στὴν ἀνατολικὴ ἄκρη τῶν Καλυβιῶν, πλάι στὸ μονοπάτι πού ὀδηγεῖ στὴν Κλειδωνιά»¹.

Πρόκειται γιὰ πολὺ ἀξιόλογα κειμήλια, ἴσως ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα πού σώζονται στὴν περιοχὴ μας. Θεωρήσαμε καθήκον μας νὰ τὰ μελετήσουμε καὶ νὰ τὰ δημοσιεύσουμε γιὰ νὰ εἶναι στὴ διάθεση κάθε μελετητοῦ². Παρ' ὅλο δὲν ἔχουμε εἰδικὲς γνώσεις, οὔτε πιυχίον θεολογίας, φροντίσαμε νὰ δώσουμε τὸ ἀκριβὲς κείμενο τῶν σιγιλλίων καὶ διάφορα σχόλια πρὸς ἐνημέρωση τῶν μὴ εἰδικῶν μελετητῶν. Ἀκόμη θεωρήσαμε χρήσιμη μιὰ σύντομη ἀναφορὰ στὴν ἱστορία τῆς μονῆς τοῦ Σωτῆρος, πού μαζί μὲ τ' ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ μνημεῖα τῆς Κλειδωνιάς, ἀργοπεθαίνει καθὼς περνοῦν τὰ χρόνια καὶ ἡ ἀδιαφορία μας προσεγγίζει τὰ ὅρια τῆς πνευματικῆς νάρκωσης!

2. Ἱστορικὰ στοιχεία τῆς ἱερᾶς μονῆς

Ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἱστορία τῆς μονῆς παρουσιάζει ἡ μελέτη τοῦ Ἄν. Εὐθυμίου «Ἱστορία καὶ παραδόσεις τῆς Λιτονιαβίστας» πού δημοσιεύτηκε στὴν «Κόνιτσα»³. Σχετικὰ μὲ τὴν ἱερὰ μονὴ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ σημει-

1. Δημήτριον Τριανταφυλλόπουλον, Ἐκκλησιαστικὰ μνημεῖα στὴν Κλειδωνιά Κονίτισης, Ἑπειρωτικὰ Χρονικὰ 1975, σελ. 9.
2. Στὴ σελιδική μὲ τὰ Ἐκκλησιαστικὰ μνημεῖα τῆς Κλειδωνιάς μελέτη του ὁ Δημ. Τριανταφυλλόπουλος καὶ συγκεκριμένα στίς 53 καὶ 54 ὑποσημειώσεις γράφει: «Στὴν περιόδεϊα του (1958) ὁ Δ. Πάλλας κατέγραψε στὸν ἐνοριακὸ ναὸ τῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου χωρτῶο πατριαρχικὸ ἔγγραφο (0,42 X 0,30 μ.) τοῦ πατριαρχοῦ Παρθενίου, ἔτους α γ μ (;), δηλαδὴ 164 (;) πού ἀναφέρεται στὴ Μονὴ Σωτῆρος. Στὴν ἐπίσκεψή μου τὸ 1973 δὲν ὑπῆρχε στὸ ναὸ». «Ὁ Δ. Πάλλας (1958) κατέγραψε στὸ ναὸ τῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου γράμμα ἐπὶ μεμβράνης (0,64 X 0,50 μ.) τοῦ πατριαρχοῦ Ἱερεμία, ἔτους α ψ ζ α' (1721), πού ἀναφέρεται πάλι στὴ Μονὴ Σωτῆρος. Λὲν τὸ ἐντόπισα στὰ 1973». Προφανῶς γίνεται λόγος γιὰ τὰ δύο Πατριαρχικά Σιγγίλια πού μελετοῦμε.
3. Τοῦ ἔτους 1967, Ὀκτ., ἀριθ. τεύχους 66, σελ. 11-14, Νοέμβ., ἀριθ. τεύχους 67, σελ. 9-13 καὶ Δεκ., ἀριθ. τεύχους 68, σελ. 11-12.

ώνεται: «Κάτωθι τῆς Γλυτονιαούσσης ὁ Κωνσταντῖνος Πωγωνάτος αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου τὸ 669 διέμενεν εἰς Σεσάρηθον πόλιν παρὰ τὴ Μεσογέφυρα, ἔκτισε τὸν Ναὸν τοῦ Σωτῆρος πλησίον τῆς ἱαματικῆς πηγῆς θεραπευούσης δερματικὰ νοσήματα», γιὰ τὴν θεραπευτικὴν ἀπὸ τῆς νόσου του. Ἐπίσης σὲ ἄλλο σημεῖο ἀναφέρεται: «Ὁ σημερινὸς Ναὸς τῆς Μεταμρφώσεως χτισμένος στὴν κορυφῇ τοῦ συνοικισμοῦ Καλύβια — ὅπου ἔχει κατέλθει ἡ μεγίστη πλειοψηφία τῶν κατοίκων ἐγκαταλείποντας τὸ παλαιὸ χωριὸν — ἔχει ἀνακαινισθεῖ κατὰ τὸ ἔτος 1867. Τὸ ἱερόν του ἔχει μείνει σχεδὸν ἀνέπαφο. Εἶναι χτισμένο κατὰ τὸ πλεῖστον μὲ τοῦβλα καὶ κεραμίδια βυζαντινῆς ἐποχῆς, καὶ στὸ ἐσωτερικόν του διατηρεῖται μαυρισμένη καὶ δυσδιάκριτη ἡ Πλατυτέρα Θεοτόκος, καθὼς καὶ ἄλλες ξεθωριασμένες βυζαντινὲς ἀγιογραφίαι ποὺ περιμένουν τὸν εἰδικὸν βυζαντινολόγον γιὰ νὰ τὶς μελετήσῃ». Ἐπίσης κάνοντας λόγον ὁ Εὐθυμίου γιὰ τὰ ἱερὰ κειμήλια ἀναφέρεται σὲ «ἓνα ἀρχαῖον Πατριαρχικὸν Σιγγίλλιον ποὺ δὲν ἐπέτρεπε νὰ εἰσέλθουν καὶ νὰ λειτουργήσουν ξένοι ἱερεῖς στὴν Λιπονιάβιστα», ποὺ καὶ ὁ ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς ὅταν στὶς 22 Μαρτίου τοῦ 1777 ἐπισκέφθηκε τὴν Κλειδωνιάουστα «σεβόμενος τὸ Πατριαρχικὸν Σιγγίλλιον» δὲν μῆτε μῆσα στὸ χωριόν.

Ἐπίσης ὁ Φῶτης Πέτσας στὸν καλαισθητὸ πολυσέλιδο τόμον «Ἀρίστη καὶ Δυτικὸ Ζαγόρι», ποὺ πρόσφατα κυκλοφόρησε, γράφει γιὰ τὴ μονή:

«Ἡ Μονὴ ἀναφέρεται γιὰ πρώτη φορά, ὅσο ξέρουμε, σὲ ἐπιστολῇ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Νεοφύτου Β', γραμμὴν στὶς 12.10.1609, ὡς σταυροπήγιον πατριαρχικὸν ὑπαγόμενον στὴν ἐπισκοπὴ Βελλᾶς. Ἄρα εἶναι παλιότερη τουλάχιστον τοῦ 1600 μ.Χ. ἡ Μονή, ἀλλὰ ὄχι κατ' ἀνάγκην καὶ τὸ καθολικὸν τῆς στῆς σημερινῆς της μορφῆς. Ἡ ἔρευνα τῶν βυζαντινολόγων καταλήγει στὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ κολοβωμένο καὶ ἐπισκευασμένο κατ' ἐπανάληψιν σημερινὸ ἐκκλησάκι δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι παλιότερον τοῦ 16ου αἰῶνα, ἀλλ' αὐτὸ δὲν λέει τίποτε γιὰ τὴν παλαιότητα τῆς Μονῆς, γιὰ τὴν ὁποία ὑπάρχουν ἐνδείξεις, ἀλλ' ὄχι ἀποφασιστικῆς, γιὰ μιὰ πολὺ παλιότερη ζωή». Ἐπίσης ὁ Πέτσας ἀναφέρεται καὶ στὸ «χαλασμὸν» τοῦ μοναστηρίου ποὺ περιγράφεται σὲ ἔγγραφο χρονολογημένον τὸ ἔτος 1783⁴.

Τέλος ὁ Δ. Τριανταφυλλόπουλος μᾶς πληροφορεῖ:

«Ἀπὸ τὸ μοναστήρι ποὺ ὑπῆρχε ἄλλοτε ἐδῶ, ὅπως μᾶς ἀναφέρουν οἱ πηγές, σήμερον μένει μόνον τὸ Καθολικόν του, ποὺ βρίσκεται ὅπως εἶπαμε στὴν ἀνατολικὴν ἄκρην τῶν Καλυβιῶν, πλαίον τὸ μονοπάτι ποὺ ὁδηγεῖ στὴν Κλειδωνιά».

«Ἡ ἐκκλησία, γνωστὴ στοὺς ντόπιους ὡς "Σωτήρα", εἶναι μικρῶν διαστάσεων (μῆκος 8,75 μ., πλάτος μέγιστον 5,75 μ., ἐλάχιστον 4,75 μ., ὕψος 6 μ. περίπου) καὶ περικλείεται ἀπὸ νεώτερον περίβολον. Πρόκειται γιὰ μόνωχρον χτίσμα καὶ «ὄλες οἱ ἐσωτερικὲς ἐπιφάνειες τοῦ ναοῦ ἔχουν ἐπιχρυσεῖ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ τεταρτοσφαιρίον τῆς ἀψίδας τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. Τὸ τέμπλον εἶναι νεώτερον, χωρὶς καμὴν ἀξία. Ἡ σύνθεσις στὴν ἀψίδα βρίσκεται σὲ πολὺ κακὴ κατάστασις ἀπὸ ἀποψη διατήρησης: ἀπολεπίσματα, ἀλατὰ, ὑγρασία, ρωγμὲς καὶ ἡ βάρβαρη νεοελληνικὴ συνήθεια τῆς προσωπικῆς "διαίωσις" ἔχουν καταστρέψει σὲ σημαντικὸν βαθμὸν τὸ σύνολον, ὥστε ἡ συναγωγὴ τεχνολογικῶν παρατηρήσεων γιὰ τὴν χρονολόγησιν τῶν τοιχογραφιῶν εἶναι, πρὸς τὸ παρόν, ἀνέφικτη»⁵.

4. Ἀθήνα 1982, σελ. 79.

5. Ὁπ. παρ., σελ. 9 καὶ 13—14.

3. Τὸ χαρτῶο Πατριαρχικὸ Γράμμα

Πρόκειται γιὰ τὸ Σιγίλλιο τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Παρθενίου ποῦ χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 164(;) , ὅπου γίνεται λόγος γιὰ «παλαιγενῆ Γράμματα» καὶ ἀκολουθώντας αὐτὰ ὁ Πατριάρχης «γράφει καὶ ἀποφαίνεται γνώμη κοινῆ συνοδικῆ» ὅτι τὸ μοναστήριον τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ «μείνη ἀνενόχλητον καὶ ἀνεπηρέαστον καὶ ἀδοῦλωτον, καὶ παντελεύθερον» παρὰ τῶν ἐπισκόπων Ἰωαννίνων, Πωγωνιανῆς καὶ Βελλᾶς καὶ ἀπὸ κάθε ἄλλο πρόσωπο.

Τὸ Σιγίλλιο εἶναι χαρτῶο, ἔχει πλάτος 0.31 μ. καὶ μῆκος 0.42 μ. Στὴ δεξιὰ του πλευρά, σχεδὸν κατὰ τὸ ἥμισυ εἶναι κατετραμμένο, ὅπως ἐπίσης καὶ στὰ σημεῖα ποῦ διπλώνεται. Οἱ ὑπογραφές τῶν συνοδικῶν ἀρχιερέων εἶναι δυσανάγνωστες. Μερικὲς μάλιστα ἔχουν σβήσει παντελῶς.

Τὸ κείμενο:

† Παρθένιος ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης⁶.

Ἐπειδὴ ἴδομεν γράμματα παλαιγενῆ τῶν πρὸ ἡμῶν αἰοιδίμων π(ατ)ριαρχῶν τοῦ τε κυρ Θεολήπτου⁷, τοῦ κυρ Ἰερεμίου⁸, καὶ τοῦ κυρ Νεοφύτου⁹, διαλαμβάνοντα μένειν ἀνενόχλητον καὶ ἀνεπηρέαστον τὸ πατριαρχικὸν σταυροπηγίον τὸ ἐπ' ὀνόματι τιμώμενον τοῦ Σ(ωτή)ρ(ο)ς Χ(ριστο)ῦ¹⁰, τὸ μεταξὺ τῶν τριῶν ἐπαρχιῶν τούτων κείμενον, τοῦ Ἰωαννίνων δηλαδὴ, τοῦ Πωγωνιανῆς, καὶ τοῦ Βελλᾶς ἐπισκόπου, παρὰ τῶν ρηθέντων αὐτῶν ἀρχιερέων, καὶ παρὰ ἄλλου τινὸς ἱερέως, καὶ λαϊκοῦ τῶν θελόντων κατεπεμβαίνειν αὐτοῦ, ἢ ἰδιοποιεῖσθαι τὰ πράγματα αὐτοῦ, ἢ ἐνοχλεῖν τοὺς ἐν αὐτῷ εὐρισκομένους· τούτου χάριν καὶ ἡ Μετριότης ἡμῶν ἐπομένως γράφει καὶ ἀποφαίνεται γνώμη κοινῆ συνοδικῆ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν Ἁγίῳ Πν(εύματι) ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν ἵνα(…) φανισθέντων ἡμῖν παλαιγενῶν γραμμάτων τῶν δοθέντων ὑπὲρ τοῦ ρηθέντος σταυροπηγίου τοῦ Σ(ωτή)ρ(ο)ς Χ(ριστο)ῦ τοῦ ἐν τῇ χώρᾳ Λιτοβιανίστη¹¹, ἐχόντων κύρος, τὸ βέβαιον, καὶ ἀμετάτρεπτον εἰς τὸ ἐξῆς τὸ μὲν μοναστήριον αὐτό: τοῦ Σ(ωτή)ρ(ο)ς Χ(ριστο)ῦ μείνη ἀνενόχλητον, καὶ ἀνεπηρέαστον, καὶ ἀδοῦλωτον, καὶ παντελεύθερον, παρὰ τῶν δηλωθέντων ἀρχιερέων καὶ παρὰ παντὸς ἄλλου προσώπου ἱερωμένου καὶ λαϊκοῦ, (...) κατὰ καιροὺς ἀπερχομένων ἐν αὐτῷ πατριαρχικῶν ἐξάρχων, καὶ ἱκαταπάτητον. Ὅς δ' ἂν ὀμιλέποτε ἐνόχλησιν τινα, καὶ (...)σθαι τολμήσῃ τῷ

6. Δὲν μποροῦμε νὰ καθορίσουμε ποῖος Παρθένιος εἶναι, ὁ Α' ἢ ὁ Β', γιὰτὶ ἀπὸ τὴ χρονολογία ποῦ σημειώνεται στὸ ἔγγραφο λείπει τὸ ψηφίο τῶν μονάδων (α χ μ). Ὁ Παρθένιος ὁ Α' πατριαρχεσε ἀπὸ τὸ 1639—1644, ὁ δὲ Β' ἀπὸ 1644—1646 καὶ 1648—1650.

7. Θεολήπτος Α' (1513—1522) καὶ Θεολήπτος Β' 1685—1586.

8. Ἰερεμίας Α' (1520—1537) καὶ Ἰερεμίας Β' (1572—1579, 1580—1584, 1586—1595).

9. Νεόφυτος Α' (1153—1154), Νεόφυτος Β' (1602—1603, 1608—1612) καὶ Νεόφυτος Γ' (1636—1637).

10. Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τόμος 3, σελ. 556.

11. Τὸ 1708 ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκοπῶναι πρόξενος περὶ τῆς ἐν Ἁγίῳ Μονῆς τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ Λιτοναβίστι, Ἡπειρωτικὰ Χρονικά, 1975, σελ. 16).

σταυροπηγίω αὐτῷ, ἢ τοῖς ἐν αὐτῷ εὐρισκομένοις, ἢ τὰ πράγματα αὐτοῦ ἀρπά-
ση, καὶ ζῆμ(…)οῦτος ἱεροσημένος μένων ἀργὸς (...) πάσης ἱεροπραξίας, κα-
ταφρονῶν δὲ τῆς ἀργίας, καὶ ἀφωρισμοῦ ἀπὸ (;...) ἐναντιούμενος ταῖς πατρι-
αρχικαῖς ἀποφάσεις, καὶ καταπατῶν τὸ πατριαρχικὸν σταυροπήγιον, λαῖκο(...)
ρισμένος ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος (...) κατηραμένος, καὶ ἀσυγχώρητος, καὶ
ἄλλυτος μετὰ θάνατον, καὶ (...) ὀκτῶ θεοφόρων (...) λοιπῶν ἁγίων συνόδων
καὶ ἔξω τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ ταῖς συν(...)φη καὶ τὸ παρὸν βεβαιω-
τήριον γράμμα καὶ ἐπεδόθη τῇ ρηθείσῃ σταυροπηγιακῇ μονῇ τοῦ Σ(οτῆ)ρ(ο)ς
Χ(ριστο)ῦ τῆ (...)

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ α χ μ (...)

† Παρθένιος ἐλέφ (...)

4. Τὸ «ἐν μεμβράναις» Πατριαρχικὸ Γράμμα

Πρόκειται γιὰ μολυβδόβουλο¹² τοῦ Πατριάρχῃ Ἱερεμία πού χρονολο-
γεῖται ἀπὸ τὸ 1721. Εἶναι γραμμένο πάνω σὲ μεμβράνη καὶ τὸ μολυβδό-
βουλο πού φέρει στὴ βάση του ἀπὸ τὴ μιὰ ὄψη εἰκονίζει τὴν Παναγία βρε-
φοκρατοῦσα καὶ στὴν ἄλλη ὄψη σημειώνεται: «ΙΕΡΕΜΙΑΣ ΕΛΕΩ ΘΕ-
ΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΝΕΑΣ ΡΩΡΩ-
ΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ». Εἶναι διπλωμένο σὲ τρεῖς
κάθετες διπλώσεις καὶ τέσσερις ὀριζόντιες. Εἶναι κατεστραμμένο σὲ μερι-
κὰ σημεῖα χωρὶς ὅμως νὰ ἔχουν ἀπαλειφθεῖ σημαντικὰ χωρία ἀπὸ τὸ κεί-
μενο τοῦ Γράμματος.

Καὶ ἐδῶ γίνεται ἀναφορὰ σὲ παλιότερα Γράμματα καὶ ἀκολουθώντας
ἐκεῖνα ὁ Πατριάρχῃς Ἱερεμίας «γράφει συνοδικῶς» «ἵνα τὸ ἱερὸν μονα-
στήριον τὸ εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτήρος ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ κεῖμενον εἰς τὸ χωρίον Λιποβιανίστι», «ὑπάρχη καὶ δια-
μένη ὡς καὶ πρότερον αὐτόνομον, αὐτοδέσποτον, ἀσῦδοτόν τε καὶ ἀκατα-
πάτητον, ὡς πάντῃ μηδενὶ μεδὲν ὀφείλον παρέχειν μέχρι καὶ ὀβολοῦ» καὶ
νὰ διοικεῖται μὲ σύμπνοια καὶ ἀγάπη ἀπὸ τοὺς ἐνασκουμένους σ' αὐτὸ πα-
τέρες, νὰ διατηρεῖ τὸ μετόχι τῶν ἁγίων Ἀναργύρων «κτῆμα ἀναφαίρετον
καὶ ἀναπόσπαστον» καὶ οἱ μονάζοντες νὰ μετέρχονται μὲ ἀγάπη, ὁμόνοια
καὶ νήψη «τὸν ἀποκληρωθέντα αὐτοῖς ἕμμεπτον καὶ ἀκηλίδιωτον βίον».

Τὸ Πατριαρχικὸ Γράμμα ἔχει πλάτος 0,50 μ. καὶ πλάτος 0,56 μ.

Τὸ κείμενο:

† Ἱερεμίας ἐλέφ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης

12. Στὴν Ἐγκυκλοπαίδεια «ΗΛΙΟΣ» διαβάζουμε γιὰ τὸ μολυβδόβουλο:

«Σφραγὶς ἐκ μολύβδου, καὶ κατ' ἐπέκτασιν ἔγγραφον, ἔχον κάτωθεν ἐξηρητημένην διὰ
μεταξίνης ταινίας ἢ σπάγγου σφραγίδα ἐκ μολύβδου. Κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἐγένετο
μεγάλῃ χρῆσις μολυβδοβούλων ὑπὸ τῶν λαϊκῶν τάξεων εἰς πλείστας περιπτώσεις.
Δι' ἀναλόγου χρῆσις σφραγίδος ἐσφραγίζοντο τὰ «χρονόβουλλα» λεγόμενα ἔγγρα-
φα καὶ διατάγματα βασιλέων, ἐνῶ προνόμιον τῶν δεσποτῶν καὶ ἄλλων ἀρχόντων ἦ-
το ἢ σφραγίσις δι' ἀργυρᾶς σφραγίδος, τῶν «ἀργυροβούλων». Μολυβδόβουλλα με-
τεχειρίζοντο ἐπίσης καὶ οἱ κληρικοὶ παντὸς βαθμοῦ, ἰδιαίτερος δὲ τὸ Οἰκουμενικὸν
Πατριαρχεῖον εἰς τὰ ἐπὶ μεμβράνης σιγίλλια ἢ σιγυλλιώδη γράμματα, τὰ ὁποῖα ἐ-
στέλλοντο εἰς ὀρισμένας περιπτώσεις».

καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης¹³.

Ὅπως ἐπὶ τῶν πλεόντων, καὶ τὴν ὑγροστίβητον διαπορόντων ὁ δεξιὸς κυβερνήτης, τοῦτο ἐπὶ τῶν τοῦ βίου πλωτήρων, καὶ τὴν ἀπλανῆ τοῦ εὐαγγελίου τριβῶν τεμνόντων ὁ Οἰκουμ(ενικὸς Πατρι)άρχης. Καὶ ὥσπερ τὸ ὑπὸ τοῦ κοσμικοῦ κυβερνήτου οἰακοτροφοῦμενον σκάφος ὅσον ἐπὶ πλείοσιν ἀγκύραις σαλεύει, καὶ (ἐπιδεξιότητος;), τοσοῦτον πάσης κινδυνώδους καθυπερτερεῶς καταϊγίδος, καὶ τῆς ταραχώδους ἐ(…)ως, καὶ προσβολῆς τῶν κυμάτων ὑπερανέχει. Εἶθ' (;) οὕτως ἀσφαλῶς τοῦ λοιποῦ πλοιζόμενον, εἰς ἀκινδύνους λιμένας καταίρει, καὶ ἐνορμίζεται. Οὕτω καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ πν(ευματι)κοῦ οἰακονόμου πηδαλιουχομένης σοφῶς, καὶ ἰθυ(νομένη)ς ὀλκάδος, τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας φημί, τὰ καθ' ἕκαστα μέρη, ἅτινα πάντως εἰσὶν αἱ κατὰ μέρος ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίαι, καὶ αἱ σταυροπηγιακὴν ἐπωνυμίαν καὶ κλῆσιν λαχοῦσαι ἀνέκαθεν θεῖαι μοναί, (ὅσφ' ...) πλείω τὰ βοηθήματα σχῶσι καὶ μείζοσι τῶν ἐκ τῶν πατριαρχικῶν γραμμῶν (...), καὶ ὀχυρώμασι, κατασφαλισθῶσι, τοσοῦτοῦ τῶν ἀναφουρένων κατὰ καιροῦς συμπτωμάτων κρείττους διατηροῦντας(;), καὶ τῶν περιστατικῶν, καὶ ἀλλοιωτικῶν ὑπερνήχοντας τοῦ βίου κυμάτων, καὶ εἰς ἀπήμονα, καὶ ἀκίμαντον πνευματικῆς (...) κατάγεσθαι, ἀσφαλῶς εἰς τὸ ἐξῆς, καὶ ἀκινδύνως διέξαγομένης(;). Τοσαύτης οὖν παρεμφερείας ἐν ἀμφοῖν, καὶ ὁμοιώσεως τοῖς ἀκριβῶς ἐπιστήσασιν ἀναμφιλόγως θεωρουμένης, ἀναγκαιῶς ὀφείλουσιν οἱ παρὰ τῆς ἄνωθεν θείας ροπῆς ἀποστολικῶς ἰθύνειν τε καὶ διέπειν λαχόντος τὸν οἰκουμενικόν, καὶ πατριαρχικόν τουτονὶ θρόνον ἀναλόγως τῷ κυβερνήτῃ, μᾶλλον δὲ πολλῶ καθ' ὑπέρτερον, καὶ ἀπαράμιλλον λόγον, ὅσφ καὶ τὰ ψυχικὰ τῶν σωματικῶν ὑπερέχει, καὶ τῶν κοσμικῶν τὰ πνευματικὰ ὑπερανέστηκε, κηδεμονικῶς προνοεῖσθαι καὶ μεθ' ὅσης ἐπιμελείας περιθάλλειν τε, καὶ περιποιεῖσθαι τὰ ἐξ αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν καλῶς συνιστάμενα, καὶ εἰς αὐτὸν αὐθις, καλοῦντος καιροῦ, ἀνατρέχοντα ἱερὰ σταυροπήγια, καὶ ἡς χρῆζουσιν ἀντιλήψεως ἐγκαίρως μεταδίδοναι, καὶ χρῆσιν ταῖς τοῦτον ἀντιλαμβάνεσθαι.

Ὅσπερ καὶ ἡμεῖς τῆς πνευματικῆς ποιμαντορίας, καὶ προστασίας τοὺς οἰακας κατὰ διαδοχὴν κληροδοσίας ἀρχεῖν ἐγκεχειρισμένοι παρὰ τῆς ἀνωτάτω προνοίας, σπουδὴν πᾶσαν, καὶ φροντίδα μάλα (...) ἀγρύπνοις εἰσβολαῖς ὁμόχρεων τῶν ἀπαντοῦ (...) ἱερῶν, καὶ θεῶν σταυροπηγίων, τῆς παρ' ἡμῶν βομάτων καταβαλλόμεθα, πρὸς ἀντιλήψιν, περιθάλλιντε, καὶ ὑπορα(...)σιν ἀξιόχρεων τῆς ἀπανταχοῦ (...) ἱερῶν, καὶ θεῶν σταυροπηγίων, τῆς παρ' ἡμῶν βοηθητικῆς χειρὸς πρὸς ἀσφάλειαν δεομένων.

Ἐπειδὴ τοιγαροῦν ἐνεφανίσθη προσενεχθέντα ἡμῖν δύο μὲν ἀρχαῖα, καὶ παλαιγενῆ ἐκκλησιαστικὰ γράμματα τῶν κατὰ καιρῶν πάλαί ποτὲ χρηματισάντων ἀειμνήστων πατριαρχῶν, τοῦ ποτὲ ἀοιδίμου κῆρ Ἰερεμίου¹⁴, καὶ τοῦ μεταγενεστέρου κῆρ Νεοφύτου¹⁵, καίπερ τῇ μακρῇ τοῦ χρόνου παραδῶν (...) ἔτε-

13. Πρόκειται ἴσως γιὰ τὸν Ἰερεμία τὸν Γ' ποὺ «ἐγεννήθη ἐν Πάτμῳ. Μετετέθη ἀπὸ τῆς Μητροπόλεως Καισαρείας τῷ 1716. Ἐπατριαρχευσεν δις μὲν ὡς συνήθως ἀναγράφεται, τρις δὲ κατὰ τὸν Κύριλλον τὸν Λαοφιώτην, τετρακτὰς ὅμως κατὰ τὴν αὐστηρὰν ἀκριβείαν. Εὐσεβῆς; χρηστός, πεπαιδευμένος, «καταρατίζων τὸ χριστεπώνυμον πλήρωμα πρὸς εὐσέβειαν καὶ βίον ἀμειπτον», κατέστη πολὺ ἀγαπητὸς εἰς τὸν λαόν (Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια, τόμος ΙΒ', σελ. 871).

14. Παράβαλε ὑποσ. 8.

15. Παράβαλε ὑποσ. 9. Ἐπίσης ὁ Νεόφυτος ὁ Δ' πατριαρχευσεν ἀπὸ τὸ 1688 μέχρι τὸ 1689. Τοῦ Νεοφύτου τοῦ Ε' ἡ ἐκλογή (1707) δὲν ἐπιζωρόθηκε ἀπὸ τὴν Ὑψηλὴ Πύλη.

ρον δέ (...) ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις πατριερχέοντος κὺρ Κυπριανοῦ¹⁶ (...) καὶ συνφθὰ τοῖς προτέροις φθεγγόμενον, καὶ διὰ μακροτέρων ὁμοῦ, καὶ ἀκριβεστέρων λόγων ἐκεῖνα πιστούμενον, μνημονεύ(οντος) καὶ τινος ἄλλου γραμματοῦ τοῦ ἄνωτέρω κὺρ Ἱερεμίου κάκεινου ὄντος, καὶ ὑπογραφῆν ἔχοντος τοῦ παρατυχόντος τῷ τότε καιρῷ ἐνταῦθα πατριάρχου Ἀλεξανδρείας κὺρ Σιλβέστρου¹⁷, ἅτινα πάντα τρανότερον ἡλίον διαμαρτύρεται, καὶ σαφῶς παριστῶσιν, ὡς τὸ ἱερὸν καὶ σεβάσιμον μοναστήριον τὸ ἐπ' ὀνόματι τιμώμενον τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κείμενον ἐν τῷ χωρίῳ Λιτοβιανίστι καλουμένῳ, καὶ ἐντὸς τῶν ὁρίων ὑπάρχον τῶν τριῶν ἐπαρχιῶν τῆς μητροπόλεως Ἰωαννίνων, τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Παγωνιανῆς, καὶ τῆς ἐπισκοπῆς Βελλᾶς, ἐξ ἀραιοῦν τῶν χρόνων, διὰ τὸ ἐπηρεάζεσθαι, καὶ δὴ ἐνοχλεῖσθαι ἐνδελεχῶς ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς ρηθειῶσαις προσεχῶς ἀρχιερέων, διενέξεις, καὶ ἀμφισβητήσεις πρὸς ἀλλήλου(ς) (...) οὕτων περὶ τῆς ἐξουσίας, καὶ καταδουλώσεως τούτου ὡς γεινναζόντων αὐτῷ, κανονικῶς, καὶ νομίμως ὑπὸ τὴν δεσποτείαν, καὶ ἐξουσίαν τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου μετενηνεγμένον βουλήσει μὲν, καὶ παρακλήσει τῶν κατ' ἐκεῖν(ον) κ(αιρὸν) (ἐνα)σκουμένον αὐτῷ πατέρων, ἐξουσία δέ, καὶ δυνάμει, ἦν ἀρχῆθεν εἴληφε πλουτήσασα ἢ πατριαρχικῆ περὶ αὐτὴ καὶ μεγαλειότης, τῇ σταυροπηγιακῇ ἐπωνυμία, τετίμηται, αὐτόνομόν τε, καὶ ἀδέσποτον ἀπεφάνθη, καὶ μ(...)μένον κατέστη τῆς ἀμφισβητουμένης περὶ αὐτὸ ἐξουσίας τῶν ἐν ταῖς προσειρημέναις ἐπαρχίαις ἀρχιερέων, καὶ πάντῃ ἐλεύθερον, ἀσύδοτόν τε, καὶ ἀδουλότονον, καὶ ἀκαταπάτητον ἐγεγόνει παρὰ παντὸς προσώπου, νὰ (...) ἀπερχομένων κατὰ καιροῦς (...) πατριαρχικῶν ἡμετέρων ἐξάρχων, κατὰ τὴν τάξιν τῶν σταυροπηγιῶν, ἔχον ἑαυτῷ προσηλωμένον, καὶ συνημμένον, καὶ ὅπερ κατὰ καιρὸν ἐπεκτίσατο (...) μετόχιον (...) ὄμιον τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων¹⁸, μικρὸν ἄπωθεν αὐτοῦ κείμενον, καὶ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν, καὶ διοίκησιν αὐ-

16. «Μητροπολίτης Καισαρείας ὢν, ἐξελέγη κοινῇ ψήφῳ κλήρου καὶ λαοῦ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης τῷ 1708. Αὐστηρὸς τὰ ἥθη ἱεράρχης, ἠθέλησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἀρχαίαν σεμνοπρέπειαν τοῦ κλήρου κατὰ τὴν περιβολὴν καὶ τὴν δίαίταν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐκίνησε τὸν χόλον πολλῶν κληρικῶν, οἵτινες καταλλήλως ἐνεργήσαντες παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ ἐπέτυχον τὴν παῦσιν καὶ ἐξουσίαν αὐτοῦ εἰς τὴν μονὴν τοῦ Βατοπεδίου εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος. Κληθεὶς τὸ δεῦτερον εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῇ 7 Νοεμβρίου 1713, ἐπανῆλθε εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀθλιότητα τοῦ πατριαρχείου μὴ δυνάμενος νὰ καταβάλλῃ τὰ ζητούμενα ὑπὸ τῆς Πύλης, ἐκτὸς τῶν συνήθων 3.000 φλωρίων καὶ 25.000 γροσίων (τὸ λεγόμενον μισί), παρητήθη κατὰ τὴν 28 Φεβρουαρίου 1714 καὶ ἀπελθὼν εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος ἀπέθανε μετ' οὐ πολὺ ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Βατοπεδίου» (Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια», τόμος ΙΕ', σελ. 403).
17. Ἐπὶ πατριαρχείας του (1569—1590) ἔγινε φοβερὸς διωγμὸς τῶν χριστιανῶν τῆς Αἰγύπτου.
18. Ὁ Ἅγ. Εὐθιμίου σημειώνει σχετικὰ μὲ τὰ μετόχια τῆς μονῆς:
«Ἡ Μονὴ τῆς Μεταμορφώσεως, ὅπως μοῦ ἀφηγγεῖται ὁ Χαρίσης Ζεῖνος βασισόμενος σὲ παλαιὰ χειρόγραφα τὰ ὁποῖα κατεῖχε ὁ θεῖος του ἱερομόναχος Ἀρχομανδρίτης Γρηγόριος Ζεῖνος καὶ τὰ ὁποῖα δυστυχῶς κατεστράφησαν καὶ κατεκλάπησαν ἀπὸ τοῦ 1913 μέχρι τὸ 1949, ἦταν σταυροπηγιακὴ καὶ εἶχε μετόχια τῆς τὰ μοναστήρια τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ποὺ εὐρίσκεται σὲ μικρὴ ἀπόσταση πρὸς νότον τῆς Κλειδωνῆς καὶ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων χαμηλὰ πρὸς τὸ Βοῖδομάτη» (περιοδικὸ «Κόντσα», 1967, ἀρ. τεύχους 66, σελ. 12).

τοῦ ἔκτοτε ὑποτελ(…) ἕως ἄρτι (...) τὴν ἐπιγνωσθεῖσαν ἡμῖν ἀναντίρροπον βεβαίωσίν τε, καὶ μαρτυρίαν.

Κάντουθ(…) τούτῳ μοναστηρίῳ συνασκούμενοι πρὸς θεομίην, (...) ἰ-
 ζεσίαν προσενεγκόντος ἡδὴ (...) ἐδεήθησαν καὶ παρ' ἡμῶν ἐλικυρωθῆναι, καὶ
 ἀνακριθῆναι τὰ προεχδοθέντα ἐκεῖνα τῆς σταυροπηγιακῆς φιλοτιμίας ἐκκλησια-
 στικά γράμματα δι' ἡμετέρου πατριαρχικοῦ σιγγιλιώδους γράμματος. Τούτου χά-
 ριν εὐμενῶς ἀποδεδεγμένοι τὴν ἰκετικὴν αἴτησιν τούτων ὡς εὐλογοφανῆ (...) δεκτον οὔσαν, γράφομεν συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων,
 καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν, καὶ συλλει-
 τουργῶν, καὶ ἐν Ἁγίῳ ἀποφαινόμεθα Πνεύματι, ἵνα τὸ ἱερὸν αὐ (...) μονα-
 στήριον τὸ εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰη-
 σοῦ Χριστοῦ, τὸ κείμενον εἰς τὸ χωρίον Λιτοβιανίστι καὶ γειτνιαζόν ταῖς προει-
 ρημέναις τρισὶν ἐπαρχίαις. Κατὰ τὴν ἀποφατικὴν παρ(…)θέντων ἐκκλησια-
 στικῶν γραμμῶν ἐχόντων τὸ κύρος, καὶ τὴν ἰσχὺν ἀμετάθετον, ὑπάρχει, καὶ
 διαμενῆ ὡς καὶ πρότερον αὐτόνομον, αὐτοδέσποτον, ἀσύδοτον τε καὶ ἀκαταπά-
 τητον, ὡς πάντῃ (...) μεδενὶ μηδὲν ὀφείλον παρέχειν μέχρι καὶ ὀβολοῦ, διοι-
 κούμενόν τε, καὶ κυβερνώμενον τῇ μιᾷ συμπνοίᾳ, καὶ ὁμονοίᾳ τῶν ἐνασκουμένων
 αὐτῷ πατέρων, ἔχον καὶ τὸ προσκρηθὲν αὐτῷ προειρημένον μετόχιον (...) κτῆ-
 μα ἀναφαίρετον, καὶ ἀναπόσπαστον ὑπὸ τὴν ἰδίαν δεσποτείαν καὶ κυριότητα,
 καρπούμενον ἕξ αὐτοῦ τὰ ἐνόντα κατ' ἔτος σιτηρέσια. Οἱ δὲ ἐν αὐτῷ συνασκού-
 μενοι (...) ὀφείλωσι μετέρχεσθαι ἐν ἀγάπ(η καὶ ὁμο)νοίᾳ τὸν μοναχοῖς ἀπο-
 κληρωθέντα ἄμεμπτον, καὶ ἀκηλίδωτον βίον ἀμφιπονούντες (;) τὰ θεάρεστα ἔρ-
 γα ἐν ὁσιότητι, καὶ δικαιοσύνῃ, εἰς δόξαν, καὶ αἴνον τοῦ τὰ πάντα ἐφορῶντος
 Θεοῦ, καὶ μνημονεύειν κανονικῶς (τοῦ) ἡμετέρου πατριαρχικοῦ ὀνόματος ἐν

Ἐπίσης ὁ Ἄγγελος Ν. Παλακώστας γιὰ τοὺς Ἁγίους Ἀναγράφους τῆς Κλειδο-
 διᾶς γράφει τὰ ἑξῆς:

«Ἀπὸ τὰ ἄλλα μοναστήρια τοῦ Βοϊδομάτη οἱ Ἅγιοι Ἀναγράφοι, πὸν τὸ καλυμαῦχι
 τὸν τροῦλλον τὸν εἶναι ὄρατὸ μονάχα ἀπὸ τὸ ἀπέναντι «Καστροῦ», τὸ ὄχρῳ μὲ
 τὰ προχριστιανικά καὶ μεταγενέστερα χαλάσματα, πὸν μάτια περιμένον νὰ ἠχη-
 ση στὸ χῶρον τὸν ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη, εἶχαν κτισθῆ στὰ μ χ ν η' — 1658 καὶ
 ἀνιστορήθησαν διὰ συνδρομῆς κόπου τε καὶ ἐξόδου τοῦ πανοσιωτάτου ἐν ἱερομονά-
 χοις κ. Γερμανοῦ καὶ συνδρομῆς κυρίου κ. Νίκου καὶ Ἰωάννου Παπᾶ...» κατὰ
 τὴν κτητορικὴ ἐπιγραφή τοῦ ναοῦ, πὸν ἐσώζετο πρὶν ἀπὸ δεκαετίες στὴ δ. πλευρᾶ.
 Ἄπὸ τὴ χρονολογία «ἐπὶ ἔτους (1666)» πὸν ἀναγράφεται σὲ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Ἰ-
 ωάννου, φαίνεται ὅτι κ. ἐδῶ ἡ διακόσμηση τοῦ ναοῦ ἔγινε, ὅπως καὶ στὴ Σηλαιώ-
 τισσα, ὕστερα ἀπὸ μία ὀκταετία. Τὴν ἀκμὴ τῆς μονῆς στὰ μετέπειτα χρόνια μαρ-
 τυροῦν καὶ τὰ χαλάσματα τῶν κτισμάτων πὸν περιέβαλλαν τὸ ναὸ καὶ τὴν μὲ πλα-
 ζόστρωτα πεζούλια πλατεῖα, ὅπου ἐστήνοντο χοροί, ὅπως καὶ στὸ χαμηλότερο ἄ-
 νοιγμα, πὸν σιαζέται ἀπὸ γιγάντια πλατάνια, δίπλα στὸ Βοϊδομάτη, πὸν δροσίζει
 τοὺς χειροκόπους. Ἡ περιχρῆ καὶ τὸ μοναστηριὸν ἀνήκει στὴ Γλυτονιάδιστα, μὲρὸ
 χωριὸ σὲ περιόπτη θέσῃ ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Καστροῦ μὲ ἐκκλησιᾶς τοῦ ιη' αἰ., πὸν
 καταπλήσσουν τὸν ἐπισκέπτη μὲ τὸν πλοῦσιο διάκοσμό των», (ἀπὸ τὴν ἐργασία τοῦ
 Ἄγγελου Ν. Παλακώστα «Ὁ Βοϊδομάτης καὶ τὰ μνημεῖα του» στὸν ἐτήσιο ἡπει-
 ρωτικὸ χρονογράφου «Ὁ ΝΕΟΣ ΟΥΒΑΡΑΣ 1961», σελ. 151—152, ὅπου δημοσιεύ-
 εται καὶ φωτογραφία τοῦ ναοῦ τῆς μονῆς.

Ἐπίσης πληροφορίες γιὰ τοὺς Ἁγίους Ἀναγράφους Κλειδοδιᾶς θίσκει καιεῖς στὸ
 περιοδικὸ «Κόνιτσα», ἔτος 1981, τεύχη 18—19 καὶ 20—21 καὶ στὸ περιοδικὸ «Τὸ
 Σήμερον», ἔτος 1982, τεῦχος 1.

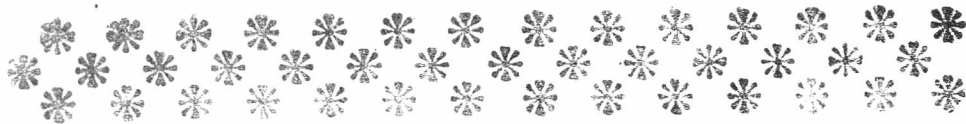
ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς, καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἀκολουθίαις, κατὰ τὴν ἀρχαίαν καὶ παλαιὰν ἐπικατήσασαν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας συνήθειαν, μηδενί, ὡς ἔφημεν (...) χόμενος διδόναι τι πολὺ ἢ ὀλίγον, εἰμὴ μόνον πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃν Ἐκκλησίαν ἐκεῖνο(;) τὸ ὅπερ ἀνέκαθεν διορίσθη παρέχεσθαι, εἰς σημεῖον ὑποταγῆς, καὶ φιλοτιμίας, ὡς γενόμεσται, μηδ(ενὸς) τολμῶντος ποτὲ ἀπὸ παντὸς τάγματος ἀρχιερατικοῦ, καὶ ἀρχοντικοῦ διασεῖσαι αὐτό, καὶ μετακινεῖσαι ἀπὸ τῆς αὐτεξουσιότητος, ἀδουλωσίας τε, καὶ ἐλευθερίας αὐτοῦ, ἐν βάρει ἀργίας ἀσυγγνώστου καὶ ἀλ(ύτου ἀφορι)σμοῦ τοῦ ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικόν, καὶ συνοδικὸν ἐν μεμβράναις συγγιλιῶδες γράμμα, καὶ ἐξεδόθη τῷ ἱερῷ αὐτῷ μοναστηρίῳ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν (...) χωρίον Λιτοβιανίστι κειμένῳ, εἰς (διαρκέστερον;) ἀσφάλειαν. α ψ κ α' Ἱερεμίας ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Ὁ Κυζίκου...

Ὁ Νικομηδείας Παῖσιος

Ὁ Προύσης...

(Οἱ ἄλλες ὑπογραφῆς τῶν συνοδικῶν εἶναι δυσανάγνωστες)

ΓΙΑΝΝΗ Α. ΣΑΚΕΛΛΙΩΝΑ

ΟΔΟΣ ΚΟΝΤΗ : ΒΕΛΙΓΡΑΔΙ

(ΟΙ περιπέτειες και ή θυσία ενός Ἡπειρώτη
στὸν ἀγώνα τῆς ἐλευθερίας τῶν Σέρβων)

Κάθε τόπος, κάθε περιοχή, κάθε πολιτεία, κάθε γωνιά ἀκόμα τοῦ κόσμου τούτου μπορεῖ νὰ μᾶς φυλάει κάποια ἐκπληξη. Κάποια ἐκπληξη πού νὰ μᾶς αἰφνιδιάζει, ἢ νὰ μᾶς συγκινεῖ, κι ἀκόμα νὰ ξανοίγει στὸ νοῦ μας καὶ στὴ σκέψη μας ἕνα σωρὸ ἀφορμὲς γιὰ προεκτάσεις, ἕνα σωρὸ αἰτίες γιὰ ποικίλους στοχασμοὺς πάνω στὴν ἀνθρώπινη περιπέτεια.

Τὸ Βελιγράδι ἦταν γιὰ μένα μιὰ πολιτεία, στὴν ὁποία δὲν πῆγα ποτὲ σὰν ἐλεύθερος ταξιδιώτης, ἢ σὰν περιηγητής, πού διψάει νὰ γνωρίσει τόπους καὶ πολιτισμοὺς, ἀνθρώπους καὶ ἱστορίες. Ἀναγκαστικὰ ἐπικοινωνήσα μαζί του, κι ἄθελά μου ἔζησα αὐτὴ τὴ διεύρυνση τοῦ χρόνου, πού ζεῖ ὁ ταξιδιώτης κι ὁ περιηγητής. ὅταν παράλληλα μὲ τὰ χρέη ἢ τίς ἀνάγκες τοῦ ταξιδιοῦ, πασκίζει στὸν τόπον ὅπου τὸν ὀδήγησαν, νὰ προσεγγίσει ὅσο γίνεται κάτω ἀπ' τὴ σύγχρονη ζωὴ του, τὴν ἱστορικὴ του περιπέτεια, ἢ τέλος τὸ μυστικὸ κόσμο του. Κι ὅλα ἐτοῦτα εἶναι ἄλλοτε ἀποτέλεσμα μιᾶς συγκυρίας, κι ἄλλοτε μιᾶς θεληματικῆς ἀναζήτησης. Ἀλήθεια πόσες φορὲς στὸ βίο μας κάποια περιπέτεια — πραγματικὴ ἢ φανταστικὴ, παρούσα ἢ περασμένη — στέκεται καὶ μᾶς προφυλάει καὶ μᾶς περιμένει ἐκεῖ στὴ γωνιά κάποιου δρόμου, ἐκεῖ στὴ στροφή του (πού καμμιά φορὰ θαρρεῖς κι εἶναι ἡ ἄκρια τοῦ κόσμου), κι ἔρχεται νὰ ὁδοιοποιήσει μαζί μας, ὅσο εἶναι ἀναγκαῖο, ὅσο μπορεῖ νᾶναι χρήσιμο, ὅσο μπορεῖ νὰ βαστάξει ἕνα καρπίσιο, ἕνα ὄνειρο, ἢ μιὰ πραγματικότητα πού δὲν μᾶς ἀνήκει ὀλοκληρωτικὰ. Καὶ τοῦτο γιὰ νὰ γεμίσει τὴ ζωὴ μας μ' ἕναν κόσμο ὁραῖο ἢ ἀσχημο, ὀλιθερὸ ἢ χαρούμενο. νὰ μᾶς βοηθήσει νὰ κοινωνήσουμε μὲ πράγματα ἢ γεγονότα — τωρινὰ ἢ περασμένα — μὲ ἀνθρώπους ἢ ἀλήθειες — σύγχρονους ἢ ἄλλοτινοὺς.

Τὸ Βελιγράδι μοῦ φύλαξε δυὸ ξαφνιάσματα μέσα στους δρόμους του, δυὸ συναπάντηματα μὲ τὴν ἱστορία του, μοῦ πρόσφερε δυὸ ἱστορίες, δυὸ περιπέτειες, πού δὲν εἶναι μόνο δικές του, δὲν τοῦ ἀνήκουν, δὲν ἀνήκουν μόνο στὴ Σερβία, μὰ περνοῦν τὰ σύνορά της (τὰ γεωγραφικὰ καὶ τὰ πνευματικὰ) καὶ δένονται μυστικὰ — θαρρεῖς — μὲ τὴν ἱστορία καὶ τὴν περιπέτεια τοῦ δικοῦ μας τόπου, ἀφοῦ ἀπὸ δῶ — ἀπ' τὴ δική μας περιοχή — ἀρχίζει νὰ ξετυλίγεται τὸ νῆμα τους.

Κι ὅμως τοῦτο τὸ συναπάντημα δὲν ἦταν ἀπλὰ μιὰ συγκυρία. Ἡ συγκυρία ἦταν ἕνας καλὸς φίλος, πού βρέθηκε γι' ἄλλους λόγους ἐκεῖ, γιὰ νὰ γίνει ὁ συνοδοιπόρος στὶς ἐλεύθερες ὄρες μας στὸ Βελιγράδι, δίνοντάς μου ἔτσι τὴν εὐκαιρία, νὰ ἐπικοινωνήσω ὄχι μόνο μὲ τὴν εὐαισθησία τῶν κατοίκων του, ὅσο αὐτὴ τὴ μυστικὴ σχέση, πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴ Σερβία καὶ τὸν τόπο μας, μιὰ σχέση πού τὴν ὀλοκληρώνουν μέσα στους αἰῶνες τῆς κοινῆς ἱστορίας μιὰ σειρά ἀπὸ πρόσωπα, καθὼς αὐτὰ πραγματώνουν κοινὰ ὁράματα, βιώνουν κοινὲς περιπέτειες, ἐπαληθεύουν κοινὲς προφητείες.

Τὸ συναπάντημά μας λοιπὸν ἦταν ἡ συγκυρία. Τ' ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ἦταν ἡ

πρόθεση του συνοδοιπόρου μου, του Γιάννη Παπανδριανού, βαλκανολόγου κι επιστημονικού συνεργάτη του Ίδρυματος Μελετών της Χερσονήσου του Αίμου στη Θεσσαλονίκη. Και πρέπει να πω από τώρα, πώς αυτό το συναπάντημα ήταν ή καλύτερη ευκαιρία για να επικοινωνήσω, περισσότερο απ' ό,τι θα μπορούσα μόνος μου, με την πόλη, την ιστορία της, τον πολιτισμό της. Μαζί του γνώρισα την όδο Ρήγα Φερραίου κοντά στο Δούναβη και στον «Ατρόμητο πύργο», όπου αυτός ο μάρτυρας της ελευθερίας του Γένους άφησε την τελευταία του πνοή μαζί με τους συντρόφους του, πριν τον πετάξουν στο μεγάλο αυτό ποτάμι, που δένει αιώνες τώρα τους λαούς της Κεντρικής και της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Ο ίδιος ήταν ή άφορμή να γνωρίσω και την όδο Κόντη στο Βελιγράδι, που θυμίζει τους άγώνες και τη θυσία ενός Έλληνα για την ελευθερία των Σέρβων, που έδωσε γι' αυτήν και τη ζωή του τόσο νέος, πολύ νεότερος κι απ' το Ρήγα.

Στο τέρμα της όδοϋ Βελιγραδίου είναι ένας μικρός δρόμος, που φέρνει τ' όνομα ενός Έλληνα αγωνιστή της Σερβικής ελευθερίας, του Κόντη. Στο τέρμα αυτού του μικρού δρόμου τελειώνει μία περιπέτεια ζωής. Άφορμή για να τη ζήσω ο συνοδοιπόρος του Βελιγραδίου. Και πιο πολύ για να ζήσω αυτούς τους μυστικούς δεσμούς, που δένουν λαούς κι ανθρώπους, ιστορία και παρόν, τόπο και χρόνο.

Οί πληροφορίες για το βίο και τη δράση του Κόντη βρίσκονται κυρίως σε δυο βιβλία, που τυπώθηκαν το ένα στην Πέστη το 1807 και το άλλο στο Βελιγράδι το 1888. Και τις χρωστάω τούτες τις πολύτιμες πληροφορίες, όπως κι εκείνες που δημοσίεψα για την όδο Ρήγα Φερραίου της ίδιας πόλης, όχι στη δική μου έρευνα, μα χάρη στο φίλο και συνοδοιπόρο του Βελιγραδίου, που μαζί μ' αυτές στάθηκε άφορμή περισσότερο για να ζήσω άλλη μία φορά το μυστικό δεσμό με τα γεγονότα και τις προεκτάσεις τους.

Το πρώτο βιβλίο είναι το έπος του Τριανταφύλλου Λούκα «Η ιστορία των Σλαβενοσέρβων» και το άλλο του Μ. Μιλίτσεβιτς «Κατάλογος σπουδαίων ανθρώπων του Σερβικού λαού κατά τους νεότερους χρόνους». Σύμφωνα με τις δυο αυτές πηγές ο Κόντης γεννήθηκε το 1783 στη σερβική πόλη Ρολο meje, όμως ο Λούκας συμπληρωματικά μās πληροφορεί, ότι ή καταγωγή του ήταν απ' την Ήπειρο απ' τα χωριά των Γιαννίνων. Πρέπει εδώ να ειπωθεί, ότι τούτο που συνέβη και στον Κόντη δεν είναι περιεργό. Απλά αποτελεί μίαν ακόμα ιστορική αλήθεια, ή όποια επιβεβαιώνει τις περιπέτειες των ραγιαδών, που ή αυταρχική έξουσία της Πύλης ή των πασάδων τους αναγκάζει συχνά σε μετοκισίες. Αυτές όμως αντί να τους τρομάζουν και να τους υποδουλώνουν περισσότερο, στέκονται αντίθετα άφορμή για ν' αναπτυχθεί το ύψηλό τους φρόνημα. Και τούτο τόσο στους καιρούς και τα έργα της ειρήνης και του πολιτισμού, όσο και σ' εκείνα του πολέμου.

Για το βίο του μέχρι το 1804 δεν ξέρουμε παρά, ότι ήταν Έλληνορθόδοξος, ότι είχε κάποια παιδεία (μπορεί και σημαντική), καθώς μās εντυπωσιάζει ή γλωσσολογική του. Μιλούσε ελληνικά, σερβικά, βουλγάρικά, τούρκικα και αρβανίτικα. Δηλαδή τις περισσότερες γλώσσες που μιλούνταν στη Βαλκανική και τη Μ. Ασία. Στην ιστορία της Σερβίας εμφανίζεται στα 1804, κι αποτελεί μίαν τυπικά περίπτωση κλεφταρματολού. "Αν επιχειρούσε κανείς να συγγράψει βίους παράλληλους στον άγώνα για την άπελευθέρωση της Βαλκανικής, άναμεσα σε πολεμιστές του Βορρά και του Νότου, ο Κόντης θαπρεπε να είναι ένα απ' τα πρώτα άναστήματα παλληκαριάς, αγωνιστικού ήθους και θυσιαστικής διάθεσης που θαπρεπε να περιληφθεί σε μίαν παρόμοια συγγραφή.

Η πρώτη του εμφάνιση σαν πολέμαρχον, αλλά κι ή κατοπινή του περιπέ-

τεια, θυμίζει δικούς μας αγωνιστές, όπως ο Καραϊσκάκης, ο Ανδρουτσος και άλλοι που υπηρέτησαν, πριν μετάσχουν στον αγώνα του 21, στην αύλη και το στρατό του 'Αλή-πασᾶ. Το ίδιο ακριβώς και μ' έναν τρόπο εντυπωσιακά παρόμοιο συναντάμε και στην περιπέτεια του Κόντη, που τον βρίσκουμε στα 1804 μπουλούζα μπασᾶ (δηλαδή αρχηγό σώματος μισθοφόρων) στο στρατό του Γκουσάνατς 'Αλή (Guyanac Alija). Τούτος ο Γκουσάνατς 'Αλή ήταν — φαίνεται — μία προσωπικότητα με αξιοσημείωτη παρουσία μέσα στην τουρκική ιστορία της Βαλκανικής την εποχή, που ιστορούμε. Θάξιζε να είχα και γι' αυτόν περισσότερες πληροφορίες, καθώς, απ' τα λίγα που ξέρω, μᾶς δίνει αφορμή να μιλήσω γι' ἄλλη μία περίπτωση «παράλληλων βίων», αφού κατά ένα τρόπο μᾶς θυμίζει το «δικό» μας 'Αλή-πασᾶ των Γιαννίνων. Σκληρός όπως εκείνος, ἄλλα και ἀποστάτης και ἀπάνθρωπος, εἶναι ὁ ἀρχηγός των Κιρτζαλήδων¹ του Βελιγραδίου. Στα σώματά του εἶχε στρατολογήσει Χριστιανούς και Τούρκους και με τις ὁρδές του ἐπιχειροῦσε ἐκστρατείες στη Βουλγαρία και τὴ Ρούμελη σπέρνοντας τὸν τρόμο και τὸ θάνατο σὲ ραγιάδες και Τούρκους, και δὲ γνοιάζεται παρὰ γιὰ τοὺς δικούς του σκοπούς και τὰ δικά του συμφέροντα.

Σ' αὐτὸν κοντά, λοιπόν, κατατάχθηκε και «δούλεψε» τὰ πρῶτα χρόνια τῆς δράσης του κι ὁ Κόντης. Μαζί του (ὅπως οἱ δικοί μας κοντὰ στὸν 'Αλή-πασᾶ) ὁ Κόντης ἔγινε πολέμαρχος. Κι ἀπ' τὸ στρατό του Γκουσάνατς-'Αλή ξεκίνησε κι ἡ δράση του γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν Σέρβων στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1804.

Ἀφορμὴ γιὰ τούτη τὴν ἐπανάσταση τῶν Σέρβων, ὅπως φαίνεται, ἔδωσαν οἱ «νταήδες»² τοῦ Βελιγραδίου. Ἀρχηγός τῶν Σέρβων ἐπαναστατῶν ἦταν ὁ Γεώργιος Πέτροβιτς, γνωστός και ὡς «Γσέρνο-Τζῶρτζε» και τουρκικά «Καρατζῶρτζε», δηλαδή Καραγιώργης³. Φαίνεται πὼς ἡ πίεση τῶν ἐπαναστατῶν στὸ Βελιγράδι εἶναι πολὺ ἰσχυρὴ τὸν πρῶτο καιρὸ τῆς ἐξέγερσης, γιὰ τοῦτο κι ὁ ἀρχηγός τῶν «νταήδων», που εἶναι ὁ Κουτσοῦκ 'Αλῆς, βλέποντας πὼς δὲν μπορεῖ νὰ καταπνίξει εὐκόλα τὴν ἐπανάσταση με τις δикές του δυνάμεις, βγαίνει ἀπ' τὸ Βελιγράδι και εἰσβάλλει στὴ Γιαγκοντίνα (Jagontina)⁴ Ἀπὸ κεῖ παραγγέλλει στὸν Γκουσάνατς-'Αλή, που ἔρχεται σὲ βοήθειά του με 800 Κιρτζαλήδες. Στὸ τμήμα αὐτὸ τῶν Κιρτζαλήδων περιλαμβάνεται και τὸ σῶμα τῶν μισθοφόρων τοῦ Κόντη. Αὐτὸ τὸ τμήμα τῶν Κιρτζαλήδων δὲ μένει γιὰ καιρὸ κοντὰ στὸν Κουτσοῦκ, ἄλλα με διαταγὴ του φτάνει στὸ Βελιγράδι, γιὰ νὰ βοηθήσει τοὺς «νταήδες», που πιέζονται ἀπ' τοὺς ἐπαναστάτες τοῦ Καραγιώργη. Μαζί τους εἶναι

1. Κιρτζαλήδες: ἄτακτοι Τούρκοι πολεμιστές, που προέρχονταν ἀπ' τὸν τακτικὸ στρατὸ κι ἐπιδίδονταν σὲ τρομοκρατία τὸν καιρὸ τοῦ Σουλτάνου Σελῆμ (τέλος 18ου αἰῶνα). Ὁ ἀριθμὸς τους ἔφτανε τοὺς (30.000). Ἀπολάμβαναν τὴν προστασία ἰσχυρῶν προσώπων, ὅπως ὁ πασᾶ τοῦ Βιδυνίου Πασβάνογλους, ἀντίπαλος τοῦ Σουλτάνου Σελῆμ. Ντύνονταν με πολυτέλεια και σὲς μετακινήσεις τους τοὺς ἀκολουθοῦσαν ταγγάνες με τις ὅποιες διασκέδαζαν στοὺς καταυλισμούς τους. Ἡ ἐξόντωσή τους ἔγινε στα 1804, τὴ χρονιά που ἱστοροῦνται τὰ παραπάνω γεγονότα τῆς ἐπανάστασης τῶν Σέρβων.

2. Νταήδες: ἡ λέξη «νταής» εἶναι τουρκικὴ και σημαίνει τὸν «ἐκ μητρός» θεῖο. Στὴν ὀμιλουμένη ὅμως ἑλληνικὴ σημαίνει τὸν προκλητικὸ και παλληκαρά. Τὸ ὄνομα αὐτὸ δόθηκε στοὺς ἀτίθασσους γενίτσαρους τῆς Σερβίας πριν ἀπ' τὸν 19ο αἰῶνα.

3. Ἀρχηγός τῆς ἐπανάστασης τῶν Σέρβων κατὰ τῶν Τούρκων και ἰδρυτὴς τῆς δυναστείας τῶν Καραγιώργεβιτς (1766—1817). Ὅταν οἱ Σέρβοι τὸ 1804 ἐπαναστάτησαν ἐναντίον τῶν γενιτσάρων τὸν ἐξέλεξαν ἀρχηγό τους.

4. Σήμερα Σβέτο - Ζάρεβο.

καὶ ὁ Κόντης, πὸν τοποθετεῖται νὰ φρουρήσει μὲ τὸ σῶμα του τὴ θέση πὸν βρῖσκειται ἀνάμεσα στὸ Βάρος-Κάπια καὶ τὸ Σάβος-Κάπια, κοντὰ στὴ Μητροπόλη τοῦ Βελιγραδίου.

Δυὸ χρόνια κράτησε τούτη ἡ ἱστορία τῆς παραμονῆς καὶ τῆς φύλαξης τοῦ Βελιγραδίου. Δυὸ χρόνια πὸν γιὰ τὸν Κόντη ἦσαν ἀποφασιστικά Σ' αὐτὰ ἀρχίζει νὰ παίρνει σάρκα καὶ ὀστά ἢ πρόθεσὴ του ν' ἀλλάξει στρατόπεδο ἐγκαταλείποντας τοὺς Τούρκους μὲ σκοπὸ νὰ ὑπηρετηθεῖ τοὺς σκλάβους ὁμόθρησκούς του στὴ Σερβία, καὶ ν' ἀφήσει ὀριστικά τὸν τυχοδιωκτικὸν — μέχρὶ τότε — βίον του δίνοντας ὅλες τὶς δυνάμεις του καὶ — στὸ τέλος — καὶ αὐτὴ τὴ ζωὴ του, γιὰ ν' ἀνοίξει ὁ δρόμος γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ραγιάδων.

Τὸ φαινόμενο τοῦτο τῆς στροφῆς τοῦ Κόντη πρὸς τοὺς ἐπαναστάτες δὲν εἶναι μοναδικὸ στὸν κόσμον καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν ἀρματωλῶν τῆς Βαλκανικῆς. Σ' ὅλες τὶς περιοχὰς τῆς ἀρχίζουν νὰ συνειδητοποιοῦν, ὅτι οἱ καιροὶ ὀρμαίνουν γιὰ ἕναν ἀγῶνα πρὸς ἀποφασιστικὸν ἐναντίον τῶν Τούρκων. Κι ἔτσι, ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ σειρὰ κοινωνικῶν, οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν λόγων, ἡ ἐμφάνισις τῶν πρώτων ἐπαναστατῶν στὴ Βαλκανικὴ γίνεται πόλος ἔλξης κλεφταρματωλῶν καὶ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα αὐτὴ τὴ στροφή, στὸ τέρας τῆς ὁποίας βρῖσκεται ἡ ἀνεξαρτησία τῶν λαῶν τῆς.

Στὰ 1806 ὅταν οἱ Σέρβοι ἐπαναστάτες ἄρχισαν καὶ πάλιν νὰ πολιορκοῦν τὸ Βελιγράδι, ὁ Κόντης εἰδοποιεῖ τοὺς ὀπλαρχηγούς του, ὅτι θέλει νὰ προσχωρήσῃ στὶς τάξεις του. Δὲν εἶναι τυχαῖο, πὸς ἢ ἀπάντησις εἶναι — καὶ σὲ τούτη τὴν περίπτωσιν - καταφατικὴ. Καὶ δὲν εἶναι καθόλου περίεργον, ὅτι οἱ ἐπαναστάτες ἤξεραν, ἦσαν βέβαιοι γιὰ τὶς προθέσεις τοῦ Κόντη. Καὶ τοῦτο γιὰ τὴν γνώρισαν τὴν καταγωγὴν του, καθὼς καὶ τὶς συνθήκας, πὸν τὸν εἶχαν φέρει στὸ πλευρὸν τῶν Τούρκων. Ἀσφαλῶς δὲν ἦταν ἡ μοναδικὴ περίπτωσις. Ὅπως δὲν ἦταν ἡ μοναδικὴ περίπτωσις ὄχι μόνον στὴν περιοχὴ τῆς Σερβίας μὰ καὶ σὲ ἄλλες περιοχὰς τῆς Βαλκανικῆς, ὅπου σῶματα τῶν ἀρματωλῶν εἶχαν προσχωρήσει καὶ στὸ παρελθόν (ὅπως καὶ ἀργότερα) σὲ ἐπαναστατικὰ κινήματα ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἡ προσχώρησις τοῦ Κόντη στοὺς ἐπαναστάτες πραγματοποιεῖται τὸν Αὔγουστο τοῦ 1806, ἀφοῦ προηγεῖται ἡ φυγάδευσις σ' αὐτοὺς τῶν φίλων του χριστιανῶν τοῦ Βελιγραδίου, καὶ ὕστερα τῶν στρατιωτῶν του, πὸν ἕνας - ἕνας (σύμφωνα μὲ τὶς ὁδηγίαις του) ἐγκαταλείπουν τὸ πόστον του καὶ καταφεύγουν στὸ στρατόπεδον τῶν ἐπαναστατῶν. Τὴν ἴδιαν ὥραν ὁ Κόντης ἀπασχολεῖ μὲ συζήτησιν τοὺς Τούρκους, πὸν φύλαγαν τὸ διπλάνον του καραούλι. Ὅταν ὁ Κόντης σιγουρεύεται, ὅτι καὶ ὁ τελευταῖος στρατιώτης του ἔχει ἐγκαταλείψει τὸ πολιορκουμένον Βελιγράδι, σταμάτησε τὴν κουνένταν του μὲ τοὺς Τούρκους καὶ δραπέτευσεν ὀριστικὰ μεταπηδῶντας στὴν ἄλλη ὄχθην.

Φαίνεται πὸς οἱ Τούρκοι θεώρησαν σημαντικὴ τὴν ἀποστασίαν τοῦ Κόντη, γιὰ τοῦτο καὶ ἐνίσχυσαν τὶς φρουρὰς του καὶ ἄρχισαν νὰ προσβολοῦν στὸν ἀέρα. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἀκόμα ἀπόδειξιν τῆς ἀξίας τοῦ νεαροῦ καπετάνιου, πὸν ἡ μετὰστασίς του στὶς τάξεις τῶν ἐπαναστατῶν φαίνεται πὸς στάθηκε ἀποφασιστικὴ γιὰ τὴν πολιορκίαν.

Ὁ καιρὸς περνάει γρήγορα. Τὸ χινόπωρον βρῖσκεται στὸ τέλος του. Ὁ χειμῶνας πλησιάζει. Οἱ ἐπαναστάτες ἀποφασίζουν νὰ ἐπιτεθοῦν στὶς 29 Νοεμβρίου 1806. Ὁ Κόντης βάδισε ἀποφασιστικὰ μὲ τοὺς ἄντρες του στὴν Πύλιν τοῦ Σάβου. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐπίθεσις γίνεται νύκταν (ἴσως γιὰ τὸ ὅτι οἱ ἐπαναστάτες τὴ διάλεξαν ἐπίτηδες μὲ σκοπὸ νὰ αἰφνιδιάσουν τὸν ἐχθρὸν), ὁ Κόντης, πὸν γνώριζε καλὰ τὴν περιοχὴν, προχωρεῖ σταθερὰ καὶ σίγουρα, πλησιάζει τὴν φρουρὰ χωρὶς νὰ τὸν ἀντιληφθοῦν. Ὁ πρῶτος πὸν τὸν ἀντιλαμβάνεται πέφτει σκοτωμέ-

νος ἀπ' τὸ μαχαίρι του, ἐνῶ ἄλλοι δυὸ ἐξου δετερόνωνται σὲ λίγο. Τοὺς ὑπόλοιπους τοὺς ἀναλαμβάνουν οἱ πολεμιστὲς του. Ἡ μάχη ἀρχίζει καὶ γενικεύεται, ὁ αἰφνιδιασμός πετυχαίνει, κι ἔτσι ἀνοίγεται ὁ δρόμος γιὰ τοὺς Σέρβους ἐπαναστάτες, πὸν περνώντας τὴν Πύλη τοῦ Σάβου καταλαμβάνουν τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς πόλης.

Τούτη ἡ ἀποφασιστικὴ, ἡ καιρῖα συμβολὴ τοῦ Κόντη στὴ νίκη τῶν ἐπαναστατῶν ἐκείνο τὸ κατασκότεινο βράδι τῆς παραμονῆς τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα δὲν εἶναι ἀνώδυνη γι' αὐτόν. Στὴν πρώτη αὐτὴ ἐπίθεση ἐναντίον τῶν Τούρκων δέχεται πέντε βαρεῖα τραύματα καὶ θά χρειαστῆι καιρὸς γιὰ ν' ἀναρρώσει.

Τὸν ἄλλο χρόνον (1807), καθὼς ἔχει πιά ἀναρρώσει ἀπ' τὶς πληγές του, ὁ Κόντης συνεχίζει τὸν ἀγῶνα του ἐναντίον τῶν Τούρκων. Στὴ ἀρχὴ τὸν βρίσκουμετὰ πολεμᾶει στὴν σερβικὴ πόλη Οὐζιτσα (Uzice) καὶ κατόπιν νὰ ἐκστρατεύει ἐναντίον τους στὸ Δρίνος⁵ φτάνοντας ὡς τὴν πόλη Λόζνιτσα (Loznica). Αὐτοὶ οἱ ἀγῶνες του συντελοῦν στὴν ἀναγνώριση τῆς ἀξίας του μέσα στὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τῶν Σέρβων. Τὸ 1812 ὀνομάζεται μπίσιπσας (ταγματάρχης) καὶ στέλλεται στὴν ἐπαρχία τῆς Οὐζιτσας μὲ ἐντολὴ νὰ ὀργανώσει τὸ ἐκεῖ στρατόπεδο τῶν ἐπαναστατῶν.

Ὅμως ἡ ἐπανάσταση αὐτὴ τῶν Σέρβων ἀρχίζει κιόλας γὰ κάμπεται. Τὰ ἐπαναστατικὰ σώματά τους διαλύονται σιγὰ - σιγὰ κι ὁ ἀρχηγός τους, ὁ Καραγιώργης, δραπετεῖται.

Ἔτσι τὸ 1813 γίνεται ἡ χρονιά, πὸν σβήνουν οἱ ἐλπίδες τῶν Σέρβων, ὅτι ἡ ἐλευθερία τους εἶναι κοντά. Καὶ τοῦτο δὲ συμβαίνει μόνο στὴ Σερβία. Γιὰ νάρθει ἡ ἐλευθερία στὴ Βαλκανικὴ θὰ χρειαστοῦν — εἶναι βέβαιο — κι ἄλλες θυσίες. Ὅμως ἐκείνη ἡ χρονιά δὲν εἶναι μόνο ἀποφασιστικὴ γιὰ τὴ συντριβὴ τῆς σερβικῆς ἐπανάστασης. Εἶναι ἀποφασιστικὴ καὶ γιὰ τὴν προσωπικὴ «μοίρα» τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἀγωνιστῆ τῆς Σερβικῆς ἐλευθερίας. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη βρίσκεται μαζί μὲ τὸν Σέρβο ὀπλαρχηγὸ Μόλερ (Moler) στὸ στρατόπεδο τῆς Λόζνιτσα. Ἐκεῖ τοὺς πολιορκοῦν οἱ Τούρκοι. Γιὰ νὰ σωθοῦν ὁ Κόντης ἐπιχειρεῖ ἔξοδο. Ἡ ἔξοδος ἐπιτυγχάνει, οἱ ἐπαναστάτες διαφεύγουν, ἐνῶ οἱ Τούρκοι τοὺς κυνηγοῦν ὡς τὸ Μοναστήρι Τρόνοσα (Tronosa).

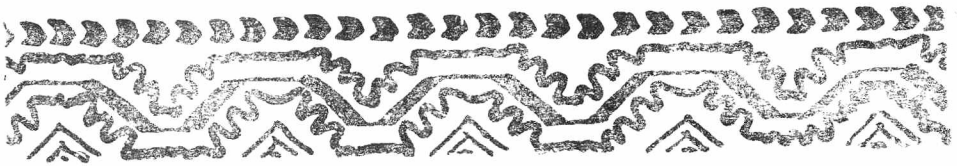
Ἐδῶ φαίνεται πὸς εἶναι γραμμμένο νὰ σβῆσει ἡ ζωὴ, ἡ νιότη καὶ ἡ δράση τοῦ ἡρωϊκοῦ αὐτοῦ Ἠπειρώτη πολεμιστῆ καὶ πολέμαρχου, πὸν ὕστερα ἀπὸ σκληρὴ καὶ φονικὴ μάχη σκοτώνεται. Κι εἶναι μόλις 30 χρονῶν.

Ἐδῶ τελειώνει ὁ Ουελλῶδης καὶ ταραγμένος βίος τοῦ μεγάλου πολεμιστῆ τῆς σερβικῆς ἐλευθερίας, πὸν ἦταν ὁ Κόντης⁶. Ἀλλὰ ὄχι ὀριστικά. Μιὰ παρόμοια θυσία δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ τελειώσει ἔστω καὶ μ' ἓνα τόσο συγγλονιστικὸ ἡλιοβασιλεμα, πὸν εἶναι ὁ ἡρωϊκός του θάνατος στὸ μοναστήρι Τρόνοσα. Ὁ βίος του ἔσβησε ὀριστικά, ὅμως ἡ ζωὴ του συνεχίζεται μέσα ἀπ' τὶς μνήμες τῶν ἀνθρώπων. Εἶναι μνήμες μὲ τὶς ὁποῖες μπορεῖ νὰ συναντηθεῖ κανεὶς εἴτε ὕστερα ἀπὸ μιὰ σκόπιμη ἀναζήτησι, εἴτε ὕστερα ἀπὸ μιὰ εὐτυχημένη συγκυρία. Καὶ μὲ τὶς δυὸ αὐτὲς εὐκαιρίες (τὴ μιὰ ἢ τὴν ἄλλη) ὁ ταξιδιωτῆς δὲν οἰκειώνεται ἀπλὰ μιὰ περιπέτεια ζωῆς, οἰκειώνεται ἓναν κόσμον, πὸν κρύβει μέσα του μιὰ σειρὰ ἀπὸ μυστικὸς δεσμούς, ἓναν κόσμον ἀπὸ ἀναπάντεχες προεκτάσεις.

Αὐτὴ τὴν ἴδια, τὴν περιπετειώδη ἱστορία τῆς Βαλκανικῆς, πὸν εἶναι (μαζὶ μὲ τὴ Μικρασία καὶ τὴν ὑπόλοιπὴ Ἑγγὺς Ἀνατολή) ἡ μεγάλη μάννα κι ἡ μεγάλη τροφὸς τοῦ Γένους.

5. Ποταμὸς τῆς Σερβίας, παραπόταμος τοῦ Σάβου.

6. Ἔτσι εἶναι γνωστός, χωρὶς τὸ μικρὸ του ὄνομα.

ΓΙΑΝΝΗ Γ. ΜΟΥΓΟΓΙΑΝΝΗ

ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Ο ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΤΡΙΚΚΗΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ Ο ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ

Πρὸς τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰώνα, ὁ ἑλληνισμὸς βρισκόνταν στὸ χειρότερο σημεῖο τοῦ τρίσβαθου χάους του. Κάπου ἐκεῖ πρὸς τὸ τέλος του, ἀναφάνηκε στὸν Θεσσαλικὸν ὀρίζοντα ἡ μορφή τοῦ κληρικῶν Διονύσιου, ποὺ ἀνατάραξε τὰ λιμνάζοντα νερά τῶν ἐφηνοχασμένων ραγιαδῶν. Ἄν ὁ Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς ὑπῆρξε ὁ πρωτομάρτυρος τῆς λευτεριάς κι ὁ Παπαφλέσσας ὁ μπουρολιότερης τοῦ Μωριά, ὁ Διονύσιος στάθηκε ἡ προδρομικότερη μορφή τοῦ αἰώνα, μιὰ μεγάλη σὲ ἀνάστημα καὶ γενναιότητα φυσιογνωμία, ποὺ ἔσπειρε τὸ ἐπαναστατικὸ πνεῦμα, τότε, ποὺ ἡ χαρραγὴ τῆς ἀνάστασης ἦταν ἀκόμα πολὺ μακριά. Ἦταν παράτολμο, ἂν ὄχι καθαρὴ τρέλλα νὰ μιλάει κανεὶς, ἀρχῆς τοῦ 1600, γιὰ ἐπαναστατικὴ ἐξέγερση. Κι ὅμως ὁ Διονύσιος, ὁ φλογερὸς αὐτὸς Δεσπότης τῶν Τριτσάλων, τὸ ἐπεχείρησε δυὸ φορὲς κι ἀπότυχε. Θετικὸ κέρδος κανένα, ἰδεολογικὸ ὅμως τεράστιο, γιατί ἄρχισε νὰ κνοφορεῖται στὰ σπλάχνα τοῦ ἑλληνισμοῦ, τὸ σπέρμα τοῦ λυτρωμοῦ. Μόνο ποὺ κι οἱ δυὸ αὐτὲς ἐπαναστατικὲς ἐξεγέρσεις δὲν ἔχουν μελετηθεῖ ὡς τὰ σήμερα συστηματικὰ, γιατί οἱ πηγὲς εἶναι ἀσαφεῖς καὶ καλυμμένες ἀναπόφευκτα, ἀπὸ θρυλικά στοιχεῖα.

Ὁ τόπος ποὺ γεννήθηκε ὁ ἡρωϊκὸς αὐτὸς Δεσπότης μᾶς εἶναι ἀγνωστος. Πολλοὶ μιλοῦν γιὰ τὴν περιοχὴ τῆς Παραμυθιάς, ὅλοι ὅμως συμφωνοῦν πὼς γεννήθηκε κάπου στὴν Ἠπειρο. Καὶ ἡ χρονιὰ ποὺ εἶδε τὸ φῶς τῆς ζωῆς, μᾶς εἶναι κι αὐτὴ ἀγνωστη. Ὁ πέπλος τῶν θρυλικῶν καὶ πραγματικῶν στοιχείων τῆς ζωῆς του, εἶναι τόσο πυκνὰ πλεγμένους, ποὺ πολλὲς φορὲς εἶναι δύσκολος ὁ διαχωρισμὸς τους. Ἡ οἰκογένειά του πάντως ἦταν πλοῦσια καὶ ἀρχοντικὴ. Τὸ γεγονός ὅμως αὐτὸ δὲν στάθηκε ἱκανὸ νὰ συμβιβάσει τὸν Διονύσιο μὲ τὸ κατεστημένο τοῦ καιροῦ του. Ἡ ὀρηκτικότητά τοῦ χαρακτήρα του καὶ ἡ φιλομάθεια ποὺ τὸν διέκρινε, μαζὶ μὲ τὴν πίκρα τῆς σκλαβιάς ποὺ ξεχείλιζε ἀπ' τὴν ψυχὴ του, τὸν ἔστρεψαν γρήγορα πρὸς τὰ γράμματα, γιὰ νὰ γίνεῖ ἀργότερα μιὰ σπάνια ἡγετικὴ μορφή. Νωρὶς ἀκόμα τὸν συναντᾶμε μοναχὸ στὸ μοναστήρι τοῦ Διχονίου καὶ λίγο ἀργότερα τὸν βλέπουμε στὴν Ἰταλία νὰ σπουδάζει Φιλοσοφία καὶ Ἱατρικὴ, στὸ πανεπιστήμιο τῆς Πάδοβας. Ἀπὸ τίς σπουδὲς του αὐτὲς πῆρε καὶ τὸ προσω-νύμιο Φιλόσοφος. Τὸ 1580 εἶναι ἱεροδιάκονος, κοντὰ στὸν Πατριάρχη Ἱερεμία τὸν Τρανὸ καὶ λίγο ἀργότερα ἐκλέγεται μητροπολίτης τῆς Λάρισας, μεταφέροντας ταυτόχρονα καὶ τὴν ἔδρα του στὰ Τριτσάλα. Ἴσως γιατί εἶχε περισσότερους χριστιανούς ἐκεῖ, ἴσως γιατί ἤθελε νὰ βρισκεται μακριὰ ἀπὸ τὸν Τούρκο διοικητὴ τῆς Λάρισας

Ἐπωμισμένος πιά ὁ Διονύσιος τὰ βαρεῖα ἱερατικὰ του καθήκοντα καὶ φροντίζοντας τὸ ποιμνιὸ του ποὺ στέναζε κάτω ἀπὸ τὴν τούρκοκη τυρρανία, ἔτοιμαζε τὸ ἐπαναστατικὸ του ξεκίνημα. Ὁ ἴδιος ἦταν ἐνθουσιώδης, ἡ καρδιά του σίδερο καὶ φωτιά, σωστὸ φλογισμένο ράσο. Δὲν ἔβρισκε πούθενά ἡσυχία καὶ ὀλοένα σκεφαίνταν τὴ λευτεριά. Τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη εἶχαν δημιουργηθεῖ στὸν σκλαβωμέ-

νο ελληνισμό κάποιες εθνοϊκές συνθήκες και σχέδια απελευθερωτικά απειλούσαν την τυραννική θωμανική εξουσία. Οι προσπάθειες όμως αυτές ήταν ανώριμες και με βασικές οργανικές αδυναμίες. Πρώτα γιατί τις υποκινούσαν οι ξένοι που είχαν συμφέροντα από έναν τέτοιο ξεσηκωμό και δεύτερον γιατί έλειπε ο οργανωτικός νους, που θ' αναλάμβανε υπεύθυνα τις ευθύνες ενός τέτοιου εγχειρήματος. Ο Διονύσιος γνωρίζοντας καλά και τις δυο αυτές αδυναμίες των πρόωρων αυτών επαναστατικών κινήματων, αποφάσισε να έπωμισθεί ο ίδιος τις ευθύνες αυτές. Βέβαια τα στοιχεία που διαθέτουμε σήμερα δεν είναι επαρκή για μιὰ ολοκληρωτική παρουσίαση και αξιολόγηση της προσφοράς του φλογισμένου Δεσπότη. 'Απ' ό,τι πάντως περισώθηκε, μπορούμε να σκιαγραφήσουμε, με αδρές πάντα γραμμές, την επαναστατική του δράση.

Για τὸ πρῶτο κίνημά του στη Θεσσαλία τὸ 1600, φαίνεται πὸς διατηροῦσε ἐπαφή με τοὺς ἀρματολούς τῆς Πίνδου κι ἄλλων μαζὶ περιοχῶν και ἴσως νὰ ὑποστηρίχθηκε κι ἀπὸ τὴν Βενετία. Γιατὶ ὅπως προκύπτει, ἀπὸ τὸ μόνο σίγουρο στοιχεῖο πὸν ἔχουμε, ἔφτασε στὰ 1598 ἀπὸ τὰ Γιάννινα στὴ Βενετία ἕνας καλόγερος σταλμένος ἀπὸ τὸν Διονύσιο, με σκοπὸ νὰρθεῖ σ' ἐπαφή με τοὺς ἐκεῖ Ἑλληνας, και μαζὶ τους νὰ ἐπιδιώξει τὴν βοήθεια και τὴν συμπαράσταση τοῦ Βασιλιᾶ Ροδόλφου τοῦ Β' και τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Ἰσπανίας Φίλιππου, γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας. Παράλληλα γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει τοὺς οικονομικοὺς πόρους τοῦ κινήματος, παρακρατοῦσε τὰ «πατριαρχικά δοσίματα» και τὰ χαράτσια πὸν ἔστειλε κάθε χρόνο στὸ Πατριαρχεῖο και στὴν Πύλη. Οἱ ἐνέργειες γιὰ τὴν ἔκρηξη τῆς ἐπανάστασης και οἱ ἐπαφές του, ἀπλώνονταν με τὸν καιρὸ και σὲ περισσότερο κόσμο. Κληρικοὶ και λαϊκοὶ μιλῶνται στὰ σχέδιά του, ἐνῶ οἱ ἀπεσταλμένοι του στὶς ἀλλές τῆς Αὐστρίας και τῆς Νεάπολης, ἀγωνίζονταν νὰ πείσουν τοὺς ἡγεμόνες νὰ βοηθήσουν τὰ σχέδια τοῦ Δεσπότη. Κι ὕστερα ἀπ' ὅλη αὐτὴ τὴν προετοιμασία, ἔσπᾶ στὰ 1600, τὸ κίνημα τοῦ Διονύσιου στὴ Θεσσαλία. Οἱ οργανωτικὲς ὁμως ἀδυναμίες πὸν προείπαμε δὲν εἶχαν ἐξαλειφθεῖ. Ἡ ἐπανάσταση πνίγηκε στὸ αἷμα, τὰ θύματά της ὑπῆρξαν πολλὰ κι ἀνάμεσά τους κι ὁ ἡρωϊκὸς Δεσπότης Φαναρίου Σεραφεῖμ, πὸν ἡ Ἐκκλησία τὸν ἀνακήρυξε νεομάρτυρα. Ὁ ἴδιος ὁ Διονύσιος κατόρθωσε νὰ ξεφύγει στὴν Ἰταλία, ἀφοῦ πρῶτα καθαιρέθηκε ἀπ' τὸ Πατριαρχεῖο «ὡς τολμηρῶς και ἀλογίστως μελετήσας ἀποστασίαν κατὰ τῆς βασιλείας τοῦ πολυχρονίου Μεχμέτ και πολλὰ τῶν ἀτόπων διανοηθείς».

Ἐξόριστος πιά ὁ Διονύσιος, δὲν ἔβγαλε οὔτε μιὰ στιγμή ἀπ' τὸ μυαλό του τοὺς ραγιάδες. Με προσωπικὲς παραστάσεις και ἐνέργειες πὸν ἔκανε στὶς ξένες ἀλλές, ἐξασφάλισε πολλὲς ὑποσχέσεις, σχετικὰ με τὴν ὑποστήριξη τοῦ ἀγώνα. Ἐφτασε ἀκόμα, με συστατικὸ γράμμα τοῦ Πάπα, ὡς τὴν αὐλή τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἰσπανίας Φίλιππου τοῦ Γ'. Τὸ τί πέτυχε ἀπ' αὐτὴν τὴν ἐπίσκεψη μᾶς εἶναι ἀγνωστο. Ἄν ὁμως συσχετισθεῖ ἡ ἐνέργεια αὐτὴ, με τὴν ἀξέμηνη δραστηριότητα πὸν ἀνάπτυσαν Ἴσπανοὶ πράκτορες στὴν Ἠπειρο και τὴν Ἀλβανία τὴν ἐποχὴ αὐτὴ, μπορούμε νὰ ποῦμε πὸς ὑπῆρξε θετικὴ ἡ συμπαράσταση τοῦ Φίλιππου στὸν ἀγώνα τοῦ Διονύσιου. Οἱ Βενετοὶ ἀντίθετα ἔβλεπαν με καχυποψία τὶς κινήσεις του και ἡ στάση τους ὑπῆρξε ἀπογοητευτικὴ.

Στὰ 1609 ὁ Διονύσιος ἐπιστρέφει στὴν Ἠπειρο και προετοιμάζει τὸ νέο του κίνημα. Ἀρχές τοῦ 1611 ἔσπᾶ ἡ δεύτερη ἐπανάσταση. Οἱ ὀπλισμένοι ὀπαδοὶ του ἐπετέθησαν με μανία στὰ γύρω ἀπὸ τὰ Γιάννινα χωριά και ἔσφαξαν τοὺς Τούρκους, προχωρῶντας ἀκόμα πρὸς τὴν πόλη. Οἱ Τούρκοι, σὲ κάποια φάση, βρέθηκαν σὲ δύσκολη θέση, γρήγορα ὁμως ἀνασυντάχτηκαν και ἐπετέθησαν λυσσαλέα κατὰ τῶν ἐπαναστατημένων, πού, ἀνοργάνωτοι καθὼς ἦταν, δια-

λύθησαν καὶ σφαγιάστηκαν. Ὁ Πασᾶς συνέλαβε μὲ προδοσία τὸν Διονύσιον, ποὺ κρύβονταν σὲ μιὰ σπηλιὰ κάτω ἀπ' τὸ κάστρο, δίπλα στὴ λίμνη. Τὸν ἔγδαρε ζωντανὸ καὶ ἀφοῦ γέμισε τὸ δέγμα του μὲ ἄχρρα, τοῦ φόρεσε τὰ ἀρχιερατικά του ἄμφια καὶ τὸν περιέφερε στὴν πόλη. Τὸ μακελειὸ τῶν Τούρκων συνεχίστηξε καὶ τὸ αἷμα ἔτρεχε ποτάμι. Μέσα στὴν παραζάλη αὐτοῦ τοῦ φονικοῦ, ὁ Μάξιμος ὁ Πελοποννήσιος ἔγραψε τὸ γνωστὸ «Στηλιτευτικὸ του κατὰ Διονυσίου» στὸ ὁποῖο τὸν κατέκρινε γιὰ τὸν ξεσηκωμό. Ἀκόμα καὶ οἱ λαϊκὲς μᾶζες μεταστράφηκαν καὶ καταριόνταν τὸν Δεσπότη. Χαρακτηριστικὸ εἶναι καὶ τὸ ἀκόλουθο δημοτικὸ τραγούδι:

Δεσπότη μου, τί σήκωες τὸ κόσμο στὸ σεφέρι
καὶ ρήμαξαν τὰ Γιάννενα, καὶ ρήμαξεν ὁ τόπος;
Μεῖναν τὰ σπίτια ἀδειανά, γεμίσαν τὰ χαντάκια
κι ὁ Τούρκος δὲν ἀπόσωσε νὰ κόβει καὶ νὰ καίει.
Ἐδῶ ὀρπάζουν κόρακες κι ἐκεῖ οἱ γιαιουντῆδες.
Δὲν ἔχει ἡ μάνα πιά παιδιὰ καὶ τὰ παιδιὰ γονέους.
Καὶ σένα τὸ τομάρι σου τὸ στείλανε στὴν Πόλη
νὰ τρῶν οἱ κότες πίτουρα, νὰ νταβουλᾶν οἱ Γύφτοι
γιὰ νὰ ξυπνάει ἡ Τουρκιά, νὰ κάνει ραμαζάνι.

Ὅμως δὲν εἶχαν δίκιο. Οἱ ψυχὲς τοῦ κόσμου μεταστράφηκαν ἀπ' τοὺς προσκυνημένους, ποὺ ἔντεχνα καλλιέργησαν σ' αὐτόν, τὰ δραματικὰ ἀποτελέσματα τοῦ μακελειοῦ, γιὰ τὴν εἶχαν ἄνομα συμφέροντα ἀπ' τὴν περιουσία τοῦ Τούρκου. Ἄν δὲν γίνονταν τὸ πρῶτο αὐτὸ ξεσήκωμα καὶ ὅσα ἐπακολούθησαν, ὁ ἑλληνισμὸς δὲν θὰ συνειδητοποιοῦσε ποτὲ τὸ χρέος του καὶ ὁ λυτρωμὸς θὰ ἦταν ἀνέφικτος.

ΠΑΝΟΥ ΔΗΜ. ΤΖΙΟΒΑ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

Α'

Η ΑΓΟΡΑ ΤΗΣ ΓΟΤΙΣΤΑΣ (ΜΕΓΑΛΗΣ ΚΑΙ ΜΙΚΡΗΣ) ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΥΡΚΙΚΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΣΤΑ 1880 ΜΕ ΒΑΣΗ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Είναι γνωστό, ότι μετά από την Τουρκική κατάκτηση της Ήπειρου και σύμφωνα με το πάγιο ισλαμικό δίκαιο του πολέμου¹, τα εδάφη της πέρασαν στην κυριότητα του Σουλτάνου, που εκπροσωπούσε το Τουρκικό Δημόσιο, κατά το δόγμα «πᾶσα ἡ γῆ Βασιλική»².

Εν τούτοις από την Τουρκική ἀκόμη κατάκτηση, ἡ Ήπειρος εἶχε ἐξασφαλίσει προνόμια, σὰν ἀνταμοιβὴ γιὰ τὴν εἰρηνικὴ ὑποταγὴ της στὴ στρατιὰ τοῦ Τούρκου Στρατηγοῦ Σινάν³, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ διατηροῦν, οἱ εἰρηνικὰ ὑποταγμένες κοινότητες, ἕνα εἶδος αὐτοδιοίκησης. Ἔτσι ἡ Γότιστα, μέχρι τουλάχιστο τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἦταν μητροκομιά⁴, γιὰ νὰ μετατραπεῖ ἀργότερα σὲ τσι-

1. Σύμφωνα μετὸ ἰσλαμικὸ δίκαιο τοῦ πολέμου «πᾶσα χώρα τῶν ἀπίστων πολέμου ἀλωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰμάμη ἢ τοῦ Καλίφου τῶν πιστῶν, διανέμεται εἰς τοὺς πιστοὺς κατακτητὰς μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ νομίμου πέμπτου ἢ ἀναχωρίζεται ἢ ἐπ' ἰδιοκτησίᾳ τῶν κατοίκων ἐπὶ πληρομῆ κεφαλικοῦ φόρου διὰ τὰ ἄτομα καὶ ἔγγειον φόρου διὰ τὰς γαίας αὐτῶν». Βλ. Δημ. Νικολαΐδου, Ὁθωμανικοὶ Κώδικες, Κων)πολι 1890, τόμος 8, σ. 1005, ἄρθρο 2 τοῦ κώδικα περὶ γαιῶν.
2. Τὰ εδάφη ποὺ γίνονταν κυριότητα τοῦ κράτους λέγονταν «μηρικῆ» ἀπὸ τὴ λέξη ἐμίρ», ποὺ σημαίνει ἄρχον, βασιλεὺς, ἢτοι βασιλικὰ ἐλεϊδῆ ἀνήκαν στὸ Σουλτάνο, ποὺ ἦταν ἐκπρόσωπος τοῦ Δημοσίου. Βλ. Μ. Ἐλευθεριάδου, Μοναστηριακὰ γαίαι, Ἀθῆναι 1939, σ. 58.
3. Βλ. Ἰωάννου Λαμπροῖδου, Ἡπειρωτικὰ μελετήματα, περιγραφή τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων, Ἀθῆναι 1887, σ. 39. Ὅπου ρητὰ ἀναφέρεται, ὅτι ὁ Σινάν πέρασε «τὰ στενὰ τῆς Πίνδου καὶ τὴν αὐθόρμητον ὑποταγὴν πολλῶν περιόριων λαῶν δεχθεὶς καὶ ἀνταμείψας αὐτοὺς διὰ τῆς παροχῆς προνομίων».
4. Βλ. Παλαρογγόπουλου Κων)νου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τόμος I, σ. 256. Πρὸβλ. Ἀποστόλου Ε. Βακαλόπουλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, Θεσσαλονίκη 1964, τόμος Β, σ. 284 κ.έ. Ὁ ἱστορικὸς Βακαλόπουλος ὑποστηρίζει, ὅτι «Νεώτερες ἔρευνες ἔχουν ἀποδείξει πὸς οἱ ὅροι «ὀμάς χωρίων» καὶ «μητροκομίας» ποὺ τοὺς συναντᾶμε στὰ Βυζαντινὰ κείμενα, ἀναφέρονται σὲ κοινότητες ἐλευθέρων χωρικῶν, ποὺ ἔχουν ὅμως ἀπέναντι τοῦ κράτους κοινὴ τὴν εὐθύνη, ὡς πρὸς τὴν καταβολὴ τοῦ ἔγγειου φόρου» δηλαδή τὸ Βυζάντιο γιὰ τὴν καλύτερη κατανομὴ καὶ εἰσπραξὴ τοῦ φόρου αὐτοῦ, ἀκολουθώντας παλαιότερη παράδοση, εἶχε υἱοθετήσει τὸ σύστημα τῆς συσσωμάτωσης τῶν ἐλευθέρων μικροϊδιοκτητῶν σὲ ὀμάδες (κοινότητες) οἱ ὁποῖες ἂν καὶ ἐλεύθερες, ἦταν ἀμοιβαίᾳ ἀλληλέγγυες, ὡς πρὸς τὴν καταβολὴ τοῦ φόρου. Ἰωάννου Λαμπροῖδου, Μαλακασιακὰ, μέρος πρῶτον περιγραφή τῶν Κατασκομορίων, Ἀθῆναι 1888, σ. 45 ὅπου ἡ Γότιστα ρητὰ ἀναφέρεται σὰν μητροκομιά.

φλίκι από τον τύραννο της 'Ηπείρου⁵.

Μετά από το δραματικό τέλος του 'Αλῆ ὄλα του τὰ κτήματα δεσμεύτηκαν από το Τουρκικό δημόσιο, καὶ ἀποτελέσαν περιουσία του, ἡ ὁποία ἀρχισε νὰ βγαίνει στοὺς σφυρὶ ἀπὸ τὸ 1879, πού ἔχουμε τὴν ἀγορὰ τοῦ χωριοῦ Δεμάτι⁶.

Στὰ 1880, ἓνα χρόνο μετὰ τὴν ἀγορὰ τοῦ Δεματίου, ἡ Γότιστα βγαίνει στοὺς σφυρὶ ἀπὸ τὸ Τουρκικὸ Δημόσιο, καὶ ἀναγκάζει τοὺς Μουχταροδημογέροντες νὰ καταφύγουν στὴν ἐπιτόπια διοίκηση τὴν Τουρκικὴ τῶν Ἰωαννίνων καὶ νὰ ζητήσουν μὲ αἴτησή τους τὸ χωριὸ νὰ τὸ ἀγοράσουν οἱ ἴδιοι. Ἔτσι τὴν 1 τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1880 συνέρχονται οἱ Γοτιστινοὶ σὲ συνέλευση καὶ παίρνουν τὴν παρακάτω ἀνέκδοτη ἀπόφαση.

«ΑΡΙΘ.: 1465/19.8.1880

Διὰ τοῦ παρόντος ἐγγράφου δηλοποιοῦμεν οἱ ὑποφαινόμενοι κάτοικοι τῶν χωρίων Γοτίστης Μεγάλης καὶ Μικρῆς Συνοικίας⁷ τοῦ τμήματος Μαλακασίου, Σεβαστῆς Κυβερνήσεως πρὸς πώλησιν συνεσκέφθημεν ὅλοι κοινῶς καὶ ἀπεφασίσαμεν ν' ἀγοράσωμεν αὐτὸ διὰ λογαριασμοῦν ἡμῶν⁸. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦ ἐπαρχίας Ἰωαννίνων ὅτι ἐκτεθέντος τοῦ χωριοῦ μας εἰς δημοπρασίαν παρὰ τῆς τῶν ἀνηνέχθημεν εἰς τὴν ἐπιτόπιον Διοίκησιν⁹ τῆς Σεβαστῆς Κυβερνήσεως διὰ τῶν Μουχταροδημογερόντων¹⁰. Γενομένης δὲ δεκτικῆς τῆς αἰτήσεως ἡμῶν διωρί-

5. Βλ. Σπ. Π. Ἀραβαντινοῦ, Ἱστορία τοῦ Ἄλῆ Πασᾶ τοῦ Τεπελενλή, Ἀθῆναι 1979, τόμοι Π, ἐκδόσεις Πύρρος, σ. 602, ὅπου ἀναφέρονται ὅλα τὰ τσιφλίκια τοῦ Ἄλῆ στὴν περιοχή τοῦ Μαλακασίου.
6. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα Ἡπειρωτικὰ σύμμεικτα, Ἡ ἀγορὰ τοῦ χωριοῦ Δεμάτι ἀπὸ τὸ Τουρκικὸ Δημόσιο στὰ 1879 μὲ βάση ἀνέκδοτα στοιχεία, περιοδικὸ Ἡπειρωτικὴ Ἔστια, τόμος 30, ἔτος 1982, σ. 22 κ.έ.
7. Βλ. Ἰωάννου Λαμπρῆ, ὅ.π., σ. 9, ὅπου ζητᾶ ἀναφέρεται: «Γότισταν συνισταμένην δὲ ἐκ δύο συνοικιῶν «Σελιοῦ καὶ Γκραιτζι» εἰς ἀπόστασιν 114 ὄρ., διὰ Λάκκου δὲ διαχωριζόμενον καὶ ἰδίᾳ τὰ συμφέροντα αὐτῶν ἀπὸ τοῦ 1864 ἐπιμελουμένων.
8. Μὲ τὴν ἀγορὰ τῆς ὁ Γότιστα κατατάσσονταν στὴν κατηγορία τῶν γαιῶν πλήρους κυριότητος (μουλκία). Βλ. Νιζ. Πατσέλη, Τὸ Τιμαριωτικὸν Σύστημα εἰς Ἡπειρὸν ἐπὶ Τουρκοκρατίας, περιοδικὸ Ἡπειρωτικὴ Ἔστια, τόμος 16 (1957) σ. 83. Δημ. Τσοποτοῦ, Γῆ καὶ γεωργία τῆς Θεσσαλίας, κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, Βόλος 1912, καὶ Β. ALIVISATOS, LA REFORME ADRAIRE AN GRECE, Paris 1932, σ. 83.
9. Στὰ 1869 γίνεται καὶ ἡ ἔναρξις τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νέου διοικητικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ἐπαρχίας τοῦ Βιλαετιῶν τῶν Ἰωαννίνων, μὲ Γενικὴ Διοίκηση στὰ Γιάννινα καὶ ἐπαρχιακοὺς κύκλους στὴν Πρέβεζα, τὴ Λάρισα, τὸ Μπεράτι καὶ τὸ Ἀργυροκάστρο. Βλ. Δημ. Σαλαμάγκα, καθὼς χάραξε ἡ Λευτεριά, ἔκδοσις τοῦ περιοδικοῦ τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἔστιας, Γιάννινα 1963, σ. 25.
10. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Μουχτάρη καὶ τῶν Δημογερόντων τῶν Κοινοτήτων γίνονταν ἀπὸ τὴν γενικὴ συνέλευση τῶν κατοίκων ἐκάστης Κοινότητος. Σύμφωνα μὲ πάγια ἀπόφαση τῶν κοινοτήτων τῆς ἐπαρχίας Ἰωαννίνων ὁ Μουχτάρης καὶ οἱ Δημογέροντες πού ἐκλέχθησαν ὑποχρεώονταν νὰ ὀρκισθοῦν στοὺς Εὐαγγέλιο ὅτι «θὰ ἐργασθῶσι πιστῶς καὶ ἐντίμως καὶ ὅτι ὡς ὀδηγοὺς θὰ ἔχουσι τὸν κανονισμὸν τῆς Σεβαστῆς Κυβερνήσεως καὶ τὸ συμφέρον τῆς Πατρίδος». Στους Μουχταροδημογέροντες, ἕναν γιὰ κάθε συνοικία Μουχτάρη σύμφωνα με τὴν Τουρκικὴ Νομοθεσία καὶ στοὺς Δημογέροντες δίδονταν ἀποκλειστικὴ ἀρμοδιότητα, πού πῆγαζε ἀπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς Γενικῆς Συνέλευσης, ἢ διοίκησης τῆς Κοινοτήτος, τῶν Σχολείων, τῶν ἐκκλησιῶν καὶ κάθε ἄλλης κοινοτικῆς περιουσίας. Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 1882)21.6.1882, ἀνέκδοτο ἐγγράφον Ἀρχεῖο Μητροπόλεως Ἰωαννίνων, Κώδικας ἐπαρχίας βιβλίον 7, ἔτη 1882—1884 σ. 16.

σαμεν πληρεξουσίους επιτρόπους ἡμῶν¹¹ τοὺς συγχωριανοὺς μας Κυρίους Πατ-
τὰ Ἰωάννην Σκούρτην, Στυλιανὸν Εὐαγγελίου, Ἰωάννην Χρήστου, Δημήτριον
Τσουμιάνην, Χριστόδουλον Γεωργίου, Γεώργιο Ἰωάννου, Δημήτριον Γκατζάνην,
Γεώργιον Μίτσαρην, Χριστόδουλον Γεωργ. Βοπλαντζιωνᾶν καὶ Ἀπόστολον Καμ-
πάνην, ἵνα παρασταθῶσι κατ' ἐντολήν καὶ διὰ λογαριασμοῦν ἡμῶν πλειοδοῦται κα-
τὰ τὴν γενομένην δημοπρασίαν καὶ προσφέρωσι τίμημα ὅσον καὶ ὅσον ἐγκρίνου-
σι πλειοδοτοῦντες, ὅπως δυνηθῶσι νὰ τὸ ἀγοράσωσιν ἐπ' ὀνόματί των διὰ λογα-
ριασμόν ἡμῶν Καὶ ἐπειδὴ τὰ χρήματα διὰ τὴν ἀγορὰν αὐτῶν δὲν ἔχομεν πρὸς
τὸ παρόν, ὡς πρὸς ἐξοικονόμησιν αὐτῶν ἐνεκρίναμεν νὰ δανεισθῶμεν παρ' οἷον
δήποτε προσώπου, καὶ ἐπειδὴ τοιοῦτον δάνειον δὲν εἶνε δυνατόν νὰ κατορθωθῆ
ἀπὸ τὴν ὀλομέλειαν ἡμῶν, ὡς μὴ θελόντων τῶν πρὸς δανεισμόν ἐχόντων χρήμα-
τα δανεῖσαι τὴν ὀλομέλειαν ἡμῶν, ἀλλ' ὀλίγα τινὰ ἐξ ἡμῶν πρόσωπα, καὶ ἐπειδὴ
οἱ δανεισταὶ ἄνευ ἀσφαλείας δὲν δύναται νὰ δανείσωσι τὰ χρήματα, τοιαύτην
δὲ ἀσφάλειαν δὲν ἔχομεν ἄλλην ἢ τὴν ὑποθήκην τοῦ ἰδίου χωρίου, διὰ τοῦτο διο-
ρίζομεν ὅλοι κοινῶς πληρεξουσίους τοὺς ρηθέντας, ἵνα καταρτίσωσι τὸ δάνειον
διὰ τὸ ἀναγκαῖον ἀντίτιμον τῆς ἀγορᾶς τοῦ χωρίου μας μετὰ τῶν παρουσιασθέν-
των δανειστῶν Κυρίους Δημήτριον Σάντη ἐκ τοῦ χωρίου Ἄνω Σουδενῶν τοῦ
Ζαγορίου, Στυρίδωνος Βασιλειάδου καὶ Φωτίου Χαῖτα καὶ δανεισθῶσι τὰ χρή-
ματα παρ' αὐτῶν νὰ μετρήσωσιν αὐτὰ εἰς τὸ Αὐτοκρατορικὸν ταμεῖον Ἰωαννί-
νων ἢ ὅπου διατάξῃ ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις πρὸς ἀγορὰν τοῦ χωρίου μας
καὶ πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ρηθέντων δανειστῶν ὑποθηκεύσουσιν ἐπίσημος τὸ χω-
ρίον μας ὀλόκληρον, ἦτοι ὄσπια, καλύβια, ἀλώνια, μάνδρας, γαίας καλλιερρη-
σῆμους καὶ μὴ, βοσκησίμους καὶ μὴ, ἀμπέλια δάση καὶ λοιπὰ ἐμπριεχόμενα ἐν-
τὸς τῶν ὁρίων τοῦ χωρίου μας ἐπ' ὀνόματι τῶν ρηθέντων δανειστῶν διὰ τρία
ἔτη μὲ τόκον πρὸς 12% κατ' ἔτος καὶ ὑποσχόμεθα ἀλληλεγγύως ἡμεῖς νὰ μετρή-
σωμεν τὸ τε κεφάλαιον καὶ τόκον εἰς τοὺς ἰδίους πληρεξουσίους μας κατὰ τὰς
δόσεις καὶ προθεσμίας ὅτου θὰ συμφωνήσωσι μὲ τοὺς ρηθέντας δανειστάς, ὡς
καὶ ὅσα ἄλλα ἔξοδα ταχτικά καὶ ἔκτακτα μᾶς παρουσιάσωσι, οἱ ρηθέντες πλη-
ρεξούσιοί μας. Ἄτινα θὰ ἐπακολουθήσωσι διὰ τὴν ἀγορὰν τοῦ χωρίου μας Ἐν
δὲ τῇ λήξει τῆς τριετοῦς προθεσμίας τῆς ὑποθήκης τοῦ χωρίου μας ὑποσχόμε-
θα ἀλληλεγγύως νὰ πληρώσωμεν ὀλόκληρον τὸ ποσὸν τοῦ κεφαλαίου διὰ τὸ ἀν-
τίτιμον τῆς ἀγορᾶς ὅσον ἠθέλεν εἶσθε, ὅποτε ἐξοφληθέντος τοῦ κεφαλαίου θέ-
λει λυθεῖ ἡ ὑποθήκευσις καὶ θέλουσιν μετατραπεῖ οἱ ἐπίσημοι τίτλοι¹² ἐν ὀνό-
ματι ἡμῶν ἐκάστου ἡμῶν διὰ τὴν μπάστινάν του¹³ ἢν ἔχει ὑπὸ τὴν καλλιέργει-
αν καὶ νομὴν του. Ἐὰν δὲ τις ἢ τινὲς ἐξ ἡμῶν ἢ ἐκ τῶν ὑπογεγραμμένων ἐν
τῷ παρόντι ἕνεκα ἀπουσίας ἢ ἄλλης τινὸς αἰτίας δὲν πληρώσωσι τὸ ἀναλογοῦν
διὰ τὴν μπάστινα ἐκάστου ἀντίτιμον ἐμπροθέσμως, ἐπειδὴ ἕνεκα τῆς ἀλληλεγγ-
υότητος θὰ πληρώσωμεν ἡμεῖς οἱ λοιποὶ ὀλοσχερῶς τὸ κεφάλαιον καὶ τὸν τό-
κον πρὸς λύσιν τῆς ὑποθηκεύσεως, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ συμβησόμενα ἔξοδα τῶν

11. Τὸ πληρεξούσιο ἦταν ἰσχυρὸ ὅταν καταχωροῦνταν στὸν ἐπαρχιακὸ κώδικα τῆς Μη-
τροπόλεως καὶ ἐκυρωῦνταν ἀπὸ τὸ μητροπολίτη. Ὁ τύπος τοῦ πληρεξουσίου ἦ-
ταν ἕνας γιὰ κάθε περίπτωση. Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 37)17.11.1869, πληρεξούσιο τῶν
ἀντιπροσώπων τοῦ Ζαγορίου, Κώδικας ἐπαρχίας Νο 1 ἔτη 1870 σ. 21.

12. Κατὰ τὸ ἄρθρο 1 τοῦ Τουρκικοῦ Νόμου, «ὀδηγίας περὶ ἐγγράφων τοπίου» οὐδεὶς
τοῦ λοιποῦ δύναται νὰ ἐξωνιάζη δι' οἰουδήποτε τρόπον δημοσίως γαίας ἄνευ ἐγγρά-
φου τίτλου (σενέδ). Βλ. Δημ. Νικολαΐδη, ὁ.π., τόμος 2, σ. 1088.

13. Γενικά περὶ Μπάστινας βλ. Ἐμμανουὴλ Γ. Καραμανώλη, Ἀγροτικὸς Κώδιξ, κεί-
μενο, ἐφημερίδα, Νομολογία, σχόλια, Ἀθήνα 1967, σ. 30, 95, 290, 291.

ρηθέντων πληρεξουσίων μας. Οί τίτλοι τῆς μπάστινας ἐκάστου τῶν μὴ πληρωνόντων τὴν ἀναλογία. θέλει μετατραπῶσιν εἰς ὄνομα ἡμῶν ἢ τῶν προσφερόντων τὰ χρήματα καὶ θέλει εἶνε κύριος οὗτος καὶ κάτοχος εἰς τὰς τοιαύτας μπάστινας, οἱ δὲ μὴ πληρώνοντες οὐδὲν δικαίωμα κυριότητος κατοχῆς καὶ καρπώσεως θέλουσιν ἔχει ἐπὶ τῶν χωραφίων, ἀμπελίων, καλυβῶν, ἀκονίων, μανδρῶν, βοσκησίων τε καὶ μὴ γαιῶν, ὄσπιτιῶν καὶ λοιπῶν ἐν γένει Ἐὰν δὲν καταβληθῇ ὀλόκληρον τὸ ἀντίτιμον τοῦ χωρίου μας ἐν τῇ λήξει τῆς προθεσμίας ἔστω καὶ ἐλάχιστον ποσὸν ἐὰν καθυστερῇ θέλει ἐκτεθεῖ εἰς Δημοπρασίαν παρὰ τῶν ρηθέντων δανειστῶν τὸ χωρίον μας πρὸς πώλησιν ἢ κατὰ μπάστινας ἢ ἀθρόως ὀλόκληρον τὸ χωρίον μεθ' ὅλων τῶν ἐν αὐτῷ γαιῶν καὶ λοιπῶν κτημάτων, ἵνα ἐκ τοῦ πλειστηριάσματος λάβωσιν οἱ ρηθέντες δανεισταὶ τὸ κεφάλαιον καὶ τοὺς τόκους ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς προθεσμίας τῆς ὑποθήκης καὶ ἐξῆς μέχρι τοῦ τέλους τῆς δημοπρατήσεως καὶ λοιπὰς ἐν γένει δαπάνας τοῦ πλειστηριασμοῦ καὶ πωλήσεως καὶ λοιπῶν καὶ ἐὰν ἐκ τοῦ πλειστηριάσματος περισσεύουσι χρήματα θέλει δοθῶσιν εἰς ἡμᾶς ἐὰν ὅμως δὲν ἀρκέσει τὸ ἐκπλειστηρίασμα πρὸς ἐξόφλησιν τῶν κεφαλαίων τόκων καὶ λοιπῶν ἐν γένει ἐξόδων, συμπεριλαμβανομένων ἐν τούτοις καὶ τῶν ἰδιαιτέρων τῶν ρηθέντων πληρεξουσίων μας ὑποσχόμεθα ἀλληλεγγύως οἱ ὑποφαινόμενοι νὰ συμπληρώσωμεν ὅσα χρήματα λείψουσι πρὸς ἐντελῆ ἐξόφλησιν τοῦ τε κεφαλαίου καὶ τόκων καὶ ἐξόδων. Προσεῖτι δηλοποιοῦμεν ὅτι ὁποίας συμφωνίας καὶ ὁποίους ὅρους συνομολογήσωσιν οἱ ρηθέντες πληρεξούσιοι ἐπίτροποι ἡμῶν μετὰ τοὺς ρηθέντας δανειστάς διὰ τὸ δάνειον καὶ διὰ τὴν ὑποθήκην τοῦ χωρίου μας θέλουσιν εἶσθε παραδεκτοὶ εἰς ἡμᾶς καὶ ἐκτελεστοὶ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν ἄνευ οὐδεμιᾶς προφάσεως καὶ ἀντιρρήσεως τόσον ὡς πρὸς τὴν προθεσίαν καὶ τὸν τόκον, ὅσον καὶ περὶ οὗας δῆποτε ἄλλης συμφωνίας. Ἐφ' ᾧ ἐγένοντο δύο παρόμοια ὑπογεγραμμένα παρ' ἡμῶν καὶ ἐπικεκυρωμένα παρὰ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἐν θέλει δοθεῖ πρὸς τοὺς εἰρημένους δανειστάς, τὸ δὲ ἕτερον πρὸς τοὺς ρηθέντας ἐπίτροπους πρὸς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειάν των. Ἐν Γοτίστη τῇ 4ῃ Αὐγούστου 1880 ὀγδοηχοστοῦ Τ.Υ. σύνολο ὑπογραφῶν 150»¹⁴.

Οἱ πληρεξούσιοι Γοτιστινοὶ ἐνεργώντας βάσει τοῦ παραπάνω ἐγγράφου τῆς Γενικῆς Συνέλευσης δανείστικαν ποσὸ 3500 ὀθωμανικῶν λιρῶν πὸν μετὰ τοὺς τόκους μᾶς τριετίας θὰ ἔφτανε στὴς 4.917:26 % λίρες Τουρκίας Στὴς 13 τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1880 οἱ πληρεξούσιοι τῆς Γοτίστας καταχωροῦν καὶ ἐπικυρώνουν τὸ δάνειο στὸν ἐπαρχιακὸ κώδικα τῆς Μητροπόλεως. Τὸ ἀνέκδοτο αὐτὸ ἔγγραφο εἶναι πολὺτιμο καὶ πρωτότυπο καὶ γι' αὐτὸ τὸ καταχωρῶ ὅπως ἔχει.

Ἱ. Ἀριθ. 147/3.9.1880

Σημειώσεις τῶν δανειακῶς εἰσπραχθέντων ὀθωμανικῶν λιρῶν κεφαλαίων καὶ τόκων πρὸς ἀγορὰν τῆς Κοινότητος Γοτίστης ἀπὸ τὴν Σεβαστὴν ἡμῶν κυβέρνησιν λιθ. ὀθωμ.:

2.000 ἦτοι δύο χιλιάδες λίραι ὀθωμανικαὶ δανειακῶς εἰσπραχθήσαν ἀπὸ τὸν Κύριον Σπυρίδωνα Βασιλειάδην, διὰ τρία ἔτη μετὰ τὸν πρὸς δώδεκα τοὺς ἑκατὸν τὸν χρόνον ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου 1880.

240: τόκους ἐνὸς ἔτους ἀπὸ τῆς Αὐγούστου 1880—μέχρι τῆς Αὐγούστου 1881.

14. Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 1165)19.8.80 ἔγγραφο, Κώδικας τῆς ἐπαρχίας, βιβλίον Νο 17 ἔτη 1877—1882, σ. 132—133, Ἄρχεο Μητροπόλεως Ἰωαννίνων.

268:80%	τόκους δευτέρου έτους από τής Αυγούστου 1881—μέχρι τής Αυγούστου 1882.
301: 6%	τόκους τρίτου έτους από τής Αυγούστου 1882—μέχρι τής Αυγούστου 1883.
1.500	δάνειον από Κύριον Δημήτριον Τσάντην έξ Ἄνω Σουδενῶν διά τρία ὡσαύτως ἔτη πρὸς δώδεκα τοῖς ἑκατὸν τὸν χρόνον.
180	τόκους πρώτου έτους από τής Αυγούστου 1880 μέχρι τής Αυγούστου 1881.
201:60%	τόκους δευτέρου έτους από τής Αυγούστου 1881 μέχρι τής Αυγούστου 1883.
225:80%	τόκους τρίτου έτους από τής Αυγούστου 1882 μέχρι τής Αυγούστου 1883.

4.917:26% ἦτοι τέσσαρες χιλιάδες ἑνεακόσια δέκα ἑπτὰ καὶ εἴκοσι ἑξ ἑκατοστά¹⁵

Τὸ παραπάνω συνολικὸ ποσὸ τοῦ κεφαλαίου καὶ τῶν τόκων κατανεμήθηκε καὶ στίς δύο συνοικίαις τῆς Κοινότητος Γοτίστης κατὰ ἀναλογίαν ὡς ἑξῆς:
«Λίρες ὀθωμανικῆς:

3.147: 4% Ἐνάλογον τῆς Μεγάλης Συνοικίας ἦτις κατ' ἀναλογίαν θὰ πληρώσῃ ἀπὸ τὸ ἄνωθεν χρὸς πρὸς ἑξήκοντα τέσσερα τοῖς ἑκατὸν.

1.770:22% Ἐνάλογον τῆς Μικρᾶς Συνοικίας, ἦτις θὰ πληρώσῃ κατ' ἀναλογίαν πρὸς τριάκοντα ἑξ τοῖς ἑκατὸν.

4.917:26% »¹⁶.

Τὸ παραπάνω ἔγγραφο καταχωρήθηκε, ὅπως κάναμε λόγο, στὸν Κώδικα καὶ ἐπικυρώθηκε ἀπὸ τὴν Μητροπόλιν. Ἐν τούτοις στὸ αὐτὸ ἔγγραφο ἀναφέρεται καὶ ἡ συμφωνία τῶν πληρεξουσίων καὶ τῶν δανειστῶν ποὺ εἶναι ἡ παρακάτω:

«Τὰς ἀνωτέρω λίρας ὀθωμανικᾶς τέσσαρας χιλιάδας ἑνεακοσίας δέκα ἑπτὰ καὶ εἴκοσι ἑξ ἑκατοστὰ κεφάλαιον καὶ τόκον ὁμοῦ ὀφείλομεν εἰς τοὺς ἀνωτέρω δανειστὰς καὶ πρὸς ἀσφάλειαν αὐτῶν διὰ τὸ ἐν λόγῳ ποσὸν ὑποθηκεύσαμεν εἰς τοὺς ἀνωτέρω δανειστὰς ἅπαντα τὰ ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ χωρίου μας κτήματα τὰ ἡμῖν εἰς τὸν ἕνα καὶ τὰ ἄλλα ἡμῖν εἰς τὸν ἄλλον καὶ ἐπειδὴ ἐγγυόμεθα ἀλληλεγγύως δι' ὅλον αὐτὸ τὸ ποσὸν ἐμείναμεν σύμφωνοι καὶ ὡς ἀνωτέρω ἐχωρίσαμεν τὸ ἀναλογοῦν εἰς ἐκάστην τῶν Συνοικιῶν τοῦ χωρίου μας, ἵνα οἱ πληρεξούσιοι ἐκάστης συνοικίας φροντίσωσιν ἀπὸ τοῦδε καὶ ἐμπροθέσωσι πληρώσωσι τὸ ἀναλογοῦν αὐτῇ καὶ πρὸς ἀσφάλειαν ἡμῶν ἐνεκρίθη ἵνα ἡ προᾶξις καταστρωθῇ ἐν τῷ Κώδικι τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, φέρονσα τὰς ὑπογραφὰς ἁπάντων

15. Βλ. τὸ ἑπ' ἀριθ. 1474)3.9.1880 ἔγγραφο, ὅ.π., σ. 136—137. Ὑπάρχει ἀσυμφωνία ὡς πρὸς τὸ ποσὸν ποὺ διατέθηκε γιὰ τὴν ἀγορὰ τοῦ χωριοῦ. Ἦτσι ὁ Ἰωάννης Λαμπροῦδης ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἀγορὰ τῆς Γοτίστης ἔφτασε στίς 6.000 λίρες ὀθωμανικῆς, πράγμα ἀδύνατον ἀφοῦ τὸ ἀποροῦντι τὸ ἀνεκδοτὸ ἔγγραφο ποὺ παραθέσαμε καὶ ποὺ ἀντιβάλλει τὸ ποσὸ στίς 4.917:26% λίρες Τουρκίας. Βλ. Ἰωάννου Λαμπροῦδου, ὅ.π., σ. 46. ἔποσημείωση 1.

16. Βλ. τὸ ἑπ' ἀριθ. 1474)3.9.1880 ἔγγραφο, ὅ.π., σ. 137.

τῶν πληρεξουσίων τῆς Κοινότητος ἡμῶν καὶ τὰς Β. Σφραγίδας¹⁷. Πρὸς δὲ συνεφωνήσαμεν ὥστε ἐνοικιαζομένου τοῦ βουνοῦ τοῦ χωρίου ἡμῶν τὸ ἐκ τούτου προσερχόμενον ἐνοίκιον θὰ λαμβάνωσιν κατ' ἀναλογίαν οἱ πληρεξούσιοι τῶν δύο Συνοικίων, πρὸς ἐξήκοντα τέσσαρα τοῖς ἑκατὸν οἱ τῆς Μεγάλης Συνοικίας καὶ πρὸς τριάκοντα ἑξ τοῖς ἑκατὸν οἱ τῆς Μικρᾶς καθὼς ἀναλόγως θὰ λαμβάνωσι ἀπὸ τὰ εἰς αὐτὸ βόσκοντα πρόβατα καὶ εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἢ μία Συνοικία ἔχει πλείονα πρόβατα τῆς ἄλλης Συνοικίας θὰ ἀποζημιωθῇ κατ' ἀναλογίαν διὰ πλειονάζοντα πρόβατα τὴν μειοψηφοῦσαν εἰς ταῦτα ἐτέραν συνοικίαν· Ὅθεν εἰς (μία λέξις κακογραμμμένη) ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν ἡμῶν τῇ προηγουμένῃ συναίνεσει καὶ συγκαταθέσει ἡμῶν συνετάχθη ἢ παρούσα ἐπίσημος πράξις ἡμῶν καὶ ὑποφαινόμεθα.

Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 13ῃ Αὐγούστου 1880 ὀγδοηκοστοῦ

Ἰωάννης Σκούρτης
Χρῆστος Γεωργίου Στρούλη
Κώστας Χρήστος
Γιαννάκης Χρήστος
Δ. Ι. Τσουμάνης
Δημ. Γκατζιάνης
Γεώργιος Δ Μήτσαρης

Στυλιανὸς Εὐαγγελίδης
Ἄποστολάκης Κόπανος
Γεώργιος Ἰωάννου
Χρηστ. Μαλκατζᾶς Μουχτάρης

»¹⁸.

Β'

Ο ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΓΕΡΒΑΣΙΟΣ ΩΡΟΛΟΓΑΣ*

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Τ Ρ Ι Τ Ο

ΟΙ ΞΕΝΕΣ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΕΣ — ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΓΕΡΒΑΣΙΟΥ

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κυριαρχία καὶ τὰ σκληρὰ μέτρα τῶν Τούρκων, ὁ ὑπόδουλος Ἑπειρωτικὸς λαὸς εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσει ἀκόμη καὶ τὶς ξένες προπαγάνδες, ποὺ εἶχαν στήσει τὰ στρατηγεῖα τους σὲ πολλὰ σημεῖα τῆς Ἠπείρου. Οἱ κυριώτερες ἀπὸ τὶς ξένες προπαγάνδες, ποὺ ἔπαιξαν κύριο ρόλο στὴν περιοχὴ τῆς Ἠπείρου

17. Τὶς Βασιλικὲς Σφραγίδες τὶς κρατοῦσαν οἱ μουχτάρηδες καὶ μὲ αὐτὲς σφράγιζαν κάθε ἐπίσημο ἔγγραφο. Πιστοποιητικὰ γεννήσεων, γάμων, εἰσπράξεις φόρων ὅλα ἦταν ἔργο τοῦ Μουχτάρη ποὺ ἐκπροσωποῦσε τὴ συνοικία παντοῦ καὶ στὴν Χριστιανικὴ καὶ τὴν Τουρκικὴ ἀρχή. Ὁ Μουχτάρης ἦταν ἄρχοντας ἐκλεγμένος μὲ μεγάλη ἐπιρροή. (Σημείωση τοῦ Συγγραφέα).

18. Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 1474)3.9.1880 ἔγγραφο ὅ.π., σ. 136—137. Τὸ ἐπίσημο ἔγγραφο τοῦ δανεισμοῦ τὸ ὑπογράφει ὁ Μουχτάρης μὲ τὶς δύο Βασιλικὲς σφραγίδες Στὰ 1869 μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ Χάτι - Χουμαγιούν, ἢ Τουρκικὴ νομοθεσία μὲ τὸ ἄρθρο 8 τοῦ νόμου «περὶ τοῦ τρόπου τῆς συστάσεως καὶ διαρρέσεως τῶν δήμων» ρητὰ καθόριξε: «Ἐκαστον χωρίον ἔχει, ὡς καὶ πρότερον, ἀνὰ ἓνα μουχτάρην. Ἐὰν δὲ χωρίον τι σύγκηται ἐκ πολλῶν συνοικίων καὶ κατοίκων διαφόρων ἐθνοτήτων, ὑπάρχει ἰδιαιτέρες μουχτάρης διὰ πᾶσαν ἐθνότητα καὶ πᾶσαν συνοικίαν». Βλ. Δημ. Νικολαΐδη, ὅ.π., τόμος 3ος, σ. 3001.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τόμου, σελ. 698.

ήταν ή Αυστριακή, ή Ιταλική, ή Ρουμανική και ή 'Αλβανική'. Στην παρούσα μελέτη, επειδή θα μᾶς ἀπασχολήσουν πάρα πολύ, θα ἐξετάσουμε τις δύο, δηλαδή τὴ Ρουμανική και τὴν 'Αλβανική. Ἡ Ρουμανική προπαγάνδα ἔκανε τὴν ἐμφάνισή της στὰ 1855 καὶ ἦταν γέννημα τοῦ παπισμοῦ στὸν ἀγώνα του σὲ βάρος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς ὀρθοδοξίας.² Μετὰ ἀπὸ τὸ συνέδριο τῆς Βιέννης (1855) στὸ ὁποῖο οἱ καθολικοὶ εἰσηγήθησαν νὰ ἀναγνωριστοῦν ἐκκλησιαστικὰ προνόμια στὶς ἐθνότητες τῆς Τουρκίας κάνουν τὴν ἐμφάνισή τους τὸν Ἰούλιο τοῦ ἴδιου χρόνου δύο ρουμάνοι: Ὁ Δημήτριος Βελεντζέσκου καὶ ὁ Ἰωάννης Ροδαλέσκου καὶ ἀρχίζουν τὴν δὴλ κίνησή τους ἀπὸ τοὺς Κουτσοβλάχους τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας.³ Τὸν Μᾶη τοῦ 1858 οἱ δύο Ρουμάνοι ἀντικαταστάθηκαν ἀπὸ τὸν Λαζαριστὴ μοναχὸ Φεβεῦράλ, ποὺ ἄρχισε τὴν κίνησή του ἀπὸ τὸ Μοναστήρι. Μὲ τὰ χρόνια ἡ Ρουμανική προπαγάνδα ἀπλώθηκε στὴν Ἠπειρο καὶ στὴ Μακεδονία, χάρη στὸν προπαγανδιστὴ δάσκαλο Ἀποστόλη Μαργαρίτη, ποὺ κατὰγονταν ἀπὸ τὴν Κλεισούρα τῆς Μακεδονίας καὶ πῆρε, γιὰ τις πολῦτιμες πρὸς τὴν προπαγάνδα ὑπηρεσίες, τὸν τίτλο τοῦ Γενικοῦ ἐιθεωρητῆ τῶν Ρουμανικῶν σχολείων Ἠπείρου καὶ Μακεδονίας.⁴ Οἱ ρουμάνοι μὲ χρήματα καὶ ἄλλα μέσα ἀγόραζαν συνειδήσεις καὶ πέτυχαν νὰ ἰδρῦσουν Ρουμανικὰ Σχολεῖα στὰ βλαχόφωνα χωριά (Βωβοῦσα, Γρεβενήτι, Τρίστενο κ.ἄ.) καὶ τὴ Ρουμανικὴ Σχολὴ τῶν Γιαννίνων στὰ 1886.⁵ Ὁ κίνδυνος μεγάλωσε γιὰ τὴν Ἠπειρο στὰ 1904, ποὺ ἰδρῦθηκε στὰ Γιάννινα τὸ Ρουμανικὸ προξενεῖο καὶ στὴν ὑπαιθρο ἄρχισαν νὰ περιοδεύουν δάσκαλοι, ποὺ μὲ παροχές καὶ πείσεις προσπάθησαν νὰ ἀλλοιώσουν τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ καὶ νὰ ἰδρῦσουν σχολεῖα. Οἱ προσπάθειες τῶν Ρουμάνων στράφηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ στὸ Μέτσοβο καὶ στὰ χωριά τοῦ Γρεβενήτιου, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχουν σημαντικὲς ἐπιτυχίες, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Βωβοῦσα, ποὺ κατόρθωσαν νὰ τὴν πάρουν μὲ τὸ μέρος τους.⁶

Ἡ 'Αλβανικὴ προπαγάνδα γεννήθηκε στὸ συνέδριο τοῦ Βερολίνου (1878) ἀπὸ τὴ ἴδια τὴν Τουρκία, στὴν προσπάθειά της νὰ ματαιώσει τις ἑλληνικὲς διεκδικήσεις στὴν Ἠπειρο.⁷ Ἐνῶ ἀκόμα διαζοῦσε τὸ συνέδριο τοῦ Βερολίνου, ἡ

1. Γιὰ τις ξένες προπαγάνδες βλ. Γενικά. Ἐλευθερίας Ι. Νιζολαΐδου, Ξένες προπαγάνδες καὶ ἐθνικὴ 'Αλβανικὴ κίνηση στὶς Μητροπολιτικὲς ἐπαρχίες Δυρραχίου καὶ Βελεγράδου κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου καὶ τις ἀρχές τοῦ 20ου αἰώνα, ἐκδόσεις IMIAX, Ἰωάννινα 1978, σ. 23 κ.έ., 157 κ.έ., καὶ 296 κ.έ., Γ.Α. ΑΡΙΝΟΥ, Χρονικὰ τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος 1914, Ἀθήνα 1966, σ. 38 κ'έ., Κώστα Σκενδέρι, Ὁ Βορειοηπειρωτικὸς Ἀγῶν, 1914, Ἀθήνα σ. 1 κ.έ. Ἐφημερίδα Βυζαντίς Φύλλα 2237/8.9.1978, 2235/1.9.1978 ἔφ. Πύρρος φύλλα 6/8.6.1903, 2) 11.5.1903 κ.ἄ., ἔφ. Φωνὴ τῆς Ἠπείρου φύλλα 29)2.4.1893, 43)9.7.1893, 35)14.5.1893 κ.ἄ.
2. βλ. Κλεάνθη Νιζολαΐδη, Ἡ ἱστορία τοῦ ἑλληνισμοῦ, Ἀθήνα 1923, σ. 193. Προκαθήμενος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας στὰ 1885 ἦταν ὁ πάππας Πίος ὁ Θ' (1846—1878).
3. βλ. Κλεάνθη Νιζολαΐδη, ὅ.π., σ. 193.
4. βλ. Ἐλευθερίας Νιζολαΐδου, ὅ.π. σ. 161. Γιὰ τὴν ἐξάπλωση τῆς Ρουμανικῆς προπαγάνδας γενικά βλ. Ἐδαγγέλου Ἀβέρωφ - Τοσίτσα, Ἡ πολιτικὴ πλευρὰ τοῦ Κουτσοβλαχικοῦ ζητήματος, Ἀθήνα 1948, καὶ Skendi, The Albanian National Awakening.
5. βλ. Ἀλεξάνδρου Λιθαδέως, Οἱ πρόδρομοι τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἠπείρου, Ἀθήνα 1964, σ. 15 κ.έ. ἔφημερίδα Πύρρος, φ. 63)10.7.1904.
6. Ἐφημερίδα Πύρρος, φ. 223)2.8.1907.
7. βλ. Ἄντ. Γ. Καρτάλη, Ἡ Ἰταλικὴ πολιτικὴ ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ τοῖς Βαλκανίοις, ἐν Ἀθήναις 1914, σ. 5 «Στὰ πλαίσια τῶν ἐπιδιώξεων αὐτῶν, διαμορφώνονταν διαφο-

Τουρκική διπλωματία συγκρότησε τὸ συνέδριο τῆς Πρισορένης, ἀπὸ τὸ ὁποῖο γεννήθηκε ὁ «Ἀλβανικὸς Σύνδεσμος», πὺν μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Ἀμπτοῦλ Βέη Φράσαρη παρέδωσε στὸ συνέδριο διαμαρτυρία κατὰ τῆς ἔνωσης τῆς Ἡπείρου μὲ τὴν Ἑλλάδα⁸ καὶ ζητοῦσε τὴν αὐτονομία τῆς Ἀλβανίας, πὺν θὰ περιλάβαινε στὸ χῶρο τῆς τὴν Ἡπειρο μέχρι καὶ τὴν Προβέζα⁹.

Μετὰ ἀπὸ τὴν ἀνακίρῶση τοῦ Συντάγματος, ἡ Νεοτουρκικὴ κυβέρνησις, μὲ αὐταρχισμό καὶ πείσμα, προστάθησε νὰ ἐπιβάλοι τὸν ἐκτουρκισμό τῶν κατοίκων καὶ δὲν ἐνδιαφερόταν κανὴν γιὰ τὶς προπαγανδιστικὰς κινήσεις. Ἔτσι ἡ Τουρκία ἀντὶ νὰ γεφυρώσει τὶς πολιτικὰς ἀντιθέσεις καὶ ἰδιαίτερα τὶς διαφορὰς τῆς μὲ τὶς ἄλλες ἐθνότητες τὶς διεύρυνε. Ἡ νέα Τουρκικὴ πολιτικὴ φάνηκε ξεκάθαρα στὴν περιοχὴ τῆς Ἡπείρου, ὅπου οἱ Τουρκικὰς ἀρχές, στὴν προσπάθειά τους νὰ ματαιώσουν τὶς Ἑλληνικὰς διεκδικήσεις σ' αὐτὴ, ἐξέγειραν τὴ μίαν ἐναντία στὴν ἄλλη ἐθνότητα καὶ μεγαλοποίησαν τὸ Ἀλβανικὸ καὶ τὸ Βλάχικον ζήτημα¹⁰. Ἐξ ἄλλου ἡ ὅλη στάσις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, πὺν τότε καθόριζαν τὴν τύχην τῆς Ἑνναίας Ἡπείρου, μπορεῖ νὰ τοποθετηθῆι σὲ δύο βασικὰ ἐπίπεδα. Τὰ ἐπίπεδα αὐτὰ πῆραξαν ἀπὸ τὴν προσαρμογὴ τῆς πολιτικῆς τους στὶς διαμορφούμενες συνθήκας καὶ στὰ συμφέροντα τῆς κάθε δυνάμεως καὶ ἡ τελικὴ διαμόρφωσις προσαρμόστηκε σὲ δύο στόχους. Ὁ ἕνας στόχος ἀπέβλεπε στὴ διατήρησις τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ὁ ἄλλος στὴ διάλυσή της καὶ στὴ διανομὴ τῶν ἐδαφῶν τῆς¹¹. Ἡ τουρκικὴ πολιτικὴ σταθερὰ προσηλωμένη στὸν τουρκισμό τῶν κατοίκων προώθησε σ' ὅλες σχεδὸν τὶς δημόσιες θέσεις τοῦ Βιλαετίου τῶν Γιαννίνων Ἀλβανοὺς ἢ Τουρκαλβανοὺς καὶ στὶς ἀρχές τοῦ 1912 διορίστηκε Βαλῆς ὁ Χασάν Ταχσίν πασᾶς¹², πὺν ποτὲ δὲν ἔφτασε στὴν ἔδραν του, ὕστερα ἀπὸ ἔντονες παραστάσεις πὺν ἔκαναν ὁ Μητροπολίτης Γεργάσιος καὶ οἱ πρόκριτοι¹³. Ὁ σκοπὸς τῆς παρουσίας μελέτης εἶναι νὰ παρουσιάσει μόνον τὴν ἀντίδραση τοῦ Γεργασίου ἐναντία στὶς ξένες προπαγάνδες, χωρὶς ὅσῳσο νὰ παραβλέψῃ καὶ τὴν ἀντίδρα-

σητικὰ ἡ στάσις τῶν Μ. Δυνάμεων ἀπέναντι στὸ Ἀλβανικὸ καὶ γενικότερα στὸ Ἡπειρωτικὸ ζήτημα, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν εἰσαγωγὴν στὸ προσκήνιον τοῦ Ἑθνοπλαϊκοῦ ἐνδιαφέροντος ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1878 καὶ τοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερολίνου, τὸ 1878».

8. Ἡ ἐφημερίδα «Βυζαντίς» τῆς Κωνσταντινουπόλεως (φ. 2227) 4.8.1878) γράφει γιὰ τὸ συνέδριον τῆς Πρισορένης: «Οἱ ἐν Πρισορένῃ τῆς παλαιᾶς Σερβίας συνειλεγμένοι Ἀλβανοὶ Βέηδες ἐξέδωσαν κατ' αὐτὰς ψήφισμα, δι' οὗ προσκαλοῦσι τὴν Πύλιν νὰ μὴν στέρξῃ τὴν προσάορτησιν τῆς Ἡπείρου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐν περιπτώσει δὲ ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου ἐπαγγέλλονται ἐπικουρίαν ἐκ 30.000 Ἀλβανῶν. Ἀπέστειλαν δὲ καὶ ἐπιτρόπους εἰς Ἰωάννινα ἵνα σκεφθῶσι μετὰ τῶν αὐτόθι βέηδων πρὸς ἀπόκρουσιν ἐνδεχομένης ἐπιδρομῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Φαίνεται ὅτι ἡ ἐν Πρισορένῃ παρασυναγωγὴ δὲν ἀναγνωρίζει τὴν συνθήκην τοῦ Βερολίνου».
9. A. Ghica, Prince, L' Albanie et la Question, Paris 1908, Γεωργίου Πλουμίδου, ὁ. π., σ. 368.
10. Γεωργίου Πλουμίδου, ὁ. π., σ. 368.
11. Βλ. Νικολάου Β. Βλάχου, Τὸ Μακεδονικὸν ὡς μέρος τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος 1878—1908, Ἀθήναι 1935, σ. 2 κ.έ.
12. Βλ. Γεωργίου Πλουμίδου, ὁ. π., σ. 368.
13. Τὴν πληροφορίαν πὺν ὁ Ταχσίν δὲν ἔφτασε ποτὲ στὰ Γιάννινα, ὕστερα ἀπὸ τὶς παραστάσεις τοῦ Γεργασίου καὶ τῶν προκρίτων μὲ τὴν ἔδωκε ὁ Γιαννιώτης λόγιος Σωτήριος Ζοῦμπος

ση τοῦ τότε μητροπολίτου Γρηγορίου Καλίδη¹⁴, τοῦ τύπου τῆς ἐποχῆς¹⁵ τοῦ πληθυσμοῦ¹⁶ καὶ τοῦ κομιτάτου, πού δὲν δίσταξε νὰ ἐξοντώσει τὴ ρουμανόφιλη συμμορία τῶν Στρουμπαίων¹⁷, ἕνα μόνις χρόνον πρὶν φτάσει ὁ Γερβάσιος στὰ Γιάννινα.

Εἰδικὰ τὴν ἐποχὴ τῆς ποιμαντορίας τοῦ Γερβασίου, ἡ Μητρόπολις τῶν Γιαννίνων εἶχε μετατραπῆ σ' ἕνα κέντρο πού κινοῦσε ὅλες σχεδὸν τὶς προσπάθειες γιὰ τὴν ἐξουδετέρωση τῶν ξένων προπαγανδῶν καὶ ἰδιαίτερα τῶν Ρουμάνων. Αὐτὸ μᾶς λέει ἕνας μαθητὴς τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς, ὁ Ἐπαμεινώνδας Σωτηριάδης, πού στίς ἀνέκδοτες ἀκόμα ἀναμνήσεις τῆς ζωῆς του γράφει γιὰ τὴ δράση τοῦ Γερβασίου καὶ τῶν τότε κοινοτικῶν σωματείων.

«Στὴν Μητρόπολη, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ κοινοτικὰ ζητήματα, σχολεῖα, ἐκκλησίες, νοσοκομεῖα, ὀρφανοτροφεῖα καὶ τὴν διαχείριση τῶν κληροδοτημάτων πού ἦσαν πολλὰ, γιὰ τὴν ἦσαν πολλοὶ οἱ ἔθνη εὐεργέτες Ἡπειρωτὲς τῆς Βλαχιάς καὶ τῆς Ρωσσίας, ὁ Δεσπότης καὶ λίγοι ἀπὸ τοὺς Δημογέροντες εἶχαν καὶ ἄλλες ὑπηρεσίες. Συναντήσεις μὲ παπάδες χωριῶν, προιήθειες καὶ ἀποστολὲς τσαρουχιῶν καὶ ἄλλων ἐφοδίων στὴν ὑπαιθρο, κρουφὲς συναντήσεις μὲ τὸν Ἑλληνα Πρόξενο, ὅλα μαζί ἀποτελοῦσαν καθημερινὴ ἀπασχόληση, πού δὲν ἄργησα νὰ μάθω τὴν οὐσία καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς. Ὁργανώθηκαν καὶ στὴν Ἡπειρο ἔνοπλα σώματα Ἑλλήνων¹⁸ ἐναντίον τῆς Ρουμανικῆς κυρίως προπαγάνδας, πού ἐλυμαίνεται τὰ Ζαγόρια καὶ τὰ χωριὰ τῆς Πίνδου καὶ αὐτὸ τὸ Μέτσοβο. Φανατικοὶ Ἕλληνες οἱ ὄρεινοὶ ἐκεῖνοι χωριάτες εἶχαν μητρικὴ γλῶσσα τὴ Βλαχικὴ καὶ πολλὰ χρήματα ἐξόδουε τὸ Ρουμανικὸ Προξενεῖο Ἰωαννίνων, γιὰ νὰ φτιάξει πυρῆνες Ρουμανιζόντων. Θρασυτάτα οἱ πράκτορες κατάφεραν νὰ δημιουργήσουν ἔστιες καὶ σ' αὐτὸ τὸ Μέτσοβο, πατριὰ τόσον Ἑλλήνων μεγάλων εὐεργετῶν τοῦ Γένους, πού εἶχαν φορτώσει δωρήματα τοὺς Μετσοβίτες, ὡς καὶ Γυμνάσιο γιὰ τοὺς λίγους μαθητὲς πού κατάφερε τὸ Προξενεῖο νὰ συγκεντρώσει τρέφοντας καὶ ντύνοντάς τους δωρεάν. (Ἐπίσης καὶ ὀρφανοτροφεῖο)»¹⁹.

14. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, Ἡπειρωτικὰ Σύμμεικτα, περιοδικὸ Ἡπειρωτικὴ Ἑστία, τ. 29 σ. 582 κ.έ. ὅπου παρουσιάζονται τρία ἀνέκδοτα τακτοῖρια τοῦ τότε Μητροπολίτη Ἰωαννίνων Γρηγορίου Καλίδη κατὰ τῆς Ρουμανικῆς προπαγάνδας.

15. Βλ. ἐφημ. «Ἡπειρος», φ. 41)11.4.1910, φ. 43)25.4.1910, φ. 85)13.2.1911, φ. 125)20.11.1911, φ. 157)1.7.1912. Καθημερινὰ σχεδὸν ὅλος ὁ τύπος τῆς ἐποχῆς ἀσχολεῖται μὲ τὴ ρουμανικὴ προπαγάνδα.

16. Βλ. Γ. Οἰζονόμου, Λίγα συμπληρωματικὰ στὴν ἀντίδραση τῶν Ἡπειρωτῶν στὴ ρουμανικὴ προπαγάνδα, περιοδικὸ Ἡπειρωτικὴ Ἑστία, τόμος 7 (1960), σ. 284 κ.έ. Σ. Μπόγκα. Ἡ ἀντίδραση τῶν Ἡπειρωτῶν στὴ ρουμανικὴ προπαγάνδα. Ἡπειρωτικὴ Ἑστία, τ.Θ. (1960), σ. 112 κ.έ., Γ. Ἀσπρέα, Πολιτικὴ ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος, τ.Β. (Ἀθῆναι) 1963, σ. 75 κ.έ., Κ. Παπαροηγόπουλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἐκδ. 6η, ἐν Ἀθήναις 1932, τ. Στ. σ. 152. Π. Καρολίδου, Οἱ λεγόμενοι Ρομοῦνοι τῆς Μακεδονίας, Ἑλληνισμός, ἔτος 2 (1904) Ἀθῆναι, σ. 140. Spiro Parageorges, Les Koutsovalaques, Athènes 1908, σ. 21 κ.έξ., Νέστορος Γεωργίτη, Φύρδην - μύρδην, Ἡπειρωτικὸν Ἡμερολόγιον, Ἀθῆναι 1914.

17. Βλ. Ἀλ. Λιβαδέως, Πρὸ πενήντα χρόνων, περιοδικὸ Ἡπειρωτικὴ Ἑστία, τ. 8 (1959) σ. 647 κ.έ., ὅπου περιγράφεται λεπτομερῶς ἡ ἐξόντωση τῆς συμμορίας τῶν Στρουμπαίων.

18. Βλ. Γεωργίου Πλουμίδη, β.π., σ. 373.

19. Βλ. ἀνέκδοτο Ἀρχεῖο Ἐπαμεινώνδα Σωτηριάδη. Τὸ ἀρχεῖο βρίσκεται στὰ χέρια τῆς κόρης του Τούλας. Ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ εὐχαριστῶ τὸ δικηγόρο Σωτήριον Σωτη-

Καὶ ὁ τότε μαθητὴς τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς, ποὺ ἀργότερα ἀναδείχτηκε βουλευτὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κοινοβουλίου μετὰ τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, συνεχίζει συμφωνώντας, κατὰ γράμμα σχεδόν, μετὰ τὸν ἄλλο αὐτόπτη μάρτυρα, τὸν Ἀλεξ. Λιβαδέα²⁰.

«Σ' αὐτὴ τὴν κίνηση τῶν Ρουμάνων γιὰ τὴν κατάκτηση τῶν Κουτσουβλάχων ἔθεσε φραγμὸ ἡ Σταυροφορία ποὺ ξεκίνησε ἀπὸ τὴν Μητρόπολη²¹. Ἦταν τόσο μεγάλος ὁ φανατισμὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου, ὥστε ὁ δρόμος γιὰ τὸ Ρουμανικὸ σχολεῖο ἦταν μολυσμένος γιὰ τοὺς μαθητὲς τῆς Ζωσιμαίας. Στις ἐκδρομὲς δὲ ἐφρόντιζεν ὁ Γυμνασιάρχης νὰ ἀποφύγῃ τὴν συνάντηση στὴν ἴδια κατεῦθνη μετὰ τὸ Ρουμανικὸ σχολεῖο. Ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἄκουα στὴν Μητρόπολη καταλάβαινα πόσο δαπανηρὸς καὶ σοβαρὸς ἦταν ὁ ἀγώνας τῶν ἰδικῶν μας. Οἱ καλύτεροὶ δάσκαλοι στέλνονταν στὰ Βλαχοχώρια, παπάδες καὶ ἐκπαιδευτικοὶ πληθύνονταν ἀπὸ τὴν εὐσεβῆ πηγὴ καὶ στὴ Ζωσιμαία σπούδαζαν σὰν ὑπότροφοὶ τῆς Μητροπόλεως οἱ ἀπόφοιτοὶ τοῦ Δημοτικοῦ τῶν χωριῶν τῆς Πίνδου²². Κι ἀπὸ πάνω ὀργανώθηκαν καὶ ἀνταρτικὰ σόματα, γιὰ νὰ τονώσουν τὸ ἠθικὸ τῶν κατοίκων ἐναντίον τῆς πίεσεως Ρουμάνων καὶ Ρουμανιζόντων ἐνόπλων ὀμάδων. Πολὴν πιὸ εἰκόλη ἦταν ἡ ἀντιμετώπιση τῆς Ἀλβανικῆς προπαγάνδας. Βουλγαρικὴ δὲν ὑπῆρχε. Σλάβους δὲν εἶχε ποτὲ ἡ Ἡπειρος».²³

Ὁ ἴδιος, ὁ τότε μαθητὴς Σωτηριάδης, ὁμολογεῖ ἀκόμη πὼς γιὰ τὰ Βλαχοχώρια ἡ Μητρόπολη φρόντιζε νὰ διορίζει τοὺς καλύτερους δασκάλους. Πραγματικὰ ὁ Σωτηριάδης εἶναι πολὺ ἀληθινὸς στὴν ἀφήγησή του ὅπως θὰ ἀποδείξουν τὰ παρακάτω ἀνέκδοτα στοιχεῖα.

Στις 16 τοῦ Μᾶη τοῦ 1912 φτάνει στὴ Μητρόπολη τῶν Γιαννίνων τὸ ὑπ' ἀριθ. πρωτ. 4294 γράμμα τοῦ Πατριάρχη Ἰωακείμ μετὰ τὸ ὁποῖο ἔκανε γνωστὸ «ὅτι ἐπιδιώκεται ἐνταῦθα ὁ σχηματισμὸς ἰδιαίτερας διοικητικῆς περιφερείας περιλαμβανοῦσης τὰ βλαχοφώνα χωριά τῆς περιφερείας Ἰωαννίνων καὶ τῶν Γρεβενῶν συνοδικῆ συνδρομῆ συνίσταται ὅπως καταβληθῇ πᾶσα προσπάθεια ἐπιτοπίως ἵνα ἀποκρουσθῇ τὸ πρᾶγμα ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν διὰ νομίμων διαμαρτυριῶν τηλεγραφικῶν καὶ δι' ἀναφορῶν πρὸς τὴν Κεντρικὴν διεύθυνσιν καὶ τὰς ἐπιτοπίους ἀρχὰς καὶ ὅτι ὁμοία σύστασης ἐγένετο καὶ εἰς τοὺς Μητροπολίτας Γρεβενῶν καὶ Βελλῶν»²⁴. Στις 25 τοῦ Μᾶη τοῦ 1912 συνέρχεται ἡ ἐνιαῖα Δημογεροντία τῶν Γιαννίνων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μητροπολίτου Γεωργασίου καὶ ἀποφασίζει «τὴν διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο λήρην τῶν ἀπαιτουμένων μέτρων' πρὸ παν-

οιάδῃ γιὰ τὴν παραχώρηση καὶ ἐπεξεργασία μέρους τοῦ ἀρχείου τοῦ πατέρα του, ποὺ εἶναι γραμμὸ σὲ τετραῖο μεγάλο μέγεθος καὶ χωρὶς ἀρίθμηση σελίδων.

20. Βλ. Ἀλ. Λιβαδέως, ὁ.π., σ. 15 κ.έ.

21. Ἡ ὅλη κίνηση τῆς Μητροπόλεως εἶχε ἀρχίσει πολὺ νωρίτερα. Γραφτὰ στοιχεῖα πιστοποιοῦν ὅτι ὁ τότε Μητροπολίτης, Ἰωαννίνων Γρηγόριος Καλίδης, ἐπέδωσε τρία ταχυδρόμια κατὰ τῆς Ρουμανικῆς Προπαγάνδας. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ.π., σ. 582 κ.έ.

22. Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 159)29.3.1910, ἀνέκδοτο πρακτικὸ τῆς ἐφορίας τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἀρχείων Μητροπόλεως Ἰωαννίνων, βιβλίον ἐτῶν 1909 κ.έ., σ. 5. Στὸ ἀνέκδοτο πρακτικὸ γίνεται λόγος γιὰ τὴ διάθεση ποσοῦ 246 γροσιῶν ἀπὸ τὸ κληροδότημα Παπαφίλου στοὺς μαθητὲς Ἰωαν. Δημ. Κατσημπίρου ἐκ Σαμαρίνης καὶ Ἀθαν. Ἀδάμου Μούστου ἐκ Βοβοῦσης.

23. Βλ. Ἀνέκδοτο ἀρχεῖο Ἐλαμεινώνδα Σωτηριάδης.

24. Βλ. Ἀνέκδοτα πρακτικὰ Ἐνιαίας Δημογεροντίας Ἰωαννίνων, ἀρχεῖο Μητροπόλεως, βιβλίον ἀποφάσεων 1911 κ.έ., σ. 238.

τός δὲ ἀποφασίζει νὰ προσκληθῆ ὁ διδάσκαλος Φλαμπουραρίου Γ. Στεφόπουλος εἰς ὃν νὰ δοθῶσιν ὀδηγίαι διὰ τὴν ἐνέργειαν τῶν δεόντων παρὰ τοῖς Βλαχοφώνοις χωρίοις συμφώνως ταῖς ὁποῖαις νὰ ἐνεργήσῃ ἐπ' ἀμοιβῆ πάντοτε»²⁵.

Ἡ ἐπιλογή τοῦ Γ. Στεφόπουλου δὲν ἦταν τυχαία, ἀλλὰ βασίστηκε στὴν πείρᾳ ποὺ αὐτὸς διέθετε. Στὸ Φλαμπουράρι γίνονταν προσπάθειες ἀπὸ τὰ 1911 γιὰ τὴν ἴδρυση Ρουμανικοῦ σχολείου καὶ γιὰ τὸν πλήρη ἔλεγχο τῆς κοινότητος ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς τῆς Ρουμανικῆς προπαγάνδας. Ἀνέκδοτο ἔγγραφο τῶν Μουχταροδημογερόντων καὶ τῶν κατοίκων τοῦ Φλαμπουραρίου μὲ ἡμερομηνία 24 Φεβρουαρίου 1911 πιστοποιεῖ ἀπόλυτα τὴν ἐπιτυχή ἀπόφαση τῆς Δημογεροντίας. Τὸ ἔγγραφο ἀπευθύνεται στὸ Μητροπολίτη Ἰωαννίνων Γεωβάσιο καὶ εἶναι τὸ ἑξῆς.

«Πρὸ μηνὸς περὶπου ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Κοινότητά μας ὁ Ρουμανοδιδάσκαλος Ν. Μπαλαμούτης, ὅστις συνητήθη μετὰ τοῦ ἀνεκαθεν εἰς τὴν κοινότητά μας σκάνδαλα παρέχοντα Ἀντωνίου Κελέφα συγχωριανοῦ μας καὶ μετ' αὐτοῦ περιέφερε πρὸς ὑπογραφήν εἰς τοὺς κατοίκους ἐν ἔγγραφον ρωμουνιστὴ συντεταγμένον, τοῦ ὁποίου τὸ περιεχόμενον, καθ' ἃ ἐληροφορήθημεν, ἀπέβλεπεν εἰς τὸ ὅτι δῆθεν ἡ Κοινότης μας ἐξήτει τὴν ἴδρυσιν ἐν αὐτῇ Ρουμανικοῦ Σχολείου' μεθ' ὅλας ὅμως τὰς ἀπειλάς, ἃς μετεχειρίσθησαν πρὸς τοῦτο, καὶ ἐν γένει μεθ' ὅλα τὰ σατανικά μέσα τῶν δὲν κατόρθωσαν εἰ μὴ μόνον νὰ ὑπογράψωσι τρεῖς ἕως τέσσερες συγχωριανοὶ μας ἀπλοῖκοι καὶ ὅλως ἀγράμματοι λίαν τεχνιέντως ἐξαπατηθέντες πρὸς τοῦτο καὶ μὴ γνωρίζοντες παντελῶς τί ὑπέγραψον' ἐπειδὴ δὲ ἔβλεπον ὅτι ἀπετύγχανον τοῦ δολίου σκοποῦ τῶν κατέφυγον καὶ εἰς τὸ μέτρον νὰ θέσωσιν ἐν τῷ ἔγγραφῳ τούτῳ διὰ πλαστογραφίας τὰς ὑπογραφὰς καὶ ἄλλων συγχωριανῶν μας, τοὺς ὁποίους δὲν κατόρθωσαν διὰ τῶν ἀπειλῶν καὶ τοῦ χρυσοῦ νὰ πείσωσιν ἵνα ὑπογράψωσιν εἰς αὐτό. Πλὴν τούτου, τὰ αὐτὰ μηχανευόμενοι οἱ ρηθέντες περιέφερον πρὸς ὑπογραφήν καὶ ἐκλογικὸν νέον Μουχταροδημογερόντων τῆς Κοινότητός μας ἀλλὰ καὶ εἰς τοῦτο ἀπέτυχον διότι δὲν ὑπέγραψαν εἰς αὐτὸ οἱ κάτοικοι πλὴν μόνον τῶν ἀνωτέρω ἐξαπατηθέντων' συνεπλήρωσαν δὲ τὸ ἔγγραφο τοῦτο διὰ πλαστῶν ὑπογραφῶν. Ἐπειδὴ, Σεβασμιώτατε, ἡ Κοινότης μας ἀνεκαθεν ἐμμένει καὶ εἶναι πιστὴ εἰς τὰ πατρῷά μας, ἐπειδὴ τὰ ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, χαλκευθέντα δύο ἔγγραφα περὶ συστάσεως ρωμουνικοῦ σχολείου εἰς τὴν Κοινότητά μας καὶ περὶ ἐκλογῆς Μουχταροδημογερόντων εἶναι πλαστὰ καὶ κατασκευάσματα τοῦ ἐν λόγῳ Ρωμουνοδιδασκάλου καὶ τοῦ συγχωριανοῦ μας Ἀντωνίου Κελέφα, ὅστις καὶ μόνον εἰς τὴν Κοινότητά μας ἔχει τὸ μίσημα τῆς ἐπαράτου Ρωμουνικῆς προπαγάνδας, ἐπειδὴ ἐπεφυλάσσομεθα νὰ παρουσιάσωμεν καὶ ἔγγραφον ὑπογεγραμμένον παρὰ τῶν ἐξαπατηθέντωνπαρὰ τοῦ Ἀντωνίου Κελέφα. Διὰ ταῦτα, θερμοῦς παρακαλῶμεν τὴν ὑμετέραν Σεβασμιότητα ὅπως εὐαρεστηθῆ καὶ ἐνεργήσῃ τὰ δεόντα ἵνα μὴ τοῦ λοιποῦ ἐπαναληφθῶσιν εἰς τὴν Κοινότητά μας τοιαῦτα κρούσματα, ἅτινα καταδικάζει μετ' ἀγανακτήσεως σύμπασα ἡ Κοινότης μας· συνάμα δὲ παρακαλοῦμεν Ἀδτήν ὅπως ἐνεργήσῃ παρὰ τῇ Σεβ. Λοικῆσει νὰ μὴ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν τὸ τυχὸν πλαστὸν ἐκλογικὸν Μουχταροδημογεροντίας παρουσιασθῆσόμενον πρὸς ἐκλογὴν τῆς Κοινότητός μας, δι' οὗς λόγους ἐκθέτομεν ἀνωτέρω»²⁶. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ δασκάλου Γ. Στεφόπουλου πέτυχε ἀπόλυτα καὶ ἡ Δημογεροντία, ἀμοίβουσα τοὺς κόπους του, στὴ συνεδρία τῆς 5 τοῦ Ἰούλιου τοῦ 1912 ἀποφασίζει νὰ πληρωθοῦν

25. Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 783)25.5.1912 ἀνέκδοτο πρακτικὸ τῆς Ἐνιαίας Δημογεροντίας Ἰωαννίνων, ὅ.π. σ. 239.

26. Βλ. Φάκελλος διάφορα ἔγγραφα, ἀρχεῖο Μητροπόλεως Ἰωαννίνων, Φάκελλος 5.

στον Στεφόπουλο και έτερα πέντε (ἀριθ. 5) μεντζήτσια πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἀμοιβῆς του»²⁷. Τὸ πατριαρχεῖο βασισμένο στὶς τηλεγραφικὰς διαμαρτυρίες καὶ τὶς ἀναφορὰς τῶν κατοίκων τῶν Βλαχόφωνων χωριῶν, διαβίβασε τακτοῖο πρὸς τὴν Τουρκικὴ κυβέρνησις «πρὸς περιφρούρησιν τῶν κεκτημένων δικαίων μας, καθόσον ἐν τῷ περὶ διοικήσεως τῶν Νομαρχιῶν νέου νόμου ὑπάρχουσι διατάξεις θίγουσαι τὸ καθ' ἡμᾶς καθεστὼς»²⁸. Ἀπὸ τὰ ὅσα ἔχουν ἐκτεθεῖ γίνεται φανερὸ πὼς οἱ ξένες προπαγάνδες εἶχαν νὰ ἀντιμετωπίσουν ἕνα συσπειρωμένον Ἡπειρωτικὸ πλῆθος, πὺν διέθετε ὅμως ἕνα πεπειραμένον κυβερνήτη, τὸν Μητροπολίτη Γερβάσιο, τὸν ὀρκισμένον ἐχθρὸ τοῦ Ἀλβανικοῦ ἔθνους²⁹. Ἡ ἀλήθεια αὐτὴ θὰ ἀποδειχθεῖ ἀπὸ τὰ παρακάτω στοιχεῖα. Τὸν Αὐγουστο τοῦ 1911 ὁ Σουλτοῦ διοίκησις τῶν Γιαννίνων, ὑποθάλλοντας τὴν Ρουμανικὴ προπαγάνδα εἶχε ἐπιτάναος Μεχμέτ Ρεσατ Χάν θὰ ἐπισκέπτονταν τὴ Θεσσαλονίκη καὶ ἡ Τουρκικὴ τρέψει σ' αὐτὴ νὰ στείλει ἀντιπροσώπους τῆς ἀνύπαρκτης κοινότητάς της, γιὰ νὰ παραβρεθοῦν στὴν ὑποδοχὴ. Στὴν ἀρχή, ὁ Γερβάσιος, νόμισε ἄσκοπη τὴν ἀποστολὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας, ἀλλὰ, ὅταν πληροφορηθῆκε τὴ συμμετοχὴ τῶν Ρουμάνων, κινήθηκε ἄμεσα καὶ κάλεσε σὲ ἔκτακτη συνεδρίασις τὴν ἀντιπροσωπεία τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας, στὶς 22 τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1911 καὶ μιλώντας σ' αὐτὴ γιὰ τὸ σπουδαῖο αὐτὸ ζήτημα ἀνάμεσα στ' ἄλλα τόνισε:

«Ἡ ἡμετέρα ἐπαρχία νὰ μὴ ὑστερήσῃ εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ συνεπῶς νὰ προβῆ εἰς διορισμὸν ἀντιπροσώπων οἵτινες νὰ παραστοῦν ἔξωχωριστὰ ἀπὸ τοὺς Ρουμάνους», πὺν «ἀντιπροσωπεύουσι δὴθεν Ρουμανικὰς κοινότητας, οἵτινες δὲν ὑφίστανται» καὶ τέλος, γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ, παρακάλεσε τὴν ἀντιπροσωπεία ν' ἀποφασίσῃ γιὰ τὸ διορισμὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἢ ἀπὸ ἀνθρώπους τῆς πόλης ἢ ἀπὸ πρόσωπα πὺν κατάγονταν ἀπὸ τὴν Ἡπειροί, ἀλλὰ ἔμεναν μόνιμα στὴ Θεσσαλονίκη³⁰. Ἡ ἀντιπροσωπεία βρέθηκε, ὅπως ἦταν ἐπόμενον, σὲ ἀδιέξοδο, γιὰτὶ ἂν διορίζε ἐπιτροπὴ ἀπὸ τὰ Γιάννινα, θὰ ἦταν ἀδύνατο αὐτὴ νὰ φτάσῃ στὴ Θεσσαλονίκη τὴν ἡμέρα πὺν ἔπρεπε, ἐπειδὴ ὁ χρόνος τῆς ἐπίσκεψης τοῦ Σουλτάνου εἶχε πολὺ πλησιάζει, καὶ ἀπὸ τὰ γεγονότα ὀδηγήθηκε στὴν ὁμόφωνη ἀπόφασις νὰ δεχθεῖ τὴν πρότασις τοῦ Προέδρου. Τελικὰ ἡ ἐπιτροπὴ ἐκλέχθηκε ἀπὸ Ἡπειρώτες, πὺν ἦταν μόνιμοι κάτοικοι τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ ἡ σύνθεσις της ἦταν: Καμνητὸς (Κων)νος δικηγόρος, Ξάνθος (Κων)νος ἔμπορος, Γότσας Προκόπιος ἔμπορος, Μηλιώνης Περ. κάτοικος Δεδὲ-Ἀγατς καὶ Παυλίδης Στέφανος κάτοικος Καβάλας. Στὴν ἐπιτροπὴ αὐτὴ στάλθηκαν τηλεγραφικὰς ὀδηγίαι καὶ ἐπιστολαί,

27. Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 828)5.7.1912 ἀνέκδοτο πρακτικὸ τῆς ἐνιαίας Δημογεροντίας, ὀ.π., σ. 244.

28. Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 895)23.8.1912 ἀνέκδοτο Πρακτικὸ τῆς ἐνιαίας Δημογεροντίας, ὀ.π., σ. 262, ὅπου ρητὰ ἀναφέρεται ὅτι «ἀνεγνώσθη τὸ ὑπὸ χρονολ. 11 Ἰουλίου καὶ ἀριθ. πρωτ. 5213» Πατριαρχικὸν σημεῖωμα μὲ ἔγκλειστον ἀντίτυπον τοῦ τακτοῖου, ὅπερ διεβίβασε τὸ Πατριαρχεῖον πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τῆς (Κων)πόλεως».

29. IBRAHIM D. HOXHA, Vepimtaria e shoqërisë «Bashkimi» ët janines ne vitet 1908—1912, Studime Historike, Tiranë. ἔτος XXIII (1974), σ. 121, ὅπου παρουσιάζεται ὁ Μητροπολίτης Γερβάσιος ὡς ὀρκισμένος ἐχθρὸς τοῦ Ἀλβανικοῦ ἔθνους καὶ ἀντίπαλος μὲ μεγάλη πείρα στὴ μάχη ἐναντίον τῆς ἀλβανικῆς κινήσεως. Βλ. Τὸ Ἀρχεῖο Ἰωάννου Λάπια καὶ Ἀντιγόνης Τζαβέλλα (1912—1913) καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν Ἰωαννίνων, προλεγόμενα - Σχόλια, Ἐλευθερίας I. Νικολαΐδου, ἐκδόσεις ΕΗΜ, Ἰωάννινα 1975, σ. 36.

30. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὀ.π., σ. 199 κ.έ. Ἐφ. Ἡπειρωτικὸς Ἀγών, 169 ἀνέκδοτες ἀποφάσεις τῆς ἐνιαίας Δημογεροντίας Ἰωαννίνων, φύλλο 13998)4.11.1978.

ποὺ διαβάστηκαν καὶ ἐγκρίθηκαν ἀπὸ τὴν ἀντιπροσωπεία τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας στὴ συνεδρία τῆς 17ης τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1911 καὶ τὸ ὄλο θέμα ἐκλείσει³¹. Ἀπὸ τὰ ὅσα ἐκτέθηκαν βγαίνει τέλος τὸ ἀβίαστο καὶ βέβαιο συμπέρασμα ὅτι ὁ Γεοργίου καὶ τὰ κοινοτικά σωματεία τῆς πόλης ἔπαιξαν σημαντικό ρόλο γιὰ τὴν ἐξουδετέρωση τῶν ξένων προπαγανδῶν μαζί με τοὺς βουλευτῆς Δ. Κίγγο καὶ Κ. Σούρα καὶ με τὴν Αἰ Δ)νησὴ ποὺ εἶχε κεφαλὴ τῆς τὸν Πρόξενο Φορέστη³².

31. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ.π., σ. 199 κ.έ.

32. Βλ. Γεωργίου Πλουμίδη, ὁ.π., σ. 372.

Ἀπὸς ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΜΟΛΔΟΒΛΑΧΙΑ ΤΟΥ 18^{ου} ΑΙΩΝΟΣ*

- 1) Νεώτεροι ἐκτιμήσεις ἐπὶ τῆς συνυφασμένης Ἑλληνορουμανικῆς ἱστορίας ἐν Μολδοβλαχία.
- 2) Πανευκλεεῖς ἑλληνικαὶ μεταβυζαντινὰ οἰκογένεια εἰς τὴν ἡγεμονίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Μολδοβλαχίας.

Μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦ ἐκπορθητοῦ οἱ μὴ προσαρμοσθέντες εἰς τὰς νέας συνθήκας διαβίωσης εἰς τὴν ἄλλοτε πρωτεύουσαν τῶν βασιλέων καὶ τὰ ἄλλα πνευματικὰ κέντρα ἀνὰ τὴν Αὐτοκρατορίαν, κατηνθύνθησαν οἱ μὲν πρὸς δυσμᾶς, διὰ τὰ εὖρου καταφύγιον καὶ σωτηρίαν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν, τὴν ἄλλοτε Βυζαντινὴν κτῆσιν, οἱ δὲ πρὸς βορρᾶν, ὅπου εὕρισκοντο ἤδη ἐκεῖ ἔχγη παναρχαίων Ἑλλήνων ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Φιλίππου τοῦ Β', τοῦ Δαρείου, τῆς Ρωμαϊκῆς πανκυριαρχίας εἰς τὰ Βαλκάνια καὶ τῆς Ἑλληνοβυζαντινῆς παντοδυναμίας εἰς τὸν κῶρον τοῦ Αἴμου.

Προτὸ φθάσων ἐκεῖ δηλαδὴ εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν, τὸ Βυζάντιον ἔζησεν ἐποχὴν μακρᾶς ἀγωνίας μὲς Αὐτοκρατορίας βάλλομένης ἀπὸ παντοῦ καὶ ἀπὸ ὅλων, καὶ χριστιανὸς τῆς Δύσεως καὶ ἀπὸ βορρᾶν ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ Σέρβους καὶ ἀπὸ τοὺς Ὀσμανλήδες, οἱ ὅποιοι ἐσιμίκριον τὸ περίμετρον τῆς Βυζαντινῆς κυριαρχίας καὶ εἰς Εὐρώπην καὶ εἰς Μ. Ἀσίαν. Ἦτο ἡ ἐποχὴ τῶν 13ου, 15ου αἰῶν. ὅταν ἰδρῦθησαν τὰ Δεσποτάτα τῆς Ἠπείρου τῶν Ἀγγέλων καὶ τοῦ Μορέως τῶν Καντακουζηνῶν καὶ Παλαιολόγων, ὅποτε τὸ κέντρον ἔζη ὑπὸ συνεχῆ ἀπειλῆν καὶ σύντομον κυριαρχίαν τῶν Λατίνων, ὅποτε ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία, αὐτοεξορίσθη εἰς τὴν Νικαίαν τῶν Λασκάρηδων καὶ εἰς τὴν Τραπεζούντα τοῦ Γάβρα καὶ Παφλαγῶν Κομνηνῶν καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνεδεικνύοντο νέα κέντρα Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Κρήτην καὶ τὴν Ἐπτανήσον καθὼς καὶ τὰ ἐμπορικὰ πρατήρια εἰς Σκῆρον καὶ Ὑδραν.

Ἐκεῖ εἰς τὴν μακρυνὴν Μολδοβλαχίαν ἀνεστηλώθη ἐν μικρῷ τὸ κοσμικὸν καὶ πνευματικὸν Βυζάντιον τοῦ ὁποίου κτήτορες ἦσαν οἱ πανευκλεεῖς ἀπόγονοι τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ, τοῦ ὁποίου τὴν κληρονομίαν διεξεδίκησαν καὶ Ἕλληνες καὶ Βούλγαροι καὶ Σέρβοι καὶ Ρουμῆνοι καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ γεραρὰ καὶ δοξασιμένη τότε χριστιανικὴ Ρωσία.

Ἐγκαταλείποντες τὰ πάντα καὶ ἀποκομίζοντας μεθ' ἑαυτῶν κειμήλια τινα καὶ ἀναμνήσεις, ἐνσημα εὐγενικῶς καὶ πανάκριβες ψῆμες, ἐστερέωσαν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ «μικρὰ καὶ ταπεινὰ Βυζάντια» κάποτε ἐν φανερῷ καὶ κάποτε κρυφὰ εἰς σκοτεινὰ καὶ ἀμαυρωμένα ἐρημητήρια καὶ στοχαστήρια, ὅπου ἡ πνευματικὴ λυχνία τοῦ Μ. Βυζαντίου, ἐνέπνεε καὶ παρῶτρυνε καὶ ἐσκόρπιζε ἐλπίδες εἰς ἀπαρηγορήτους πληθυσμοὺς Ἑλληνικοὺς καὶ ἄλλογενεῖς. Κάτω ἀπὸ τὴν τέφραν τῆς πυρπολημένης πόλεως καὶ τὴν κονιορτὸν τῆς μακραιῶνος ἱστορίας τῆς, ὑπῆρχον ἀκόμη μερικὲς σιγανὲς ἐστίες αἱ ὁποῖαι δὲν ἐβιάζοντο νὰ σθῆσουν. Παλάτια καὶ βασιλικά μεγαλεῖα, ἐκκλησίαι μὲ ἐντυπωσιακὰς αὐτοκρατορικὰς πύλας, καὶ πλούσιες πομπὲς καὶ ἀκολου-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τόμου, σελ. 659.

Θίες, πολύτιμοι πολυέλαιοι και χρυσά ύφαντά ιερά άμφια, άνήκον πλέον εις τὸ παρελθόν. Τώρα ἡ Φυλὴ τελεῖ ὑπὸ σκληρὰν δοκιμασίαν καὶ μόνον τὸ καντήλι εἶναι ἐκεῖνον τὸ ὅποιον φωτίζει εἰς τὸ κρυφὸ διάβασμα καὶ εἰς τὰ πρῶτα άνήμπورا δήματα τῶν κατατρομαγμένων γενεῶν.

Ἄπ' ἐδῶ καὶ πέρα ἀρχίζει ἡ ἀνοδος τῆς Φυλῆς καὶ ἀπὸ τὴν Μολδοβλαχίαν ὁ νέος γένος εἰς τὴν κυκλικὴν ὑπαρξίν τῆς. Τὸ κατακυλίσιμα τοῦ τελευταίου Βυζαντίου, ἔκαμε τοὺς Ἕλληνας νὰ συνέλθουν νὰ ἀνασυνταχθῶν διὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸν κατακτητὴν καὶ νὰ σωθῶν. Ἡ μεγάλη καταστροφὴ τοῦ 1453, ἐδόνησε τὰ σπλάγχνα τῆς Φυλῆς, ἡ ὅποια δὲν ἀνέμενε ἀπὸ κανέναν σωτηρίαν, παρὰ μόνον ἀπὸ τὰς ἰδίας τῆς καταταγμένους καὶ καταπονεμένας δυνάμεις.

Ἡ ἐκκλησία ὑπῆρξε πολύτιμον καταφύγιον τοῦ ἐν διωγμῷ ἑλληνισμοῦ καὶ ἄμφοι ἢ καὶ ἐξέδρα διὰ μίαν νέαν ἀναλαμπὴν τοῦ Ἔθνους. Θὰ ἦτο καὶ πάρα πάνω ἀπὸ ἀγνωμοσύνη νὰ μὴ ἀναγνωρίσῃ τις τὴν συμβολὴν τῆς ἐκκλησίας — ἔστω καὶ ἂν παραδεχθῶν ὅτι περιεῖχεν καὶ πολλὰ μειονεκτήματα — εἰς τὸν πανελλήνιον συναγεμῶν διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ γένους. Οἱ νέοι ἥρωες ἦσαν οἱ παπᾶδες, οἱ Διάκονοι, οἱ ἡγούμενοι, τύπου Ἀθανασίου Διάκου καὶ Παπαφλέσσα καὶ ἄλλοι ἱεράρχαι μὲ ἢ χωρὶς ποιμαντορικὴν ράβδον, τύπου Διονυσίου τοῦ Σκυλοσόφου - Τρίκης, καὶ ἑτέρου Διονυσίου τοῦ Ἐφεσίου, τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ καὶ Πατρ. Γρηγορίου τοῦ Ε', καθὼς καὶ οἱ ἐν διασπορᾷ διανοσόμενοι (Ἀδ. Κοραῆς, Ἄνθ. Γαζής, Ἰωάν. Καποδίστριας) καὶ ἀναριθμητοὶ φίλικοι μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Γ. Ὀλύμπιος καὶ οἱ ἑρασταὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, Καπλάνοι καὶ Ζωσιμάδοι καὶ πληθώρα Ἑλλήνων τῆς Ὀδησσοῦ, τοῦ Κιέβου, τῆς Μόσχας καὶ Πετρούπολεως.

Ἴεροὶ θωροί, ἀπέβαινον ὄχι μόνον αἱ ἅγιοι τράπεζαι τῶν τόσων ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ τόσα δήματα διδασκαλίας εἰς τὰ περιώνυμα κέντρα τῆς Σμύρνης, τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Χίου, τῶν Κυθωνιῶν, τῆς Δημητσάνης (μὲ τὴν ἀξιόλογον βιβλιοθήκην τῆς), τῆς Μοσχόπολεως, ἀλλὰ καὶ τοῦ Βουκουρεστίου καὶ Ἰασίου καὶ αὐτῆς τῆς πατριαρχικῆς Σχολῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὅπως μετὰ τὴν κάμψιν τοῦ κλεινοῦ τῆς Ἀθηνᾶς ἀστεως, ἠνδρώθησαν ἄλλα ἑλληνικὰ κέντρα, ὅπως τὸ τῆς Παργάμου (περιφίμου διὰ τὴν βιβλιοθήκην τῆς) τὸ τῆς Ἀντιοχείας (πατρίδος μεταξὺ ἄλλων τοῦ Ἀρχία καὶ τοῦ Ἰωάν. Χρυσοστόμου) τῆς Ἀλεξανδρείας ἰσότημον τῶν Ἀθηνῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς πνευματικῆς δημιουργίας καὶ ἄλλων κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον μετὰ τὴν κάμψιν τοῦ Βυζαντινοῦ.

Τὸ Βουκουρέστιον καὶ τὸ Ἰάσιον ἀπέθησαν κέντρα πνευματικῆς, ἠθικῆς καὶ πατριωτικῆς ἀναουντάξεως καὶ δημιουργίας τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ὁλοκλήρου τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου, ὅπως τῶν ἑλληνικῶν μεταβυζαντινῶν ἰταλικῶν κέντρων, ἐπιφελέθη δὲ ὁλόκληρος ἡ δύσις. Ἡ ἱστορία τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων ἐγράφη ἐν μέρει καὶ εἰς τὰς δύο Ρουμανικᾶς, Βοιγκητικᾶς πρωτεύουσας.

Ἡ ἰδέα τῆς Ἀυτοκρατορικῆς Ρώμης καὶ τῆς Βυζαντινῆς βασιλείας εἶδρον ἄσυλον εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν, ὅπου ὄργωσαν τὰ μόλις ἐξελεθόντα ἀπὸ τὴν νάρκην ὑγιᾶ πνεύματα τῶν Μολδοβλάχων. Εὐρισκόμενοι μακρὰν τῶν κοσμοπολιτικῶν κέντρων τῆς Μεσογείου, τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Βοσπόρου (τύπου Κορίνθου, Σιδάραως καὶ Κωνσταντινουπόλεως) καὶ ζῶντες ὑπὸ σοβαρὰν κατάστασιν πνευματικῆς ἀρχίας καὶ ἀπομονώσεως ἔδειξαν ἐνδιαφέρον διὰ τὸν νέον εἰσερχόμενον εἰς τὸν τόπον τους τρόπον ζωῆς, προσπαθοῦντες νὰ ἀπομυηθῶν τοὺς ἤδη ἀπὸ πολλοῦ κοσμοπολιτικούς βυζαντινοὺς. Ἐπομένως, ἤρχισαν νὰ ἐπιδίδωνται εἰς ἐνεργώτερον ἐμπόριον, εἰς εὐρύτερας σχέσεις μὲ τὸν γύρω κόσμον καὶ νὰ προσέρχωνται περισσότεροὶ μαθηταὶ εἰς τὰ σχολεῖα. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ παιδεία ἐγόητευσεν τὴν ἀνωτέραν καὶ μεσαίαν τάξιν τῶν ἠγεμονιῶν, τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης οὕσης, τὸ μόνον μέσον ἐπικοινωνίας μὲ ὅλον

τόν κόσμον. Ὁ ζήλος τους νὰ ἐκμάθουν τὴν γλῶσσαν τῶν Βυζαντινῶν, ἐμαρτύρει τὴν ἐπιθυμίαν τους νὰ ἐξέλθουν ἀπὸ τὴν πολιτικὴν ἀπομόνωσιν καὶ πνευματικὴν καθυστέρησιν. Τῆς ἐξαγωγῆς αὐτοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐπιωφελήθησαν ἡ ἐγγύς Ἀνατολή, ἡ Βόρειος Ἀφρική, ὁ Πόντιος χῶρος καὶ κατόπιν ἡ ἴδια ἡ Δύσις.

Ἡ πτώσις τῆς Τροίας, τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Κωνσταντινουπόλεως, ἀπέτελεσαν μείζονας ἱστορικοὺς σταθμοὺς εἰς τὸ ξεριζίζωμα καὶ διάχυσιν τοῦ πνευματικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ὅλα αὐτὰ τὰ ἀνωτέρω μνημογευθέντα κέντρα ἐτοίμαζον τὴν πνευματικὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ Γένους, ἡ ὁποία ἔπρεπε νὰ προηγηθῇ ἀπαραίτητος πάσης προσπάθειάς διαίτας ἀνατροπῆς τοῦ δυνάστου. Ἡ πνευματικὴ προσπάθεια ἦτο τῶ ὄντι κολοσσιαία καὶ δὲν ἠδύνατο παρὰ νὰ διαδραματίσῃ πρωτεύοντα καὶ ἀποφασιστικὸν ρόλον εἰς τὴν ψυχολογικὴν θωράκισιν τοῦ Ἔθνους, εἰς τὰ πρόθυρα τῆς μεγάλης ἀναμετρήσεως τοῦ 1821.

Διὰ τὴν σημασίαν τῆς ἑλληνικῆς πνευματικῆς δομῆς ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἐν συσχετισμῷ μὲ τὴν μετέπειτα Ρουμανικὴν κουλτούραν οἱ Ρουμάνοι ἱστορικοὶ δὲν ἀναγνωρίζουν ὀλοφάνερα, ἐκτὸς τῶν C Erbiceano καὶ Al. C. Sturza, τὴν βαρύτητα εἰς τὴν ἐκκόλαψιν μίας πλέον προκεχωρημένης καὶ γενικῶς μορφομένης κοινωνίας εἰς τὴν περίμετρον ταύτης τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης, ἡ ὁποία προηγουμένως εἶχε κατακλυσθῆ ἀπὸ μαζικὸν Σλαβισμόν, πληθυσμακῶν καὶ πνευματικῶν.

Οἱ Ρουμάνοι ἱστορικοὶ δὲν ἐκτιμοῦν δεόντως τὸν ἑλληνικὸν συντελεστὴν τοῦ προωθήσαντος τὴν πνευματικὴν τῶν Ρουμάνων ἀναλαμπή τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ πλέον ἐν Μολδοβλαχίᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Εἰς τὸ ημεριχόμενον τοῦ πολιτισμοῦ τούτου ὀφείλουν οἱ Ρουμάνοι τὴν πνευματικὴν τους εὐθυγράμμισιν παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς προκεχωρημένης πνευματικῆς, ἐπιστημονικῆς καὶ καλαισθητικῆς Εὐρώπης, τῆς Μεσογείου καὶ τῆς Δύσεως, διότι ὅπως καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν ὁ ἑλληνισμὸς διέλυσε τὴν σύγχυσιν ἀπὸ τὰ πνεύματα τῶσαν καταπονεμένων πληθυσμῶν ἀπὸ τὴν ἀγνοίαν καὶ τὴν ἔνδειαν.

Οἱ περισσότεροι Ρουμάνοι ἱστορικοὶ δὲν ἀνεγνώρισαν μὲ παρρησίαν, ὅτι ὁ Ρουμανικὸς λαὸς ἐξηγηρωπίσθη μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ ἑλληνοβυζαντινοῦ πολιτισμοῦ. τὸν ὁποῖον τῶσαν πολὺ ἐξετίμα ὁ πασίγνωστος καὶ περίφημος ἱστορικὸς N. Iorga εἰς τὸν ὅποιον ὀφείλεται κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ ἀνάπτυξις τῆς Βυζαντινολογίας καὶ ὅτι ὁ ἀνθρωπισμὸς τῆς Δύσεως ἤρξαστο θαδίζων μὲ Βυζαντινὰ σκέλη. Εἶναι μίαν ἱστορικὴ ἀποψὶς λίαν ἀντικειμενικὴ καὶ οὐδόλως ὑπερβολικὴ.

Μὲ ὅλον τὸν ἀντιφαναριωτισμὸν του ὁ A. D. Xenopol, ἐθεώρησεν ὑποχρεώσιν του ὅμως νὰ ἀναγνωρίσῃ ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν λεγομένων Φαναριωτῶν, ἐγένετο ἓνα μεγάλο θῆμα διὰ τὴν προσέγγισιν τῆς Ρουμανικῆς διανοήσεως πρὸς τὴν Δύσιν.¹

Παράλληλα μὲ τὴν Ἑλληνικὴν ἔντονον ἐπιρροὴν ἐν Μολδοβλαχίᾳ, ἀλλὰ εἰς ἐλαχίστην κλίμακα, προσέφερον ἐμμέσως καὶ ἡ ἰταλικὴ κουλτούρα, κατὰ ἀπὸ τὰ ἀποθέματα τῆς, διὰ τῆς Βενετίας, τῆς Γενόβας, τῆς Κρήτης καὶ τοῦ Πέρα.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν προσφορὰν τῆς παλαιᾶς ρωμαϊκῆς κουλτούρας, εἰς τὸν ἴδιον ἐν λόγῳ χῶρον, αὕτη ἐγένετο διὰ τῆς Λατινικῆς γλώσσης ἡ ὁποία ἐκαλλιεργεῖτο ἔντονα εἰς τὴν Τρανσυλθανίαν καὶ Πολωνίαν καὶ τῆς ὁποίας φορεῖς ἦσαν οἱ καθολικοὶ Ἰησοῦται καὶ ἐπίσης οἱ ἐξόριστοι Μολδοβλάχοι οἱ ὁποῖοι ἐπέστρεφον εἰς τὴν χώραν ἀφοῦ εἶχον καλλιεργηθεῖ ἐκεῖ εἰς Σχολεῖα ὅπου ἡ διδασχὴ τῆς Λατινικῆς ἐγένετο ἐντατικὰ. Γενικῶς ἡ ἐπιρροὴ τῆς ἰταλικῆς καὶ Λατινικῆς ἦτο ἐλαχίστων διαστάσεων ἐν συγκρίσει μὲ τὴν Ἑλληνικὴν. Ἡ πολωνικὴ πόλις Lwow ἦτο κέντρον σπουδῶν, ὅπου κατέφευγον νέοι ἀπὸ τὴν Μολδαβίαν καὶ ἐκεῖ ἐμυσθοντο εἰς τὴν Λα-

1. A. D. Xenopol, Romanilor, vol X, σελ. 203.

τινικήν κουλτούραν, ὡς ὁ χρονικογράφος Grigore Ureche ἢ καὶ μερικοὶ ἤρχοντο εἰς γάμους μὲ γυναῖκας ἐπιφανῶν οἰκογενειῶν.

Οἱ μελλοντικοὶ γηγενεῖς ἡγεμόνες μετὰ τὴν κατάργησιν τοῦ Θεσμοῦ τῶν Ἑλληγῶν ἡγεμόνων καθὼς καὶ ἡ τάξις τῶν γηγενῶν διανοουμένων (Scarlat Sturza, Nicolae Miclescu ὁ μεταφράσας τὴν Βίβλον καὶ τὸν Ἡρόδοτον, ὁ D. Ghisa, C. Grădăsteanu, Alex. Filipecu, Georges καὶ Const. Cretulescu, Comăncanu, Butisteanu, D. Fotino) ἐξήλθον ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς Ἀκαδημίας Βουκουρεστίου καὶ Ἰασίου μαθηταὶ ἐπιφανῶν Διδασκάλων (Νικ. καὶ Θεοδώρου Τραπεζουζίου, Σεβαστοῦ Κιμνίτου, Α. Φωτιάδου καὶ πολλῶν ἄλλων).

Εἰς τὴν λέξιν καὶ τὴν ἱστορικὴν ἔννοιαν τῶν κατὰ συνθήκην λεγομένων «Φαναριωτῶν» συμπεριλαμβάνονται οἱ ἀποκτήσαντες ἐν τῇ Διοικητικῇ ἱεραρχίᾳ τῆς Μολδοβλαχίας τίτλους ἡγεμονικοῦς ἀπονεμηθέντας τῇ συναινέσει τῆς Ὑψηλῆς Πύλης. Μὲ τὸν καιρὸν ἡ λέξις «Φαναριώται» συμπεριελάμβανεν ἐδὲ ἄλλων τῶν μεταδύζαντων καὶ νεώτερον ἐν Ρουμανίᾳ ἑλληγισμόν καὶ ὄχι μόνον τὰς μερικὰς ἐκ τῶν Ἑλληγῶν ἡγεμόνων οἰκογενεῖας «Φαναριωτῶν» οἱ ὅποιοι συνωδεύοντο ἀπὸ πληθῆράν Ἑλληγῶν βοηθῶντες τὸν ἡγεμόνα εἰς τὴν διεκπεραίωσιν τῶν ὑποθέσεων τῆς ἡγεμονίας. Ἡ λέξις «Φαναριώται» ἀντικαθίστα ἀπλοῦστατα εἰς τὴν κοινὴν ὁμιλίαν τὴν λέξιν Ἑλληγες.

Διὰ πολιτικούς λόγους κυρίως καὶ διὰ κοινωνικούς ἐπὶ πλεόν ἢ ὕψηλῃ Πύλῃ ἀπεφάσισεν τὴν ἀντικατάστασιν τῶν γηγενῶν ἡγεμόνων, διὰ μερίδος τινας μεταδύζαντων τοῦ ἑλληγικοῦ στοιχείου προερχομένου ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλληνικῆς ἀπεραντοσύνης (Αἰγάιον, Μ. Ἀσίαν καὶ κυρίως Ἑλλάδῃ) ἢ καὶ διὰ τινων Ἑλληγιστῶν ἀπὸ τὰς περιφερειακὰς ἐπαρχίας τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἢ καὶ διὰ ξένων πρὸς αὐτὰς ἀλλ' ἐξελληνισθέντων, ὡς ἡ οἰκογένεια τῶν Καλλιμάχιδων ἐξελληνισθέντων καὶ κατ' ὄνομα.

Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας μπορεῖ νὰ προήρχοντο ἀρχικῶς ἀπὸ τὴν Ἀλβανίαν ὡς οἱ Γκικαῖοι, ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν ὡς οἱ Μαυρογένηδες, οἱ Νέγγρηδες, οἱ Μάνοιδες ἀλλὰ μετεμφυτευθέντες ἀπὸ αἰῶνων εἰς Κωνσταντινούπολιν τῆς ὁποίας ἡ αἰγλή ἐπεσκίαζεν ἐκεῖνην τῆς γεγρασμένης πλεόν καὶ κατατετηγμένης Ἰταλίας, καὶ ἐνετάχθησαν εἰς τὸν ροῦν τῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Βοσπόρου καὶ τῶν πραγματικῶς πνευματικῶν τέκνων τοῦ ἀνεξαντλήτου εἰς ἑλληγικότητα εὐρέως Φαναρίου, γινόμενοι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἐνθουσιώδεις φορεῖς τοῦ Ἑλληγοδύζαντινοῦ πνεύματος. Ἐρχόμενοι ἀπὸ τὸ Φανάρι αὐτοὶ οἱ νεώτεροι γόνου τῆς ἱστορικῆς συνοικίας συνεδέοντο διὰ συνοικεσίων μὲ γηγενεῖς εἰς τρόπον ὥστε ἡ «Ἑλληγικότης» τῶν νὰ μὴ εἶναι πλεόν παρὰ μόνον μιὰ ἀνάμνησις π.χ. ἡ οἰκογένεια Μάνου ἤλθεν εἰς γάμους μὲ τῶσας γηγενεῖς οἰκογενεῖας τῶν Sturza, Cociubei, Dudesku, Balaceanu, Vacarescu, Cretulescu, Filipescu, Golescu, Grecianu καὶ ἄλλας). Ἡ γενεαλογία τῶν πολιτικῶν ἡγετῶν τῆς Μολδοβλαχίας τοῦ 18ου αἰ. καὶ τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας τοῦ ἐνδιαμέσου 19ου—20ου αἰ. ἀποκαλύπτει τὸ ἀτελὲς ἔργον τοῦ Lecca². Τοῦτο ἐξώργιζε τοὺς ἐθνικιστὰς τῶν κομιμάτων τῆς Δεξιάς, οἱ ὅποιοι θὰ ἤθελον μίαν ἡγεσίαν καθαρῶς Ρουμανικὴν, σύμφωνον μὲ τὴν Μεγάλῃν Ἰδέαν, ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἀδύνατον καὶ διὰ τοῦτο κατεφέροντο ἐναντίον ἐκείνων οἵτινες εἶχον ἑλληγικὴν προέλευσιν, ὡς οἱ τῶσσι πολιτικοὶ ἄνδρες καὶ διαπρεπεῖς διανοούμενοι καὶ διπλωμάται καὶ ἀκόμη ἀνώτεροι ἀξιοματικοὶ (ὡς Καντακουζηνοὶ, Μαυροκορδαταῖοι, Ἀλευράς, Πεταλάς, Filliti, Plagino, Hiotu, Drosu).

Ἡ ἀνάρρησις τῶν Ἑλληγῶν ἡγεμόνων ἐπὶ τῶν ἡγεμονικῶν θρόνων τῆς Μολδοβλαχίας, δὲν ἀπετέλεσε μόνον κοσμικὸν λειτουργήμα, ἀλλὰ εἶχε καὶ τὴν σημασίαν ἀπαγκιστρώσεως τῶσων πληθυσμῶν ἀπὸ τὴν ἀγνοίαν, τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν ἀπομόνωσιν.

Ἡ πραγματικὴ ἔννοια τοῦ Φαναρίου, ἀπέδιδεν ὄχι τόσο τὸν τόπον ὅπου ἐνεφανίσθησαν καὶ ἔζησαν ἀρχικὰ αἱ οἰκογένειαι ἀπὸ τὰς ὁποίας προήλθον τόσοι εὐκλεεῖς ἡγεμόνες τῆς Μολδοβλαχίας, ὅσον ἀπέδιδε τὰς σχέσεις τῶν ἡγεμόνων τούτων καὶ τῶν κρατικῶν λειτουργῶν τῆς χώρας τους μὲ τὴν πνευματικὴν, ἐκκλησιαστικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνεγνωρισμένην ὑφ' ἑλίων ἡγεσίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Πολλοὶ ἡγεμονικαὶ καὶ εὐγενικαὶ οἰκογένειαι θεωροῦνται ὡς Φαναριωτικά, οὐδεμίαν μὲ τὴν ἐν λόγῳ συνοικίαν σχέσιν εἶχον, πλὴν ὅμως ἦσαν ἑλληνοχριστιανικαὶ παραφυάδες τοῦ πνευματικοῦ Βυζαντίου, τοῦ ἀντιπροσωπευομένου ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, κληρονομήσαντος ὄχι μόνον τὴν θρησκευτικὴν ἀνάκλιτον ἡγεσίαν καὶ ἐποπτείαν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν ἰσαποστόλων Βασιλείων, ἀλλ' ἐνστερνισθέντες καὶ τὴν ἰδέαν τῆς «ἐθναρχίας τῶν Ρωμαίων» καὶ τὰ μετὰ τὸ Βυζάντιον ἑλληνικὰ ἰδανικά.

Ὁρθώτερον καὶ ἱστορικώτερον συνάμα θὰ ἦτο ἐὰν ὅλοι οἱ ἡγεμόνες τῆς Μολδοβλαχίας καὶ οἱ πολιτικοὶ καὶ εὐγενικοὶ συνοδοὶ των ἀπὸ τοὺς ὁποίους διωρίζοντο πολλοὶ κρατικοὶ ὑπάλληλοι, θὰ ὠνομάζοντο ἀπλῶς «μεταβυζαντινοὶ» διακρινόμενοι οὕτω τὴν ἱστορικὴν συνέχειαν καὶ τὴν συναισθηματικὴν παράδοσιν τῆς ἀπωλεσθείσης ἑλληνοβυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ ὄχι ἀπλῶς μιᾶς συνοικίας. Εὐχρῆς ἔργον θὰ ἦτο, ἐὰν τὴν ἀποψιν αὐτῆν τὴν συμμερίζοντο παλαιότερα οἱ Ἕλληνες ἱστορικοὶ.

Ἐλέγοντο λοιπὸν «Φαναριῶται» οἱ ἡγεμόνες τῆς Μολδοβλαχίας τῆς ἀναλόγου ἱστορικῆς ἐποχῆς τοῦ 18ου αἰ. ἀλλ' εἰς τὴν πραγματικότητά, ἐσυρρετίζοντο μετὰ τοῦ ἀπωλεσθέντος, ἀλλὰ δεσπόζοντος ἀπανταχοῦ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον Βυζαντινοῦ πνεύματος, πράγμα τὸ ὅποιον ἐσήμαινεν ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἀσιατισμὸν, τὸν Μωαμεθανισμόν, ἔσον μὲ τὴν βαρβαρότητα καὶ ἐπιδιώκοντος τὴν ἀναίρεσιν τῆς ἑλληνοβυζαντινῆς πολιτιστικῆς ὑπεροχῆς ἐναντι τοῦ ἀσιατισμοῦ.

Οἱ ἀπόγονοι τῶν Ghica (μᾶλλον Ἑλλήνων παρὰ Ἀλβανῶν ἐξελληνισθέντων), τῶν Καλλιμάχιδων, Μολδαβῶν Βυζαντινισθέντων καὶ ἐξελληνισθέντων διὰ τῆς Παιδείας καθὼς καὶ πολλοὶ ἢ μᾶλλον ἀπειράριθμοι γηγενεῖς ἐλθόντες εἰς γάμους μὲ τὴν μεταβυζαντινὴν «ἀρχοντολογίαν» ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῶν ὑψηλῶν τους ὡς «Φαναριῶται», ἐν τῇ πραγματικότητι ἐκβυζαντινισθέντες διὰ τῶν μικτῶν γάμων καὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας εἰς ἣν προσετέθη ἡ δυτικοευρωπαϊκὴ. Ὡς τοιοῦτοι ἐθεωροῦντο οἱ ἀπόγονοι Βυζαντινῶν καὶ κατόπιν πολιτικογραφηθειῶν ὡς Ρουμανικαὶ οἰκογένειαι τῶν Rosetti, Lahovary, Duca καὶ πολλῶν ἄλλων. Μερικοὶ ἐξ αὐτῶν ἔπεσαν θύματα τῆς ἀντιφαναριωτικῆς νοστορίας καὶ τοῦ ὑπερεθνικιστικοῦ φανατισμοῦ. Ἀπὸ τὸ συναίτημα τῆς μετὰ τοῦ Βυζαντίου πνευματικῆς καὶ μακρονῆς ἱστορικῆς συγγενείας, ἀπέκλιθησαν ἰδιαίτερον ὕψος διὰ τοῦ ὁποίου ἐξεώριζον τοῦ λοιποῦ λαοῦ. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ ἄνδρες οἱ ὅποιοι ἐστερέωσαν τὴν γεννηθεῖσαν Ρουμανίαν τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τοῦ 19ου αἰ., πολιτικοί, διπλωμάται, κομμιστάρχαι, δημοσιογράφοι, ἐπιστήμονες, ὅλοι αὐτοὶ ἀπαρτίζοντες ὄχι μίαν ξερὴν πλουτοκρατίαν ἀλλὰ μᾶλλον ἀριστοκρατίαν πνεύματος ἑλληνικῆς προελεύσεως καὶ μορφώσεως, ἐτίμησαν τὴν νεοστὴ ὀνομασθεῖσαν Ρουμανίαν.

Ἡ ἐποχὴ αὕτη τῶν Φαναριωτῶν ἦτο σημαντικὴ ἀφ' ἑνὸς μὲν καὶ διὰ τὸν μεταβυζαντινὸν ἑλληνισμόν ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ διὰ τὸ βορείως τοῦ Δουνάβειος ἀνδρούμενον Ρουμανικὸν Κράτος, τὸ ὅποιον προσεπάθη νὰ εὐθυγραμμισθῇ μὲ τὴν πορείαν τῶν εὐρωπαϊκῶν προκεχωρημένων ἐθνῶν, εἰς ἣν πορείαν ὁ ἑλληνισμὸς προσέφερεν πολὺτιμα πνευματικὰ ἐφόδια, σειράν μορφωμένων ἡγεμόνων καὶ τόσον ἐπιφανῶν ἀνδρῶν ἐν τοῖς γράμμασι καὶ ταῖς ἐπιστήμαις. Τόσοι πολλοὶ ἦσαν οἱ μορφωμένοι καὶ ἐπιστήμονες Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, ὥστε ἐπιτυχῶς καὶ δικαίως καὶ ἱστορικὰ νὰ ὀνομασθῇ ἡ Μολδοβλαχία Μεγάλῃ Ἑλλάδι τοῦ Βορρᾶ. Ἐκεῖ εἰς τὴν χώραν τῶν γέτοδάδα-αὐθῶ-θρακῶν, τὴν ὁποίαν κατεπάτησαν οἱ Οὐνοὶ καὶ Ἄβαροι, καὶ ὄρδαι

Κουμάνων και Πετσενέγων και στίφη Μογγόλων και Τατάρων, αφού απέσπυρθσαν αἱ λαγεῶνας τοῦ Τραϊανού, ἔπαυσε διὰ κάποιαν ἐποχὴν νὰ ὑπάρχει κάθε ἔχνος πεπολιτισμένης πνοῆς ἐπὶ σχεδὸν 800—900 χρόνια. Ἦτο μίᾳ ἀλλοῦ καὶ στυφροπῆ ζωῆ, πλήρης παντοειδῶν στερήσεων καὶ πνευματικῆς στειρότητος.

Ἡ ὀθωμανικὴ κυριαρχία ἐπεκράτησεν μὲ ὄλον τὸ βάρος της ἐπὶ τοῦ τραχίλου τῶν Μολδοβλάχων οἱ ὅποιοι προσεπάθησαν νὰ διατηρήσουν σχετικὴν ἀνεξαρτησίαν ἐντὸς πάντοτε τοῦ πολιτικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ συστήματος τῶν σουλτάνων. Ἡ Μολδοβλαχία τοὺς ἐνδιέφερε περισσότερο ὅσον ἀφορᾷ τὰς πλουτοπαραγωγικὰς πηγὰς καὶ κατὰ πόσον αὕτη θὰ ἐχρησίμευεν ὡς εἶδος ἀσπίδος ἐναντίον τῆς Αὐστρίας καὶ περισσότερο ἐναντίον τῆς Ρωσίας. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἀμφότεραι αὗται αἱ δυνάμεις εἶχον ὡς στόχον τὴν ἀθροδὸν των εἰς τὸ Αἰγαῖον, εἴτε διὰ τῆς Θεσσαλονίκης εἴτε διὰ τοῦ Βοσπόρου (Ρωσία, μὲ ἐναλλακτικὴν ἔμωσ πορείαν διὰ τῆς Θεσσαλονίκης μέσῳ Βουλγαρίας ἢ καὶ Σερβίας, ἀφοῦ θὰ εἶχον ἐξουδετερώσει τὴν Ρουμανίαν).

Ἐκεῖ εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Βεσσαραβίας, συνητήθησαν ἐπανειλημμένως ἀντιμέτωποι αἱ ρωσικαὶ καὶ ὀθωμανικαὶ στρατιαί. Ἡ ζημία ἦτο τῶν χωρῶν αὐτῶν, ποδοπατημένων ἀγγελῶς διὰ τὰ συμφέροντα τῶν μεγάλων δυνάμεων. πρᾶγμα ποῦ ἐξηγεῖ καὶ τὴν ἐνδημηκὴν ἔνδειαν τῶν πληθυσμῶν τῶν χωρῶν αὐτῶν.

Ἡ τοποθέτησις αὕτη μεταξὺ δύο ἱμπεριαλισμῶν χωρὶς καμμίαν φυλετικὴν καὶ πολιτιστικὴν συγγένειαν οὔτε μὲ τὸν ἓνα οὔτε μὲ τὸν ἄλλον καὶ μὲ οἰκονομικὰ συμφέροντα ἐντελῶς ἀντίθετα πρὸς ἀμφοτέρους, ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ ὄλων τῶν δεινῶν αὐτοῦ τοῦ τόπου καὶ τοῦ λαοῦ καὶ τὸ ζήτημα δὲν ἔληξεν ἀκόμη. Εἶναι τὸ ἴδιον μὲ τὴν μοιραίαν τοποθέτησιν πρὸς Ἑλλήνων πρὸς Ὀθωμανούς.

Ἡ ὀθωμανικὴ πλήμμουρα ἔπνευε τὰ πάντα καὶ γοῦν καὶ συνειδήσεις, τὸ ἑλληνικὸν γένος ἔμωσ μὲ σκυμμένον τὸ κεφάλι ἀλλὰ γειάτο πολυπραγμοσύνη ἡτομιάζετο νὰ φορέσῃ σωσίδιά του, ἐπιθαίνοντος μεγάλης σχεδίας διὰ νὰ ξεκινήσῃ διὰ τὸν μέγα σωτήριον πλοῦν, κομίζοντας μετ' αὐτοῦ πρὸς τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ κόσμου τὸν σπόρον τῶν ἄλλοτε μεγαλουργημάτων τῆς φυλῆς.

Τὰ ἐν φανερῷ πλέοντα μικρὰ θυζάντια ἠγκυροβόλησαν ἐπὶ ἰταλικῶν ἀρατῶν διὰ νὰ μεταλαμπαδεύσουν εἰς Ρώμην, εἰς Φλωρεντίαν, εἰς Φερράρα, Μεδιόλανον, τὴν Πάντοβα καὶ Ἐνεττίαν, αὐτὰς τὰς Ἀθήνας τοῦ Μεσαίωνος, ἕτι ἀναλλοίωτον διεσώθη ἀπὸ τὴν μεγάλην δοκιμασίαν τοῦ 1453.

Ἐκεῖ μετέφεραν τὰ φῶτα τους ὁ γραμματολόγος Χρυσολωρᾶς (14ος αἰ.), ὁ λόγιος ἑλληνιστῆς καὶ λατινιστῆς Θ. Γαζής (1370—1475), εἰς Ρώμην, Φερράρα καὶ Νεάπολιν, ὁ σοφολογιώτατος ἑλληνιστῆς Κωνστ. Λάσκαρης (1451—1501), ὁ πολυμαθέστατος ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς γράμμασι Ἰωάν. Λάσκαρης (1415—1535), ὁ φίλος τῶν Μεδίκων Δημ. Χαλκοκονδύλης καὶ τόσοι καὶ τόσοι ἄλλοι.

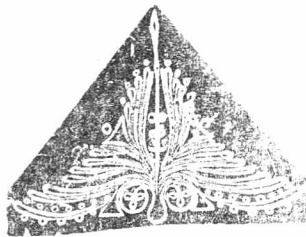
Καὶ πῶς μακρὰ ἀκόμη ἀναρίθμητα καράβια διέδαινον καὶ διέσχιζον τὸν Δουναβίον διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὰς καθυστερημένας βλαχικὰς ἐστίας τοῦ Βουκουρεστίου καὶ Ἰασίου, τὰ μετέπειτα ἑλληνο-ρουμανο-χριστιανικὰ κέντρα, πρώτου μεγέθους, ἔπου ἠνδροῦτο ἡ ρουμανικὴ συνειδήσις ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν ἀφροισθηθέντων Ἑλλήνων εὐπατριδῶν καὶ βλαχο-ρουμάνων, καλλιεργούντων μὲ πάθος τὸ συναίσθημα τῆς «ρωμανικότητός των» βάσει τῆς Μεγάλης ρουμανικῆς Ἰδέας. Ἐδῶ εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν ὁ πίναξ τῶν Ἑλλήνων φωστήρων θεωρῶ ὅτι περιεῖχε μεγαλύτερον ἀριθμὸν ἐκλαμπροτάτων ἀντιπροσώπων τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν παρὰ ἐκεῖνος τῆς Ἰταλίας.

Ἐκεῖ, οἱ Ἑλληνες φυγάδες καὶ μετανάσται, ἀπόστολοι τῆς ἑλληνικῆς παιγιγενεσίας, ἀνεκάλυπτον τὴν πολυπόθητον θαλπωρὴν διὰ τὴν ἐν συνεχείᾳ πολιτιστι-

κήν δημιουργίαν τους. Είναι να μὴν εὐγνωμονοῦν οἱ Ἕλληνας πρὸς αὐτὸν τὸν τόπον καὶ αὐτὸν τὸν λαὸν τοὺς εὐεργετήσαντας κάθε Ἕλληνα καὶ ὀλοκλήρον τὸν ἑλληνοσιόν;

Κατὰ τὴν ἴδιαν ἐποχὴν εἰς τὸν ἑλλαδικὸν χῶρον, τὸ Βυζάντιον ἐπέζη μόνον εἰς μοναστήρια καὶ ἐκκλησιάκια καὶ ταπεινά φροντιστήρια ὅπου καὶ ταπεινοὶ «δάσκαλοι» καὶ ἀργότερον ἑκουστοὶ φωστῆρες ἀνεξωογόουν τὸ πνεῦμα καὶ τὴν καρδίαν τῶν ὑποδοῦλων Ἑλλήνων καὶ πολλῶν ἀλλογενῶν χριστιανῶν. Εἰς αὐτὴν τὴν προσπάθειαν συμμετείχεν καὶ «ὁ λόγιος Ἑρμῆς τῆς Βιέννης» τοῦ Ἀνθίου Γαζῆ (1758—1828), ὑποστηριζομένου ἀπὸ τοὺς πλουσίους τοῦ Βουκουρεστίου καθὼς καὶ ἡ «Φιλολογικὴ Ἑταιρεία» τοῦ ἐλληνίζοντος Γρηγ. Μπανκοβεάνου.

Διὰ τῆς πλειάδος τῶν Ἑλλήνων φυγάδων καὶ μεταναστῶν πρὸς τὴν δύσιν καὶ πρὸς βορρᾶν ἢ Ἑλλάς καὶ τὸ Βυζάντιον ἐπέζων τῶν ἱστορικῶν συνόρων τους. Ὁ ἑλληνοσιμὸς ἔζη μίαν νέαν πνευματικὴν διασπορὰν κατόπι·ν ἐκείνης τῆς ἀλεξανδρινῆς καὶ μεταλεξανδρινῆς ἐποχῆς ἢ ὅποια ἤγαγεν ἀργότερον πρὸς μίαν ἑλληνοχριστιανικὴν οἰκουμενικότητα.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΨΑΛΙΔΑΣ (ἀνακοίνωση)

Σχετικὰ μὲ τὸν τάφο τοῦ Ἀθ. Ψαλίδα πὸ μέχρι σήμερα εἶναι ὀλόγελα ἀγνοημένοι καὶ ξεχασμένοι χωρὶς νὰ τὸν ἐπισκεφθεῖ κανεὶς, μελετητῆς ἢ νὰ τὸν τιμῆσει κατὰ ἓνα τρόπο, γράφοντας ἢ καταθέτοντας δυὸ Λουλούδια τιμῆς, ἔχουν μέχρι τώρα διατυπωθεῖ οἱ ἀκόλουθες ἀπόψεις:

1. Τοῦ παλαιοῦ Λευκαδίτη Ἱστορικοῦ Σπύρου Βλαντῆ πὸ ἔγραψε στὴ μελέτη του γιὰ τὸν Ψαλίδα (Ἀθήνα 1924, σελ. 20) «Ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀγίων Μηνᾶ, Βίκτωρος καὶ Βικεντίου ἀφοῦ ἐπὶ 42 ἔτη ἠργάσθη γράφων καὶ διδάσκων...».

2. Ὁ βιογράφος τοῦ Ψαλίδα Ἡπειρώτης ἐρευνητῆς Λεάνδρος Βρανούσης στὸ ἔργο του «Ἀθανάσιος Ψαλίδας, ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους» γράφει τὰ ἀκόλουθα:

Στὸ ἐκκλησάκι τοῦ Ἀγίου Μηνᾶ στὴ Λευκάδα, ὅπου θάφτηκε μὲ πάνδημη κηδεῖα καὶ μὲ κάθε τιμὴ ὁ μέγας Διδάσκαλος τοῦ Γένους καὶ Πατριώτης, οἱ φίλοι καὶ θαυμασταὶ του τοῦ ἔστησαν μιὰ μεγάλη ἐπιτύμβια πλάκα μὲ μιὰ ἀρκετὰ εὐγλωττὴ ἐπιγραφή, γιὰ νὰ δαιωνίζῃ τὴν εὐγνωμοσύνη τους:

ΑΘΑΝΑΣΙΩ ΨΑΛΙΔΑ

Τῷ ἐκ Κασσιόπης τῆς Ἡπείρου, ἀνδρὶ ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας οὐ μόνον ἐν φιλοσόφῳ θεωρίᾳ θεθραμμένῳ, ἀλλὰ καὶ τῇ ἄλλῃ παιδείᾳ καὶ δὴ τῇ τῶν γλωσσῶν Ἑλληνίδος, Λατινίδος, Τευτονίδος καὶ Ρωσσίδος κεκοσμημένῳ τῷ τριάκοντα τριῶν δεόντων ἔτη ἐν Ἰωαννίνοις ἐπὶ τοῦ πρώτου τῶν διδασκάλων βήματος εὐχλεῶς διδάξαντι, καὶ (...) τοὺς σοφίας ὑστερον θαυματομένους ἀπὸ (...) τῷ ἐν τῇ Λευκαδίῳ πόλει τοῦ Λυκείου τοὺς οἴακας συνετῶς διευθύναντι, καὶ ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τοῦ Ἰονίου Κράτους κομιδῇ τιμηθέντι, ὄν τιμῶν ἕνεκα, οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ μυρίων ὅσων εὐεργεσιῶν ἢ περιληφθεῖσα γαιετῇ τῇ Ἰονίῳ Ἀρχῇ διὰ μῶν εὐγνώμων διατελέσει οὕσα. Τῷ φιλοστόργῳ πατρί, τῷ περὶ πάντας διὰ τὸ τοῦ ἦθους χαρίεν εὖ φρονοῦντι φίλῳ.

ἐν ἔτει, ΑΩΚΘ' τελευτήσαντι
εἰς αἰώνιαν μνήμην

ἦδε ἡ λίθος
ἀνεγέγραται.

3. Ἐξ ἄλλου ὁ Λευκαδίτης Ἱστορικὸς Π. Ροντογιάννης, ἔκανε σχετικὴ ἀνακοίνωση στὸ Περιοδικὸ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» 1954 τ' 21 Π. Ροντογιάννη «ὁ Ἀθαν. Ψαλίδας καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσης στὴ Λευκάδα» καὶ ὑποστήριξε τὴν ἄποψη ὅτι ὁ τάφος τοῦ Ψαλίδα ἀνεπίγραφος βρίσκεται στὴ Β.Δ. τοῦ ναοῦ κοντὰ στὸν τοῖχο καὶ δίπλα ὁ ἐπάνωμος τάφος ἐνὸς δασκάλου πὸ πέθανε στὸ 1849, καὶ ὅτι ἡ ἐπιγραφή πὸν παρουσιάζεται ἀπὸ τὸ Α.Χ. Ζῶη (Περ. Π. Παντογνώστης) 1928, 170) καὶ ἀπὸ τὸν Α. Βρανούση στὸ παραπάνω βιβλίον του εἶναι τόσο πολυγράμματος ὥστε νὰ μὴν μπορεῖ νὰ περιληφθεῖ σὲ πλάκα κοινῶν μέτρων, ἔστι καὶ σὲ μικρὰ γραφτά.

Πραγματικὰ ἡ προσεκτικώτερη ἀνάγνωση τῆς ἐπιγραφῆς μᾶς δείχνει ὅτι εἶναι κείμενο γραμμένο πολὺ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ψαλίδα καὶ κατὰ ἓνα τρόπο μὲ τὴν πρωτοβουλία τῆς γυναίκας του, ἢ ὅποια μάλιστα ἐκφράζει τὶς εὐχαριστίες τῆς στὴν Ἰόνιο Βουλὴ γιὰ τὴν τιμητικὴ θέση τῆς, ἔναντι τοῦ Ἀθαν. Ψαλίδα.

Ἵστερα ἀπ' αὐτὰ μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ τάφος τοῦ Ψαλίδα ἔμεινε μέχρι σήμερα στὴν πρώτη θέση του χωρὶς καμμιά ἐπιγραφή.

ΚΩΝ)ΝΟΥ ΑΘ. ΔΙΑΜΑΝΤΗ

ΔΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ*

(ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ)

71. ΤΟ ΒΟΛΙΩΤΙΚΟ

Τρία παιδιά, τρία παιδιά Βολιώτικα, μᾶς κλέψαν (ἦ: πήραν) τὴ Γιαννούλα,
Γιαννούλα μας γλυκειά, μᾶς κλέψαν τὴ Γιαννούλα, Σαρακατσάνισσα.

Τὴν κλέψαν καὶ τὴν πάησανε σὲ κλέφτικα λημέρια.

— Πές μας, Ἄννιῶ, πές μας, Ἄννιῶ, ποιὸν ἀγαπᾶς;

τὰ ποιὸν θὰ πάρεις ἄντρα — Γιαννούλα μας γλυκειά —

τὰ ποιὸν θὰ πάρεις ἄντρα — Σαρακατσάνισσα —

— Ἐγὼ ἀγαπῶ, ἐγὼ ἀγαπῶ ἕναν εὖζωνα κι ἕναν ἐπιλοχία (ἦ: κι αὐτὸν θὰ πά-
ρω ἄντρα)

— Γιαννούλα μας γλυκειά —

κι ἕναν ἐπιλοχία (ἦ: κι αὐτὸν θὰ πάρω ἄντρα) — Σαρακατσάνισσα —

72. ΤΟ ΑΡΒΑΝΙΤΙΚΟ

Ὦχ! νὰπὸ σεβντᾶ, ὦχ! δὲν ἤξερα, δὲν ἤμαν μαθημένη τὸ μαῦρο, ὦχ! δὲν ἤμαν
μαθημένη.

Ὦχ! ἀγάλια, ἀγάλια, ἀγάλια σφίξε με, γιατί ἔμαι ἄγαστρομένη.

Ὦχ! μὴ μοῦ σκοτώσεις τὸ παιδί καὶ πάω κολασμένη.

Γιὰ τ' ἐσὲ βαράγουν τοῦτα τὰ βιολιά καὶ τὰ λαοῦτα.

Γιὰ τ' ἐσὲ βαράγουν κείνα τὰ βιολιά καὶ τὰ κλαρίνα.

73. ΑΡΒΑΝΙΤΙΚΟ

Μπαίνω μέσ' στ' ἀμπέλι σὰν τὴ γκοκυρά,

κόκκινα σταφύλια νὰ τρυγήσουμε.

74. ΜΑΝΑ Μ' ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΟΛΙ

Ἄϊτε, μάνα μ' στὸ περιβόλι σου καὶ στὴν ἀμυγδαλιά σου.

Πῆγα, μάνα μ', πῆγα νὰ μᾶσω μύγδαλα.

Πῆγα νὰ μᾶσω μύγδαλα, πῆγα νὰ μᾶσω τ' ἄνθη.

Κ' ἐκεῖ καθόνταν τρεῖς αἰτοί, κ' οἱ τρεῖς καλοὶ λεβέντες.

Ἐνας μὲ μῆλο μὲ βαρεῖ κι ἄλλος μὲ δαχτυλίδι

κι ὁ τρίτος ὁ καλύτερος μὲ μιὰ χρυσὴ βεργούλα.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τόμου, σελ. 713.

75. ΤΟ ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟ

Κι ἂν πᾶς στὴν Καλαμάτα κι ἐρθεῖς μὲ τὸ καλό,
φῆρε μ' (ἢ: πᾶρε μ') ἕνα μαντήλι νὰ δέσω στὸ λαμό.

76. ΠΑΡΕ, ΜΑΡΙΩ Μ', ΤΗ ΡΟΚΑ ΣΟΥ

Πᾶρε, Μαριώ μ', Μαριώ μ', τὴ ρόκα σου
κι ἔλα τὸν τοῖχο τοῖχο, τὸν τοῖχο τοῖχο τοῖχο
ὦχ! ἀλλοίμονο! κι ἂν σὲ πετύχω.

Πᾶρε, Μαριώ μ' πᾶρε, Μαριώ μ', τὴ ρόκα σου
κι ἔλα τὸ φράχτη φράχτη, τὸ φράχτη φράχτη φράχτη
ὦχ! βάσανα πῶχει ἡ ἀγάπη.

Κι ἂν σὲ ρωτήσῃ ἡ μάνα σου τί τόκαμες τ' ἀδράχτι...

Κι ἂν πᾶς στὴ θούση γιὰ νερό, Μαριώ μου, ποῦ 'ναι ἡ στάμνα σου;

Μάνα μου, παρα- παρα- παρα, παρα- παρα-πάτησα
καὶ τὸ σταμνί μου, ὄπωπω! κυρά μου, ὄπωπω! τὸ τσίκισα.

Κι ἂν πᾶς, Μαριώ μ', κι ἂν πᾶς, Μαριώ μ', στὴν Ἐκκλησιά,
προσκόνα καὶ γιὰ μένα γιὰ σένα γιὰ μένα καὶ γιὰ σένα
ὦρέ, βάσανα πῶχουν τὰ ξένα...

77. ΣΕΡΒΙΚΟ (Σέρβικο)

Τὰ κορίτσια τῆς Σερβίας λένε τὸ νεράντζι,
τὸ νεράντζι τὸ νεράντζι τους καὶ Καρσιάν.
Σὰν δὲν ἤξερες, καλέ, νὰ βράσεις μπακαλιάρο.
τί τὸν ἤθελες, καλέ μ', τὸν ἄντρα μὲ κολλάρο.
Σὰν δὲν ἤξερες, καλέ, νὰ βράσεις μπακαρόνια,
τί τὸν ἤθελες, κυρά μ', τὸν ἄντρα μὲ γαλόνια.

78. ΤΟ ΓΥΡΙΣΜΑ ΤΟΥ ΚΑΘΕ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ ΣΤΑ ΟΡΓΑΝΑ

Τὰ ὄργανα ποὺ παίζουν τὸ τραγοῦδι ποὺ χορεύει ὁ χορευτής, ὅταν κοντεύει νὰ
τελειώσει, συνεχίζουν παίζοντας τὸ γνωστὸ γύ ρ ι σ μ α ποὺ εἶναι ζω-
ηρότερο καὶ θεαματικότερο.

79. ΤΣΙΦΤΙΤΕΛΙ

Ἔτο' εἶναι καλά, ἔτο' εἶναι καλά, ἔτο' εἶναι καλὸ νὰ τᾶχεις τὰ μαλλιά.
Γύρω γύρω γύρω κατσαρά, γύρω γύρω κατσαρά καὶ στὴ μέση μιὰ χωρίστρα.

80. ΓΙΑΝΝΑΙΝΑ

Γιάνναινα, μορὴ Γιάνναινα, Γιάνναινα Γιαννάκαινα,
Γιάνναινα Γιαννάκαινα, νὰ μὴ μπᾶς γιὰ λάχανα.
Νὰ μὴ μπᾶς γιὰ λάχανα καὶ μᾶς φέρεις βάσανα.
Νὰ μὴ μπᾶς καὶ γιὰ φασούλια καὶ μᾶς φέρεις...

81. ΤΟΥ ΒΛΑΧΟΘΑΝΑΣΗ

Τρεῖς ἀδερφοῦλες ἤμασταν, Θανάση Θανάση,
κι οἱ τρεῖς θὰ παντρευτοῦμε, μορὲ Βλαχοθανάση.

Ἡ μιὰ θὰ πάρ' τὸ Βασιλιᾶ καὶ ἡ ἄλλη τὸ Βεζύρη
 κ' ἡ τρίτη ἢ καλύτερη (ἢ: μικρότερη) θὰ πάρει τὸ λεβέντη (ἢ: τὸ Μπάση Γιῶργο).

82. ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΑ

Ἄϊτε, θὰ πουλήσω καὶ τὴ στάνη, ὦρέ, νὰ σοῦ πάρω ἕνα φουστάνι.
 Θὰ πουλήσω καὶ τὰ γίδια, νὰ σοῦ πάρω δαχτυλίδια.
 Θὰ πουλήσω τὰ κατσίκια, νὰ σοῦ πάρω σκουλαρίκια.
 Ἄχ! Γκούνα, ἄχ! Γκούνα, Γκούνα Καραγκούνα,
 ὦρέ, δὲ σοῦ πρόεπον τὰ σιαγκούνια.

83. ΓΚΟΛΦΩ ἢ ΜΠΟΛΚΩ

Ἔβγα, Γκόλφω μ', στὸ βουνό, κι ἔχω λόγο νὰ σοῦ εἰπῶ,
 γιὰ νὰ εἰπείς τ' ἀφέντη σου νὰ τοῦ κάρφεις τὴν καρδιά.
 Βγήκαν κλέφτες στὰ βουνὰ γιὰ νὰ κλέψουν ἄλογα.
 Κι ἄλογα δὲν ἤθρανε, προβατάκια πήρανε.
 Πήρανε τὸ λάγιο ἀρνὶ πῶχει τὸ χρυσὸ μαλλί, τ' ἀσημένιο τὸ κουδούνι, τ' ἀσημέ-
 νιο χαϊμαλί, ἄϊ! Βλαχούλα μ', ἄϊ!
 Τὰ πῆ- Βλάχα μ', - τὰ πήρανε τὰ πρόβατα
 καὶ τάβαλαν στὸ στάλο - ἄξιηρες νὰ σὲ πάρω.
 Καὶ τάβαλαν στὴ στρούγκα - παλιά μου Θωδωρούλα.
 Τ' ἀρμέ-, Βλάχα μ', - τ' ἀρμέξαν τὰ ξαρμέξανε
 σὲ μιὰ παλιοκαρδάρα - παλιά μου φιλινάδα -
 σὲ μιὰ παλιοβεδοῦρα - ἐσὺ τὰ ξέρεις οὔλα.
 Κι ὁ πι - Βλάχα μ', - κι ὁ πιστικὸς ἀγνάντευε
 ἰπὸ ψηλὴ ραχούλα - Βλάχα τσελιγκοπούλα,
 ἀπὸ ψηλὴ ραχούλα - ἐσὺ τὰ ξέρεις οὔλα.

84. ΜΑΥΡΕΙΔΕΡΟΥΛΑ

Τάτχοῦς, Μαυρειδερούλα μου, τί λένε γιὰ τῆσένανε;
 Τί λένε γιὰ τῆμένανε πὼς ἀγαπῶ ἐσένανε.

85. ΣΗΚΩΘΗΚΑΝ ΤΡΙΑ ΣΥΝΝΕΦΑ

Σηκώθηκαν τρία σύννεφα, τὰ τρία ἀράδα ἀράδα.
 Τὸ πρῶτο φέρνει τὴ βροχὴ, τὸ δεύτερο χαλάζι.
 Τὸ τρίτο τὸ χειρότερο φέρνει χαλαζοβρόχι (ἢ: τὸ τρίτο τὸ καλύτερο φέρνει
 μαργαριτάρι).

86. ΚΡΗΤΙΚΟ

Δὲν εἶδα μέρα σήμερα, δὲν εἶδα μεσημέρι,
 δὲν εἶχα τὴν ἀγάπη μου νερὸ νὰ πάει νὰ φέρει.

87. ΑΠΟΚΡΙΑΤΙΚΟ

Ἄν εἶσαι καὶ ἂν δὲν εἶσαι τοῦ Δήμαρχου παιδί,
 ἐγὼ θὰ σὲ φιλήσω κι ἄς ἔμπω φυλακὴ.
 Πάει Παππούλας, πάει Παππούλας πάει στὸ Μονοπλιό.
 Τὸ πήρανε τσολιάδες, Παππούλα μ', τὸ πᾶν στὰ Γιάννινα.

Μωρή, π' ανάθεμά σε, τοῦ Χάρου πᾶς καὶ λῆς
κι ὁ Χάρος δὲ μὲ παίρει καὶ κάθεται καὶ κλαῖς.

88. ΕΜΠΑΤΕ ΑΓΟΡΙΑ ΣΤΟ ΧΟΡΟ

Ἐμπάτε, ἀγόρια στὸ χορὸ, κορίτσια στὰ τραγούδια,
νὰ ἴδετε καὶ νὰ μάθετε πῶς πιάνεται ἡ ἀγάπη.
Ἐπὸ τὰ μάτια πιάνεται, στὰ χεῖλη κατεβαίνει
κι ἀπὸ τὰ χεῖλη στὴν καρδιά καὶ στὴν καρδιά ριζώνει.

89. ΣΥΝΑΖΟΥΝΤΑΝ ΤΟΙΜΑΖΟΥΝΤΑΝ

Συναζόνταν (ἢ: Συντάζονταν), τοιμάζονταν...
νὰ χτίσουν πύργο κι ἐκκλησιὰ κι ἀφόρ'γο μοναστήρι.

90. ΤΗΣ ΝΙΤΣΑΣ

— Νίτσα μ', τὰ τί τοῦ ζήλεψες αὐτοῦ τοῦ Μήτρου Μπάρτσου;
— Τοῦ ζήλεψα τὴ λεβεντιὰ, τοῦ ζήλεψα τάτ'κάλλη.

91. ΝΕΡΑΝΤΖΟΥΛΑ

— Νεραντζούλα φουντωμένη, ποῦ 'ναι τ' ἄνθη σου;
Ποῦ 'ναι τ' ἄνθη σου, Νεραντζούλα, ποῦ 'ναι ἡ ὁμορφιά;
— Φύσηξε βοριάς κι ἀέρας καὶ μ' τὰ γκρέμισε, Νεραντζούλα μ', καὶ μ' τὰ
γκρέμισε.

92. ΚΙ ΑΝ ΣΕ ΠΙΤΥΧΩ ΣΤΗ ΒΑΦΗ

Κι ἂν σὲ πιτύχω στὴ βαφή, λουλουδι μου γαλάζιο.

93. Η ΛΙΑΚΑΙΝΑ

Λέμπει ὁ ἥλιος στὰ βουνά, λέμπει στὸ κυπαρίσσι.
Ἔτσ' ἔλεμπε κι ἡ Λιάκαινα μέσα στοὺς Ἀρβανίτες.

94. ΤΙ 'Ν' ΚΕΙΟ, ΤΙ 'Ν' ΚΕΙΟ

Τί 'ν'κειό, τί 'ν'κειό - τί γίγχε στὸ χωριό,
Ἐφῆς τὸ βράδνυ βράδνυ, τὴ νύχτα στὸ σκοτάδι.
Τί 'ν'κειά, τί 'ν'κειά, - κορίτσια φριάν'ν προικιά-
Τὸ ἔρημο τ' ἀηδόνι...

95. ΔΗΜΗΤΡΩ

— Σήκω, Δημήτρω μ', κι ἄλλαξε καὶ βάλε τὰ χροσά σου.
Ταχνά θὰ νάρθω στὸ χωριό, θάρθω νὰ κουμπαραιάσω
καὶ νὰ βαφτίσω ἓνα παιδὶ νὰ βγάλω τῶνομά σου.

96. ΤΡΥΓΟΝΑ

Αὐτοῦ ψηλά ποὺ περπατεῖς, τρυγὸνα μωρὴ τρυγὸνα,
μωρὴ καὶ χαμπηλά γιλέπεις, τρυγὸνα ἢ κακομοῖρα.

97. Η ΜΑΝΑ ΣΟΥ ΚΙ Η ΘΕΙΑ ΣΟΥ

Ἄτε νὴ μάνα σου κι ἡ θειά σου, σταυραδερφούλα μου,
νὴ μάνα σου κι ἡ θειά σου, φουρτούνα χαλασιά σου.

Ἡ μάνα σου κι ἡ Θειά σου, νά 'χε καεὶ ἡ καρδιά σου.
Ἐφ'ὅς προφ'ὲς ἀπέρασα νὰπὸ τῆ γειτονιά σου, σταυραδερφοῦλα μου.

98. Η ΜΑΛΑΜΩ

Κι ἂν πᾶς, Μαλάμω μ', γιὰ νερό
κι ἐγὼ στή βρύση καρτερῶ,
νά σοῦ θολώσω τὸ νερό,
νά σοῦ τσακίσω τὸ σταμνί,
νά πᾶς στή μάνα σ' ἀδειανή.
Κι ἂν σὲ ρωτήσ' ἡ μάνα σου, Μαλάμω μ', ποῦ 'να ἡ στάμνα σου;
— Μάνα μου, παραπάτησα καὶ τὸ σταμνί τὸ τσάκισα.

99. ΚΙ ΑΣ ΠΑΝ ΝΑ ΙΔΟΥΝ ΤΑ ΜΑΤΙΑ ΜΟΥ

Κι ἄς πᾶν νὰ ἰδοῦν τὰ μάτια μου πῶς τὰ περνάει ἡ ἀγάπη μου.
Μὴν ἤρῃ' ἄλλου κι ἀγάπησε κι ἐμένα μ' ἀπαράτησε.
Ποιὸς τὸ εἶπε, δεντρουλάκι μου, δὲ σ' ἀγαπῶ, πουλάκι μου;
Ἄν τὸ εἶτε ὁ ἥλιος νὰ χαθεῖ, τ' ἄστρο νὰ μὴν ξημερωθεῖ.

100. Η ΒΗΣΣΑΝΙΩΤΙΣΣΑ

Μωρή κοντούλα λεμονιά μὲ τὰ πολλὰ λεμόνια, Βησσανιώτισσα, σὲ φίλησα (ἦ: ἀγάπησα) κι ἀρρώστησα καὶ τὸν γιατρὸν ἐφώναξα.
Χαιμήλωσε, μικρὴ μ', τοὺς κλώνους σου, νὰ κόψω ἓνα λεμόνι, Βησσανιώτισσα, σὲ φίλησα κι ἀρρώστησα καὶ τὸν γιατρὸν ἐφώναξα.
Γιὰ νὰ τὸ στίψω νὰ τὸ πιῶ, νὰ μοῦ διαβοῦν οἱ πόνοι, Βησσανιώτισσα σὲ φίλησα κι ἀρρώστησα καὶ τὸν γιατρὸν ἐφώναξα.
Πότε, μικρὴ, μεγάλωσες καὶ πέταξες κλωνάρι, Βησσανιώτισσα κλπ.
Πότε μικρὴ, μεγάλωσες καὶ ἔγινες δασκάλα, Βησσανιώτισσα κλπ.

101. ΣΤΗΝ ΚΕΝΤΙΣΜΕΝΗ ΣΟΥ ΠΟΔΙΑ

— Στὴν κεντισμένη σου ποδιά, μωρὴ Βλάχα, μωρὸ Βλάχο Βλαχοπούλα κι Ἀρθανιτοπούλα (ἦ: καὶ τσελιγκοπούλα), Λαλοῦν ἀηδόνια καὶ πουλιά, μωρὴ Βλάχα κλπ
— Στὴν κεντισμένη μου ποδιά, μωρὸ Βλάχο, βορὸ Βλάχο βορὸ μπαμπέση, δὲ σὲ χωράει νὰ πῆσεις, γιατί ἔχω μάνα κι ἀδερφούς, μωρὸ Βλάχο, βορὸ Βλάχο βορὸ μπαμπέση μὲ βάζουνε στὴ μέση.

102. ΚΟΤΤΑ ΜΟΥ ΚΟΤΤΟΥΛΑ ΜΟΥ

Κόττα μου κοττούλα μου καὶ περιστερούλα μου.
Ἄν σοῦ ρίξουν τρίμματα, κλώτσα τα κι ἀπήδα τα.
Κι ἂν σοῦ ρίξουνε φλουριά, πᾶστα φέρτα στὴν ποδιά.

103. ΔΙΑΦΟΡΑ

Ἄς μ' ἀφήγανε νὰ στέκω, μέρα νύχτα νὰ σὲ βλέπω.
Ντεριμπεντέρισσα, Βασίλω, στρωῶ τὸ μπράτσο σου νὰ γεῖρω.
Θάλασσα πλατειά, μαγκούφα ξενιτειά.
Θάλασσα βαρεὶ τὸ κῆμα, σ' ἀγαπῶ, δὲν εἶναι κριμα.

Θάλασσα βαρύνει τὸν ἄρμμο, σ' ἀγαπῶ μὰ τί νὰ κάμω.
Σένα τὰ λέγω τοῦτα κι ἂν θέλεις ἀκουστα.
Πᾶρε χαρτὶ καὶ πέννα καὶ κάτσε γράψε τα.
Ἔνα ν' τ' ἀηδονάκι, ντὸ χελιδονάκι
τὸν Ἀπρίλη πῶρχεται κι ὄλον τὸ Μάη λαλεῖ.

104. ΤΟ ΚΑΓΓΕΛΑΡΙ

Τὸ ἔχω δημοσιεύσει στὸ περιοδικὸ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» ἔτος Δ' (τεῦχος 34 τοῦ Φεβρουαρίου 1955) σελ. 161: «Γέτοια νῶρα ἦταν ἐψές, τέτοια καὶ παροπροψές...».

Στὸν ἴδιο ρυθμὸ χορεύεται καὶ τὸ τραγοῦδι: «Ψηλὰ στὴν Κοσσελάτα βόσκουν τὰ προβάτα / χορεύουν τὰ κορίτσια μὲ τ' ἀσ'μοζῶναρα» (Ἡπειρωτ. Ἑστία» ἔ.ἀ. σ. 159).

105 — 133. ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ

Τὰ ἔχω δημοσιεύσει στὸ ἴδιο περιοδικὸ «Ἡπειρωτ. Ἑστία» ἔτος Δ' (τεῦχος 36 τοῦ Ἀπριλίου 1955) σελ. 372—373 καὶ ἔτος Δ' ηγεῦχος 38 τοῦ Ἰουνίου 1955) σελ. 578—584.

Τὰ τραγοῦδια αὐτὰ ἀρχίζουν μὲ τὶς ἐξῆς λέξεις ἢ ἔχουν τὸν ἐξῆς τίτλο:

- 1) Σήμερον ἔρχεται ὁ Χριστὸς (ἔ.ἀ. σ. 372).
- 2) Καλῶς σὰς εὔρη. ὁ Λάζαρος (ἔ.ἀ. σ. 373).
- 3) Ὅσ' ἄστρια σέρον' ἡ Μπερμπεριά (ἔ.ἀ. σ. 373).
- 4) Λοιπὸν καλῶς σὰς ἠύραμαν (ἔ.ἀ. σ. 373).
- 5) Τῆς Ξενιτειᾶς (σ. 578).
- 6) Τῶν Μελισσιῶν (σ. 579).
- 7) Τῶν Γιδιῶν καὶ τῶν Προβάτων (σ. 579).
- 8) Τοῦ Ζευγαριοῦ ἢ τῶν Βωδιῶν (σ. 579).
- 9) Τοῦ παιδιοῦ ποὺ πηγαίνει στὸ Σχολεῖο (σ. 579—580).
- 10) Τοῦ Σπιτιοῦ (σ. 580).
- 11) Τοῦ ἔτοιμου νὰ νυμφευθεῖ ἢ τοῦ Ἀνύπαντρου (σ. 580).
- 12) Τοῦ Μωροῦ (σ. 580).
- 13) Τοῦ Μικροῦ Παιδιοῦ (σ. 580).
- 14) Τοῦ Δέσποτα ἢ τοῦ Παπᾶ (σ. 581).
- 15) Τοῦ Παλληκαριοῦ (σ. 581).
- 16) Τοῦ Ἀναγνώστη, Ψάλτη, Γραμματικοῦ (σ. 581).
- 17) Αὐτοῦ ποὺ πρόκειται ν' ἀρραβωνιαστεῖ (σ. 581—582).
- 18) Τῆς Ἀνύπαντρης ποὺ θ' ἀρραβωνιαστεῖ (σ. 582).
- 19) Τῆς Θυγατέρας (σ. 582).
- 20) Τῆς Περδικούλας (σ. 582).
- 21) Τῆς Νιοστεφανωμένης (σ. 583).
- 22) Τοῦ Ἀφέντη (σ. 583).
- 23) Τῆς Νοικοκυρᾶς (σ. 583).
- 24) Τῆς Συζύγου (σ. 583).
- 25) Τ' Ἀργαλειοῦ (σ. 583—584).
- 26) Τῆς Βάβως (σ. 584).
- 27) Τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς: α) Σήμερον μαῦρος οὐρανὸς (σ. 584 λίγοι στίχοι).
- 27) Τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς: β) Ὅποιος τ' ἀκούει σώζεται (σ. 584).

ΑΛΕΞ. ΛΑΖΑΝΗ

Συνταξιούχου Διδασκάλου

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΤΣΑΝΟΧΩΡΙΩΝ ΗΠΕΙΡΟΥ*

ΤΕΧΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

Τὰ Κατσανοχώρια εἶναι χωριά πού οἱ κάτοικοί τους ἤ ἔμεναν στόν τόπο τους κι ἀσχολοῦνταν μέ τή γεωργία καί τήν κτηνοτροφία, περιορίζοντας τίς βιοτικές ἀπαιτήσεις μέσα στίς περιορισμένες δυνατότητες πού τους πρόσφεραν τὰ πενιχρότατα γεωργικά εἰσοδήματά τους ἤ τρέπονταν στό ταξεῖδι, ἀπ' ὅπου γύριζαν κουρασμένοι κι ἀπόθεταν τήν τελευταία τους πνοή στόν τόπο πού γεννήθηκαν καί μεγάλωσαν.

Γιά τὸ λόγο αὐτὸ δὲν ἔχουμε ἐδῶ ἀνάπτυξη ἐπαγγελμάτων πού νὰ παρουσιάζουν κάποιο ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον ἀπὸ ἀπόψεως τέχνης καί ταλέντων τέχνης. Θὰ πρέπει ν' ἀναφέρουμε ἐδῶ, πὼς οἱ διάφορες βιοτικές ἀνάγκες πού ὑπηρετοῦνταν καί θεραπεύονταν ἀπὸ ἄλλα ἐπαγγέλματα, ἐξυπηρετοῦνταν ἀπὸ γυρολόγους ἐπαγγελματίες καί περιοδεύοντες πούρχονταν ἀπὸ ἄλλες περιοχὲς τῆς Ἠπείρου (μαστόροι, καλαντζήδες, ραφτάδες κλ.π.). Ραφτάδες ἔχει κι ἡ περιφέρειά μας ἀρκετούς καί καλοὺς, ἀλλὰ τὸ ἐπάγγελμα αὐτὸ δὲν μᾶς δίδει ὕλικὸ γιὰ μιὰ γλωσσικὴ ἐργασία.

*Ἐτσι περιορίζομαι νὰ παρουσιάσω ἐδῶ μόνο τοὺς τεχνικούς ὄρους τῆς γεωργίας, κτηνοτροφίας καί ὑφαντικῆς, πού ἦταν ἀπὸ τὰ κύρια ἐπαγγέλματα στόν τόπο μας:

ΓΕΩΡΓΙΑ

Γιὰ ἀνοιξιότικη καλλιέργεια:

Ἦρθ' οὐ κίρὸς γιὰ ὄργουμα. Τοῦ χουράφ' ἄμα εἶναι χέρσου θέλ' ξιχέρσουμα μ' ἓνα θαθεῖδ ὄργουμα τοῦ χ'νόπουρου. Τ'ν' Ἀν'ξ' θέλ' ἄλλου ἓνα ὄργουμα κι ὕστια δ'βόλιασμα (δ'βόλι) κι ἓνα σβάρσιμα. Θὰ γέν' αὐτὸ ντιπ ἀφράτου. Ὑστια τράβα κι σπείρ'του. Λίγου νὰ τοῦ πάει οὐ κίρὸς κι θὰ κάμ'ς ψουμί.

Γιὰ φθινοπωρινὴ καλλιέργεια (Προυϊμιές):

Ἦ προϋμιὰ (σιτηρά) εἶναι καλύτερα νάνι τοῦ χουράφ' π ο υ γ ὸ β (νὰ εἶχε καλλιεργηθεῖ μὲ ἐαρινὴ καλλιέργεια). Στὰ παχειὰ (ἢ τὰ γερὰ) χουράφια τοῦ σιτάρ' θέλ' νὰ τοῦ σπέρ'ς ἀργὰ ὡς ν' Ἀπουκριά τ' Ἀη Φλίπ'. Οἱ παλαιοὶ ἔλιγαν: Οὐ φτουχὸς οὐ Φίλ'πας στοῦ χουράφ' ἀπόκρευε. Καλὰ εἶναι νὰ γέν' ἓνα ὄργουμα πρῶτα κι ὕστια οὐ σπαρμὸς κι τοῦ σβάρσιμα. Στου τέλους φκιάνουμι τ' αὐλάκια πόσα ἴσηια π' τὰ λέμι Ζαγόρια κι καμπόσα σταυρουτά. Γύρου γύρου φκιάνουμι μὲ ντ' τσάπα αὐλάκια νὰ πέρν'ν τὰ νιρά π' τὰ λέμι Κιφαλάρια.

Οἱ προϋμιές, ἄμα γέν'ν' μιγάλις τσ' βουσηκάμι μὲ τὰ πρόβατα γιὰ νὰ μὴ πέσ'ν ἀπὸ τσ' ὄρουχῆς. Τσ' ὀρίζεις τσ' ρίχνουμι γιὰ χασίλια (γρασιδία) κι πάλι γέντι

ψ'λές κι θάν'ν' κι ψουμί, αλλά πουλλές θουλές από τσ' θρουχές τν' "Αν'ξ' πέφν' (πλα-γιάζου)."

Τὰ παλιότερα τὰ χρόνια, μπρὶν βοθῶν ἴσοῦτα τὰ φάρμακα, τὰ θουτανίζαμαν τὰ σητάρια τν' "Αν'ξ' κι θγάζαμαν ἔλα τ' ἀγριουχόρταρα. Μὴ ρουτᾶς τί τράβαγαν οἱ καψογύνικις ν' ἀτὰ θουτανίζ'ν'!

"Όταν γέν'νταν γιὰ θέρον, τὰ θηρίζαμαν μὶ τὰ θριπάνια, σάν κι σήμυρα. "Υστια τὰ δέναμαν διμάτια μὶ διματ'κὰ π' τὰ φκιάναμαν ἀπὸ θριζάλα (καλαμιὰ θρίζας) π' τ' μ' σκεύαμαν στοῦ λάκκου κ' ὕστια τὴν κλώθαιμαν.

Τοῦ ἴδιου γένιτι κι σήμυρα ἀλλὰ π' δὲν ἔχοῦμι σητάρια. Ἄφου δέναμαν τὰ διμάτια, τ' νύχτα ἤ τοῦ προῦτ' γιὰ νὰ μὴ τρίβ'ντι, τὰ γυβαλάγαμαν πάλι νύχτα ἤ πουλὺ προῦτ', κι τὰ πααίναμαν στ' ἀλών'. Τ' ἀλώντζιμα γένταν μὶ τ' ἄλουγα πῶρ'χταν γύγα γύρα διμένα ἀπόνα ξύλου π' τοῦ λέμι σ τ ρ ἱ α ρ ο υ. Φόντα ἀλωνίζεταν καλὰ κι κόθταν τ' ἄχυρου, θγάζαμαν τ' ἄχυρου κι ὕστια τοῦ μαζεύαμαν ἔλου σουρὸ γύρ' ἀπὸ τοῦ στρίαρου κι ἀρχίναε τοῦ λίχισμα μὶ φκιάρια κι σακκιάζαμαν κι στοῦ σπῖτ. Τοῦ ταχιά, πααίναμαν στοῦ μύλου γιὰ νὰ φκιάσοῦμι κλούρα ἀπὸ κινούργιου ψουμί.

Σήμυρα πᾶν' ἔλ' αὐτὰ γιὰ τὴν τὰ κᾶν' τὰ μηχανήματα. . .

Ο ἰ ο ὑ φ' μ ἰ ἔ ς ἄμα φ' τρώσ'ν καλὰ, σ' τσ' εἴκοση μέρις θέλν' σκάλου. Φόντα θὰ γέν'ν τὰ καθούκια (στάχνα) κι θὰ φκιᾶσ'ν σ'πρι κι ἄμα στρίψ' τοῦ σ'πρι κι δὲ θγάξ' γάλα, τσακίζουμαν τοῦ φύλλου, τοῦ λιάζουμι στοῦν ἤλιου, τοῦ δένουμι χειρόβου κι τοῦ θάνουμι σν' ἄχυρώνα γιὰ τὰ πράματα (ζῶα) τοῦ χ'μῶνα. Φόντα στρίψ'ν καλὰ οἱ ρόκις (καλαμπόκια) τὰ μαζεύουμι, τὰ καθαρίζουμι ξεφλουδίζουμι) κι τὰ στ'ηπάμι μὶ τὰ σηκόπια ἤ μὶ τοῦ δάρτ'. Ἐπειτα τοῦ λιάζουμι τοῦ καλαμπόκ' ἔσου νὰ μὴ τσικίξει μὶ τὰ δόντια κι τοῦ πᾶμι στοῦ μύλου. Τότε γένιτι τοῦ μπουμπου-τίσηιου τοῦ ψουμί πολὺ καλό.

Ἐκτός ἀπὸ σιτᾶρι καὶ καλαμπόκι στὰ χωριά μας σπέρνουν καὶ καλλιεργοῦν: Κριθάρ', Βρίζα (σίκαλη), κάπου κάπου λιανὸ (λιανοκαλάμποκο), σκουπες, πα-τάτες, φασούλια, κ'κιά, ρυθίθια καὶ φακή. Τὰ φασούλια, ρυθίθια, φακή, σκουπες τὰ κάνουμι συγκαλλιέργεια μὲ τὸ καλαμπόκι.

Ἐπίσης στὰ Κατσανοχώρια φκιάνουν οἱ νοικοκυρῆς πολὺ καλοὺς Λαχανόκη-πους μὲ νόστιμα λαχανικά, λιπασμένα μὲ ζωϊκὴ κοπριά: Σπανάκια, μαρούλια, λά-πατα, σκόρδα, κρημνύδια, μουσκουσήτια, ἄν'θου, μακ'θουνίσια, σέλινα, πράσσα, ντουμάτις, κουλουκ'θιῆς κ.λ.π. Κι ὑπάρχει ἔδῳ ἡ πεποίθησι πῶς: Οὐ κήπους εἶνι στάν' γιὰ τοῦ σπῖτ'.

Ἐργαλεῖα — Σκευὴ καὶ ἀγγεῖα γεωργικὰ — Ὀνόματα ζῶων καλλιέργειας

Τ' ἄ λ ἔ τ ρ ρ τ ο ὑ ἔ' λ ἔ ν ἰ ο υ (Ἡσιόδιον): Τὰ μέρη του: Τοῦ κουντύρ', ἢ σπάθ', τὰ φτιρά, τοῦ γ'νί, ἢ χειρολάδα, οὐ σύρτ'ς.

Ο ὑ ζ' γ ὄ ς: Καθεαυτοῦ ζ'γός, δυὸ σηκιάδούλκια (κομμάτια δέρματος καὶ στίς ἄκρες του, ποὺ ἀκουμποῦν στὸ λαμπὸ τοῦ βοδιοῦ γιὰ νὰ μὴ τὸ τρίβει τὸ ξύλο) ζέθλια, λουριά καὶ ἢ δ' κ ἔ ν τ ρ α ἢ φ' κ ἔ ν τ ρ α.

Ἡ μ η χ α ν ἠ (σιδερένιο ἄροτρο): Τὰ μέρη της: Τὰ ἴδια μὲ τὸ Ἡσιόδιον ἀλλὰ ἔχει δύο χειρολαβῆς.

Ἡ σ θ ἄ ρ α ἠ ἔ' λ ἔ ν ἰ α: Τὰ μέρη της: Τοῦ σθαρόξ'λου καὶ ἠ κυρίως σθάρα.

Τ ο ὑ τ ρ κ τ ἔ ρ: Τὰ μέρη του: Ἡ μηχανὴ κι τὰ γ'νιά (δίγ'νου, τρίγ'νου), ἢ σθάρα τ' ἠ ἠ φρέζα τ'.

“Άλλα γεωργικά εργαλεία:

Σ κ α π τ ι κ ά: Ἡ τσάπα, τὸ τσπί, οὐ κασιμάς, τὸ μπέ, τὸ λ'σγάρ' τὸ δ'κέλ' κί τὸ σαλ'στήρ.

Θ ε ρ ι σ τ ι κ ά: Τοῦ δριπάν', ἡ κόσσα, τὸ φαλτσέτου (μικρὸ δρεπανάκι χωρὶς δόντια).

Κ ο π τ ι κ ά: Τοῦ τσικούρ', τὸ κλαδιφτήρ', τὸ τσικ'ράκ', τὸ πριόν', τὸ πριουνάκ'. Τὸ κλαδευτήρι σὲ μερικά χωριά μας τὸ λένε Κασάρ.

Δ ε ν δ ρ ο κ ο μ ι κ ά: Πριόν', ψαλλίδ', ψικαστήρια, θειαφστήρ, μπουλιαστήρ, σκάλα.

Σ υ γ κ ο μ ι δ ῆ ς: α) Σιταριοῦ: Δριπάν' γιὰ θέρο, ἀλῶν', δ'κράνια, καρπολόγια, φκιάρια γιὰ λίχνισμα, διρμόνια καὶ κόσκη'να. β) Καλαμπανιοῦ: Δάρτ'ς κί σκηόπια γιὰ τὸ στούμπ'σμα κί κόσκη'νου γιὰ τὸ λίχνισμα.

Σ κ ε ύ η η κ α ἰ ἄ γ γ ε ἷ α: Τὰ σακκιά, τὸ δισάκ', τ' ἀλευρουσάκκια, τ' ἀμπάρια.

Ζ ῶ α κ α λ λ ι ἑ ἴ ρ γ ε ι α ς κ α ἰ μ ε τ α φ ο ρ ῶ ν: Τὰ βόγια ἢ βόδια ἢ βόδια (Βόγια, Πλαίσια, Καλέντζι, Πηγάδια). Βόδια ἢ βόδια (Φορτόσι, Λετορράχη, Κορύτιανη καὶ Ἑλληνικό).

Ὀ ν ό μ α τ α θ ο δ ι ῶ ν: Κουκκίν'ς - Μελίης ἢ τὸ Μελ'σὸ τὸ βόιδ - Πλαβός - Μουτζορ'ς, Τρυγόν'ς - Οὐ Λιάρους - Οὐ Σαββάτ'ς - Οὐ Κυριάκ'ς.

Ὀ ν ό μ α τ α μ ε τ α φ ο ρ ι κ ῶ ν ζ ῶ ω ν: Τοῦ γουμάρ' ἢ τὸ γαϊδούρ' ἢ τὸ γκαζιέλ' — τ' ἄλουγου ἢ ἡ φουράδα — τὸ μ'λάρ' ἢ ἡ μούλα. “Ὅλα μαζί τὰ λέμε φουρτιάρ'κα.

Τ' ἄλογα τὰ λέμε: Οὐ Ψαρρής, Οὐ Ντόριος, Οὐ Λιάρους, Οὐ Καράς.

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Παραθέτομε ἐδῶ καὶ μερικά δημοτικά τραγούδια ποῦ τραγουδιόνταν στὴ διάρ-
κεια γεωργικῶν ἐργασιῶν, ἀναφέροντας συμπληρωματικά πῶς στὰ χωριά μας ἦταν
συνήθεια τὴν ὥρα ποῦ δούλευαν οἱ γυναῖκες σὲ γεωργικὲς ἐργασίες νὰ τραγουδοῦν
διάφορα τραγούδια σχετικὰ σχεδὸν μὲ τὴ δουλειά τους.

α) Τραγούδια τοῦ Θέρου

Ὁ Γιάννος μοναχὸς εἶναι καὶ μοναχὸς θερίζει
θερίζει καὶ μοιρολογάει καὶ δένει κί ἀνασταίνει (ἀναστενίζει).
Σκύθει νὰ πάρει δέματα τὴ γῆς δάκρυα γεμίζει
κί ὁ ἥλιος τὸ νάγνάντευεν ἀπὸ ψηλὴ ραχούλα.
Γιάννο τ' ἔχεις καὶ θλίβεσαι καὶ βαρειαναστενάξεις;
Πῶς τ' ἔχω γῶ καὶ θλίβομαι καὶ βαρειαναστενάζω;
Μικρὴν' ἀγάπησα δώδεκα χρονῶν
φύλαξα τὴν Ἀνάσταση κί ἐγέμισ' ὁ κόρφος της βουζι
καὶ τὸ μανίκι χέρι
καὶ ἦρθ' ἢ σκυλλὰ ἢ μάννα της κί ἡ Εὐὰ ἢ γιαδερφή της
τ' ἀδέρφια της τὰ Ὀδριόπουλα ἦρθαν καὶ μοῦ τὴν πήραν.

Μιά περδικούλα δίφασεν ὄλο τὸ μεσημέρι
στὴ δρύσην ἐκατέβαινε μὲ μαστραπὰ Κορφιώτη

κι ὁ κυνηγὸς τὴν κυνηγᾶ καὶ θέλει νὰ τὴν πιάσει.
 "Άσεμ' ἄσεμ' κυνηγέ ἀκόμα τοῦτ' τὴν ὥρα
 ἔχω πολάκια στή φωλιά κι ἔχω κι αὐγὰ στὸν κλωῖσο
 κι ὁ κυνηγὸς γελάστηκε καὶ κάνει πάρα πέρα.
 Μωρὲ σανιδομάγουλε καὶ κορακογλυμμένε
 ποῦεσαι σὺ γιὰ κυνηγὸς πέρδικα νὰ σκοπιώσεις
 πέρδικ' ἀπ' ἄλλο σύνορο κι ἀπ' ἄλλο θιλαέτι.

β) Τραγούδια τοῦ Σκάλου

"Ἦλιε μου τί πολυάρρησες τόσο νὰ βασιλέφεις;
 σὲ καταργιοῦντ' οἱ ἀργατιῆς κι οἱ ξενοδουλετάδες
 σὲ καταργιέται καὶ μιὰ νιὰ μιὰ μικροπαντρεμένη
 πῶχει τὸν ἄντρατ' ἄρρωστο χρόνο καὶ πέντε μῆνες
 κι ἄρρωστικό τῆς ζήτησε ποῦ δὲν εἶναι στὸν κόσμιο.
 Γυρεῦ' ἀπὸ λαγὸ τυρὶ κι ἀπ' ἄγριο γίδι γάλα.
 "Ὅσο ν' ἀνέθει σὲ θουνὸ νὰ κατεθεῖ σὲ κάμπο
 νὰ φιαῖσει στρουγγα τοῦ λαγοῦ ν' ἀρμέξει τ' ἄγριο γίδι
 πίσω ὁ ἄντρας τῆς γέρεψε κι ἄλλη γυναίκα πῆρε.
 Δὶν τῶχω πὼς παντρεύεται πὼς πέρν' ἄλλη γυναίκα
 τῶχω ὅπου μὲ κάλεσε νὰ πάω νὰ στεφανώσω.
 Φικιάνω στεφάνια ἀπὸ φλουρὶ καὶ τὰ κεριά ἀπ' ἀσίμμι
 καὶ τὸ στεφανοσκέπασμα ἔλο μαργαριτάρι
 Μὲ τί ποδάρια νὰ σταθῶ καὶ μάτια νὰ τηράξω
 καὶ χέρια βεργολύγιστα ν' ἀλλάξω τὰ στεφάνια;
 Τρεῖς μέρες ἐσυντάζονταν, τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες
 σὰν ἔκαμε καὶ κίνησέ σὰν ἡ μηλιά μὲ τ' ἄνθη
 τὴν εἶδ' ἡ γῆς καὶ τρόμαξε, κόσμιος κι ἀναστενάζει
 τὴν εἶδε καὶ ὁ κυρ γαμπρὸς καὶ πέφτει νὰ πεθάνει.
 Παππὰ γιὰ ἄλλαξ' τὰ χαρτιά, ἄλλαξ' τὰ πινακίδια
 νὰ γέν' ἡ νύφη μας νουνά κι ἡ νουνά νυφούλα.

Τώρα κι ὁ ἥλιος ἔγειρε κι ὁ σταυραητὸς κουρνιάζει
 τώρα κι ἀφέντης ξέβηκε ν' ἀλαφοκυνηγήσει
 μὲ τὰ χρυσὰ λαγωνικά καὶ τ' ἀργυρὰ κημίσια
 ὅλη μερούλα κυνηγᾶει κυνήγι δὲν ἐβρήκε
 κι ἐκεῖ στὸ γέριμα τοῦ ἡλιοῦ καὶ στὸ βασίλειμά του
 θγάζει κυνήγι φοβερὸ κι ἀλάφι ὀργισμένο
 θγάζει μιὰ κόρη ροῖδανὴ ξανθὴ καὶ μαυρομάτα.
 Στέκει καὶ τὴ διανεύεται στέκει καὶ τὴ ρωτάει.
 Κόρη μ' τί μάννα σ' ἔκαμε κόρη μ' τί μάννα ἔχεις;
 Τὰ ποῖδς ζωγράφος τὰγραφε τὰ φρύδια μὲ καμάρα;
 πληρώνω τὰ ζωγραφικὰ νὰ τὰ χαροῦμ' ἀντάμα.
 "Αἶνα ξένε μ' τί νύχτωσες ξένε μ' σ' ἐπῆρε ἡ νύχτα
 κι ἐμένα μάννα μ' ἔκανε μάννα σὰν τὴ δική σου.

ΜΙΧΑΛΗ Γ. ΤΡΙΤΟΥ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΖΑΡΤΖΟΥΛΗΣ

'Ο μεγάλος Μετσοβίτης διδάσκαλος του γένους

'Ο Νικόλαος Τζαρτζούλης¹, ὁ ἄγνωστος² αὐτὸς στοὺς περισσότερους Ἕλληνες διδάσκαλος τοῦ γένους, ὑπῆρξε ἀναμφίβολα κορυφαία μορφή τῆς Ἑλληνικῆς διανοήσεως, ποὺ πρωτοστάτησε στὴν πνευματικὴ κίνηση τοῦ ΙΗ' αἰῶνα καὶ τοῦ ὁποῖου «ἡ ἐπιστημονικὴ κατάρτισις καὶ ἡ διδασκαλικὴ δράσις ἀποτελοῦν σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν προσπαθειῶν πρὸς ἐξύψωσιν τοῦ ὑποδοῦλου Ἑλληνικοῦ Γένους»³. Γιὰ τὴ σημερινή θέση τοῦ Νικ. Τζαρτζούλη στὴ φιλοσοφικὴ σκέψη τῆς ἐποχῆς του μιλάει μιὰ ἀπ' τὶς σπάνιες συνειδήσεις, ποὺ γέννησε ὁ ἑλληνικὸς 19^{ος} αἰῶνας, ὁ Ἰώσηπος Μοισιόδοντας, ὁ ὁποῖος ἀναφερόμενος στὴν πνευματικὴ ἔξαρση τῶν χρόνων του συγκαταλέγει τὸν Τζαρτζούλη μὲ τὸ ὄνομα «Ζορτούλλιος» στοὺς φωτεινοὺς διδασκάλους τοῦ γένους: «... ἔνας Βούλγαρις Εὐγένειος εἰς τὸ Βυζάντιον, ἕνας Θεοτόκης εἰς τὴν Κέρκυραν, ἕνας Ζορτούλλιος Νικόλαος εἰς τὸν Ἄθωνα, εἶναι οἱ πρῶτοι λογάδες, ἄξιοι καὶ οἱ τρεῖς νὰ συγγράφουν καὶ νὰ παραδίδουν μὲ ἀκρίθειαν πᾶσαν ἐπιστήμην. Ὅλη ἡ Ἑλλὰς πρέπει νὰ τοὺς σεβάξεται, διότι αὐτοὶ σπουδάζουν ν' ἀνακαλέσουν τὰς Μούσας εἰς τὸν πάτριον Ἑλικῶνα των»⁴.

1. ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

'Ο Νικόλαος Τζαρτζούλης γεννήθηκε στὸ Μέτσοβο τῆς Ἠπείρου μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1706 καὶ 1710 ἀπὸ γονεὺς ποὺ ἀνήκαν σὲ καλὴ κοινωνικὴ τάξη. Τὰ πρῶτα γράμματα τὰ διδάχτηκε στὴ γενέτειρά του ἀπ' τὸ σπουδαῖο Ἑλληνιστὴ Νικόλαο Στύγνη. Τὶς σπουδές του συνέχισε στὰ Γιάννενα μέχρι τὸ 1736 ἔχοντας γιὰ δάσκαλό του τὸ Μπαλάνο Βασιλόπουλο, μαθητὴ τοῦ Μεθόδιου Ἀνθρακίτη. Ἡ εὐγνωμοσύνη καὶ ἡ ἀφοσίωση τοῦ Τζαρτζούλη πρὸς τὸ δάσκαλό του φαίνεται ἀπὸ ἐπιστολὴ του πρὸς αὐ-

1. Οἱ διάφοροι συγγραφεῖς ἀναφέρουν τὸ Νικόλαο Τζαρτζούλη σὰν Ζερζούλη, Ζαρζούλη, Ζερτζούλη, Ζορτζούλη, Τζεορτζούλη, Τζεορτζούλη, Τζεορτζούλιο, Τζαρτζιούλη, Ζερτούλη, Ζορτούλιο, Ζουρζούλη, Τζουρτζούλη, Τζεορτζέλη, Ντζαρτζέλλη ἢ ἀπλῶς Νικόλαο, Νικόλαο ἀπ' τὸ Μέτσοβο, Νικόλαο Κυριάκη, Νικόλαο Κυριάκη ἀπ' τὸ Μέτσοβο κ.τ.λ.
2. Αἰτιολογώντας τὸ γιατί ὁ Νικόλαος Τζαρτζούλης παρέμεινε ἄγνωστος ἢ Ἀγγελικὴ Χατζημάλη στὸ ἔργο της «Οἱ ἐν τῷ Ἑλληνοσχολεῖῳ τοῦ Μετσόβου διδάξαντες καὶ διδασκόμενοι», ἐν Ἰωαννίνοις 1940, γράφει τὰ ἐξῆς στὴ σ. 40: «Ἄν ἡ φήμη αὐτοῦ δὲν ἠδραϊώθη καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν σύγχυσιν, ἣτις ἐπεκράτησεν ἐκ τῆς συνεχοῦς μεταβολῆς τοῦ ἐπωνύμου του, τῆς ὁποίας καὶ οὗτος ὁ Τζεορτζούλης εἶναι ὑπαίτιος...».

'Ο Κων/νος Κούμας στὸ ἔργο του «Σύνταγμα Φιλοσοφίας», Βιέννη 1818, τ. α' σ. γ' - ἐβ', γράφει γιὰ τὸ ἴδιο θέμα τὰ ἐξῆς: «Αἱ τότε ἐπιπολάζουσαι ταραχαὶ ὡς ἐκ τῶν πολεμικῶν περιστάσεων καὶ ὁ πρόωφος θάνατός του ἐμπόδισαν νὰ γίνῃ ἐπαισητοτέρα εἰς τὸ γένος ἡ παιδεία τοῦ μακαρίτου Ζαρζούλη...».

3. Χαο. Τζώγα, Νικόλαος Ζαρζούλης, ὁ ἐκ Μετσόβου, στὴν «Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης» 16) 1971.
4. Ἡθικὴ Φιλοσοφία, τ. Α', Ἐνετίησι 1761 παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι, σ. ιε'.

όν, στήν ὁποία ἔγραφε: «Δέν λείπω διὰ τοῦ παρόντος μου νά ἀποδώσω αὐτῇ τήν ὀφειλομένην εὐλαβῆ προσκύνησιν, δηλοποιῶν, ὅτι δι' εὐχῶν αὐτῆς ὑγιαίνω. . . ἡμεῖς καί ἤμιν καί ἐσμέν καί ἐσόμεθα αὐτῆς. . . Ὁ δὲ Κύριος διατηρήσῃ αὐτὴν ὑγιαίνουσαν, εὐδαίμονα καί μακρόβιον εἰς καύχημα τοῦ γένους»⁵. Στὴ συνέχεια χρημάτισε δάσκαλος στὰ Τρίκαλα ἀπ' τὸ 1736—1748. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπέστρεψε στὰ Γιάννενα, ὅπου ὑπηρέτησε σὰν ὑποδιδάσκαλος στὴ σχολὴ Γκιουμά ἀπ' τὸ 1748 μέχρι τὸ 1750.

Ὁ Νικόλαος Τζαρτζούλης, ἐπιθυμῶντας πάρα πολὺ νά συνεχίσει τὴν σπουδὴν καί νά ἐπαυξήσῃ τὴν γνώσειν του μετέβη στὴν Εὐρώπην. Εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἡ μαρτυρία τοῦ Γ. Αἰνιάν σχετικά μὲ τὸν πόθον τοῦ Τζαρτζούλη γιὰ ἀνώτερες σπουδὴς στὴ Δύση. Γράφει χαρακτηριστικὰ ὁ Γ. Αἰνιάν: «Λέγεται ὅτι Νικόλαός τις Ζερζούλης ὁ ἐκ Μετσόβου ἐπιθυμῶν μὲν τὴν ἀκρόασιν τῶν μαθημάτων, μὴ πειθόμενος δὲ εἰς τὰς διατάξεις τῆς σχολῆς, ἐπειδὴ παρήγγειλεν εἰς αὐτὸν ὁ Εὐγένιος ἵνα ὑπόκειται εἰς τὰς διατάξεις ὡς καὶ οἱ ἄλλοι μαθηταὶ ἀνεχώρησεν εἰπὼν ὅτι ἀπέργεται καὶ αὐτὸς καὶ διδάσκειται ἐκεῖ ὅπου ἐδιδάχθη καὶ ὁ Εὐγένιος, καὶ τῶντι μετέβη εἰς Εὐρώπην καὶ ἔλαβε παιδείαν ἰκανήν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐπιμελῶς — μετέδωκεν — εἰς τοὺς συμπολίτας του»⁶. Παρόμοιες πληροφορίες μᾶς δίνει καὶ ὁ Α. Γούδας⁷.

Στὴν Ἰταλία ὁ Τζαρτζούλης σπούδασε ἀπ' τὸ 1751—1755 Φιλοσοφία, Μαθηματικά καὶ Ἱατρικὴν. Ἀπὸ ἐπιστολῇ τοῦ δασκάλου τοῦ Μπαλάνου Βασιλόπουλου πρὸς τὸν Ἀμπάτε Στελίνον⁸, καθὼς καὶ ἀπ' τὴν ἐκτεταμένη ἐπιστολῇ τοῦ Ζαρζούλη πρὸς τὸ Μπαλάνο⁹, φαίνεται καθαρὰ πὸς τὸ 1751 ὁ Τζαρτζούλης σπούδασε στὴ Βενετία, τὸ 1751—52 στὴν Πάδοβα, τὸ 1753—55 στὴ Βολωνία καὶ τὸ 1755 ἐπανῆλθε στὴ Βενετία, ὅπου παρέμεινε μέχρι τὸ τέλος τῶν σπουδῶν του. Εἶναι ἀξιοπρόσεχτα τὰ ὅσα γράφει ὁ Γ. Ζαβίρας: «Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐχρημάτισεν ὑπὲρ τὰ ἑπτὰ ἔτη, διδασκθεὶς οὐ μόνον τὴν λατινίδα, ἰταλικὴν καὶ γαλλικὴν διάλεκτον, ἀλλὰ δὴ καὶ πάσας τὰς ἐπιστήμας ὡς εἶπερ τις ἄλλος. . .»¹⁰. Παρεμφερεῖς εἶναι καὶ οἱ πληροφορίες ποὺ μᾶς δίνει ὁ Σάθας: «. . . (Ὁ Τζαρτζούλης) ἀπῆλθεν εἰς Βενετιάν καὶ ἐκεῖθεν ἐπεσκέφθη πάσας σχεδὸν τὰς Ἀκαδημίας τῆς Εὐρώπης (1752—59) διδασκθεὶς οὐ μόνον τὴν λατινικὴν γαλλικὴν καὶ ἰταλικὴν διάλεκτον, ἀλλὰ καὶ πάσας σχεδὸν τὰς ἐπιστήμας»¹¹. Εἶναι πολὺ ἐνδιαφέροντα τὰ ὅσα γράφει ὁ ἴδιος ὁ Τζαρτζούλης σὲ ἐπιστολῇ του πρὸς τὸ δάσκαλό του Μπαλάνο Βασιλόπουλο: «. . . Νύκτωρ καὶ ἡμέραν ἀγωνίζομαι νά τελειώσω τὸ ἔργον μου διὰ νά ἐλευθερωθῶ ὅσον τάχιστα, ὡσάν ὅπου τὰ ἔξοδα ἐν Ἰταλίᾳ εἶναι ὑπέριμετρα καὶ εἶναι χρειὰ νά ἔχῃ τις πλοῦτον διὰ νά δυνηθῇ νά τὰ ὑποφέρει. . .»¹².

Ὁ Νικόλαος Τζαρτζούλης, γνωστός πιά γιὰ τὴ σοφία καὶ τὸ ἦθος του, μετὰ ἀπὸ ἐξαετῆ παραμονὴν στὴν Ἰταλία, μεταβαίνει τὸ 1758 στὴν Κων)λίη, ὅπου προσλαμβάνεται παιδαγωγὸς τοῦ Κων)νου Βοεβόδα γιὰ ν' ἀποσπαστεῖ πολὺ γρήγορα στὴν Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία. Ἐκεῖ, σύμφωνα μὲ μαρτυρία τοῦ Μ. Γεδεών¹³, ὁ Τζαρτζούλης διδάξε τὰ Μαθηματικά. Ἡ διδασκαλία του ὅμως στὴν Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία διάρκεσε λίγου (1758—1759), γιατί ὁ τότε Πατριάρχης Σεραφεῖμ ὁ Β' τὸν ἔπεισε νά ἐγκαταλείψῃ τὴν Πατριαρχικὴν Ἀκαδημίαν καὶ νά μεταβῇ σὲ Ἅγιος Ὅρος.

Τὸ ἔτος 1759 ὁ Τζαρτζούλης ἀναλαμβάνει τὴ Δ)νση τῆς Ἀθωνιάδας Ἀκαδη-

5. Κοσμᾶ Μπαλάνου, Ἀντιπελάργησις, Βιέννη 1816, σ. 46—51.

6. Βιογραφία Εὐγενίου Βουλγάρεως, Ἀθήναι 1838, σ. 10'.

7. Βίοι Παράλληλοι, Ἀθήναι 1870, τ. γ', σ. 291.

8. Κοσμᾶ Μπαλάνου, ὅπως παραπάνω, σ. 44.

9. Ὅπως παραπάνω, σ. 46—51.

10. Νέα Ἑλλάς ἢ Ἑλληνικὸν Θέατρον, Ἀθήνησι 1872, σ. 496.

11. Νεοελληνικὴ Φιλολογία, ἐν Ἀθήναις 1868, τ. γ', σ. 499.

12. Κοσμᾶ Μπαλάνου, ὅπως παραπάνω, σ. 46—51.

13. Χρονικὰ Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, Κων)λις 1883, σ. 200.

μίας, διαδεχθείς τὸν πολὺν Εὐγένιο Βούλγαρι. Ἡ ἀνάληψις τῆς Δ) νεωσ τῆς Ἀθωνιάδας Ἀκαδημίας ἔγινε μὲ ἐπίσημο πατριαρχικὸ γράμμα τοῦ Πατριάρχου Σεραφεῖμ τοῦ Β', γὰρ τὸ ὁποῖο ὁ Κ. Σάθας γράφει σχετικὰ: «Ἠγάπα δὲ ὁ Παναγιώτατος κύριος Σεραφεῖμ καὶ τοὺς σοφοὺς καὶ πεπαιδευμένους, καὶ τούτοις ἔχαιρεν ὀμιλῶν, καὶ τιμᾶν ἐφιλοτιμεῖτο. . . Ἐφρόντισε δὲ καὶ περὶ τῆς σχολῆς τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ δεξιωσάμενος καὶ τιμῆρας καὶ διὰ πολλῶν πείσας τὸν ἐκ Μετσόβου Νικόλαον, τοῦ σοφωτάτου κυρίου Εὐγενίου ταύτην παραιτησαμένου»¹⁴.

Στὴν Ἀθωνιάδα Ἀκαδημία ὁ Τζαρτζούλης δίδαξε γιὰ ἓνα μόνον χρόνον (1759 - 1760) φιλοσοφικὰ μαθήματα καὶ ἀποσύρθηκε λόγῳ «τῆς ἐν τῇ Ἀθωνιάδι Σχολῇ ἐνσκηψάσης καχεξίας»¹⁵.

Τὸ μεγάλον διδάσκαλο Τζαρτζούλη διαδέχτηκε στὴν Ἀθωνιάδα Ἀκαδημία στὴν ἔδρα τῶν ἐπιστημονικῶν μαθημάτων ὁ ἱερομόναχος Κυπριανός, ὁ ὁποῖος ἀκολούθησε στὶς παραδόσεις του τὸ σύστημα τοῦ προκατόχου του¹⁶.

Στὸ ἅγιον Ὅρος τὸ ὄνομα τοῦ Τζαρτζούλη συνδέθηκε μὲ μιὰ ἀπ' τὶς μεγαλύτερες ἐθνικὰς φυσιογνωμίας, τὸν Κοσμά τὸν Αἰτωλὸ, τοῦ ὁποῖου ὁ Τζαρτζούλης ὑπῆρξε ἐμπνευστὴς καὶ διδάσκαλος. Ὁ βιογράφος τοῦ ἁγίου Κοσμά Σάφειρος Χριστοδουλίδης, ποὺ χρημάτισε τὸ ἔτος 1830 δάσκαλος στὸ Ἑλληνοσχολεῖο τοῦ Μετσόβου, γράφει σχετικὰ: «Μετὰ ταῦτα (ὁ Κοσμάς) παρέλαθε καὶ τὴν Λογικὴν ἀπὸ τὸν Διδάσκαλον Νικόλαον Τζαρτζούλην τὸν ἐκ Μετσόβου, ὅστις ἐκεῖ ἐσχολάρχησε μετὰ τὸν σοφώτατον Εὐγένιον»¹⁷. Τὴν ἴδια ἀποψὴ ὑποστηρίζει καὶ ὁ Σάθας: «Ὁ Κώνστας (Κοσμάς) φλεγόμενος ὑπὸ ἔρωτος μαθήσεως μετέβη μετ' ἄλλων Αἰτωλῶν εἰς τὸ Ἁγιώνυμον Ὅρος, καὶ ὑπὸ τὸν Παναγιώτην Παλαμιᾶν τελειότερον κατηρτίσθη περὶ τὰ Γραμματικὰ, διακούσας ὕστερον τὰ φιλοσοφικὰ ὑπὸ τὸν Νικόλαον Ζερζούλην»¹⁸. Ὁ Φάνης Μιχαλόπουλος¹⁹ θεωρεῖ ἀπίθανη τὴ μαθητεία τοῦ Κοσμά στὸν Τζαρτζούλη. Δέχεται ὅμως πὼς ὁ μεγαλοϊδεάτης Ζαρζούλης τὸν ἐπηρέασε σὰν φίλος καὶ τὸν ἐνίσχυσε στὶς ἰδέες του.

Ἐκεῖνο ποὺ ἔχει σημασία στὴν προκειμένη περίπτωσι εἶναι πὼς ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλὸς δέχτηκε πλούσια τὴν ἐπίδρασι τῶν ἀπόψεων τοῦ Τζαρτζούλη, ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἐθνικὴ ἀναγέννησι καὶ τὴ μεγάλην ἰδέα. «Ἡ ἐμπνευσμένη διδασκαλία τῶν μεγάλων διδασκάλων τοῦ γένους Εὐγενίου τοῦ Βουλζάρειος καὶ Νικόλαου Ζαρζούλη, ὡς καὶ ἡ δυναμικὴ ὑποστήριξις, ἧς ἔτυχεν οὗτος ἐκ μέρους τοῦ Πατριάρχου Σεραφεῖμ Β', ἐδημιούργησαν εἰς αὐτὸν τὰς καλυτέρας προϋποθέσεις διὰ τὴν πραγματοποιήσασιν τοῦ Ἐθνικοθρησκευτικοῦ του ἔργου»²⁰.

Μετὰ τὸ ἅγιον Ὅρος ὁ Τζαρτζούλης ἔγινε διαδοχικὰ σχολάρχης στὸ Μέτσοβο²¹

14. Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη, ἐν Βενετία 1872. τ. γ', σ. 229.

15. Π. Ἀραβαντινοῦ, Βιογραφικὴ συλλογὴ λογίων τῆς Τουρκοκρατίας, Ἐκδόσεις ΕΗΜ, Ἰωάννινα 1960, σ. 62.

16. Ὅπως παραπάνω, σ. 97.

17. Ἀκολουθία καὶ βίος τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Κοσμά τοῦ Ἱερομόναχου καὶ Ἱσαυροστόλου ψαλλομένη τὴν κδ' Αὐγούστου μηνός, Βενετία 1814, σ. 32.

18. Νεοελληνικὴ Φιλολογία, ἐν Ἀθήναις 1868, σ. 487—488.

19. Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, Ἀθήνα 1940, σ. 21.

20. Χαρ. Τζώγα, ὅπως παραπάνω, σ. 134.

21. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ πὼς ὁ Τζαρτζούλης ἀποφάσισε ν' ἀναλάβει τὴ σχολαρχία τοῦ Ἑλληνοσχολείου τῆς πατρίδας του, ποὺ ἰδρύθηκε ἐπίσημα τὸ 1759, ὕστερα ἀπὸ παράκλησι τῶν μετσοβιτῶν τῆς Κοινολόγειος, τοὺς ὁποῖους συνάντησε, ὅταν μετέβη στὴ Μεγάλην Πατριαρχικὴ Ἐκκλησία, γιὰ νὰ ὑποβάλει τὴν παραίτησι τοῦ ἀπ' τὴν Ἀθωνιάδα Σχολῆ. Μὲ τὸ κύρος καὶ τὴν προσωνυμότητά του ἀνάδειξε καὶ προβάλε τὸ Ἑλληνοσχολεῖο τοῦ Μετσόβου.

(1761—1764), όπου δίδαξε Φυσικές επιστήμες με τη βοήθεια πειραματικών οργάνων, στον Τύρνωβο (1765) και στη Τρίκαλα (1766). Τέλος κατέληξε στη Ρουμανία, όπου ανέλαβε τη σχολαρχία της ήγεμονικής σχολής του Ιασίου²², διαδεχθείς το Νικηφόρο Θεοτόκη. Εκεί δίδαξε επίσης απ' τις μαθηματικές επιστήμες και τη νεότερη φιλοσοφία παραδίδοντας μάλιστα από δικές του μεταφράσεις τη φιλοσοφία του Γερμανού φιλοσόφου Friedrich Baumcister²³. Στη σχολή του Ιασίου ο Τζαρτζούλης δίδαξε μέχρι το θάνατό του, που συνέβη το 1772 ή 1773. Ο Νικόλαος Τζαρτζούλης ήταν έγγαμος με τρία παιδιά, τον Κυριάκο, τον Κώστα και το Θεόφιλο²⁴, που εδoκίμησαν σάν έμποροι, αλλά και σάν λόγιοι.

2. ΤΟ ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΟ ΤΟΥ ΕΡΓΟ — ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Ο Νικόλαος Τζαρτζούλης υπήρξε ένας αξιολογότετος και πολυγραφότατος συγγραφέας. Έγραψε έργα ποικίλου περιεχομένου, όπως έρμηνευτικά, φιλοσοφικά, μεταφράσεις, λόγους, επιστολές, καθώς και διάφορα άρθρα που αναφέρονται στις μαθηματικές και φυσικές επιστήμες. Απ' τα έργα αυτά άλλα δημοσιεύτηκαν, άλλα χάθηκαν και άλλα παραμένουν ανέκδοτα.

Κυρίως όμως το γνωστό επιστημονικό του έργο είναι μεταφραστικό. Μετάφρασε την αριθμητική και γεωμετρία του Wolff, την πειραματική φυσική του φημισμένου Ολλανδού P. van Musschenbroek, καθώς και μέρος των «στοιχείων» του Νεύτωνα απ' τα λατινικά. Επίσης έγραψε εγκυκλομαστικούς λόγους προς την Αικατερίνα την Β' Αυτοκράτειρα της Ρωσίας, Έρμηνεύα για την ανάσταση της Κοιν)λης στους χρησιμοδ του Λένινα του Σοφού²⁵, Έρμηνεύα στο γρησιδ του Πατριάρχου Στεφάνου του Αλεξανδρέως, την ακολουθία του νεομάρτυρα Νικολάου του εκ Μετσόβου²⁶, επι-

22. Γ. Ζαβίθα, όπως παραπάνω, σ. 496 και Άγγελ. Χατζημυχάλη, όπως παραπάνω, σ. 118.

23. Κ. Κοίμα, όπως παραπάνω, σ. 1'.

24. Έργο του Θεόφιλου Νικολάου Τζαρτζούλη είναι ένας ιδιόχειρος αυτόγραφος μουσικός κώδικας. Η μουσική αυτή ανθολογία, που γράφτηκε το 1789 και ανήκει τώρα στον Εβάνγγελο Αβέρωα, περιέχει την ακολουθία του Έσπερινού, του Όρθρου και της θείας λειτουργίας από έργα των παλιών συνθετών της παλιάς παπαδικής, όπως του Ιωάννη του Γλαζέως, του Ιωάννη Κοκοιζέλη, του Ιωάννη Κλαδά και πολλών άλλων μεγάλων μουσουργών.

25. Κ. Δημαρά, Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας, Αθήνα 1968, σ. 120, όπου γίνεται λόγος για την ένασχόληση του Τζαρτζούλη με τη χρησιμολογία, που συνεχιζόταν ακατάπαυστα στην Τονοκοζοατοίμενη Ελλάδα και καλλιεργούσε το πνεύμα και την ελπίδα για τη λευτεριά. Τις ίδιες πληροφορίες μας δίνει ή Άγγελική Χατζημυχάλη στο έργο της «Οί έν τῷ Έλληνοσχολείῳ του Μετσόβου διδάξαντες και διδασθέντες, έν Ιωαννίνοις 1949 όπου γράφει τά έξής: «Ηομήνευσεν ὁ Τζεορτζούλης δύο χρησιμους, τον του Λένοντου του Σοφου και τον του Πατριάρχου Στεφάνου Αλεξανδρέως, ακολουθών το παράδειγμα των Βυζαντινών χρησιμολόγων και πρωτοστατών εις την τοσοῦτον επικρατοῦσαν παθολογικὴν πίστιν των λογίων του Η' αϊ., οἵτινες ἐπαυξάνοντες την φιλολογίαν της χρησιμολογίας, ὀραματίζοντο την ἀπελευθέρωσιν της Έλληνικής αυτοκρατορίας διά της Ρωσίας και μάλιστα ἐπὶ της ἐποχής της Μεγάλης Αικατερίνης, ὁπότε ὅλοι οἱ Έλληνες εβρισκον έν Ρωσία ὑποδοχὴν και ἐγίνοντο δεκτοὶ εις ὑπηρεσίας ἐκκλ)κάς, πολιτικὰς και στρατιωτικὰς».

26. Πρόκειται για μιὰ ὑπόσχη ἁσματική ακολουθία στην ὁποία διαλάμπει έντονα ὁ πατριωτικὸς ένθουσιασμοδ του Νικ. Τζαρτζούλη και ή ὁποία διαζοίνεται για τὴ ληοική θρησκευτική της φρασεολογία, τὴν ποιητική ἔκφραση και τὸ θεολογικό και φιλοσοφικό της βάθος. Η πρώτη ἔκδοσι αὐτῆς της ακολουθίας ἔγινε τς 1757 στη Βενετία με δαπάνη του Ηολιζώη Λαμπαντισώη και ή δεύτερη ἔκδοσι το 1771 πάλι στη Βενετία ἀπ' τον Άντόνιο Βόρτολι.

στολή προς τὸ Μπαλάνο Βασιλόπουλο, ποὺ στάλθηκε τὸ 1754 ἀπ' τὴ Βενετία, σύνομη ἐκθεση γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ὁμιλία, μετάφραση τῆς φιλοσοφίας τοῦ Fr. Baumeister μαθητῆ τοῦ Wolff, καθὼς καὶ διάφορα ἐπιγράμματα καὶ μεταφράσεις τῆς ἀριθμητικῆς καὶ γεωμετρίας τοῦ Wolff.

Ἐξωριστὸ ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ φιλοσοφικὲς θέσεις τοῦ Τζαρτζούλη, ὅπου κάνει κριτικὴ τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας καὶ μὲ ὀξὺ λόγο ἀπευθύνεται σ' αὐτούς, ποὺ θεοποιοῦν τὸν Ἀριστοτέλη καὶ τοποθετοῦν τὴν αὐθεντία του πάνω καὶ ἀπ' τὶς θεόπνευστες γραφές. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἐπιστολὴ του μὲ τὸν τίτλο «γενναία ἀπάντησις τοῦ σοφωτάτου κύρ Νικολάου Κυριακοῦ Τζαρτζούλη»²⁷ σὰν «ἐπιστολὴ τιμὸς τῶν ἐν Κων) λει δοκούτων φιλοσοφῶν Περιπατητικῶν κατὰ τῶν λεγόντων, κατὰ τε Δημόκριτον τὸν παλαιότατον φιλόσοφον καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης φιλοσόφους, ὅτι τὸ πῦρ οὐκ ἔστιν ἀπλόω κοφρον, ἀλλ' ἔχει τὸ ἀνάλογον τῇ οἰκείᾳ ὕλῃ θάρους»²⁸. Τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ διαβίβασε στὸν Τζαρτζούλη, ποὺ θρισκόταν στὰ Τρίκαλα, ὁ Ἀλέξανδρος Τυρναβίτης²⁹ μὲ τὸν ὅποιο ὁ μετσοβίτης διδάσκαλος συνδεόταν μὲ μόνιμη φιλία καὶ ἰδεολογικὴ συγγένεια.

Ἡ ἀπάντησις τοῦ Τζαρτζούλη πρὸς τὸν ἀνώνυμο περιπατητικὸ φιλόσοφο στάθηκε ἀφορμὴ ἀντιδικίας του μὲ τὸ Δωρόθεο Λέσβιο³⁰, ὁ ὅποιος πρέπει νὰ ἐνέπνευσε τὴν ἀνώνυμη ἐπιστολή. Ὁ Δωρόθεος ἀπάντησε στὸ νεωτερικὸ φιλόσοφο Νικόλαο Τζαρτζούλη σὲ ἐπιστολὴ μὲ τίτλο «Δωροθέου γενναιοτάτη καὶ φιλοσοφικωτάτη ἀπάντησις εἰς τὰ προεκτεθέντα». Τὸ ἐπιείσοδο αὐτὸ «πρέπει νὰ τοποθετήσωμε στὸ πνευματικὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς (μεταξὺ 1740 καὶ 1750) καὶ στὰ φαινόμενα, ποὺ ἀπ' τὶς ἀρχὲς τοῦ 18ου αἰ. σημειώουσι τὸν κλονισμὸ τῆς κυριαρχικῆς αὐθεντίας τοῦ Ἀριστοτελισμοῦ στὸν ἑλληνικὸ χῶρο»³¹.

Τὸ κυριότερο μέρος τῆς διαμάχης ἀποτελεῖ ἡ ἀπάντησις τοῦ Νικ. Τζαρτζούλη. Στὸ πρῶτο μέρος τῆς ἀπαντήσεως ὁ Τζαρτζούλης γίνεται ὑπερασπιστὴς τῶν «φύσει ὑπ' ὄψιν ὑπαρχόντων», «τῶν φυσικῶν», τῆς «φυσικῆς ἀληθείας» ἀπέναντι στὰ «κατ' ἐπίνοιαν περιπατητικῶν ἀναπλάσματα» καὶ «ὧν τὴν γνῶσιν ὁ περιπατητικὸς οὗτος ἀφήρηται». Σ' αὐτὴ τὴν ἀπάντησις φαίνεται καθαρὰ ἡ προσπάθεια τοῦ Τζαρτζούλη νὰ διαχωρίσει τὴν πραγματικὴ διδασκαλία τοῦ Ἀριστοτέλη ἀπ' τὰ περιπατητικὰ φιλοσοφήματα τῶν συγχρόνων του ἀντιπάλων, οἱ ὅποιοι συχνὰ τὸν παρεξηγεύουν.

Στὸ δεῦτερο μέρος τοῦ κειμένου ὁ Τζαρτζούλης ἐκθέτει «τὴν ὀρθὴν περὶ τῆς θαρύτητος διδασκαλίαν κατὰ Δημόκριτον, τὸν ἡμέτερον παλαιότατον Ἑλληνα φιλό-

27. Ἡ 24σέλιδη αὐτὴ ἐπιστολὴ «Πρὸς Ἀλέξανδρον τινα» ἀποτελεῖ ἀπάντησις σὲ ἄλλη ἐπιστολή, ποὺ ἀπευθινοῦνταν ἀπὸ κάποιον ἀνώνυμο περιπατητικὸ πρὸς κάποιον Εὐστάθιο καὶ ἡ ὁποία ἔμμεσα ἀναφερόταν στὸ Νικ. Τζαρτζούλη.

28. Ν. Βέη, Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδικίων τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, «Δελτίον ΧΑΕ» 6 (1906), κώδ. Ἀθηνῶν, Χριστιανικῆς Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας 51 (ἔτος 1759), φ. 126α—127α).

29. Ἀπ' τὸν Ἀλέξανδρο Τυρναβίτη, ποὺ διατέλεσε σχολάρχης στὸν Τύρναβο καὶ τὸ Βουκουρέστι, ὁ Τζαρτζούλης ἀγόρασε τὸ 1765 τὴ βιβλιοθήκη.

30. Ὁ Δωρόθεος ὁ Λέσβιος ἀνῆκε στὴ μερίδα τῶν συντηρητικῶν λογίων, ποὺ ἔκειναν πιστοὶ στὴν κορυφαίη παράδοσις τῆς διδασκαλίας τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας καὶ ἀντιτάχτηκαν στὴν εἰσαγωγὴ τῶν νεωτερικῶν ἰδεῶν καὶ τῶν πειραματικῶν ἐπιστημῶν στὸ πρόγραμμα τῶν ἀνωτέρω σχολῶν. Ἡ διδασκαλιὴ του δόξαση περιορίζεται στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἀναφέρεται ὡς «διδάσκαλος τῶν γραμματικῶν», «διδάσκαλος τῶν ἀριστοτελικοσχολαστικῶν μαθημάτων» καὶ σχολάρχης τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, τὸν ὅποιο διαδέχτηκε τὸ 1759 ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις. Ὁ Δωρόθεος πέθανε περίπου τὸ 1770.

31. Λίνου Μπενάκη, Ἀνέκδοτο κείμενο τοῦ Νικολάου Ζερζούλη στὸ περιόδ. «Δευκαλίων», ἔκδοσις Κέντρου Φιλοσοφικῶν Ἐρευνῶν, Ἀθήνα 1978, ἀριθμ. 21, σ. 86.

σοφον, και κατά τον άγγιλουόστατον Νεουτόνιον, συνάδοντας και παντός του χορού των άνα πάσαν τήν οικουμένην ήδη φιλοσοφούντων»³². Στο μέρος αυτό τονίζεται πώς ή κριτική τής άριστοτελικής διδασκαλίας δέν άποτελει άπειμπόληση τής προγονικής κληρονομιάς. Και θέτει στη συνέχεια τό ερώτημα γιατί πρέπει ν' άκούμε μονάχα ότι ό Άριστοτέλης διδάσκει και όχι ό θεός Πλάτων και ό σοφός Δημόκριτος; Είμαι λιγότερο "Ελληνες εκείνοι; Κριτήριό μας πρέπει νά είναι ή αλήθεια και όχι νά θεωρείται ό Άριστοτέλης ή αναμάρτητη αυθεντία, «ό δέκατος τρίτος Άπόστολος ή ό πέμπτος Εθαγγελιστής και τέταρτος Ιεράρχης». Το ενδιαφέρον αυτό τμήμα του κειμένου έχει ως έξής: «Τί μύ και τή θείη επικληθέντι κακολουθείς Πλάτωνι, τή και διδασκάλω Άριστοτέλους, και τή σοφῶ Δημοκρίτῳ, ὧν ό μίεν παρά Λουκρετίῳ τῶ Κάρῳ ενενήκοντα έτη πρό Χριστοῦ γεγονότι εν τοίς Περι φύσεως αὐτοῦ διβλίοις, ό δ' εν Τιμαίῳ, άμφότεροι οίονται και δεικνύουσι παντί σώματι ενυπάρχειν θαρύτητα, μηδενός έξαιρουμένου, καν ή τῶν πλησίον ήμῶν κειμένων, καν ή τῶν μακρὰν άποκειμένων; Μῶν Άριστοτέλης μίεν "Ελλην, Πλάτων δέ οὔ, ή μουσα τής άττικῆς ευήλωτιάς; "Η Άριστοτέλης μίεν "Ελλην, Δημοκριτος δ' οὔ; "Η ότι εκείνος μίεν Σταγειριτης, Πλάτων δέ και Δημόκριτος "Αθηναίος και "Αδδηρίτης, οὔ δέ Σταγειριων έρας; "Ω άθλιότῆτος φιλοσόφου άπό υπολήψεως φιλοσοφούντος ανθρώπων, οὔ μίεν δ' άπό αληθείας έφέσεως. Ουκ Άριστοτέλους ή άλλου ρήματα εν τῶ φιλοσοφείν, άλλ' αλήθειαν και φύσιν ὄντων θηράσθαι, έξερευνάν και έξιχνιάζειν οφείλομεν' οὔ γάρ δέον τῶ φιλοσοφούντι τοίς τοῦ διδασκάλου ρήμασι, έπομνῶναι, άλλά τῆ φύσει τῶ λόγῳ εισδῶναι. Διό οὔ μαντικός έστι τρίπους παρ' ήμίν Άριστοτέλης, ως παρὰ σοί, και αναμάρτητος, οὔδ' έξ άποκαλύψεως οὐράνια και θεόπνευστα τά εκείνου καθέστηκε ρήματα. Κάντεῦθεν οὔδ' εν άπασι φιλοσοφούμεν ήμεις κατά τον παρ' ήμίν τοίς Περιπατητικοίς τρίτον και δέκατον τῶν Άποστόλων άγιον Άριστοτέλην, οία χλευάζων αὐτόν ό εκ Δαμασκῶ φωστήρ "Ιωάννης εν τῶ Κατά μονοφυσιτῶν αὐτοῦ λόγῳ φάσκει, οὔδέ πέμπτος ήμίν Εθαγγελιστής ή τέταρτος Ιεράρχης "Αριστοτέλης ως παρὰ σοί οὔκ ὀρθῶς κρίνεται και υπολήψει μόνη φιλοσοφείν βουλομένων' τοίς γάρ φιλοσοφείν ὀρθῶς βουλομένοις, χρηστέον τῆ θύραθεν φιλοσοφίᾳ ὡσπερ τοίς καρύοις, ή ψησιν ό ιερός Στρωματεῦς σοφώτατος Κλήμης ό "Αλεξανδρεύς, τον μίεν έσωθεν αίρουμένοις εδῶδμιόν τε και θρεπτικόν τό δ' έξωθεν άποσειομένοις και ρίπτουσι μη τοιοῦτον και θλαδερόν, οίον τά μίεν αληθή τῶν φιλοσόφων άποδεχομένοις, τά δέ ψευδή άποστρεφομένοις, οία ή τοῦ Άριστοτέλους κουφότης έστιν. . .»³³.

"Ενα άπ' τά αξιολογότερα κείμενα του Τζαρτζούλης είναι κι' αυτό που επιγράφεται «Απορίες Νικολάου του εκ Μετσόβων προς Δωρόθεον». Με τις απορίες του αυτές ο Τζαρτζούλης στοχεύει τον άκρατο άριστοτελισμό του Δωροθέου του Λεσβίου και προσπαθεί νά φέρει σε δύσκολη θέση τό Δωρόθεο, θέτοντας σ' αὐτόν τό δίλημμα' ή νά δεχτεί τήν αυθεντία του Άριστοτέλη πάνω άπ' τις θείες γραφές ή νά παραδεχτεί πώς «ψευδεται ό Άριστοτέλης». Οι «Απορίες Νικολάου του εκ Μετσόβων προς Δωρόθεον» τοποθετούνται πριν άπ' τό 1740 και με βάση τό περιεχόμενό τους έχουν τήν ακόλουθη σύνθεση. Σε σύνολο 41 αποριῶν καθαρά θεολογικές είναι 10, φιλοσοφικές 7, φιλοσοφικές με θεολογικό ενδιαφέρον 6, 19 άπ' τήν περιοχή τῶν επιστημῶν και γραμματικῆς άπορία 1. Αναφέρουμε μερικές αντιπροσωπευτικές άπ' αυτές:

α'. Πόσα είναι τά κανονικά διβλία τής θείας Γραφῆς, παλαιάς τε και νέας, και, πόθεν άποδεικνύονται και με ποίαν άπόδειξιν τής θείας Γραφῆς;

γ'. Εί μύ ήμάρτανεν ό "Αδάμ, άρα έσαρκῶτο ό Υἱός του Θεοῦ ή οὔ;

32. Λίνου Μπενάκη, "Από τήν ιστορία του μεταβυζαντινοῦ άριστοτελισμοῦ στον έλληνικό χώρο, στο περ. «ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ», τ. 7ος, "Αθήνα 1977, σ. 439.

33. Κώδ. "Αθηνῶν, Χριστιαν. "Αρχαιολ. "Εταιρείας 51 (έτους 1759), φ. 138β—139α. Βλέπε και Λίνου Μπενάκη, ὅπως παραπάνω, σ. 441.

- ζ'. Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐκ μὴ ὄντος τὰ πάντα ἐποίησεν καὶ εἶναι ποιητικὸν αἴτιον τῶν ἀπάντων, καθὼς εἶναι ἡ ἀλήθεια, καὶ ὄχι τελικὸν μόνον, καθὼς ἔλεγεν ὁ Ἀριστοτέλης, πότερόν ἐστιν ἀληθές;
- ιγ'. Τὰ αἰθέρια σώματα, ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη καὶ τὰ λοιπά, ἂν εἶναι ζῶα λογικά, καθὼς ὁ Ἀριστοτέλης τὰ διδάσκει.
- κδ'. Τίνοι τρόποι γίνονται αἱ παλίρροιαι;
- κξ'. Τίνοι τρόποι γίνεται ἡ εὐωδία καὶ δυσωδία τῶν εὐωδιαζόντων καὶ ἐναντίων, ὡσὰν τῶν ἀνθέων καὶ ἄλλων, μετὰ τὰς ποιότητας τοῦ Ἀριστοτέλους;
- λβ'. Διατί μετὸν ἓνα ὀφθαλμὸν βλέπομεν ἐν τῷ πράγματι κλείοντες τὸν ἄλλον καὶ μετὰ τοὺς δύο ὀφθαλμοὺς δὲν τὸ βλέπομεν δύο;
- λγ'. Διατί ταβίζοντες ὀλίγον τὸ βλέφαρον μετὰ τὸν δάκτυλον βλέπομεν τὸ ἐν πράγματι δύο, καὶ τινα λόγον ἔχει;
- λδ'. Ποιοὶ εἶναι τὸ κέντρον τῆς θαρύτητος εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ τί εἶναι κέντρον θαρύτητος;
- λε'. Διατί μᾶλλον κουραζόμεθα ἰστάμενοι παρά βαδίζοντες;
- μ'. Τίνοι τρόποι ἐξηγεῖται ἡ οἰκονομία τοῦ ζώου καὶ ἡ κυκλοφορία τοῦ αἵματος;
- μα'. Πῶς ἐπρόφερον τὰ μικρὰ καὶ τὰ βραχέα καὶ τὰ δίχρονα οἱ Ἕλληνες, καὶ πῶς εἶχον τὸν τόπον τοὺς οἱ τόνοι, καὶ ἂν ἦσαν ἐξ ἀρχῆς οἱ τόνοι ἢ ὕστερον ἄρχισαν, καὶ τί καιρὸν, καὶ διατί τάχα οἱ Ἀθηναῖοι ἐσύντακτον ὄλα σχεδὸν τὰ ρήματα μετὰ αἰτιατικῆς, καὶ διατί ἐσύντακτον οὐδέτερον πληθυντικὸν ὄνομα μετὰ ἐνικὸν ρῆμα καὶ διατί οἱ Διολεῖς ἐφύλουν τὰ παρά τοῖς ἄλλοις δασυνόμενα, καὶ πόσαι εἶναι οἱ πρωτογενεῖς λέξεις, καὶ τί δηλοῦσι κάποιαι λέξεις, ὅπου εἰς τὰ βιβλία εὐρίσκονται: ὀλικὸν ἡμίτονον, παραβολή, ὑπερβολή, ἀσύμπτωτος καὶ παράλλαξις;³⁴

Ἀπὸ δείγμα τῆς ὑψηλῆς θεολογικῆς παιδείας τοῦ Νικολάου Τζαρτζούλη εἶναι μιὰ ἄλλη μελέτη του, ποὺ γράφτηκε στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του καὶ ἀποτελεῖ ὑπόδειγμα γιὰ τίς ἐκκλησιαστικὰς ὁμιλίαι. Ἡ ἀνωτέρω μελέτη φέρνει τὸν τίτλο «Σύντομος ἐκθεσις περὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ὁμιλίας»³⁵.

Γιὰ τὸν Τζαρτζούλη, «ὁμιλία ἐκκλησιαστικὴ, εἶναι λόγος ἀποδεικτικὸς τῶν ψυχωφελῶν, ἢ μὴ τοιούτων, ἐγκωμιστικὸς μὲν τοῦ καλοῦ, ψεκτικὸς δὲ τοῦ ἐναντίου, γινόμενος διὰ μαρτυριῶν καὶ ἀποδείξεων ἀληθῶν καὶ ἀναντιρρήτων, προτρέπων μὲν εἰς ἀρετήν, ἀποτρέπων δὲ τῆς κακίας». Τὰ εἶδη τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὁμιλίας εἶναι πέντε:

1) Ἐριμνεῖα «λέγεται ἡ ἐξηγήσις καὶ ἀνάπτυξις τῶν ρητῶν τῶν ἁγίων Γραφῶν, ὅποια εἶναι αἱ ὁμιλίαι τοῦ Χρυσορρήμονος εἰς τὰ τῆς Παλαιᾶς καὶ νέας Γραφῆς, καὶ ἄλλων πατέρων ὁμιλίαι». 2) Αὐξήσις «λέγεται ἡ ἐκθεσις, ἀνάπτυξις, ἐξηγήσις, ἀπόδειξις καὶ ἔπαινος τῶν καλῶν καὶ ὠφελίμων μιᾶς ἀρετῆς, ὡς εἶναι οἱ λόγοι τοῦ Μεγάλου Βασιλείου περὶ νηστείας, περὶ ταπεινοφροσύνης κ.τ.λ. 3) Ἐλεγχος «λέγεται ὁ φόγος τῶν κακῶν καὶ θλαβερῶν τινῶν κακίας, ὡσὰν οἱ λόγοι τοῦ αὐτοῦ περὶ φθόνου, μέθης καὶ τῶν ὁμοίων». 4) Ἐγκώμιον «λέγεται ἡ μετ' αὐξήσεως διήγησις πράξεων καὶ ἔργων καὶ κατορθωμάτων καὶ ὅλου τοῦ ἀξιοπαύλου οἴου τῶν

34. Κώδ. Ἀθηνῶν, Βιβλ. τῆς Βουλῆς 80, φ. 229α—231α, βλέπει καὶ Λίνου Μπενάκη, Ἀνέκδοτο κείμενο τοῦ Νικολάου Ζεφζούλη στὸ περ. «Δευκαλιών», ἔκδοσις Κέντρου Φιλοσοφικῶν Ἐρευνῶν, Ἀθήνα 1978, ἀριθμ. 21, σ. 90—93.

35. Περιοδ. «Ἀνάπλασις» Περιοδ. Β' τόμ. 2, Ἰούνιος - Ἰούλιος - Αὐγουστος - Σεπτέμβριος 1954. Βλέπει καὶ Κων. Κούφοιουλα, Ἡ θεωρία τοῦ κηρύγματος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, Ἀθήνα 1957, σ. 80—84.

ἐναρέτων ἀνδρῶν, ὡσάν ὁ πρὸς τὸν Μέγαν Βασίλειον, λόγος Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ὁ πρὸς τὸν Μέγαν Ἀθανάσιον καὶ ἄλλων ἀναριθμήτων». Καὶ 5) Στηλίτευσις λέγεται ὁ τῶν ἀσεδῶν, ἀμαρτωλῶν, κακοτρόπων, ἀλιτηρίων καὶ φαυλοδίων ἔλεγχος καὶ ὀνειδισμός, καὶ ἡ φανέρωσις καὶ θεατρικισμὸς τῶν παρανόμων αὐτῶν ἔργων».

Στὸ δεῦτερο μέρος τοῦ ἔργου τοῦ ὁ συγγραφέας ἀσχολεῖται «περὶ τοῦ ὁποῖος πρέπει νὰ εἶναι κατὰ τὴν μάθησιν ὁ διδάσκων, καὶ περὶ τοῦ ποῖα βιβλία πρέπει νὰ ἔχη τοῦλάχιστον, διὰ νὰ βοηθηθῆ εἰς τὰς ἐκ τοῦ προχείρου καὶ συντόμιου ὀμιλίας», «περὶ τοῦ τρόπου καὶ τῆς τάξεως τῆς καταστρώσεως τοῦ λόγου» καὶ «περὶ τοῦ πῶς πρέπει νὰ μεταχειρίζεται ταῖς μαρτυρίας».

Τὸ τρίτο τέλος τμήμα τοῦ ἔργου διατίθεται γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ «περὶ προοιμίου καὶ ἐπιλόγου» κεφαλαίου. Σὲ ἐφαρμογὴ τῶν ἀνωτέρω κανόνων ὁ Τζαρτζούλης ἀναπτύσσει ὀμιλίαν πάνω στὸ ρητὸ «Πλήρωμα οὖν νόμου ἢ ἀγάπῃ». Γενικῶς πρόκειται γιὰ ἓνα ἀξιόλογο ἔργο τόσο ἀπὸ θεωρητικῆς ὅσο καὶ ἀπὸ πρακτικῆς πλευρᾶς.

Τέλος γιὰ ἓνα ἄλλο ἔργο τοῦ Τζαρτζούλη μᾶς μιλάει ὁ Ἀραβαντινός, ὁ ὁποῖος διασφίξει τὴν πληροφορίαν πῶς ὁ Τζαρτζούλης περάτωσε στὰ Γιάννενα χειρόγραφο σύγγραμμα μὲ τὸν τίτλο «Θέατρον Πολιτικόν»³⁶. Τὸ χειρόγραφο αὐτὸ σύγγραμμα τὸ περάτωσε ὁ Τζαρτζούλης τὸ 1749 στὰ Γιάννενα. Γράφτηκε πρὶν ἀπ' τὴν μετάδασίν του στὴν Εὐρώπῃ καὶ μαρτυρεῖ τὴν πολυμάθειά του³⁷.

3. ΓΝΩΜΕΣ — ΚΡΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΝΙΚΟΛΑΟ ΤΖΑΡΤΖΟΥΛΗ

Ἀναντίρρητα ὁ Νικόλαος Τζαρτζούλης ἀνήκει στοὺς κορυφαίους διδασκάλους τοῦ γένους. Ὅλοι οἱ συγγραφεῖς ποὺ ἀναφέρονται στὸ πρόσωπό του μιλοῦν μὲ θαυμασμὸ γιὰ τὴ μεγάλη καὶ πολὺπλευρῆ ἐπιστημονικὴ του κατάρτιση καὶ τὴν ἀριστη φιλοσοφικὴ του συγκρότησιν. Γιαυτὸ καὶ τὸν ὀνομάζουν «πανεπιστήμονα»³⁸. Ἀντιπροσωπευτικὰ ἀναφέρουμε διάφορες κρίσεις καταξιωμένων συγγραφέων. Ὁ Φάνης Μιχαλόπουλος γράφει: «Ὁ Τζαρτζούλης ἦταν νεωτεριστής, ρωσόφιλος καὶ μεγαλοϊδεάτης, ποὺ περιέμενε τὴν ἴδρυση τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας πάνω στὰ συντρίμματα τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Ἡ φήμη του διαδόθηκε ἀμέσως στὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπισκίασε γιὰ κάποιο διάστημα καὶ αὐτὸ τὸ Βούλγαρι. Ἦταν παντογνώστης καὶ μὲ βλέψεις εὐρύτερες γιὰ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ νεοελληνικοῦ κόσμου. Ἡ διδασκαλία του στὸν Ἄθω ἔφηρεν ἐποχὴν»³⁹. Γιὰ τὸν Βασίλει Κραφίτη «Ὁ Τζαρτζούλης ὑπῆρξε ὁ μὲ σοβαρὴ εὐρωπαϊκὴ μόρφωσιν νεωτεριστής, ὁ καινοτόμος θὰ λέγαμε. Ἀρχαϊστής, ἀλλὰ καὶ κάποτε δημοτικιστής, κρατήθηκε σὲ κάποια «ὄρια», ἴσως ἀπὸ ἓνα πνεῦμα αὐθυπαρξίας ἢ διάρκειας γιὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς ἔθνικῆς μας παλιγγενεσίας, γιὰ τὴν ὁποία πολὺ ἐργάστηκε καὶ πολλὰ πρόσφερε»⁴⁰.

36. Ὁ Π. Ἀραβαντινός στὸ ἔργο του «Βιογραφικὴ συλλογὴ λόγιων τῆς Τουρκοκρατίας», Ἰωάννινα 1960, γράφει σχετικὰ τὰ ἑξῆς στή σ. 62: «... ἡμεῖς δὲ ἐνετύχομεν συγγράμματι αὐτοῦ ἐπιγραφομένου «Θέατρον Πολιτικόν», ὅπερ ἰδιοχείρως ὑπὸ τοῦ συγγραφέως γέγραπται καὶ ἀνήκει ἤδη τῇ οἰογενεΐᾳ Τσανάκα τοῦ ἐκ Μετσόβου. Τὸ σύγγραμμα περιέχει 30 κεφ. καταλαμβάνοντα 256 σελίδας, ἐγκλείει δὲ ἐκάστη σελὶς οὐκί εὐναταφρονήτους φιλοσοφικὰς καὶ θεολογικὰς γνώσεις, εἰς γλώσσαν μὲν ἀπλήν, ἀλλὰ πλήρη νοσηλεξίας καὶ ὀφελείας».

37. Βλέπε καὶ Τ. Γριτσουπόλου, Ζεφζούλης Νικόλαος, στή ΘΗΕ, τ. ε', Ἀθήνα 1964, στ. 1219.

38. Γ. Ζαβίρα, ὅπως παραπάνω, σ. 496.

39. Φ. Μιχαλόπουλος, Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, Ἀθήνα 1940, σ. 21.

40. Β. Κραφίτη, Λόγιοι τῆς Ἠπείρου, Ἀθήνα 1979, σ. 180.

Ἡ διαπρεπὴς λαογράφος Ἀγγελικὴ Χατζημιχάλη τονίζει: «ὑπὸ δύο μορφᾶς ἐμφανίζεται ὁ Τζερτζέλης εἰς τὸ ἔργον του. Εἶτε ὡς σφοδρὸς ἀρχαϊστὴς, βυζαντινὸς καλόγηρος, κατ' ἐξοχὴν σχολαστικὸς διδάσκαλος, προσπαθὼν ν' ἀρέσκη εἰς τὴν Μεγάλῃν Ἐκκλησίαν, εἶτε ὡς εἰσηγητὴς νέων φιλοσοφικῶν καὶ φυσικομαθηματικῶν θεωριῶν καὶ ἐνιαχοῦ μάλιστα ὡς δημοτικιστὴς. Ἦτο δηλ., ὡς εἴπομεν παλαιοφιλόσοφος καὶ νεοεπιστήμων γλωσσομαθέστατος καὶ πολυμαθέστατος»⁴¹.

Σύμφωνα μὲ τὴν κρίση τοῦ Γ. Ζαβίρα «ὁ Τζαρτζούλης ὑπῆρξε δάσκαλος πιστὸς εἰς τὰ πάτρια καὶ τοὺς θεσμοὺς τῆς Ἐκκλησίας, ἀποδεικνύων τὴν πίστιν, εὐσέβειαν καὶ ταπεινοφροσύνην πρὸς Αὐτήν. Πολυμαθὴς καὶ πολὺπλευρος σχολάρχης, νεωτεριστὴς, ἀλλὰ οὐδέποτε ἀποκηρύξας τοὺς καθιερωμένους τύπους, τὸν παλαιὸν τρόπον τῆς ἐκπαιδεύσεως, τὰς παραδόσεις τῆς ἀρχαίας καὶ βυζαντινῆς φιλολογίας, τοῦ δραματιζομένου καὶ πιστευόντος ὡς καθορισθεῖσαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του τὴν Ἀνάστασιν τῆς βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ὑπὸ τῆς θείας μερίμνης διὸ καὶ ἀσχολουμένου περὶ τὴν ἐπίλυσιν τῶν χρησίων»⁴².

Γιὰ τὸ Σέργιο Μακραῖο ὁ Τζαρτζούλης ἦταν «πολυμαθὴς ἀνὴρ· οὗτος ἐν Ἑλλήσιν μετέφρασε τὰ στοιχεῖα Φυσικῆς τοῦ Νεύτωνα»⁴³. Γιὰ τὸν Κ. Μελίρρτο «ἐκ τῶν διεθνῶς ὀνομαστῶν ἀνθρώπων καὶ ἐλαχίστων Ἑλλήνων»⁴⁴. Γιὰ δὲ τὸν Κ. Σάθα «ὁ Ζερτζούλης ἦν τῶν πολυμαθεστέρων τοῦ καιροῦ του, καὶ οὐδενὸς τῶν τότε καλλιεργούντων τὸν Ἑλληνα λόγον δεύτερος»⁴⁵.

Γενικὰ ὁ Νικόλαος Τζαρτζούλης ἀνίκει στὶς μεγάλες πνευματικὲς φυσιογνωμίες, ποὺ βοήθησαν στὴν προπαρασκευὴ τοῦ μεγάλου ἀγώνα τῆς ἐθνικῆς μας παλιγενεσίας καὶ πρόβαλαν τὸ ἑλληνικὸ ὄνομα σὲ εὐρύτερη κλίμακα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αἰνιάνου Γ., Συλλογὴ ἀνεκδότων Εὐγενίου Βουλγάρεως, Ἀθήνα 1838, τ. α'.
2. Ἀραβαντινοῦ Π., Βιογραφικὴ συλλογὴ λογίων τῆς Τουρκοκρατίας, Ἐκδόσεις ΕΗΜ, Ἰωάννινα 1960.
3. Ἀραβαντινοῦ Π., Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου, Ἀθήνα 1856, τ. β'.
4. Βέη Ν., Περὶ τοῦ ἱστορημένου χρησιμολογίου τῆς Κρατικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βερολίνου καὶ τοῦ θρόλου τοῦ Μαρομαρομένου Βασιλῆα στὸ «Byzantinisch Neugriechische - Jahrbücher, Athen 1937, ΒΔ XIII Hef 2—4.
5. Βέη Ν., Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, «Δελτίον ΧΑΕ» 6 (1906).
6. Βουλγάρεως Εὐγενίου, Ἐπιστολὴ πρὸς Πέτρον τὸν Κλαίριον, Ἀθήνα 1844.
7. Γεδεὼν Μ., Ἐκκλησία καὶ Ἐπιστήμη κατὰ τὸν ΙΗ' αἰ., στὸ περ. «Ἐγκλ/κὴ Ἀλήθεια» 1887—88, τ. 805.
8. Γεδεὼν Μ., Ἡ πνευματικὴ κίνησις τοῦ γένους κατὰ τὸ ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰ., ἐκδόσεις «ΕΡΜΗΣ», Ἀθήνα 1976.
9. Γεδεὼν Μ., Χρονικὰ τῆς Πατριαρχεικῆς Ἀκαδημίας, Κων/λις 1883.
10. Γούδα Α., Βίοι Παράλληλοι, Ἀθήνα 1870, τ. γ'.
11. Γριτσοπούλου Τ., Ζερτζούλης Νικόλαος, στὴ Θ.Η.Ε., Ἀθήνα 1964, τ. ε'.

41. Ἀγγελ. Χατζημιχάλη, ὅπως παραπάνω, σ. 63.

42. Γ. Ζαβίρα, Νέα Ἑλλὰς ἢ Ἑλληνικὸν Θέατρον, Ἀθήνησι 1872, σ. 496.

43. Σεργίου Μακραίου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, σ. 237 (στὴ Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη Κ. Σάθα, Βενετία 1872, τ. 3ος).

44. Κ. Μελίρρτου, Χρονολογία Ἱστορικὴ ἐν Ὁδησῶ 1835, σ. 348.

45. Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, ἐν Ἀθήναις 1868, τ. γ', σ. 500.

12. Λαπώντε Καϊσαρίου, Καθρέπτης γυναικῶν, Λευμία 1766, τ. β'.
13. Λαπώντε Καϊσαρίου, Κατάλογος Ἱστορικός.
14. Λαπώντε Καϊσαρίου, Περὶ τοῦ σχολείου τοῦ ἁγίου Ὁρους.
15. Λημπαρᾶ Κ., Ἀνέκδοτος Βιογραφικὴ Σύλλογὴ.
16. Λημπαρᾶ Κ., Ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, Ἀθήνα 1968.
17. Λημητροζοπούλου Δ., Προσθήκαι καὶ διορθώσεις εἰς τὴν νεοελληνικὴν φιλολογοίαν Κ.Σάθα, Λευμία 1871.
18. Ἐγκυκλοπαίδεια Ἐλευθεροδάκη, τ. ε'.
19. Ἐξδοτικῆς Ἀθηνῶν, Ἱστορία Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τ. ια'.
20. F r b i c e a n u C o n s t a n t i n, Cronicatori Greci, Bucaresti 1890.
21. Εὐαγγελίδου Γούφ., Ἡ παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Ἀθήνα 1936, τ. α'.
22. Ζαβίρα Γ., Νέα Ἑλλάς ἢ Ἑλληνικὸν Θέατρον, Ἀθήνησι 1872.
23. H e n d e r s o n G., Ἡ ἀναβίωση τοῦ ἑλληνικοῦ στοχασμοῦ 1620—1830 (Ἡ Ἑλληνικὴ Φιλοσοφία στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας), Μετάφραση Φ. Κ. Βώρου, Ἀθήνα (Ἄκ. Ἀθηνῶν) 1977.
24. J o r g a N., L' Histoire des Roumains de la Peninsule de Balkens, Bucarest 1919.
25. Καραῖ Γ., Οἱ φυσικῆς - θετικῆς ἐπιστῆμες στὸν ἑλληνικὸ 18ο αἰ., Ἀθήνα 1977.
26. Καστόροζη, Εὐθ., Περὶ ἐν Δημητσάνῃ Ἑλληνικῆς Σχολῆς, Ἀθήνα 1847.
27. Κορυϊλά Εὐλόγιου, Γρηγόριος Ἀργυροαστοίτης, στή «Θεολογία» 1933, τ. ια'.
28. Κορυϊλά Εὐλόγιου, Θεόκλητος ὁ Πολυειδὴς καὶ τὸ λείψωμα αὐτοῦ ἐν Γερμανία, στή «Θρακικὰ» 1934, τ. ε'.
29. Κοῦμα Κ., Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, Βιέννη 1831, τ. ιβ'.
30. Κοῦμα Κ., Σύνταγμα Φιλοσοφίας, Βιέννη 1818, τ. α'.
31. Κοῦροβλα Κ., Ἡ θεολογία τοῦ κηρύγματος στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, Ἀθήνα 1957.
32. Κραφίτη Β., Λόγιοι τῆς Ἠπείρου (1430—1912), Ἀθήνα 1979.
33. Κτενᾶ Χρ., Ἄπαντα τὰ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει καθιδρόματα, Ἀθήνα 1935.
34. Κτενᾶ Χρ., Ἡ σύγχρονος Ἀθωνιάς Σχολή, Ἀθήνα 1935.
35. Κῦροβου Νιζ., Ἡ ἀκολουθία τοῦ ἐνδόξου νεομαρτυροῦ Νικολάου τοῦ ἐκ Μετσόβου, ἀνατύπωση Ἐλαμ. Ρουστοπάνη, Ἀθήνα 1968.
36. Λαμπρίδη Ι., Ἠπειρωτικὰ Μελετήματα, Ἀθήνα 1888.
37. Λαμπρίδη Ι., Περὶ τῶν ἐν Ἠπείρῳ Ἀγαθοεργημάτων, Ἀθήνα 1880.
38. Λάμπρου Σπ., Νέον Ἑλληνομνήμονος, Ἀθήνα 1904, τ. 1.
39. Μελιζούτου Κυρ., Χρονολογία Ἱστορικὴ, ἐν Ὁδησσῷ 1836.
40. Μέρτζιου Κ., Τὸ ἐν Βενετία Ἠπειρωτικὸν Ἀρχεῖον, στή «Ἠπειρ. Χρονικὰ» 1936, τ. ια'.
41. Μιχαλόπουλου Φ., Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, Ἀθήνα 1940.
42. Μοισιόδακος Ἰωσήπου, Ἠθικὴ Φιλοσοφία, Ἐνετίησι 1761, τ. α'.
43. Μοισιόδακος Ἰωσήπου, Στοιχεῖα Ἠθικῆς, ἐν Βιέννῃ 1761, τ. α'.
44. Μολοττοῦ Ζώτου, Λεξικὸν Ἁγίων Πάντων, Ἀθήνα 1904.
45. Παλάγου Κοσμᾶ, Ἀντιπελάργησις, Βιέννη 1816.
46. Πενάκη Λίνου, Ἀνέκδοτο κείμενο τοῦ Νικ. Ζεζζούλη, στή περ. «Λειβαλίον» Ἀθήνα, Μάρτιος 1978, τ. 21.
47. Πενάκη Λίνου, Ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ Μεταβυζαντινοῦ Ἀριστοτελισμοῦ στὸν Ἑλληνικὸ χῶρο, στή περ. «ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ», Ἀθήνα 1977, τ. ζ'.
48. Πενάκη Λίνου, Νεοτερικὴ κριτικὴ τοῦ μεταβυζαντινοῦ Ἀριστοτελισμοῦ στὸν Ἑλληνικὸ χῶρο κατὰ τὸν 18ο αἰ., Ἀθήνα 1981.
49. Νεότερο Ἐγκυκλοπαιδικὸ Λεξικὸ «ΗΛΙΟΤ», τ. 8ος.
50. Νιζοδήμου Ἀγιορείτου, Νέον Μαρτυρολόγιον, Ἀθήνα 1961³.

51. Παπαδοπούλου Χρυσ., Περί τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων)λεως Ἑλληνικῶν Ἀκαδημιῶν, στὰ «Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδ. Ἀθηνῶν», Ἀθήνα 1927, τ. β'.
52. Παπαζήση Δημ., Βλάχοι (Κουτσόβλαχοι), Ἀθήνα 1976.
53. Παπαζήση Δημ., Τὸ Μέτσοβο, Ἀθήνα 1980.
54. Παράνιζα Μ., Σχεδιάσμα, Κων)λις 1867.
55. Παλιτάκη Γ., Τὸ σημειωματάρι ἐνὸς Μετσοβίτη, Ἀθήνα μ.α.β'.
56. Πολίτου Ν., Λαογραφικὰ Σύμμεριτα, Ἀθήνα 1920, τ. α'.
57. Πολίτου Ν., Παραδόσεις, Ἀθήνα 1904, τ. β'.
58. Σάθα Κ., Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, ἐν Βενετία 1872, τ. γ'.
59. Σάθα Κ., Νεοελληνικὴ Φιλολογία, ἐν Ἀθήναις 1868, τ. γ'.
60. Σάθα Κ., Τουρκοκρατομένη Ἑλλάς, Ἀθήνα 1869.
61. Σαρδέλη Κ., Τὸ Συναξάρι τοῦ γένους, Ἀθήνα 1969.
62. Σαφιδᾶ Β., Ἱστορία τοῦ Μετσόβου, στὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» 1961—64, τ. ιε' καὶ ἕξης.
63. Σούλη Χρ., Ζεφζούλης ἢ Τζετζούλης, στὴ Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλ., τ. ιβ'.
64. Στεφανίτζη Π., Σύλλογὴ διαφόρων Προσρρήσεων, Ἀθήνα 1838.
65. Συνοδινού Πολυζάκπου, Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Παρθένος καὶ ὁ Πατριάρχης Κων)λεως Σεραφεὶμ ὁ Β', στὰ «Ἡπειρ. Χρονικά» 1930, τ. Α—Β.
66. Τζώγα Χαρ., Νικόλαος Ζαφζούλης ὁ ἐκ Μετσόβου, «Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὴς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστ. Παν. Θεσσαλονίκης» 16/1971.
67. Τρίτου Μιχ., Τὸ Μέτσοβο (Ἱστορία - Ἀξιοθέατα - Σύγχρονη ζωὴ), Ἀθήνα 1982.
68. Τρίτου Μιχ., Ὁ Μετσοβίτης νεομάρτυρας Νικόλαος, Ἰωάννινα 1981.
69. Τσιγαρά Νικ., Ἡπειρωτικὰ - Ἀττικὰ ἡμερολόγια εἰκοσιπενταετηρῆς 1896.
70. Χατζημιχαλάκη Ἀγγελ., Οἱ ἐν τῷ Ἑλληνοσχολεῖῳ Μετσόβου διδάξαντες καὶ διδασκθέντες, ἐν Ἰωαννίνοις 1949.
71. Χριστοδουλίδου Σαφείρου, Ἀζολουθία καὶ Βίος τοῦ ἐν Ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Κοσμᾶ τοῦ Ἱερομάρτυρος καὶ Ἱσαποστόλου ψαλλομένη τὴν κδ' Αὐγούστου μηνός, Ἐκδοσὴ Νικ. Γλαζέως, Βενετία 1814.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΝΙΚΟΥ Α. ΤΕΝΤΑ

ΕΛΛΗΝΑ... ΕΛΛΗΝΑ...*

(διήγημα)

Βάδιζε αλλοπαρμένη, μοιρασμένη στα δύο: αριστερά και δεξιά. Τη συνέναιρνε ή θύμηση κι όλο ξέφευγε τὸ ἴσο.

Ήταν τάχα τοῦτο παραλόγιο ἢ ἀλήθεια; Κι ὅσο τὸ θυμίοταν πότερο πλησίαζε ἐκεῖνο τὸ ζωντανό, κάτι ἀνάμεσα ἀντρός καὶ τράγου. Χαμογέλασε. Ἀνασήκωσε τὸ ζαλίκι, πῆρε μιὰν ἀνάσα καὶ μπροστά της ξεδιπλώθηκε ὅτι παιδούλα — ἔξη ἢ ἑπτὰ χρόνων — ἔζησε τὸ χινοπωριάτικο πρωῖνό. Ἔκουσε, μάλιστα, τὰ ἴδια λόγια: «Δέσποινα, πῆγαινε νὰ γιομίσεις τὰ γκιούμια. Φεύγει ὁ πατέρας. Νὰ τοῦ ραντίσουμε τὸ δρόμο καλοτυχιά». Κἀτι εἶπε. Μισοκοιμόταν ἀκόμη. Δὲν τὸ θυμίοταν. Ἔτσιως λίγες λέξεις: «Δὲν ξημέρωσε. Πῆχτρα εἶναι ἔξω». Ἀγουροξυπνημένη φόρεσε τὴν πλεχτὴ φούστα, τὰ ξυλοπέδιλά της — ντριγκ, ντρογκ — ἄρπαξε τὰ γκιούμια, «νίβομαι στὴ βρύση» σκέφθηκε, κι ἔπρεξε, μὲ τὸ πρώτο χάραμα στὴν Κρυόβρυση, ἐκεῖ σιμὰ στὸ σιμὶ τους, νὰ μιὰ δρασκελιά γῆς ποὺ τὴν κάλυπτε μὲ τὸ ἀπόσωμα παιδιάτικου τραγουδιοῦ.

Τὸ τσόκαρο ἔσχιζε ρυθμικὰ τὴν πάχνηνη ἀνάσα τοῦ καλντεριμοῦ: ντρογκ-ντριγκ. Δὲν πῆγαινε γιὰ πρώτη φορὰ στὴ βρύση. Κάθε πρωτομηνιά καὶ σὲ κάθε ταξίδι τοῦ πατέρα — ὄνομαστός ράφτης σ' ὄλα τὰ χωριά τῆς Πίνδου — τὸ ἴδιο ἔκανε. Ἀκόμα καὶ τὸ χειμῶνα ὅταν τὰ χιόνια ξεπερνοῦσαν τὸ μπόι της. Πάντα μόνη. Μόνη εἶδε τὸ δαιμονικό. Κερατοφόρος ἄνθρωπος μὲ τραγίσια πόδια. Νὰ κάθεται στὸ πεζούλι τῆς βρύσης. Νὰ παίζει μὲ τὸ σουραῦλι τόσο λυγερὰ ποὺ σὲ μεθοῦσε.

Σὰν τὴν εἶδε τὸ φάσμα, ἔβγαλε στεναγμὸ ἀλλόκοτο καὶ «xί, xέ, xὸ» τῆς χαμογέλασε, γνέφοντας νὰ πάει κοντά του. Σάσπισε. Δὲν πρόκαμε νὰ κάνει τὸ σταυρό. Κραύγασε. Τότε τὸ ἀντροτράγι ἀνακουρδουλιάζεται σὲ ἀνάερη τούμπα καὶ ἄρχισε νὰ τινάζεται κυκλικὰ στὰ περολίθαρα.

Μάγος ἦταν γιὰ χοροπηδηχτῆς φερμένος ἀπ' τὸ λόγγο; Ποτὲ δὲν ἔμαθε. Τώρα ποὺ τὴ μορφὴ ἀνάπλαθε, ἄκουγε μέσα της, μὲ ρίγος, τὸ βαθύφωνο γέλιο του. Στὴ μεγάλη φωνὴ πρόσπρεξε ἡ γιαγιά. Ἐόρκισε τὴ μικρή. Κι ἀπὸ τότε τὴ συνόδευε πάντα στὴ βρύση, δυὸ-τρία βήματα μακρὰ της. «Νὰ θαρρῆσει» ἔλεγε «τὸ κοράσι».

Χρόνο τὸ χρόνο ἡ γιαγιά μάζωνε. Ἄρχισε νὰ σκιαζεται τοὺς λύκους καὶ τὸ θάνατο. Τὸ ἔβλεπε. Δὲ γυρνοῦσε πιά νὰ κάνει τὸ σταυρό της στὸ ἀντίπερα νεκροταφεῖο. Κάποτε τὴν ἄκουσε νὰ λέει: «Θεὲ μου, γερὴ καὶ στητὴ τύλιξέ με στὴ γαλάζια ἀγκαλιά σου, δῶ στὸν πράσινο τόπο μου». Τὸν τόπο της. Ἔνα πέτρινο χωριὸ σὲ πλαγιά τοῦ Σμόλικα, ἀπλωμένο ἀνάρια μὲ τὸ σφὸ χέρι τοῦ λαοῦ. Ἔναν τόπο ποὺ πρασίνιζε μὲ τὴ βροχὴ καὶ τὸν ἴδρωτα τῶν χωρικῶν.

Ήταν ἀντρογύναικα ἡ γιαγιά Δέσπω. Τὸ ἔνοιωθε. Τὸ ἄκουγε κιόλας. Στὰ ἀτέλειωτα χειμερινὰ νυχτέρια, ἡ παλιά της συντρόφισσα, ἡ Κούκα, γριά

* Πρῶτο βραβεῖο πεζογραφίας 1982 Ἐπισημοῦ Οἰκονομικῶν.

με σπιρτάδα ἀλεπούς καὶ μνημονικὸ ἀρκούδας, ἔλεγε καὶ ματάλεγε τὸ τὸλμημά της. «Στὸ χωριὸ μας δὲν πάτησε τοῦ Τούρκου τὸ ποδάρι. Πολλὲς βολὲς τὸ προσάθησαν. Μὰ νὰ ἐκεῖ στὴ ράχη τοῦ Βέργου γινόταν ἡ χαλασιά, καὶ τὸ ρεζίλι τους. "Ὅ,τι δὲν τὸ μπόρεσε μὲ τὸ γιαταγάνι ὁ ἄπιστος τὸ κατάφερε μὲ τὴν πανουργία. Ψηλὰ στὸ Σμόλικα εἶναι οἱ πηγές τῶν δυὸ ποταμῶν. Τὸ ἓνα ἐρχόταν στὸ χωριό. Σώζονται ἀκόμη, τὸ μεγάλο αὐλάκι, καὶ τὰ ρέπια τῶν μύλων μας. Τὸ ἄλλο ἄρδευε τὸ Κατωχώρι, πού εἶχε γίνεи τοιφλίκι. Καὶ πῆγε ὁ Τούρκος στὶς πηγές. Καὶ εἶδε τὸ μέρος μαλακὸ. Χῶμα πάνω στὸ χῶμα. Οὔτε ἓνα ἀγκωνάρι. Διάταξε: «Ἐνῶστε τὰ δυὸ ποτάμια». Ἔγινε τὸ ἄδικο. Μείναμε χωρὶς νερό.

Τότε ἀποφάσισαν προεστοὶ καὶ καπεταναῖοι νὰ συμφιλιωθοῦν κάπως μὲ τὸν τύραννο. Κατέβηκαν καὶ τὸ κουβέντιασαν τὸ πράγμα. Κάναν συμφωνία ἱερή. Μπέσα γιὰ μπέσα. Δέχτηκαν νὰ μὴ ματάρθει τὸ νερὸ στὸ χωριό. Γιὰ νὰ μᾶς ἔχει ὁ ἀγᾶς στὸ χέρι, θὰ κατεβαίναμε ἀναγκαστικὰ γιὰ τὶς νεροτριβιὲς καὶ τὸ ἄλεσμα. Ἀντάλλαγμα ἓνα: νὰ μὴ ροβολήσει τοῦρκος στὸ χωριὸ μας. Τοὺς κλέφτες θὰ κυνηγοῦσαν οἱ δικοὶ μας. Κι ἀκόμη: δὲν θὰ πείραζε κανεὶς τοὺς συγχωριανούς, ὅταν θὰ πῆγαιναν στὸ Κατωχώρι.

Καὶ πῆγαιναν ταχτικά. Χρόνια ἀδέρφια μὲ τοὺς Κατωχωρίτες, πού δὲν εἶχαν οὔρει καὶ τὸ κεφάλι καταγῆς. "Ὅσοι δὲν τὸν μπόραγαν τὸν Ἀλῆ-Τσαοῦση ἐρχόταν στὰ δικά μας βουνὰ καὶ γίνονταν ιαραχὴ σὶν ὕπνο τῶν τουρκαλάδων. Αὐτοὶ κράτησαν ἀμόλυνη τὴ ρωμισοῦνη. Γρήγορα μάντιρσαν τοὺς μαγαριομένους σὲ χωριστὸ μαχαλά. Νὰ μὴ ματακουστεῖ τὸ παράπονο τοῦ ραγιᾶ νὰ σκίξει τὶς γύρω λαγκαδιές:

Στὴν ἀπάνω γειτονίτσα
ἀγαπῶ καὶ γὼ μὴ νιά.
Τ' ὄνομά της δὲν τὸ ξέρω.
Τούρκα εἶναι γιὰ Ρωμιά;...»

Καταλάβαινε ἡ Κούκα τὸ μάκραιμα. Ἀντιπερνοῦσε μὲ μαστοριὰ τὰ μι-
οφωνα καὶ μὲ λαγαρὴ φωνὴ ξανάπλεκε, λέξη-λέξη, τὴν ἱστορία.

«Ἄνοιξη ἦταν. Κίνησαν οἱ γυναῖκες γιὰ τὸ νεροτριβιό. Κοντὰ τους καὶ ἡ Δέσπω. Κοριτσόπουλο στὰ δεκάξι. Νταλιάνα τὴν ἔκραζαν γιὰ τὸ καμάρι καὶ τὴν ὀμορφιά της. Τὰ ζῶα φορτωμένα. Κι αὐτὲς ξωπίσω. Μὲ τραγούδι ρωμέϊκο. Στὰ λιβάδια καλοδιάλεξαν ἀμάραντα καὶ πασχαλιές. Δῶρα γιὰ τὶς φίλες τὶς Κατωχωρίτισσες. Ἀποτέλειωσαν στὸ μύλο τὸ τραγούδι. Ἄφησαν τὰ μάλλινα μὲ τὶς πὺδ γερασμένες. Ξεχύθηκαν στοὺς ὁρόμους. Ἀντάλλαξαν τὰ λουλούδια μὲ φιλιὰ. Τὸ ἀπομεσήμερο φόρτωσαν τὰ ζωντανά. Σβέλτη ἡ Δέσπω ἔτρεχε ἀπὸ δῶ, ἴσιωνε ἀπὸ κεῖ. Πέτρα τὴν πέτρα τὸν πῆδο. Κυμάτιζε ἡ φούστα της καὶ γύμνωνε τὰ ἄσπρα πόδια. Κομιὰ δὲν πρόσεχε τὰ ἀνάλαφρα πηδήματα. Μονάχα ὁ Ἀλῆ-Τσαοῦσης, χωμένος καβάλα στὸ σῦδενδρο. Ἰσκιος ἀνάμεσα στοὺς ἰσκιους. Οὔτε κουνήθηκε ὅσο ὄλες πῆραν τὴν ἀνηφόρα. Τελευταία ἦταν ἡ Δέσπω. Ἐλαφοπερπάταγε. Ξάφνου χύμηξε ὁ καβαλλάρης κι ἔγιναν σωρὸς ἓνας. Παγωμένες ἀγέρας πέτρωσε ἀνήμπορες τὶς ἄλλες. Ἀπόμειναν ἀποσβωλημένες νὰ θωροῦν μιὰν ἄγρια πάλη. Πάνω ὁ Ἀλῆς κάτω ἡ Δέσπω. Κύκλος τὰ σώματα γυρνόφερναν στὴν καιηφόρα. Στὸν κουρνιαχτὸ ἀνέμιζαν ποδάρια καὶ χέρια. Κεφάλι κανένα. Ὄσπου πέτρα ριζιμὰ τοὺς συγκράτησε. Καὶ εἶδαν τὸν Τούρκο νὰ σκίξει τὸ πανωφούστανο. Νὰ πέφτει ἀράθυμος στὸν κόρφο της. Κι αὐτὴ νὰ μὴν ἀντιστέκεται ἄλλο. Λὲς

καὶ δέχτηκε κεραυνό. Ἄκίνητη. Τὸν εἶδαν νὰ τῆς λυγᾶ τὰ πόδια. Νὰ ἰσκιώνεται στὸ κορμί της. Ὑστερα ἄκουσαν ἄγρια φωνὴ νὰ συνταράζει ὅλο τὸ Σμόλικα.

Ἡ Δέσπω ἔχει κλείσει σφιχτὰ στὶς παλάμες τὰ ἄχαινά τοῦ Ἄλῃ. Τὰ ἔστρεψε μὲ δύναμη. Ἐκεῖνος ἀδύναμος, νὰ παραδέρνει. Νὰ χάνει τὸ φῶς μέσα σὲ ἀβάσταγο πόνο. Νὰ γέρνει ἀνάσκελα λιπόθυμος.

Βγάζει ἡ Δέσπω ἀπ' τὸ ζωνάρι του τὴν κάμα καὶ τοῦ ξεκολλᾷ τὰ στριμμένα ἀπ' τὰ χέρια της κρεμαστάρια. Ὑστερα ξαναπαίρνει τὸν ἀνήφορο. Ψηλομέτωπη. Στὴ Μεγάλῃ Βρύση σταμάτησε. Ξέπλυνε τοῦ μαγαρισμένου τὰ αἶματα καὶ σκέπασε, ὅσο μπορούσε τὸ στήθος.

Ἄ! ἡ Κούκα ἦταν ἀπαράβγαλτη. Πῶς παιχνίδιζε μὲ τὸ λόγο! Ἀκόμη καὶ ἡ γιαγιά χαμογελοῦσε μὲ τὴ μαστοριά της.

Χαμογέλασε καὶ κείνη μὲ τοῦτο τὸ ἀναπάντεχο κλωθογύρισμα τοῦ χρόνου. Ξέχασε καὶ τὸ μισόκαλο τῆς βρύσης. Συνέχισε ἴσια τὸ στρατὶ, μὲ σταθερὸ περπάτημα. Ἡ γιαγιά θὰ εἶχε ἔτοιμη τὴν πίττα. Γιὰ τὸ Νίκο. Τὸ σταυραητὸ της. Τὸν ἔγγονο ποὺ γύριζε, ὅπως πάντα, γιὰ λίγο στὸ χωριό. Δίκαια ἡ γιαγιά τοῦ ἔλεγε: «Φάε πρῶτα καὶ ὕστερα μᾶς λές πότε φεύγεις!» Τάχυνε τὸ βῆμα μὲ καρδιά δαρμένη ἀπὸ φλογερὸ ἀγέρι. Ἴσως, μαζί του, νὰ ἐρχόταν κι ὁ Λευτέρης. Ὁ φιλόλιγνος καπετάνιος, «σύντροφος καὶ ἀδελφός» κατὰ τὰ λόγια τοῦ Νίκου. Καὶ ἡ Δέσποινα συχνὰ εὐχόταν νὰ γίνει καὶ πραγματικός του ἀδερφός. Αὐτὸ τῆς ὑπόσχοιαν τὰ γαλαζοπράσινα μάτια του. Ὅταν, μὲ κάποια αἰδημοσύνη, τὴ γλυκοιτροῦσαν. Τὰ ἄθωα μάτια τοῦ Λευτέρη φέγγιζαν πολλές ἐλπίδες: γιὰ τὸν ἀγώνα, γιὰ δαύτην...

Δὲν ἦταν συγκέντρωση. Λαοσούναξη ἦταν. Πρῶτος ὁ παπᾶς. Παράξενο. «Γιατὶ λείπει;» μουρμούρησε. Ξανακοίταξε μὲ προσοχὴ ἕναν - ἕναν τοὺς χωριανούς. Ἦταν βέβαιη πιά. Ἔλεπε ὁ δάσκαλος. Ὁ ἥρωας τῆς Ἀλβανίας καὶ τοῦ πρώτου ξεσηκωμοῦ. Ὁ μπροστάρης σὲ κάθε ἀγώνα τοῦ λαοῦ. Πικράθηκε. Ἄρχισε νὰ μιᾷ ὁ Νίκος. Ἀπλά. Μὲ σιγουριά: «Σύντροφοι. Ἡ πάλη μας μπαίνει σὲ ὀριστικὴ ἀναμέτρηση. Οἱ φασίστες σὺντομα θὰ φτάσουν ἴσαμε δῶ, ἂν ὅλοι δὲν ξαναζωστοῦμε τὰ ἄρματα.

Δὲν φτάνει αὐτό. Πρέπει ὅλους νὰ μᾶς ξαναδέσει ἡ ἴδια πίστη. Ἡ ἴδια σκέψη. Μὴ ξεχνᾶτε τὸ παλιό μας σύνθημα: δυὸ σύμφωνες γυνῶμες αὐξάνουν τὴ δύναμή μας ἑπτὰ φορές».

Μιὰ ἀχτίδα ἔπαιξε μὲ τὰ ἀστέρια του. Στραφτοκοποῦσαν. Ἡ Δέσποινα τὸν κρυφοκαμάρωνε. Καὶ μπέρδευε τὸν καθηγητὴ μὲ τὸ διαφωτιστή. «Ἐχει δίκιο ὁ πατέρας» σκέφθηκε. «Σὰν τελειώσει ὁ πόλεμος, τοῦτος ὁ ἀντρεπωμένος στὸ ἀντάρτικο, θὰ μορφώσει σωστὰ τὰ παιδιὰ τῶν χωρικῶν. Ἄν ζήσει κι ἂν τελειώσει τὴ Φιλοσοφική. Ἄν...». καὶ γιὰ νὰ διώξει μαύρους λογισμοὺς στήλωσε τὸ βλέμμα στὸ στήθος του. Πῆρε τὸν ἴδιο παλιὸ κι ἄρχισε νὰ ἀνεβαίνει μαζί του, μὲ τὴ φωνή του: «Ἐμεῖς ἀγωνιστήκαμε χρόνια γιὰ τὴ Λευτεριά. Τὴ δημοκρατία μὲ τὸ λαϊκό της πρόσωπο: τὸν κομμουνισμό.

Γιὰ μιὰ κοινωνία τῆς ἐργασιᾶς καὶ τῆς ἀγροτιᾶς. Ὅπου δὲ θὰ ὑπάρχουν φανατικοὶ γιὰ νὰ ἀκρωτηριάξουν. Οὔτε καὶ τύραννοι νὰ δικτατορεύουν καὶ νὰ σέρνουν τὸ λαὸ ἀπ' τὴ μύτη.

Ὅλοι ἴσοι, θὰ ζοῦμε μὲ φρόνηση, ἀνδρεία καὶ δικαιοσύνη. Στὴν κοινω-

νία, πού μὲ τὰ ὄπλα ἀνασταίνουμε, κάθε σύντροφος θὰ ἔχει τὸ δικό του πρόσωπο.

“Ὅλα θὰ γίνονται φανερά καὶ μὲ τὴ θέλησή μας.

Ἡ συνεργασία μας γιὰ τὸ κοινὸ καλὸ, εἶναι τὸ μυστικὸ μας. Καὶ ἡ περφόρεια μας.

“Ὅχι στὴ ψευτιά πού κατατομεῖ τὸ φῶς!».

Ἦς πῆρε μιὰν ἀνάσα, φάνταξε μορφὴ ἐμπυχωμένη ἀπὸ τὸ ἔργο της. Ἐμοιαζε τοὺς ἀποστόλους πού ξέραν πὼς νὰ μετατρέπουν τὸ ἰδανικὸ καὶ τὸ ὄραμα σὲ πραγματικότητα. Μὲ τὴν πίστη. Συνέχισε:

«Ἀδέλφια, φτάνουν τὰ λόγια. Ἦρθα νὰ σᾶς πῶ πικρὴν ἀλήθεια: ἐτοιμασθεῖτε γιὰ πόλεμο. Ζητῶ ἀπ’ ὅλους, τί ἄλλο, θυσίες. Τὸ ξέρουμε ὅλοι. Ἡ θυσία εἶναι δύναμη· ἡ δύναμη δυνατότητα. Κι ἔχουμε τὴ δυνατότητα νὰ συντρίψουμε τοὺς ντόπιους φασίστες ὅπως τσακίσαμε καὶ τοὺς ξένους. Ἐμπρός, ἀδέλφια, γιὰ τὴν Ἑλλάδα τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἀδελφοσύνης. “Ὅσοι ἄξιοι γιὰ ὄπλα ἄς ἔλθουν κοντά μου».

Πρώτη ἔφτασε ἡ Δέσποινα. Πίσω της καὶ τὰ ἐξήνια παλικάρια τοῦ χωριοῦ. Δάκρυσε ὁ καπετάνιος στὸν ὕστερο λόγο: «Σύντροφοι, ἐμεῖς εἴμαστε ἡ Ἑλλάδα. Πῶς, λοιπόν, μπορεῖ νὰ πεθάνει ποτὲ μιὰ χώρα πού γεννοβολᾷ λεβέντες; Ἄλλὰ ἡ ζωὴ μας εἶναι καὶ ἡ ζωὴ της. Πρέπει νὰ ξαναγυρίσουμε ζωντανοί».

Γυρίζει στὴν ἀδελφή του. Μὲ φωνὴ αὐστηρή: «Τώρα σὲ χρειάζεται τὸ σπίτι. Ἀργότερα, ἂν χρειασθεῖ, κάνεις τὸ χρέος σου. Μείνε πιστὴ στὴν ὀργάνωση καὶ ὑπάκουε τυφλὰ στὸν ὑπεύθυνο».

Στήθηκε χορὸς. Ἀντιλάλησε τὸ τραγούδι στὶς ἠλιοφιλημένες βουνοκορφές. Τὸ λιόγερμα ἀνηφόρισαν τὰ λιβάδια. Μὲ ἓνα παλιὸ πατριωτικὸ τραγούδι:

Μισῶ καὶ τὰ μάτια μου
δακρῦζουν λυπημένα
Ἄχ! Πατρίδα μου γλυκιά...

Κοριτσόπουλα τοὺς πρόσφεραν ἄνθη. Τὰ λουλούδια τοῦ γυρισιοῦ. Ἐπιθυμία τοῦ χωριοῦ, πού εἶχε πικροσυμφιλωθεῖ μὲ τὴν ξενιτιά.

Μετὰ ἀγκαλιὰσματα ἀνάμεσα σὲ χαριτολογήματα καὶ ἀναφυλλητά. Χωρὶς νὰ τὸ καταλάβει, ξέφυγε τῆς Δέσποινας τὸ ρῶτημα: «Ὁ Λευτέρης;» Καὶ ὁ Νίκος μὲ φωνὴ πού κομματιάζονταν χολὴ στὰ χεῖλη, σταμάτησε τὸ ὄνειρο πού ἔγενεθαι τὰ μάτια της: «Πέθανε γιὰ τὴν πατρίδα». Καὶ πῶς δυνατὰ: «Τὸν οκότωσαν σὲ ἐνέδρα. Τοῦ ἔβγαλαν τὰ μάτια καὶ τὸν ἄφησαν ἄταφο». Ὅσο τὴν πρόλαβε. Τὴν στήριξε στὸ στήθος. Σφιχτά. «Τὰ μάτια του — Θε μου — τὰ μάτια του...» τραύλισε. Καὶ ἐκεῖνος ὅσο πῶς ἤρεμα μπορούσε: «Δέσποινα, ἀδελφούλα μου, καὶ σύντροφοι μου: Τὴν Ἑλλάδα στηρίζουν πάντα οἱ νεκροί...»

Φάνηκαν οἱ πρῶτες δυσκολίες. Τὸ φόρτωμα γινόταν τώρα ἀπ’ τὴς γυναῖκες. Ὅλα τὰ ζωντανὰ τὰ εἶχαν πάρει οἱ ἀγωνιστές. Ὁ ὑπεύθυνος καρτερικὰ προσπαθοῦσε νὰ ἐμπυχώσει ὅτι κρατιόταν ὄρθιο. Ὁσίου φάνηκε ὁ Καραφωτιάς. Μὲ παρανόμι. Λὲς καὶ νιρέπονταν τὸ προγονικὸ του. Καβάλα σὲ καράσα μούλα. Ξέσκεπος κι ἀναμαλλίαρης. Σκοτεινοβλέφαρος σὰν τὸ σού-

ρουπο πού τόν ξέρασε. Είχε ένα χάρτινο άστρο κολλημένο στις έπωμίδες. Νύχτωνε. Τόν φιλοξένησε ό υπεύθυνος. Το ξημέρωμα βόγγηξε ή καρμάνα. Στάθηκε στη μέση τής πλατείας. Προσπάθησε νά όρθώσει τό μπόι του μ' ένα παγερό χασκόγελο. Ξαναπροσπάθησε. Παράμεινε ως ήταν: σκυφομάτης. Είπε ξερά: «⁷Ηρθα γιά νά τσεκουρώσουμε μαζί τούς βουτυροθρεμμένους. Καί όλους τούς προδότες του χωριού. Ναί ρέ, κάθε χωριό έχει καταδότες. Σπιούνους. Μαντατοφόρους. Αυτών θα τούς κλαρίσω τά πόδια...»

Παραφέρονταν. Καί πότε έμοιαζε περηφανόξυλο καί πότε φίδι κολοβό: τυφλίτης. Άνακάτευε, συνέχεια τά λόγια του άγώνα με φοβέρες. Όλοι τά είχανε χαμένα. Τά απόχωσαν ως ξεστόμησε καί άναντρες βρισίες:

«Στό διάβολο όσοι έδω φέρνουν δυσκολίες στον άγώνα. Άπό σήμερα, κιάλας, θα άρχίσουμε σωστή δουλειά. Πρώτα θ' άκουμπήσετε ό,τι έχετε: λίρες, παπούτσια, ρούχα. Άλίμονο στους κατεργάρηδες. Τούς ρουφιάνους...» «Ρουφιάνοι;» Αυτοί πού στήριζαν με τό αίμα τους τό αντίärtικο; Ποιός ήταν αυτός ό άνέγνωμος; Πώς ξεφύτρωσε στον τόπο τους;

Τούς μαχαίρωνε ή γλώσσα του. Τούς κλόνιζε. Άρχισαν νά τόν ξετάζουν προσεκτικά. Αυτός ό άνθρωπος δέν είχε τίποτε δικό του. Μόνο ένα καπρόδοντο νά μποδά τό πλατάγιασμα τής γλώσσας. Χόρευε στα ρούχα του. Κακορέντζελος. Μιά άχνόπετσα. Ένας μισοτσάρουχος ληστής. Ό Μαστρο-Γιώργος δέν τό άντεξε. Κάτι ψιλοπέταξε καί ένα σούρσουρο ταρακούνησε τή γή.

Φρύαξε ό καπετάνιος:

— Ποιός, μωρέ, τόλμησε νά με κόψει; φυσούνηξε άγρια.

— Έγώ, άπάντησε, ό μαστρο-Γιώργης.

— Καί τί είπες ρέ ξεκούτη; Ξέρεις ποιός είμαι έγώ;

— Ούτε καί σού με ρώτησες ποιός είμαι. Άφού θές νά μάθεις τί είπα σου άπαντώ. Είπα πως τά δανεικά ρούχα δέν φέρνουν ζεστασιά!

Κόκκαλο ό καπετάνιος. Για λίγο. Πρόσταξε νά συλληφθεί ό «δολιοφθορέας». Τόν κλείσανε με τό ζόρι στο όχολεϊό.

Κατά τό ήλιοστάλαμιμια φάνηκε ό υπεύθυνος. Άνήσυχος. Του μίλησε με προφύλαξη. Με δισταγμό. Φοβότανε καί τόν ίσκιο του.

«Ξέρεις ήρέμησε μόλις έμαθε πως είσαι πατέρας καπετάνιου. Μα είναι δίβουλος. Δέν έχει μέσα. Καί σού τί τόθελες τό φιλολόγισμα... Άντε τώρα νά δώσετε τά χέρια. Νά φύγει τό άδικο».

«Η μετάνοια» του άποκρίθηκε σιγά-σιγά, λές καί πιάσιζε νά συνεφέρει τόν υπεύθυνο, «μπορεί νά με σώσει τώρα άπό τό άδικο, μα δε θα μās άφήσει, άν κάνω αυτό πού λές, νά βρούμε ποτέ τό δίκιο. Τουτός είναι γέννημα τής αυταρχίας. Αυτή άν ριζοβολήσει θα φέρει τήν άναρχία με τά φονικά...». «Έλα ντέ, γι' αυτό είναι επικίνδυνος», τόν άντίκοψε ό παλιός σύντροφος. «Η καρδιά όταν σκληραίνει άπ' τό πάθος δε λογαριάζει τίποτε. Είναι, όπως τό νιώθεις, μονοκόματος καί δολοπλέκτης. Μα άν δείξουμε λίγη φρονιμάδα...»

«Κουραφέξαλα». Ξεστόμησε ό μαστρο-Γιώργης. «Όσο καϊδεύεις τό θεριό, τόσο τό προετοιμάζεις νά σε κατασπαράξει. Έγώ δε γίνομαι άβουλο ένεργούμενο του άφείριστου».

Τί νά του άποκριθεί ό δύστηχος. Έσοφίξε τήν καρδιά καί είπε: «Μπορεί νά είναι έτσι. Όχι. Έτσι είναι. Ένας φανατισμένος είναι γεμάτος βεβαιότητα γιά τόν έαυτό του καί όπισθοβουλία γιά τούς άλλους. Μα τί θέλεις

νά κάνω; Νά πάρω τὸ κρῖμα στὸ λαϊμό μου; Λοιπὸν ἢ τὰ φτιάχνεις μαζί του ἢ φεύγεις. Σ' ἀφίνω ἐλεύθερο. Σπίτι σου τὸ ματασκέφτεσαι κι ἀποφασίζεις».

Εἶχε πάρει τὴν ἀπόφαση προτοῦ πλησιάσει τὸ σπίτι. Κατάλαβαν καὶ οἱ γυναῖκες πὼς κάτι σοβαρὸ εἶχε νὰ προστάξει. Πρῶτη φορὰ τόσο συννεφιασμένος δρασκελίζε τὸν αὐλόγυρο.

— Φεύγουμε γιὰ τὸ Κατωχώρι. Ἐδῶ θὰ μείνει ἡ μάνα. Μπορεῖ νὰ ἔρθει ὁ Νίκος. Νὰ βρεῖ κάποιον δικό του. Μπήκανε μέσα. Ἄρχισαν νὰ μαζεύουν ὅ,τι πὸν χρειάζουμενο: χρήματα, ταυτότητες, λίγες ἀλλαξιές.

Φάγανε βουβοί. Μπουκιά καὶ κόμπος. Κόμπος καὶ στεναγμός. Σηκώθηκε. Ἀγκάλιασε τρυφερὰ τὴ μάνα. Τὴν κυρά.

— Καταλαβαίνεις. Ἔτσι πρέπει νὰ γίνει. Καὶ πὲς τοῦ Νίκου, σὰν φανεῖ, πὼς ἄλλο πράγμα οἱ ἀετοὶ καὶ ἄλλο οἱ πορδαλάδες.

Ἔ! μάνα, κάλιο κιότης παρὰ νὰ σοῦ κολλήσουν τὴ ρετινιὰ τοῦ καταδότη. Ὅπως κάνει τοῦτος ὁ κορδωμένος ἀπ' τὸ ἀφίονι τοῦ τρόμου. Ὁ διαγουμεστής...

Τὴ φίλησε. Γίναν μιὰ ἀγκαλιὰ καὶ οἱ τέσσερις. Ὁ μαστρο-Γιώργης, ἡ γυναίκα του Εἰρήνη, ἡ θυγατέρα του ἡ Δέσποινα καὶ ἡ γιαγιά ἡ Δέσπω. Ἐνα σιδερένιο χεροδέσιμο πὸν ἔλυσε μὲ συντριβὴ καὶ ρίγος τὸ σκοτάδι.

Περίμεναν τὸ ξημέρωμα δῶθε ἀπ' τὸ ποτάμι. Ἐπρεπε νὰ περάσουν τὸ γεφύρι μὲ φῶς. Ἦταν ἀκουστὸ πὼς ἐκεῖ στήνονταν ἐνέδρες ἀπ' τοὺς χωροφύλακες.

Τὸ ὕγρὸ πρωινὸ μούχλιαζε τὰ ροῦχα. Βάβαιναν. Ἐλαφροδρόμησαν ἀντίπερα. Οὔτε καρτέρι, οὔτε ζῶσα ψυχὴ. Στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ ἀντικαρέτησαν πολλοὺς γνωστοὺς. Πήγαιναν στοὺς ἀγροὺς τῆς ποταμιᾶς. Φτάσανε στὸ σπίτι τοῦ Ἐξάρχου. Τοῦ Χρήστου τοῦ πρωτομάστορα. Χτίστης μὲ τ' ὄνομα. Ζωὴ ἔδινε στὴν πέτρα. Μεγάλο τὸ μεράκι του. Θουμασιτὴ ἡ ἀξιάδα τῶν χειριῶν του. Ἀγκαλιάστηκαν. Τοὺς ἔκωνε παλιά, οχεδὸν παιδική, φίλια. Καὶ κάτι περισσότερο: πίστευαν στὸν ἀγώνα.

Ὁ μαστρο-Χρῆστος, ρώτησε γιὰ τὸ Νίκο.

Μὲ ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον μπῆκε στὴ συζήτηση ἡ γυναίκα του Πανάγιω. Τὴν ἔκωνε κρυφὸ μεράκι. Ὁ Ἀντώνης τῆς ἦταν πρωτοπαλίκαρο τοῦ Νίκου.

Ἀπογοιεύτηκε. Δὲν εἶχαν νέα. Σκούπισε διακριτικὰ μὲ τὴν ἄκρη τῆς ποδιᾶς δυὸ σταλαγματιᾶς πόνου πὸν ἀνάλυωναν μαργαριτάρια στὰ μάτια τῆς. «Θὰ δροῦν σὲ ἄλλες περιοχές», εἶπε ὁ Γιώργης.

Καὶ συνέχισε: «Στὸ χωριὸ μας στείλαν ἕναν ὀρθοχέστη νὰ διαφεντέψει κούτσουρα, γυναῖκες καὶ παιδαρέλια, μὲ τὸ ἄγριο. Ἐνα σκιαχτρο. Γιὰ φόβητρο τῶν ἀνήμιπων».

Τοῦ διηγήθηκε τὸ φευγιό του. Ζήτησε ἕνα δωμάτιο. Τοὺς δῶσανε δυό. Γιὰ ὅσο θὰ ἔμειναν. Τὸ σπίτι δίπατο. Εἶχε ἄλλα τέσσερα δωμάτια ἐπάνω. «Τὸ σπίτι θέλει ἀνθρώπους. Περιμένουμε τὸν Ἀντώνη νὰ τὸ γεμίσει φωνές. Παιδοφωνές ἀπὸ ἐγγόνια».

Πῆγε νὰ χαμογελάσει ὁ μάστορας. Θόρυβος σταμάτησε σκέψεις καὶ κουβεντολόι.

Ἐνας χωροφύλακας ἔφερνε ὀχτῶ στρατιῶτες.

— Φτάσανε ταχιά. Θὰ μείνουν στὸ πάνω πάτωμα. Τὸ ἐπιτάξαμε. Νὰ πά-

ρε κι αυτό το χαρτί... Κανείς δὲν μίλησε. Μονάχα ὁ χωροφύλακας, τὴν ὥρα πού οἱ στρατιῶτες ἀνέβαιναν τὴν ξύλινη σκάλα, μουρμούρισε:

— Αὐτοὶ πότε κόπιασαν ἐδῶ;

Τοῦ ἐξήγησε. Φάνηκε νὰ μὴ δίνει σημασία. Ἐφυγε ὅπως ἦρθε. Σχεδὸν ἀδιάφορος.

Σ' ὄλα τὰ ἀρχοντικά εἶχαν καταλύσει στρατιῶτες. Ἀργότερα μαθεύτηκε πὼς ὀλόκληρο Σύνταγμα εἶχε φθάσει. Οἱ περισσότεροι σκόρπισαν στὰ γύρω βουνά. Στὸ χωριὸ παράμεινε ὁ Λόχος Διοικήσεως μὲ τὸ Συνταγματάρχη.

Αὐτὸν καμάρωνε ὁ παιδόκοσμος νὰ ἀφιππεύει ὀρθόσπιτος καὶ σὲ στάση προσοχῆς ὁ ἵπποκόμος νὰ δέχεται τὸ φαρί, ὅτι περήφανο πού χόρευε τοὺς ἀγέρηδες στὴν πάλλευκη χαίτη του. Εἶχαν ἔρθει καὶ πολλοὶ χωροφύλακες. Ὁ σταθμὸς εἶχε γεμίσει. Πολλοὶ ἦταν ντυμένοι χωριάτες. Ἦταν ἐκεῖνοι, ὁ κόμοις τὸλεγε, πού παίρναν τὶς πληροφορίες ἀπ' τοὺς ρουφιάνους.

«Υπάρχουν;» Ἀναρωτήθηκε ὁ μαστρο-Γιώργης. «Τότε εἶχε δίκιο ὁ Καραφωτιάς. Γιὰ πρώτη φορὰ στάθηκε μετανοιωμένος πού ἔφυγε. «Ἄν ξμεινα στὸ χωριὸ» σκέφθηκε «θὰ εἶμουνα πὸ χρήσιμος. Δὲν θὰ ἄφινα τὸν κακότροπο νὰ ξεστρατίσει τὸν κοσιμάκη. Τοὺς ρουφιάνους σπέρνει ὁ παρὰς καὶ τὸ κακὸ φέροισιμο.. Οἱ χωριανοὶ δὲν πολυσκοτιζονται γιὰ τὸ χρυσάφι. Τὴν καταφρόνια δὲν τὴν ἀντέχουν. Θὰ σταματοῦσα τὸ δύστροπο. Μὲ τὴ ζωὴ μου. Καλύτερα νεκρὸς παρὰ νὰ δῶ χωριανό. ἀδέρφι πές, βουτηγμένο στὴν ντροπή». Ἄκουσε νὰ τοὺς καλησπερίζει πρόσχαρα ὁ πρωινὸς ἐπισκόπτης. Δαγκώθηκε στὸ ἀδόκητο κάλεσμα: «Ἐλαίτε στὸ Σταθμό. Σὰς θέλει ὁ κύριος Διοικητής. Δὲν ξέρω γιατί. Τὸν ξέρετε. Δὲ μιλιέται καὶ πολὺ».

Πῆγαν γιὰ λίγο μέσα. Μίλησαν ξάστερα σὶς γυναῖκες. Νὰ ἔχουν τὸ νοῦ τους. Ἄν τυχὸν δὲ γυρίσουν νὰ τὰ βγάλουν πέρα μόνες. Σὰν ἄντρες. Συμφώνησαν. Τοὺς χαιρέτησαν μὲ βλεφαροσαλέματα νοτισμένα στὸ σεβασμὸ καὶ τὴν ἀγάπη.

Ὁ σταθμάρχης καθόταν μὲ τὸν πσινὸ ἀμολυμένο στὴν καρέκλα. Τίποτε δὲ θύμιζε τὸν παλιὸ ἀποσπασματάρχη. Εἶχε καταντήσει ἕνας χοντρόκωλος γραφιάς.

Ἀποτάνθηκε στὸ Γιώργη: «Ἐμαθα πὼς ἦρθες ἀπ' τὴ σφηκοφωλιά. Γιὰ νὰ ξεφύγεις, δύο πράγματα συμβαίνουν: ἢ τοὺς ἀρνήθηκες ἢ σ' ἔστειλαν γιὰ κακὸ σκοπὸ».

Τὸν κοίταξε καλὰ - καλὰ. στριφογύρισε παιχνιδιάρικα τὸ κασκέτο καὶ ἔδωσε μὲ κρυστάλλινο γέλιο τὴν ἀπόκριση:

«Ἀστόχησες καὶ στὰ δύο. Ἦρθα νὰ μείνω γιὰ λίγο. Ἄν ἡουχάσουν τὰ πράγματα θὰ τραβήξω στὰ γύρω χωριά. Ράφτης εἶμαι».

«Καὶ κοιμμουνιστής. Μὲ γιὸ καπετάνιο. Πές μου τί γίνεται στὸ χωριό. Πόσοι, ἀλήθεια, συμμορίτες εἶναι; Τί ὄπλα ἔχουν;»

«Ἐνας» ἀπάντησε. «Ναί. ἕνας μόνον», ξανατόνισε ἀργὰ-ἀργά.

Σηκώθηκε. σχεδὸν τινάχτηκε ἀπ' τὸ γραφεῖο.

«Γιὰ κοροῖδο μὲ πέρασες; Καλὰ δὲν εἶδες. Δὲν ἄκουσες πὼς γέμισε ὁ τόπος κατασπλιάδες; Ἄλλοῦ αὐτὰ...»

Δὲν ἀποκρίθηκε σὲ καμιά ἀπ' τὶς ἀπανωτὲς ἐρωτήσεις. Τὸν θεωροῦσε ἄλαλος. Τὸ ἴδιο κι ὁ μαστρο-Χρήστος. Σιωποῦσαν. Ἡ ὥρα περνοῦσε στὰ χαμένα. Στὸ τέλος ὁ ἐνωμοτάρχης τοὺς ἔδωσε ἀπὸ ἕνα χαρτί. Καλογραμμένο. Τοὺς τὸ ἐξήγησε. Μονάχα ἡ ὑπογραφή τους χροιάζονταν γιὰ νὰ σωθοῦν. Γύρισαν τὸ χαρτί πίσω. Ὅλα κι ὄλα. Οὔτε τὸν ἀγώνα, οὔτε καὶ τὰ παιδιά τους θὰ ἀπαρνιόταν.

Ἀπείκασε ὁ ἀστυνόμος. «Δὲν ἔχω τίποτε μαζί σας. Χρόνια οἶμαι ξέρω. Ἄξιους δουλευτάδες. Τίμιους. Μὰ τί νὰ κάνω. Διαταγὲς ἐκτελῶ. Πρέπει νὰ φύγετε ἀπ' τὸ χωριό. Γιὰ καλὸ σας. Ὅ,τι κακὸ θὰ γίνεταί, πάνω σας θὰ τὸ ρίχνουν. Δὲν γίνεται ἀλλιῶς».

«Δηλαδή» τοῦ εἶπαν μὲ μιὰ φωνή.

«Νά, θὰ πᾶτε γιὰ λίγο φυλακή. Στὰ Γιάννινα. Περιορισμὸς εἶναι. Ἄν μετανοιώσετε καὶ υπογράψτε τὴ δήλωση, θὰ γυρίστε σπιτί. Εἶδαλλιῶς...» Πῆρε τοιγάρο ἀπὸ ἓνα πολύχρωμο κουτί. Τὸ ἄναψε. Πῶς μύριζε... Τοὺς πρόσφερε ἀπὸ ἓνα. «Πάρτε. Εἶναι ἀμερικάνικο. Σπουδαῖο χαρμάνι. Μοσομυρίζει ὁ τόπος. Τί σοῦ εἶναι, λοιπόν, αὐτοὶ οἱ ἀμερικάνοι. Ἀκόμη καὶ τὸν ταμπάκο μερεύουν».

Δὲν τὸ πῆραν. Δειλὰ ρώτησαν;

«Εἶδαλλιῶς;»

«Ἄ, ναί. Τότε τὸ πράγμα ἀλλάζει. Θὰ πᾶτε ἐξορία. Σὲ ξερονήσι. Μ' ὄλους τοὺς ἀμετανόητους. Καλύτερα - καλύτερα. Ἄντε νὰ πείσεις τοὺς τρανοὺς πὼς δὲν βάζετε νάρκες. Πῶς...» Κάτι πῆγε νὰ κρεμαστεῖ στὰ χεῖλη του. Μετάνοιωσε. Τοὺς ἔδειξε τὸ κρατητήριο. «Ἄντε, μὴτε μέσα νὰ ξεκουρασθεῖτε. Τὴ νύχτα φεύγετε...»

Τοὺς κλείδωσε. Μείνανε μόνοι. Κοιτάχτηκαν στὰ μάτια. Ὁ πετροσηλευτὴς δὲν ἄντεξε. Ἔπεσε στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ ἄλλου μὲ λυγμούς. «Ἀκοῦς» ψιθύρισε. «ἀκοῦς! Ἀπόξενοί στὸν τόπο μας!...» Τὸν χάιδεψε. Ἀργότερα τοὺς ἔδεσαν καὶ κίνησαν. Συνοδεῖα λίγοι στρατιῶτες κι ἓνας χωροφύλακας. Πλησιάζανε τὸ σπιτί. Ἔσπασε τὴ μουγκιὰ ὁ Γιῶργης: «Τί περιμένεις λοιπόν; Ξεκίνατο». Ἔβγαλε ἀπαλὸ σκοπὸ ὁ ἄλλος. Ἐκανε τ' ἄστρα νὰ σαλέψουν:

Ἄφήνω γειὰ στὶς ὄμορφες
καὶ γειὰ στὶς μαυρομάτες
Ἐγὼ θὰ πάω στὰ Γιάννενα.

Οἱ γυναῖκες ποὺ ξενοχτοῦσαν στὸ παραθύρι, δέχτηκαν τὸ μήνυμα. Σφίξανε γερὰ τὶς γροθιές. Κι ἔνοιωσαν νὰ γίνονται πιὸ δυνατές.

Τὸ βάρος ἔπεσε στὰ χέρια τους. Ἰδρωκοποῦσαν. Ἀντροιάλευαν. Νύχτα χάνονταν στὰ χωράφια. Βουβὲς ἔφευγαν, μουγγὲς γύριζαν τὸ μεσημέρι. Συγύριζαν τὸ σπιτί. Καὶ κάθονταν σιωπηλὰ στὸ τραπέζι. Καμὰ κουβέντα. Στὸ λιγοστὸ ξαπόσταμα περιεργάζονταν κρυφὰ τοὺς στρατιῶτες, ποὺ χασομέραγαν στὸ προαύλι. Τρεῖς ἐσχάριζαν. Ἐνας ψηλός, μαυριδερός, ζωσιμένος δυὸ μαυρομάτικα μαχαίρια. Εἶχε μάτι γερακίσιο ποὺ σοῦβλιζε. Ὁ ἄλλος κοντούλης. Καστανός. Πάντα χαχάνιζε. Ὅταν μιλοῦσε ἔδινε στὴ φωνὴ τόνο βαρῦ, σὰν νᾶθελε νὰ θεριέψει τὸ κακοφτιαγμένο σουλούπι του.

Κι ὁ λοχίας. Ἐνας ξανθομάλλης, μετρημένος οὐδ' ὄλα. Λιγόλογος. Αὐστηρός. Ὅλοι τὸν ἄκουγαν μὲ προσοχή. Οἱ ὑπόλοιποι, ἄνθρωποι ἀπλοῖ. Τὰ λέγανε οἰγὰ μεταξύ τους, ἀντάλλαζαν τοιγάρο ἢ κοιτοῦσαν φωτογραφίες. Σὰν διάβαιναν οἱ γυναῖκες, ἀπόφευγαν καὶ μὲ τὰ μάτια νὰ τὶς συναντήσουν. Τότε ἦταν ποὺ χόρευε μὲ τὸ διάβολο ὁ κοντούλης. Μάλιστα οὐδ' ἐκάθε πέρασμα τῆς Δέσποινας πατοῦσε τὸ μάτι στὸν ψηλέα. ἔβγαζε ἀπ' τὶς τσέπες δυὸ κουτά-

λια, τὰ κροτάλιζε μὲ μαστοριὰ καὶ ἄρχιζε ἕνα βαρυτράγουδο, τονίζοντας μὲ οημιασία κάθε του λέξη:

“Ὅταν δεῖς φωτιᾶς στὰ πέριξ
εἶνα οἱ μάγκες ποὺ πίνουν ἀργιλέ... .

Ὁ Ξιραγκινὸς ἀράρης ἢ χτυποῦσε παλαμάκια ἢ ἔβγαζε τὶς κάμες καὶ τὶς ἀκόνιζε σὶδὸ ρυθμῷ, σέρνοντας τὴ μιά ἐπάνω σιὴν ἄλλη σὲ σπιθοβολοῦσα ἀνατριχίλα.

Τὸ κακὸ μαθαίνεται γρήγορα. Ὅλοι τὸ λέγανε γιὰ τὸν ἀράρη. Πὼς τάχα ἕνας ἀντάρτης πιάστηκε στὸν ὕπνο. Πὼς δὲν μίλησε παρὰ τὸ συγύρισμα τοῦ ἀράρη. Δὲν ἄντεξε. Καὶ ὅταν ξεψυχοῦσε τοῦ ἔχωσε τὰ μαχαίρια σιὴν καρδιά. Κουβέντες τοῦ δρόμου. Μπορεῖ καὶ νὰ τὶς ἔβγαζαν ὅσοι εἶχαν παιδιὰ στὸ βουνό. Γιὰ νὰ θεριέψουν τὸ μίσος. Ὅ,τι καὶ νὰ λέγανε — ψέμματα ἢ ἀλήθεια — σωστὸ φαινόταν. Ἦταν παράξενος. Ἀπόμακρος καὶ σκοτεινός. Καὶ ὁ λόγος του φοβέρα. «Τρομάρια» τὸν ὀνομαίνιζαν οἱ στρατιῶτες. Καὶ τὸν ἀπόφευγαν. Μόνον ὁ κοντούλης τὸν πλάιτευε. Κι ὅλο ἔλεγε πὼς τέτοιο παλικάρι δὲ ματαγίνηκε. Θεριὸ ποὺ ξέρει νὰ παίρνει τὸ αἷμα πίσω. Τὸ αἷμα του. Γιατί, καθὼς ἔλεγε, οἱ συμμορίτες εἶχανε γδάρει ζωντανὸ τὸν πατέρα του. Καθημερινὰ τέτοια ἀπάνθρωπα ἄκουγες. Τὰ πρωτάκουγες ἀπὸ τὰ σχολαροπαῖδια. Αὐτὰ σὲ ὅλα ἔσθιγαν αὐτὴ.

Ἀπόγευμα ἦταν ὅταν ἕνα τέτοιο μεζιάρικο μίλησε στὸν Τρομάρια. Καλησπέρα τοῦ θεοῦ τοῦ εἶπε. “Ἐγινε Τεῦρκος. Ἄρπαξε τὸ παιδί, τὸ σήκωσε ψηλὰ καὶ τὸ κουβάριασε στὰ πόδια του. Πρὶν βγεῖ ὁ λόγος, φάνηκαν κίτρινα τὰ δόντια του. Καὶ ἡ κάμα νὰ σημαδεύει τὰ φοβισμένα μάτια τοῦ μικροῦ.

— Ἐσὺ μορὲ ἔβαλες φωτιά στὸ πηγάδι;

Χάχανα ὁ κοντούλης, Κλάμηματα τὸ ἀγόρι. Κι ἡ στριγγιὰ νὰ κομποθυλιάζεται σὶδὸ λαρύγγι:

— Σ’ ὀρκίζομαι σιὴν Παναγιά. Δὲν μπορῶ νὰ φτάσω ἴσαμε κεῖ κάτω. Δὲν τόκαμα ἐγώ. Ἄφησέ με.

Ἀτάραχος αὐτός. Μὲ τὸ βλέμμα του νὰ σχίζει τὸν ὀρίζοντα στὰ μάτια τοῦ παιδιοῦ ποὺ σφάδαζε. Ὅσοπου χέρι τὸν ἀνάρπαξε καὶ τὸν ξάπλωσε κάμω. Ἀνάστελα. Καὶ τὸ μαχαίρι μακριὰ του.

Ἡ Δέσποινα σηκώνει τὸ μικρὸ χωρὶς νὰ κοιτάξει τὸ μαντραχαλά. Ἀκούστηκε, ἀπ’ τὸ μυαλκόνι ὁ λοχίας: «Ὅλοι ἐπάνω». Τράβηξε ὁ γύφτος μὲ σκυφιτὸ τὸ κεφάλι. Τελευταῖος ὁ κοντούλης. Ἀμίλητος. Τὸ θεριὸ εἶχε γίνει νάνος μέσα του. Νὰ τὸν χορεύει, σὰν μαῖμιοῦ, ἡ Δέσποινα. Γύρισε καὶ τὴν εἶδε. Καὶ ἀντίμωσε τὸ στήθος τῆς ποὺ ἀκόμη ἀνεβοκατέβαινε. Ἀναστέναξε μὲ μεράκι πρὶν τὸν καταπιεῖ ἡ θύρα.

Τὸ πρωτὶ τὸν βρῆκαν νεκρὸ σὶδὸ φυλάκιο τῆς γέφυρας. Μ’ ἕνα μαχαίρι καρφομένο σιὴν πλάτη. Τὸν φάγανε τὴν ὥρα ποὺ αὐνανίζονταν, φέρνοντας μπροστά του τὸ παλλόμενο στήθος τῆς Δέσποινας. Νὰ μιά ἀρπαξιά σιμὰ του. Οἱ ἀντάρτες σήμωσαν.

Τὴν Κυριακὴ πῆγαν σιὴν Ἐκκλησία. Ὁ παπα-Βασίλης, ἅγιος ἄνθρωπος, εἶχε προχωρήσει πολὺ σὶδὸ διάβασμα. Ἀσυνήθιστο πρᾶγμα. Κάτι τὸν ἔσπρωχνε νὰ τελέψει γρήγορα. Πρὶν ἀπ’ τὸ κοινωνικὸ, ντυμένος σὶδὸ ράσο, πρόβαλε, σιὴν Ὁραία Πύλη, ὁ λοχίας. Μίλησε. Ἄηλᾶ. Ὅλο λόγια ἀγάτης, συγ-

γνώμης καὶ παρηγορίας. Γιὰ τὶς ἀμαρτίες ὄλου τοῦ κόσμου. «Ὅταν ὁ ἄνθρωπος χωριστεῖ ἀπ' τὸ Θεό, γίνεται ἀγρήμι». Αὐτὸ συγκράτησε ἡ Δέσποινα. Δὲν πολυπρόσχευε τὰ λόγια. Αὐτὸν κοιποῦσε. Σίγουρα δὲν τοῦ πήγαιναν τὰ μαῦρα. Χωρὶς αὐτὰ θὰ ἦταν σὸν ἀρχάγγελος. Περισσότερο τὴν τραβοῦσε τὸ ξανθόμαλλο μέτωπό του. Λὲς κι ἔβγαζε φλόγες. Σὰν αὐτὲς ποὺ ἀναγύριζαν στεφάνι καὶ στόλιζαν μελιχρὰ τὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων.

Ὅταν τέλειωσε ἡ λειτουργία, τοῦ εἶπε ὁ Συνταγματάρχης: «Μπράβο θεολόγε, καλὰ τὰ εἶπες. Θὰ ἦταν καλύτερα ἂν ἔλεγες καὶ δυὸ λόγια γιὰ τοὺς καταραμένους. Τοὺς ξενοκίνητους φονιάδες. Τοὺς ἄθεους κομμουνιστές». Δὲν ἀπάντησε. Ἔσκυψε τὸ κεφάλι καὶ κάθηκε στοὺς στρατιῶτες.

Ἄρχισαν τὰ σκόλια. Κάποιος ἀκούστηκε νὰ λέει πὼς ὁ Λοχίας θὰ γίνεῖ Δεσπότης. Ἄλλοι τὸ μακρὺ καὶ τὸ κοντὶ τους.

— Τί θὰ πεῖ θεολόγος πατέρα Βασίλειε, ρώτησε δειλὰ ἡ Δέσποινα.

— Νά, παιδί μου. ἄνθρωπος ποὺ μιλάει γιὰ τὸ θεῖο λόγο. Κι ὁ Νικήτας εἶναι ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ. Ὅχι μονάχα στὰ λόγια.

— Λένε πὼς θὰ γίνεῖ Δεσπότης.

— Μπά, εἶπε ὁ ἱερέας.

Δὲν τὸ πιστεύω. Δὲν εἶναι φυγόκοσμος. Ἀγαπᾷ τοὺς ἄνθρώπους, τὴ δουλειά, τὴν οἰκογένεια. Καθηγητὴς θὰ γίνεῖ.

«Νικήτας, ὠραῖο ὄνομα» σκέφθηκε. Χωρὶς νὰ τὸ καταλάβει, ἄρχισε νὰ τὸν παρομοιάζει μ' ἕναν ἄλλο καθηγητή. Τὸν ἀδελφὸ της.

Καὶ ὁ Νίκος γιὰ τὴν ἀγάπη καὶ τὸν ἄνθρωπο μιλοῦσε. Δὲν μπόρεσε νὰ σχηματίσει τὴ μορφή του. Σάλος στὴν κοντινὴ πλατεία. Μιά διμοιρία ἔφερε τοὺς πρῶτους νεκροὺς τῶν μαχῶν. Ἐφτὰ στρατιῶτες καὶ τρεῖς ἀντάρτες. Νύχτια χτυπήθηκαν στὸ Ταμπούρι. Μὲ ὄπλα καὶ μαχαίρια. Στὸ σκοτάδι μάζεψαν καὶ τοὺς ἀντάρτες. Φωνάξανε ὅλους τοὺς ξυλουργοὺς νὰ ἐτοιμᾶσουν ἔφτὰ φέρετρα. Τοὺς νεκροὺς τοὺς ἔβαλαν στὴν ἐκκλησία. Ὅχι μαζί. Τὰ πτώματα τῶν συμμοριτῶν τὰ σώριασαν στὸ γυναικωνίτη. Ὁ συνταγματάρχης ζήτησε νὰ φέρουν καὶ ἔφτὰ σημαῖες. Καὶ ἔδωσε διαταγὴ νὰ μὴ μπῆ κανεὶς στὴν ἐκκλησία. Ἐκτὸς ἀπ' τὶς νεκροτολίστρες. Ἐπὶ αὐτὲς τὸ ἔβρασαν: Στους νεκροὺς ἀντάρτες δὲν ἦταν κανένας γνωστός. Ξενομερίτες ἦταν.

Ἡ κηδεῖα ἔγινε γρήγορα, ἀλλὰ ὅπως ταίριαζε στὴν περίσταση. Ἐκφώνησε τὸν ἐπικήδειο ὁ Συνταγματάρχης. Εἶπε πολλά. Γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς ἥρωές της. Καὶ πότε πότε ἄφηνε κι ἕνα οὐρλιαχτὸ γιὰ τοὺς ληστοσυμμορίτες. Τοὺς ξενόδουλους. Φυσικά, εἶχε ἀπαγορέψει, παρὰ τὴν ἔντονη ἀντίδρασή του, νὰ ψάλλει καὶ τοὺς ἀντάρτες ὁ παπα-Βασίλης.

«Καὶ αὐτοὶ Ἕλληνες εἶναι» τόλμησε νὰ πεῖ στὸ Συνταγματάρχη.

Τὸν ἀποπῆρε μὲ ἕνα σκαιὸ στραβοκοίταγμα: «Δὲ νομίζω πὼς ὅσοι σφάζουνε παπάδες εἶναι Ἕλληνες».

Τί νὰ πεῖ ὁ θεοσεβούμενος. Τί ἄλλο νὰ κάνει. Ἀναδιπλώθηκε σὸ ράσο του. Μὲ ντουφεκιὲς σκέπασαν τοὺς τάφους τοὺς στρατιῶτες. Ἡ γαλανόλευκη θὰ τοὺς προστάτευε ἀπ' τὸ κρῦο χῶμα. Βάλανε καὶ σταυροὺς μὲ τὸ ὄνομά τους.

Σὲ κοινὸ λάκκο ρίξανε τοὺς ἀντάρτες. Χωρὶς σημαία καὶ σταυρὸ. Δίχως ὄνομα. Τὸ μικρὸ νεκροταφεῖο ἄρχισε νὰ γεμίζει.

Ἀπόβραδο πῆγε γιὰ τρισάγιο ὁ παπα-Βασίλης. Κι ἔκανε τὸ χρέος του, ὁ εὐλογημένος. Τὴν ἄλλη μέρα ὅλοι εἶδαν νὰ ὑψώνεται στὸ λάκκο τῶν ἀνταρτῶν ξύλινος σταυρὸς. Καὶ κᾶναν τὸ σταυρὸ τους.

Θέλεις ἢ ἀνάγκη, θέλεις ἢ ἀγάπη, ὁ Νικήτας βρῆκε τὴν ἀφορμὴν. Ζήτησε θελόνι νὰ ράψει κάτι στὸ χιτῶνιο. Ἡ μητέρα προσφέρθηκε νὰ κάνει ἡ ἴδια τὴ γυναικοδουλειά. Αὐτὸ ἦταν. Ἀπὸ τότε ἔγινε δικός τους. Ἔδινε κουράγιο, ἔπαιρνε στοργή. Παιδί τους. Σχεδόν. Γιατὶ ὑπῆρχε ἡ σκιά. Δὲν τὸ μάντευαν πιά. Τὸ ζοῦσαν. Ὁ Νικήτας, μέρα μὲ τὴ μέρα, καλοκοίταζε τὴ Δέσποινα. Μὲ συστολὴ βέβαια. Μὲ διακριτικότητα. Χωρὶς μιλιὰ. Σὲ κανέναν δὲν εἶχε μιλήσει σχετικὰ. Ἦξερε νὰ παίρνει μόνος ὅ,τι ἤθελε. Ὅταν ἔπρεπε. Ὅπως καὶ τὸ ἔκανε. Εἶχε μπεῖ γιὰ καλὰ ὁ Αὔγουστος. Τὰ πράγματα κρατοῦσαν μὴν ἀπροσδόκητηγαλήνη. Ἀναμονὴ γιὰ τὸ χειρότερο; Ποῦ νὰ ξέρεις... Μόνο οἱ λιγοστὲς ριπὲς στὰ βουνὰ πρόδιδαν τὸν πόλεμο.

«Θὰ πάρω τὴ Δέσποινα γιὰ ἕναν περίπατο», εἶπε ἀποφασισμένος. Καὶ οἴγουρος γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα. Ἐαστεριά ἐλκυστικὴ κυκλοφοροῦσε στὰ μάτια του. «Θὰ ἔχουμε πανσέληνο ἀπόψε. Νὰ ἐδῶ κοντὰ στὴν ἀκροποταμιά». Τὸ κοράσι κίνησε πρὶν ἀποκριθοῦν οἱ ἄλλες.

Δὲν περπάταγαν. Πηδοῦσαν. Χωρὶς ταλαντεύσεις. Λεῦκες ὀρθόκορμες οὐ ἠλιοδαρμένη ἀπλωσιά. Καὶ ἔγερνε, χωρὶς ἀντίμωμη, ὁ ἕνας πλάι στὸν ἄλλο. Ἀμίλητοι. Ἐνα μειλίχιο φέγγος κρυφόπαιζε μὲ τὰ κορμιά τους. Καὶ τὶς ξωπίσω τους σκιές. Ἀπ' τὸ παραθύρι ἡ μάνα εἶδε νὰ τοὺς καταπίνει ἡ στροφή. Ἐνας κόμπος στάθηκε στὸ στήθος της. Κι ἀπόμεινε ἀποκαρδιωμένη. Ὁ Νικήτας τὴν ἀνασῆκωσε στὸ ποτάμι. Δυὸ - τρεῖς πνοὲς στὴν ἀγκαλιά του καὶ διάβηκαν στὴν πέρα ὄχθη. Ἦταν πετροποριά στενὴ. Ὅσο ποὺ βράχηκαν τὰ ἄρβυλα.

Πῆραν τ' ἀψήλου. Τὸ ἀνηφόρι μικρό. Φορτωμένο στουρνάρι καὶ πετρολούλουδα. Ἀπόκατσαν στὸ ξάγναντο. Ἐξέφωτο χλωροπράσινο. Ἀπέναντι τὸ χωριό. Ἀχνοφωτίζονταν. Κάτω τὸ ποτάμι. Ἀσημιότεφρο. Κι ἐπάνω καταγάλανος οὐρανὸς μὲ μύρια φλογερὰ κεντίδια.

Τῆς ἔπιασε τὸ χέρι μὲ λόγια ποὺ ριγῆλιζαν τὴν ψυχὴ της. Τῆς μίλησε γιὰ τὸ ἀστροσμάρι ποὺ αἰῶνες ταξιδεύει στὸ φῶς. Γιὰ τὰ γειτονικά μας ἄστρα. Τὴ μεγάλη καὶ τὴ μικρὴ ἄρκτο. Ὡπου ἔσκασε στὸ φρύδι τοῦ βουνοῦ ἕνα κόκκινο φεγγάρι. Μέστωνε στὸ ἐρυθρὸ καὶ στοργγύλευσε ἄλικο, μόλις ἀναπήδησε στὸν οὐρανό. Ὑστερα ἔγινε μελιχρό. Ὅπως ὅλα πέρα ἀπ' τὸ ποτάμι, πάνω τους καὶ γύρω τους.

«Πόσο ὁμορφα εἶναι!» πρωτομίλησε ἐκείνη. «Πόση γαλήνη. Σ' εὐχαριστῶ ποὺ μὲ ἔφερες».

«Ἡ φύση εἶναι θυγατέρα τοῦ θεοῦ» ἀπάντησε μὲ οἶστρο. «Εἶναι τὸ καθαρὸ του πρόσωπο. Ὅταν μένει ἀμόλυπη κι ἀσκύλευτη ἀπ' τὸν ἄνθρωπο βρίσκεις κοντὰ της τὴν εἰρήνη. Ὅλα ἀποκτοῦν αὐτὴν τὴν πληρότητα ποὺ τώρα νιώθουμε».

Τὴ σιγανοκουβέντα καὶ τὰ σώματα δροσολόγιζε ὁ νυχτιάτικος βουνίσσιος ἀέρας. Ἐνα μυροβόλο ἀγέρι ποὺ ἔκανε τὴν πληρότητα τοῦ Θεοῦ μέθη ζωῆς. Τὴν ἄγγιξε στὸν ὦμο. Ἀναρίγησε σύγκορμη. Τὸ δέρμα της ἄρχιζε νὰ μερμηδίζει παράξενα. Σὰν τρέμομα πρώτοξυπνητοῦ κρίνου στὸ χάδι τοῦ ἡλίου. Κι ἔγινε τὸ ἄγγιγμα χάδι. Τὸ χάδι φιλί. Μ' ἕνα ἀκκισμα τοῦ ξέφυγε. Τὴν ἔπιασε δυνατὰ ἀπ' τὴ μέση καὶ μὲ τὴν ὀρμὴ τῆς νιότης χαμηλοπέταξαν μέχρι τὸ χαλιὰ τοῦ ποταμοῦ. Τὸ πυρωμένο μούρμιουρό τους γλύκανε τὸ κελαριοτὸ κατέβασμα τοῦ νεροῦ. Φλογοδέρνονταν. Τὴν πῆρε ὄλος ἀγάπη καὶ

τὴν ἀκούμπησε ἀνάερα κεῖθε ἀπὸ τὰ αὐγουλάτια ποταμοχάλικα. Κάτω ἀπὸ τούφα ἀσφαλῆ. Ὁλόγυρα θρασομανοῦσε ἡ θλάσθησι.

Τὴ φίλησε. Καὶ πάλι. Πιὸ θερμά.

Ἔπασσε τὸν κόρφο τῆς. Ἡ βουλιαγμένη μέσα στὸ ἀμάλαγο σιτηθὸς ζωὴ ἄρχισε νὰ ἀνθίζει. Τὸ ἔνοιωθε. Ξάστερο ζῦπνημα ἦταν κάθε δακτυλιὰ στὸ τσουπωτὸ βυζί. Σὰν ρίγος στὸ ἀσπρογάλιασμα τῆς αὐγῆς. Ἄρχισε νὰ τοῦ χαϊδεύει τὰ μαλλιά. Νὰ παίξει μὲ τὰ μαλλιά του ποὺ ἦταν ἴδια μὲ τὸ ἀναλυμένο στὸ ποτάμι χρυσάφι τοῦ φεγγαριοῦ. Καὶ νὰ βυθίζεται καὶ νὰ χάνεται στὰ μάτια του.

Καθὼς ἐκεῖνος τὴν ψαχούλευε παντοῦ καὶ βοτάνιζε ἀκόμη τὴν ἀγριάδα τῆς, κρατοῦσε ἀργὴ τὴν πνοή τῆς. Μετὰ ξάναψε. Ἄρχισε ἓνα ἀσώπαστο ἐρωτικὸ ψιλοδόγγισμα. Ἡ ζεστοβολὴ τῆς σάρκας τοὺς ἔνωσε. Μιὰ ἄκνη ψιλοῦ ἰδρώτα τύλιξε τὸ δέρμα τους. Ἦταν μισοζάρκωτοι. Ἀναμμαλισμένοι.

Παράδερναν. Ὅλες μαζὶ οἱ ἀνατριχίλες τοῦ καλοκαιριοῦ τοὺς ρίπυζαν. Ἔβγαλε συρτὴ φωνή, γυρνώντας πλάγια τὸ κεφάλι. Ἐμοιαζε ἀγριόγιδο νὰ παίζει μὲ τὸν ἴλιγγο. Νὰ χάνεται σὲ πρωτόγνωρο φῶς καθὼς οκληρόπετο τραγὶ φώλιαζε μεσόοκελα. Καὶ νὰ ουστρέφεται μὲ λυγερὸ ἀκὸ-θροῖσμα βελανιδιάς ποὺ ἀναρριγεῖ στὰ γιορταστικὰ τουαλίμια τῶν σατύρων.

Καὶ νὰ στραγγίζει στὸ χέρι τῆς τὴν παρθενιὰ ἀγριολούλουδου, πρὶν τὸ πυρπολήσει ἢ πυρωμένη τῆς σάρκα.

Τὴν κοίταξε καὶ ἀντίκρουσε νὰ κOURNιάζουN στὰ μάτια τῆς ἄγγελοι πυρός. Χαμογέλασε καὶ ἡμέρεψε τὴ μοναξιά. Σφικτοταιριάσαν πάλι.

Καὶ ματάνιωσε σεῖτρο καμπάνας νὰ ἀντιβουήξει στὸ τροφαντὸ θολωτὸ τῆς σπήλαιο. Νὰ παίρνει εἰσπνοὴ ξωπικιάς, παρασύροντας μέσα τῆς ὄλο τὸ μεθύσι τοῦ κόσμου. Τὸ σπὸρο τοῦ Θεοῦ ποὺ γεννοβολᾷ τὸ φῶς. Ἀνάγειρε βροχολούλουδο. Νὰ λιάζεται στὰ μάτια του ποὺ ἀγκίστρωναν αὐτὸ τὸ φῶς. Μάργωσαν ἀποκαρωμένοι.

Στὰ βάρυπνα μάτια θόλωνε τὸ ἀστροστόλιστο ξαγρύπνημα. Πῆραν τὸ πιστρόφι. Ἡ μάνα τοὺς εἶδε. Ἡ καλύτερα, τὴν εἶδε νὰ περπατάει πάρωρα νὰ τραγουδᾷ πανώρια. Ψιλόλιγνη κι ἀνάλαφρη. Ἀσαντάλωτη. Γυμνόποδη καὶ ψηλομέτωπη. Μαζώχτηκε στὸ κρεβάτι καὶ καμώθηκε τὴν κοιμισμένη.

Σὰν κείνη ξάπλωσε, σηκώθηκε ἀθόρυβα καὶ τὴ σκέπασε. Τὴ φίλησε. Ξαναχώθηκε στὴν κλίνη τῆς μὲ κλάμια ποὺ κράτησε μέχρι τὸ πρωί.

Ταχυνὰ πλησίασε ὁ Νικήτας τὶς δυὸ γυναῖκες. Σοβαρολόγησε στὴν Εἰρήνη:

«Θέλω τὴν κόρη σου γιὰ γυναῖκα μου». Πρόλαβε καὶ τὸν ἀγκάλιασε ἡ Πανάγιω. Τοῦ πρωτομάστορα ἡ κυρά.

Ἡ Δέσποινα βρῆκε καὶ τοὺς τρεῖς μὲ ἓνα ἀνθισμένο χαμόγελο. Χαρᾶς καὶ ἐλπίδας.

Τότε ἡ Πανάγιω ἔβαλε τὴ βέρα τῆς στὸ χέρι τῆς κόρης. Ἰδρωκόπησε ἡ μάνα νὰ βάλει τὴ δική τῆς στὸ μικρὸ δάκτυλο τοῦ Νικήτα. Ἐπεσαν ὁ ἕνας στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ ἄλλου μὲ τὴν εὐχὴ τῶν γυναικῶν: «Καλὰ σιέφανα». Καὶ κίνησαν καὶ οἱ τρεῖς γιὰ τὰ χωράφια.

Τὴν κοσμοβοὴ ποὺ φοβόταν ἡ μάνα διαδέχτηκε εὐτυχία ἀνείπωτη. Ποὺ κράτησε μέχρι τὸ τέλος τοῦ μήνα.

Οἱ συμμορίτες ἔπρεπε γερὰ νὰ χτυπηθοῦν, πρὶν μπεῖ ὁ χειμώνας. Νὰ μὴν προλάβουν νὰ κάνουν κατοχὴ τὰ γύρω χωριά καὶ ὀργανωθοῦν, τοὺς χειμωνόδартους μῆνες, μὲ τὴν ἡσυχία τους.

Ἦρθε στρατὸς πολὺς. Σκόρπισε στὰ γύρω ἀπ' τὸ Ταμπούρι χωριά.

Ἐφυγε καὶ ὁ Νικήτας μὲ τὸ λόχο του. Πρῶτος αὐτὸς καὶ λίγο πλάι ὁ διοικητὴς του. Τελευταῖος ὁ γύφτος μὲ τὶς κάρες.

Τελευταῖος. Πρῶτος γύρισε τὸ ἐπόμενο βράδυ. Μαζὶ μὲ δυὸ - τρεῖς ἄλλους. Ξεσκύφωτους καὶ ξεσκιομένους τοὺς εἶδαν οἱ χωρικοί. Ὁ γύφτος τοὺς μίλησε. Φοβισμένα. Δὲν τὸ χωροῦσε ὁ νοῦς του. Νὰ τοὺς ξεκληρήσουν γυναῖκες. «Ναὶ ρέ, γυναῖκες οἰς λέω! Ὅταν κατασκηνώσαμε φάνηκαν τὰ φαντάσματα. Φώναζαν, μὲ κωνιά, ἀπὸ παντοῦ: «Μαρμελατζήδες, παραδοθεῖτε. Εἶστε κυκλωμένοι». Ὅργανωθήκαμε γιὰ ἄμυνα. Νὰ σωθοῦμε. Ἐγίνε χαλασμός. Ἐβλεπες, ναὶ ρέ, τὶς ἔβλεπες στὸ σκοτάδι νὰ πέφτουν καταπάνω μας μὲ μαχαίρια καὶ τσεκούρια. Κι ὅλο φώναζαν δυνατά: «Παραδοθεῖτε. Ἐλάτε μαζί μας». Κρατούσαμε μὲ τὸ ζόρι. Δὲν ἀντέξαμε. Σπάσαμε. Ὅσοι μπορέσαμε νὰ ξεφύγουμε τὴ μέγγενη λακκίσαμε. Μᾶς βοήθησε ἡ ἀναμιουμπούλα. Καὶ ἡ πυξίδα τοῦ νησιώτη. Προσανατολισθήκαμε. Σηκωθήκαμε».

Αὐτὸς καὶ οἱ ἄλλοι δυὸ-τρεῖς. Γιὰ τὸ λοχαγὸ καὶ τοὺς ἄντρες του, τίποτε τὸ οὐσιαστικὸ δὲν ἔλεγε. Καὶ τόλμησε: «Μιὰ ἀρμαθιὰ εἶχανε μείνει. Χαροπάλευαν. Ἄγνωστο τί ἀπόγιναν».

Μετὰ ἀπὸ δυὸ μέρες ξεκαθάρισαν τὰ πράγματα. Μιὰ ἔμπειρη ὀμάδα ἀνίχνευσε τὸ πεδίο τῆς σφαγῆς. Κάλυκες οκόρπιους βρήκε. Οὔτε τραυματίες, οὔτε νεκροὺς. Λὲς καὶ τοὺς εἶχε καταπιεῖ ἡ γῆς. Ἦ τὸς εἶχαν ἀλαργέψει μαγεμένους τὰ ἀερικά. Ἐκεῖνες οἱ γυναῖκες τῆς νύχτας μὲ τὰ κωνιά. Οἱ ἀντροχαλάστρες...

Ἡ Δέσποινα εἶχε νιώσει τὶς πρῶτες ζαλάδες. Τὸ ἤξερε. Δὲν ἦταν ἀπ' τὰ κακὰ μανιὰτα. Ἦταν μήνυμα ζωῆς μέσα στὴ χαλασιά. Μὰ σὲ κανέναν δὲν τὸ εἶπε. Ἐστέκε ἀμίλητη. Ὅλο γυρόφερνε στὸ νοῦ παροιμία τοῦ λαοῦ: «Δουλούδι τοῦ βουνοῦ στὸ λόγγο μαδιέται». Καὶ χάνονταν σὲ συλλογισμούς. Ἦ μᾶνα τὴν παράστεκε καρτερικά. Δὲν μπορούσε, ὅμως, νὰ κρυφτεῖ. Ἦταν καταπικραμένη.

Μὲ χαρὰ διάβασε ἓνα πρῶνὸ πρόχειρο σημεῖωμα, καρφιτωμένο στὴ στρωμνὴ τῆς:

«Μητέρα μου, ἔχε γειά. Πάω στὸ βουνό. Σὰς ἀγαπῶ ὅλους». Τὴν εἶδε. Ἦ βέρα τῆς Παναγίως στραφτοκοποῦσε ἀκουμπισμένη στὸ μαξιλάρι. Δαγκώθηκε. Ἄρχισε νὰ ἐξετάζει ὅλα τὰ πράγματα. Τὰ μέτρησε, τὰ ξαναμέτρησε προσεκτικά. Ἐλείπαν τρία σιδερικά τοῦ οπιτιοῦ: ἓνα ψαλίδι, ἓνα τσεκούρι καὶ τὸ μεγάλο μαχαίρι τοῦ μαγειριοῦ. Καὶ μιὰ μικρὴ φορητὴ Παναγίσα. Τίποτε ἄλλο.

Μὲ βαρεῖα καρδιὰ ταχιοποίησε σὲ σεντούκι τὰ ὑπάρχοντά τῆς. Σὰν ἀποτέλειωσε ἀποτραβήχτηκε ἔρημη στὴν κόγχη. Παντέρημη.

Δάκρυ πῆγε νὰ αὐλακώσῃ τὸ πρόσωπο. Δὲν κύλησε. «Στὸ βουνό», θυμήθηκε καὶ χαμογέλασε μὲ κρυφὴ λαχτάρα. «Στὸ βουνό» σιγομουρμούρισε κι ἔνιωθε νὰ γιγαντώνει. «Ναί, ἐκεῖ εἶναι ἡ θέση τῆς» εἶπε μεγάλωφωνα. «Στοὺς πατριώτες...»

Ροβόλησε στὴν πέτρινη πλευρὰ τοῦ Σμόλικα. Ἦξερε καλὰ τὸ μέρος. Σπιθαμὴ - σπιθαμὴ. Ὁρες περπάταγε. Ἀτέλειωτες ὥρες. Πότε ἀνήφορο, πότε στὸ πλάι. Τὸ ἀπομεσήμερο ἀντίκρουσε τὸν κόκκινο λίθο. Νὰ ἓνα κοντάρι

ήλιος καὶ θὰ τὸ ἔφτανε. Τὸ κοντάρι μίκρανε. Ὁ δρόμος δὲν ἔσωνε. Κρύφτηκε ὁ ἥλιος σὲ ὀρίζοντα πολύχρωμο. Τὴ σκέπασε μόνη τὸ σκοτάδι.

Ἡ κούραση τῆς σφάλιζε τὰ μάτια. Βρῆκε ουστάδα ἀπάγκια καὶ παραδόθηκε. Σὲ ὕπνο βαθύ, Χωρὶς ὄνειρα καὶ ἐφιάλιες. Χωρὶς νεραίδες καὶ στοιχειά. Στὰ μάτια τῆς, δροσιά καὶ παιχνιδισμα, κυμάτισε τὸ αὐγινὸ φῶς. Ξανακίνησε. Τράβηξε ἴσια μπροστά. Ἔφτασε. Ἔβγαλε κραυγὴ ἐνθουσιασμοῦ. Ὁ βράχος στημένος σὲ μιὰ καμπούρα τοῦ βουνοῦ ἔμοιαζε ἀπρόσιτος. Καὶ ἦταν.

Μπῆκε στὴ ριζοσπηλιά. Περπάτησε μέσα καὶ διάλεξε. Τρεῖς κούνες ἐπικονωνοῦσαν. Ὅ,τι ἔπρεπε. Πῶ κατῶ ἀνάβρυζε γάργαρο νερό.

Ὁ βράχος γινόταν τὸ σπιτικό τῆς.

Βγῆκε. Ἔρασε φτέρη. Πολὺ φτέρη. Σκούπισε καλὰ τὶς τρεῖς ὀπές. Γιὰ τύχη τῆς, ἡ δευτέρη σὲ ἀκρινὴ σχισμὴ, ἔδειχνε κομμάτι γαλανό. Οὐρανός. Ἄπλωσε τὶς φτέρες κατάχαμα. Σὲ στρωσίδι. Τὸ ἀπόγευμα ἔκοψε ζύλα. Λιανόκλαδα, κούτσουρα καὶ δαδί. Τὰ ἔβαλε στὴν πέρα τρύπα. Βάλθηκε νὰ ἀρμολογήσει πόρτα βαριά. Ἀπὸ κούτσουρα. Μέτρησε τὸ ἀνοιγμα τῆς σπηλιᾶς στὴν πρώτη κούνη. Δὲν ἀποτελείωσε. Τὶς ἔλειπαν οἱ πρόκες. Ἀναστέναξε. Κοίταξε κάτῶ. Τὸ χωριὸ τῆς ἀπλώνοντιαν ἀνάριο καὶ πλουμιστό.

Πῆρε τὴν ἀπόφαση. Τράβηξε γιὰ τὸ σπίτι. Μεσάνυχτα ἔφτασε. Χτύπησε μὲ προφύλαξη τὴ θύρα. Στὴν εἰδὴ τῆς κερώνει ἡ γιαγιά. Συνῆλθε. Τῆς εἶπε ὅτι εἶναι στὸ θουνό. Ἀόρισια πράγματα. Πὼς ἦρθε γιὰ βοήθεια. Καὶ ζήτησε δυὸ τσουβάλια ἀλεύρι, ἓνα τσουκάλι, ἓνα γκιούμι, δυὸ κουτάλια, κουβέρτες, πρόκες καὶ πολὺ σχοινί. Ἀκόμη δυὸ βελόνες μὲ νήματα γιὰ πλέξη, σπύρτα καὶ κάτι ἄλλα μικροπράγματα. Ἀπ' ὅλα εἶχε. Ἡ γιαγιά περίμενε τὸ γυριμό τους. Καὶ εἶχε βάλει ὅλα τὰ πρεπούμενα γιὰ τὸ βαρὺ χειμῶνα.

Τὰ εἶπανε ἡ μιὰ στὴν ἀγκαλιὰ τῆς ἄλλης.

Γιὰ τὸ Νίκο δὲν ἤξερε καὶ πολλά. Κάτι χωριανοὶ πολεμιστὲς τὸν εἶχαν συναντήσει. Εἶχε γίνει τρανός. Καὶ φόβος σιτὸς φασίσιες. Στὸ χωριὸ τὸν περίμεναν πὼς καὶ πὼς. Νὰ πάρουν οἱ δύστυχοι ἀνάσα. Ὁ υπεύθυνος εἶχε λυγίσει στὶς κακοτροπιές τοῦ γιδοκαπετάνιου. Ὅλα πήγαιναν ἀπ' τὸ κακὸ στὸ χειρότερο. Ἀρχισαν οἱ πρῶτες ἔριδες. Ἡ ὁμόνοια δὲν τοὺς ἔδενε σὰν πρῶτα.

Ἡ κουβέντα γύρισε καὶ στὸν πατέρα. Τὴν καθουόχασε. Τῆς εἶπε πὼς βρίσκεται σιὰ Γιάννινα. Νὰ ἀγοράσει μπιριόμι καὶ ἄλλα τῆς δουλειᾶς του πράγματα. Συνεννοήθηκαν γιὰ τὸ κουβάλημα. Ἀπόψε θὰ ἔπαιρνε ἓνα τσουβάλι ἀλεύρι, ἓνα παγούρι καὶ κουβέρτες. Τὰ ὑπόλοιπα μετὰ ἀπὸ δυὸ ἡμέρες. Νύχτα θὰ ἐρχόταν, νύχτα θὰ ἔφευγε. Δὲν ἔπρεπε νὰ τὴ δεῖ κανεὶς. Εἶχε, τῆς εἶπε, κρυφὴ ἀποστολή.

Καὶ ἡ γιαγιά πίστεψε τὸ πλάνο τῆς φίλημα. Τὸ ζεστὸ ἀγκάλιασμα.

Ἀντὶ γιὰ δυὸ, τρεῖς φορὲς κρυφὰ μπῆκε καὶ βγῆκε ἀπ' τὸ χωριό. Ἡ καθημένη ἡ γιαγιά. Τῆς εἶχε περισσότερα ἀπ' ὅ,τι παράγγελε. Τρόφιμα ντόπια: τραχανᾶς, πέτουρο, πασιωμένο χοιρινό, λουκάνικα. Λίγο λάδι, λίπος, ἀλάτι καὶ κονοέρβες. Τὰ τακτοποίησε στὴ δευτέρη ὀπή. Μὲ τάξη καὶ σειρά. Εὔρισκε ὅ,τι ἤθελε μὲ κλειστὰ μάτια. Ἔφτιαξε τὴ ξύλινη ξώθυρα. Ἀσῆκωτη. Τὴν τοποθέτησε γλυφὰ στὸ ἀνασηκωμένο πέτρινο ἐμπόδιο τῆς εἰσόδου. Ἀσφαλίστηκε ἀπὸ τὰ ἄγρια τοῦ λόγγου. Κάτῶ ἀπ' τὸ φυσικὸ φεγγίτη ἔστησε τὸ μαγειριό. Τρεῖς καλοφτιαγμένες πέτρες σχημάτιον πυροστιά. Συμπλήρωσε τὰ ζύλα καὶ τὸ δαδί. Γέμισε κι ἄλλες ξερὲς ὀπές, ἀπέναντι ἀπ' τὸ σπιτικό τῆς. Ἐφοδιάστηκε γιὰ τὰ καλά. Γιὰ ἓναν ὀλόκληρο τραχὺ χειμῶνα.

Τελευταία κουβάλησε ίσια πλάκα. Ἴσως οὐκ ἔβγαλε ἐκ τοῦ πλάι τῆς φτέρινης στρωμνῆς της. Ἐπάνω της σκόλυσε τὸ εἰκονισματάκι τῆς Μαναγίτσας. «Χωρὶς αὐτὴν θὰ εἶμουν χαμένη» σκέφτονταν. Μέχρι τώρα καλὰ τὴ βοήθησε. Καὶ ἐγκαρτεροῦσε. Πίστευε στὴ συντροφιά της. Τὸ ὀδήγημα της.

Διάβαινε ὁ καιρὸς. Στρογγύλευεν ἡ κοιλία της. Λύγισε μὲ τοὺς πρώτους πῆδους μέσα της. Ἦταν ἄγριοι. Σὰν τὸ ἀγριεμένο γύρω κόσμος. Κόκκινες φωτοβολίδες ἔσχιζαν παντοῦ τὸν οὐρανό.

Σιγὰ-σιγὰ ἡμέρευε τὸ σπλάχνο. Ἄρχισε νὰ συνηθίζει καὶ τὸ κακὸ τῆς μοίρας. Νὰ βγαίνει ἔξω. Μὲ προφύλαξη. Ἄπὸ σούρουπο, σὲ σούρουπο. Ἔσπινε ξόβεργες γιὰ λαγούς καὶ ἀλεπούδες. Ὁ τόπος βαστοῦσε πολὺ κυνήγι. Καὶ αὐτὴ χρειάζονταν κρέας καὶ τομάρια. Περισσότερο τὰ δεύτερα. «Νὰ τὸν ζεστάνουν» μονολογοῦσε. Ἀποτόλμησε καὶ τὸ ξεμάκραιμα. Συνάντησε τοὺς πρώτους νεκρούς. Νέους καὶ νιές. Ἄταφους. Ποιὸς εἶχε νοῦ γιὰ ταφή. Τοὺς τραυματίες ἔπαιρναν. Ὅσους προλάβαιναν. Δὲν τὸ ἄντεξε. Ἐψάξε καὶ βρῆκε στὰ σκορπισμένα σῦνεργα τοῦ πολέμου αὐτὸ πὸν χρειάζονταν. Φτυάρι. Ἄνοιγε τάφους. Σκέπαζε τοὺς ἀδικοχαμένους. Καὶ σ' ὄλους ἐμπηγε ξύλινο σταυρό.

Ἐγίνε τοῦτο τὸ ἔργο συνηθειὸς της. Κάθε λιόγεμα μάζευε κουφάρια καὶ ἔθαβε. Γλύττωσε καὶ δυὸ βαρεῖα χτυπημένους. Τοὺς ἔδεσε τις πληγὲς χωρὶς νὰ βγάλει ἄχνα. Τὸν ἔβλεπε ἄφρησε σὲ ἀνταρτοκρατούμενη περιοχὴ. Τὸν ἄλλον στὴν μεριὰ τοῦ στρατοῦ. Ἄπ' τις φωνὲς πὸν βγάλανε τοὺς περιμιάζονταν. Αὐτοὶ μίλησαν γιὰ τὸ ἴσκιωμα μὲ τὸ γαλήνιο βλέμμα καὶ τὴ φουντωτὴ κοιλία. Καὶ τῆς ἔμεινε τὸ παρατσούκλι: Ἰσκιωμα. Φάντασμα μὲ πόνον γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐἴτε νεκροὺς εἴτε ζωντανούς.

Πολλὰ ἀποσπάσματα, κι ἀπ' τις δυὸ μεριές, τὴν εἶδαν νὰ θάβει τοὺς ἄμοιρους. Ποτὲ δὲν τὴν πείραξαν. Τὴν ἄφιναν ἀνενόχλητη. Νὰ ἀποτελειώνει ὅτι αὐτοὶ δὲν προλάβαιναν. Τοῦτο τὸ μισότρελλο ἀγερικὸ εἶχε τὸ σεβασμὸ ὄλων. Μέχρι πὸν ὄλους ἀπομάκρυνε ἡ παγερὴ μάνητα. Κλείστηκε στὴ χούνη της. Μόνη. Ὁ λόγος τὸ λέει μόνη. Μέσα της γύριζε καὶ ματαγύριζε κόσμος ὀλόκληρος. Ἄρχισε νὰ λέει φωναχτὰ τὰ παραμῦθια πὸν ἤξερε. Νὰ ἀκούει ἀνθρώπου λαλιά. Νὰ κρατήσει τὰ συλλοϊκά της. Καὶ τὰ κράτησε. Κατὰ τὸ Μάρτην σύρθηκε μὲ δυσκολία ἔξω. Οἱ πρώτες δυνατὲς βροχὲς ἄρχισαν νὰ κονταίνουν τις χιονοσιβάδες. Χιόνι καὶ βροχὴ ἀντάμωναν μὲ ὄρμη καὶ μὲ ὄρμη νερὸ νὰ κατρακυλοῦν στὰ ρέμματα πὸν φούσκωναν.

Μαλάκωσε ὁ καιρὸς. Ἦ ἀνοιξη ἔσπαζε τοὺς σπόρους, σὲ ριζοβλάσταρα. Ξαναβγήκε ἄλλες δυὸ ἢ τρεῖς φορές. Μὲ πόνον. Μὲ πνιχτὸ βογγητό. Ἦ κοιλία της εἶχε μεστώσει.

Ἐτοίμασε τὴ χούνη γιὰ τὴ μεγάλη στιγμή. Ἦρθε μὲ πόνους ἀβάστατους. Τὴν τελευταία βδομάδα τοῦ Ἀπρίλη.

Ξαπλωμένη γυρόφερνε ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ στὴν ἄλλη. Βογγοῦσε. Ξαναγύρναγε μισόκυκλα. Πρόσπεχε μὴ κάνει ἀποκοιτιά. Πρόσπεχε. Φώναζε. Ἐκλαιγε. Ὄπου ξελευτερώθηκε.

Σὰν ἄκουσε τὸ πρῶτο κλάμμα κατάλαβε πὸς γεννήθηκε ἄνθρωπος!... Ζωντανός! Πράϋνε.

Μὲ τὸ ψαλίδι ἔκοψε τὸ λῶρο καὶ κομπόδεσε μὲ σπάγγο τὸ ἀφάλι τοῦ μωροῦ. Χαμογέλασε. Ἦταν ἀρσενικό. Τὸ ἀπίθωσε μαλακὰ στὴν ἄσπρη πλάκα. Τὸ νεογέννητο τσιτσιρίζε, κι αὐτὴ περιποιοῦσαν τὸν ἑαυτὸ της. Τράβηξε μὲ δύναμη τὸ κατάποδο καὶ ξεγάντζωσε τὴν ὑστέρα. Ὅλα εἶχανε τελειώσει.

Πλύθηκε καλὰ, μὲ χλιαρὸ νερό. Ἐπλενε καὶ καθάρισε τὴ σάρκα τοῦ

βρέφους. Ύστερα τὸ ἔνιωσε μὲ ὅ,τι καλύτερο εἶχε πλέξει μὲ τὰ χέρια της χειμῶνα ὀλόκληρο. Τερλίκια χρωματιστὰ καὶ πλουμιστὰ προπόδια. Μαλακὸ κατάσαρκο καὶ γαργαλιστὲς φασκιές. Καὶ ἰλάρωσε ἡ ὀλβιόμοιρη τὸ λιόκορμο μὲ τὴ θηλὴ τοῦ μαστοῦ της. Στὸ ζεσιὸ της χνῶτο σάλευε ὁ ἴσκιος τοῦ Νικήτα. Τοῦ πατέρα του. Γύρισε μὲ ἀτρικύμιστο θῶρημα πρὸς τὴν Παναγιά. Τὰ μάτια τους κρατοῦσαν τὴν ἴδια ὑγρὴ - ζεσιτὴ ὄρασιά.

Λίγες μέρες ἔμεινε μέσα. «Κακὸ σημάδι γιὰ βυζαχτάρι τὸ σκοτάδι» συλλογίστηκε. Βγῆκε παγανιὰ μὲ τὸ παγανό.

Χάρηκε νὰ χαίρεται τὸ φῶς. Νὰ τὸ γλυκοφιλᾷ ὁ ἥλιος μὲ πυρὲς σαΐτιες. Νὰ τὸ καϊδολογεῖ ἀνάλαφρα τὸ δροσαγέρι.

Ἔφτιαξε μὲ λίγο δίμπτο καὶ λουρίδες φορητὸ λίκνο. Ἐπάνω στὴν πλάτη της τὸ μωρὸ σεργιάνιζε τὸν οὐρανὸ

Ἐέκοψε ἀπότομα τὰ πολλὰ ξεστρατίσματα. Ματαφάνηκαν οἱ μπαρουτοκαπνισμένοι. Πιὸ ἄγριοι. Καὶ λίγοι - λίγοι. Ἐπ' τὶς δυὸ μεριές. Τώρα πολέμαγανμὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Μὲ ξαφνιάσματα. Ἐκεῖ πού δὲν τὸ περίμενες.

Ὅσο μεγάλωνε ὁ κίνδυνος, τόσο βιαζόταν. Καὶ τὸ ἔπραξε, χωρὶς διαταγμὸ κανέναν. Περιπάτησε ὦρες. Περιπάταγε καὶ παραφύλαγε. Ξεμύτισε τὸ Κατωχώρι.

Κοιμήθηκε στὸ δάσος. Κράτησε, ὅσο τὸ μπόρεσε, ἤσυχο τὸ ζωηρὸ βυζανιάρικο.

Πρὶν σκάσει ὁ ἥλιος, πλησίασε τοὺς ἀγρούς. Στάθηκε ἄτυχη. Λίγες γριεὲς νὰ βοτανίζουν εἶδε. Δὲν τὸ ἔβαλε κάτω. Γύρισε στὸ δάσος. Κι ἀπόμεινε κουρνιασμένη σὰν ἀγρίμι στὴ μιονιά του.

Τὸ ἄλλο πρωῖ, τὸν εἶδε. Ἔσιαχνε τὸ χωράφι του. Κυριός. Μὲ ἀνεμιμένο τὸ ἀντερί. Πλησίασε ἀργά. Ἄκουσε ψαλιωδιές. Κράτησε τὴν ἀνάσα καὶ πήδηξε μπροστὰ του. Σταυροκοπήθηκε ὁ δέσποτας. Ἐκανε καὶ μιὰ βιαστικὴ ἐπίκληση. Ὁ φόβος τοῦ εἶχε κόψει τὰ ἡπάτα. Μὰ τὴν ἀναγνώρισε. Δὲν εἶπαν πολλά. Ποῦ χρόνος γιὰ χασομέρι. Ὁ σκοπὸς της ὀλοφάνερος. «Θὰ τὸ κάνω» εἶπε, καὶ τὴν ἀκούμπησε πατρικά. «Ἐλα, πὲς τὸ Πιστεύω». Διόλου δὲν λάθεψε. Νεράκι τὸ εἶπε. Ὅπως ἄλλοτε στὸν δάσκαλό της, πού τοὺς τάραζε στὴν ἐπανάληψη.

Πῆρε ὁ ἱερέας τὸ παιδί. Ψιθύρισε μὴν εὐχή. Τὸ σήκωσε τρεῖς φορὲς στὸν ἀέρα. Καὶ ράντισε τὸ μέτωπό του μὲ λίγες στάλες νεροῦ ἀπ' τὸ παγούρι του.

«Καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ;» τὴ ρώτησε ἤρεμα.

«Ἐλληνας». «Ἐλληνας» ξανάπε.

«Καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐλληνας. Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν».

Τὸ ἀσαράντιστο εἶχε πάρει ὄνομα.

Ἔσκυψε καὶ τοῦ φίλησε τὸ χέρι μὲ σεβασμιό. «Μιὰ στιγμή, στάσου» πρόσταξε ὁ παπα-Βασίλης, καθὼς ἐκείνη ἔφευγε.

Χαμηλώνει ὁ ἅγιος τὸ σβέρκο καὶ βγάζει τὸ σταυρὸ του. Τὸ κρέμασε στὸ λαμουδάκι τοῦ νεοφώτιστου. Τοῦ χριστιανοῦ.

«Ἐλληνας, ἐ...» ἀργομίλησε. «Εἶναι θεῖο δῶρο νὰ γεννηθεῖς Ἐλληνας τέκνο μου».

Φίλησε τὸ μικρό, σταύρωσε τὴ μικρομάνα. Σ' ὄλο τὸ δρόμο ἀντιβούηζε ὁ λόγος του: «Θεῖο δῶρο νὰ εἶσαι Ἐλληνας». «Νὰ εἶσαι Ἐλληνας θεῖο δῶρο». «Ἐλληνας, θεῖο δῶρο...».

Μετὰ τὰ πύρινα ἀκούσματα τὶς θέσεις σημάδευαν οἱ φωτοβολίδες. Κόκκινες, πράσινες, λευκές. Ποτὲ δὲν κατάλαβε τὴ γλώσσα τους. Οὔτε καὶ τὸ εἶχε χρεῖα. Οἱ ἄσκειοι νεκροὶ ἦταν ὁ στόχος της. Ποῦ αὔξαιναν. Μέρα μὲ τὴ μέρα.

Ἀκοιποῦσε παράμερα τὸν Ἑλληνα καὶ ἔθαβε τοὺς Ἑλληνες. Χωρὶς διάκριση. Κόκκινους καὶ μαύρους. Νεκροὶ τὸ ἴδιο ἦταν. Λίγο χῶμα ζητοῦσαν. Τὸ χῶμα τῆς γῆς τους. Γιὰ ὅ,τι πολέμαγαν. Καὶ τοὺς τὸ ἔδινε τὸ Ἴσκιωμα. Κάτω ἀπ' τὰ ἀνυποψίαστα χαμόγελα τοῦ γιοῦ της. Χαράματα βγῆκε μὲ τὸν Ἑλληνα. Ποτὲ δὲν τὸν ἄφινε μονάχο. Κάποιο προμάντεμα τὴν παρακινουῖσε. Ὁ βράχος δὲν τὴν σιγούρευε πιά. Ὅλο καὶ πλησίαζαν. Ἐπρεπε νὰ ἀναζητήσῃ γρέκι ἀπάτητο. Ἐψαχνε. Ἐψαχνε. Τὰ μάτια της πάνισαν ἀπ' τὸ ψάξιμο. Ἐβλεπε οκτιές νὰ ἔρχονται καὶ νὰ φεύγουν οὐδὲν μελισσολόι. Βάῳζε ἀλάρωτη τώρα μὰ ζαβοτοπιά. Ξάφνου τῆς ἦρθε καταρροή. Ἀστραποβόλο τὴ χτύπησε μεσόφρυδα. Συνῆλθε μ' ἓνα στρόβιλο ὀργῆς.

Σὲ πεῦκο ὀρθόσπαθο ἀνέμιζε ἀνθρώπινο κουφάρι. Πηγαινοέρχονταν κρεμασμένο, δεμένο ποσάγκωνα μὲ σύρμα. Κόκκαλα, σάρκες, πετσιὰ κα λιγοστὰ ροῦχα, γυρόφερναν σκορπῶντας τρόμο. Ὅλη τὴ φρίκη ἄγριας σφαγῆς ποῦ δὲν μπόρεσαν ν' ἀποτελειώσουν τὰ ὄρνια.

Πλησίασε. Στὸ δέντρο ἦταν κρεμασμένη καὶ γραφή. Διάβασε καὶ μισο-ληιοθύμισε. Τὴ συνέφερε τοῦ Ἑλληνα ὁ κλαυθρημός.

Ξαναδιάβασε ἀνταριασμένη. Ἦταν τὸ ὄνομα τοῦ δασκάλου της μὲ τὴν ἐπιγραφή: «Προδότης τοῦ Λαοῦ».

Τὸν ἔφερε ζωντανό, ψηλὰ στὴν ἔδρα. Νὰ τοὺς μιλᾷ μὲ πόνο γιὰ τὴν Μεγάλη Ἑλλάδα, ποῦ εἶχε μικρίνει ὁ διχασμός. Γιὰ τὸν Ἐθνάρχη ποῦ ἦρθε ἀπ' τὴν Κρήτη. Μὲ νέα ὀράματα. Κι ὅταν ὅλα χάθηκαν ἀπὸ δική μας στενοκεφαλιά, πάλι κατάφερε νὰ κάνει τὴν Ἑλλάδα περισσότερο ἑλληνική. Τὴ γέμισε ἑλληνικὲς φωνές. «Ὁ καλύτερος σπóρος γιὰ τὸ μέλλον» θυμήθηκε τὰ λόγια του, «εἶναι ἡ γλώσσα. Τώρα πολύχυμοι θὰ βλαστήσουν οἱ κλῶνοι τῆς φυλῆς. Ἡ ἐλευθερία θὰ βρεῖ, ἐπὶ τέλους, τὸ λόγο ποῦ τὴν ἐκφράζει». Ὁ ἐλεύθερος στοχασμός στάθηκε καὶ τὸ μαρτύριό του. Πρὶν ἀπ' τὸν πόλεμο τὸν εἶχανε ἀπολύσει γιὰ βενιζελικό. Δὲν ἄντεχε νὰ βλέπει τὰ σχολιαροῦδια νὰ ντύνονται καὶ νὰ χαιρετοῦν ὁμοίομορφα. Νὰ ἀκρωτηριάζεται ἡ Δημοκρατία μὲ τὶς ἐκτοπίσεις τῶν ἐλευθεροφρόνων.

Ἐθελοντιῆ κατατάχτηκε νὰ πολεμήσῃ τοὺς Ἴταλους. Λοχαγὸς γύρισε. Σὲ κάθε μάχη τὸν φόρτωναν γαλόνια καὶ παράσημα. Καπετάνιος μὲ τὸ ὄνομα στὴν κατοχή. Ὁ Νίκος καυχίονταν πάντα γιὰ τὸ δάσκαλό του. «Ἠγέτης καὶ σωσιὸς Ἑλλήνας» ἔλεγε. Ἔστω κι ἂν ἔστεκε διστακτικὸς σὲ τούτη τὴν ἀδελφοχαλασιά. Ὁ Νίκος τὸν σέβονταν κι ἀπειραβηγμένον. Πράγματι εἶχε ξεμοναχιαστεῖ. Ὅλους τοὺς ἀπόφυγε. Ἐκτὸς ἀπ' τὰ παιδιά. Σ' αὐτὰ παλμοδοτοῦσε τὴν ἀληθινὴ ἀνάσα τῆς Ἑλλάδας. Ποῦ ἦταν μὰ σὲ λέξεις δυό: Ἐλευθερία - Δημοκρατία. Δάκρυσε. Ἐβαλε τὸν Ἑλληνα σὲ κύρτωμα ἀπάνεμο. Πιὸ κάτω ρυάκι ἔπεφτε καὶ χάνονταν στὴ χωνευτηρὴ χαράδρα. Σταγόνες θὰ ἔσιμγε μὲ τὸ ποτάμι ποῦ φιγόδερνε πότε γαλάζιο καὶ πότε ἀσημὶ στὸ βάθος.

Ἐκρέμασε τὸ κουφάρι. Εἶδε τὶς χαρακίες ἀπ' τὸ μαχαίρι, τὶς δαγκωμάτιες ἀπ' τὰ κοράκια. Τὸ ἔσυρε τρυφερὰ στὸ καθάριο νερό.

Ἐπλενε ὅλο τὸ σῶμα. Καθάρισε τὸ μίσημα. Ἐφυγε ὅλη ἡ ἀποφορά.

Ἄνοιξε λάκκο βαθύ. Τὸν ἔβαλε μέσα μὲ σταυρωμένα τὰ χέρια. Προσευχήθηκε μὲ τὸ «Πάτερ ἡμῶν». Καὶ ἔψαλλε μὲ ἀναφυλλητὰ τὸ «Αἰωνία ἡ

μνήμη». Τὸν σκέπασε. Ἔβγαλε τὸ μαχαίρι. Κατέστρεψε μὲ μανία ἀπ' τὴν ξύλινη ἐπιγραφή τὸ «Προδοτής». Χάραξε μετὰ, ὅσο βαθειὰ καὶ καθαρὰ μποροῦσε, τὴ λέξη «Δάσκαλος». Τὸ ξαναδιάβασε ὀλόκληρο. Πρῶτα τὸ ὄνομα καὶ μὲ δάκρυα τό: «Δάσκαλος τοῦ Λαοῦ». Τὴν ἔδεσε γερὰ σ' ἓναν ξύλινο σταυρό. Τὴ βούλιαξε, μὲ δύναμη, στὸ νιοσκεπασμένο τάφο. Ἐπάνω ἀπ' τὸ κεφάλι του. Ἰσα πρὸς τὴν Ἀνατολή.

Ἀναμμαλιάστηκε καὶ μοιρολόγησε πικρὰ τὸν ἀγλύκαντο. Καὶ δὲν ἀδικόβγανε τὴν ὑποψία πῶς τοῦτο τὸ ἄγριο φονικὸ ἦταν δουλειὰ τοῦ Καραφωτιά. Τοῦ ἀνάβαλτου ποῦ στὸ χωριὸ της κόπριζε τὸν ἀγῶνα. Ὁρες μαγουλοσύρθηκε γιὰ τὸν κρείτσιο. Ὁρες καταριόνταν τὸ φονιά.

Ὁ Ἕλληνας πῆρε τῆς φωνῆς της τὸ ρυθμὸ κι ἄρχισε κλάμμα παραποναρικό. Σύρθηκε κοντὰ του. Σκοίνα καὶ πέτρες γραπώνονταν ἀπ' τὰ πόδια της. Μάτωνε. Τὸν ἔφτασε. Τὸν ἔσφιξε δυνατὰ στὴν ἀγκαλιά της, μὲ λόγια ποῦ φούντωναν τὸν πόνο:

«Εἶναι κατὰρα νὰ εἶσαι Ἕλληνας, παιδί μου!...»

Βράδυναζε. Κι ἦταν τὸ στέκι μακριά. Τὸ μάκρανε καὶ ἡ κούραση. Τὸ πολὺ κλάψιμο. Ἄκουσε κάποιον τρίξιμο. Τῆς φάνηκε πῶς εἶδε κάποιον ἓνα διάνεμα. Στὶς ἀντικρυνὲς φυλλωσιές. Πέτρωσε. Βαρυσάσανε. Ἀνάλαφρα ἔγειρε σὲ χοντρόκορμο πευκί. Ἀπόμεινε δροσοταλίδα ματωμένη σὲ ἀγκαθότοπο. Μὰ γρήγορα ξάστρεψε ὁ νοῦς. Νυχοπατώντας μάζεψε φτέρη καὶ ξύλα. Τὰ συνταίριασε. Ἐκανε κούνια τῆς στιγμῆς. Ἀνέβηκε τὸ πεῦκο, ποῦ φοβέριζε τὴ χαράδρα. Τὴν ἔδεσε γερὰ σὲ δυὸ περδικλωτὰ κλωνάρια. Ἐδεσε ἀπαλὰ καὶ τὸ μόνο ἔχος της. Τὸν Ἕλληνα.

Κατέβηκε καὶ κουβάρι σώριασε στὴν πλατὰ ριζιμιά. Μπροστὰ ὁ δάσκαλος καραούλι. Πίσω ἔχασκαν τρεμορίγια χὰη. Στὸ πλάι, οὔτε ἤξερε. Τί νὰ ξεκρίνει. Σκοτάδι πίσσα. Πάλι παίρνει τὸ αὐτὸ ποδοκρατήματα. Τὴν κόβει κρύος ἰδρῶς. Σίγαζε ἀνήμπορη ἢ ἀστροδιάτη.

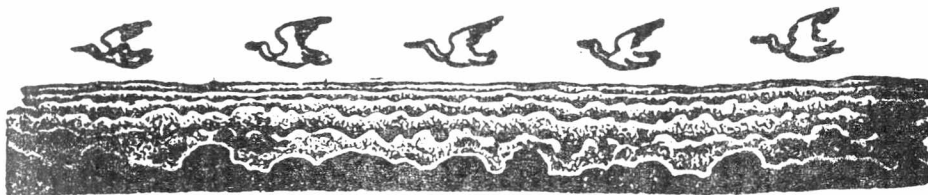
Τὸ πρῶνὸ θάμπος τὴ βρῆκε θεριὸ νὰ ἀνικνεύει τὸν ἄνεμο. Μὲ κρατημένη τὴν ἀνάσα. Δὲν ἄκουσε, δὲν εἶδε τίποτε τὸ ὑποπτο. Ἀναθάρρεψε μὲ τὴ σκέψη: «Φρεναπάτη ἢ ἄγριο τοῦ βουνοῦ».

Περπάτησε προφυλακτικὰ τὸ γύρω μέρος. Κανένα συναπάντημα. Γυρίζει πρὸς τὸν Ἕλληνα. Τώρα δὲν γελιέται. Δὲν τὸ ξεκαθαρίζει, ἀλλὰ τὸ αὐτιάζεται. Καὶ στὶς δυὸ πλαῖνὲς πλευρὲς κάτι χαμοσέρνεται. Τράβηξε μὲ δρασκελιές πρὸς τὸ μονάκριβο παιδί της. Τὸ καψόπαιδο μεθυσμένο ἀπ' τὸ αὐγινὸ φῶς καλωσόριζε τὴ ζωή: «Οὐά-Οὐά». Δὲν ἀπόσωσε. Πυρωμένο σίδερο, κι ἀπ' τὶς δυὸ πλευρὲς, κατατρύπησε τὸ κορμάκι κι ἔκοψε τὴ φωνή. Ἐνα «Οὐ» σθημένο καὶ μετὰ ἀγριοφωνές: «Μοναρχοφασίστες...» «Ἐαμοσλαῦοι...». Ἀτέλειωτο κροτάλισμα.

Ἡ μάνα ὀρθόστηθη φτάνει στὸν πεῦκο. Ἀνεβαίνει καὶ κατεβαίνει χωρὶς ἀνασαιμιά. Κρατὰ στὰ χέρια τὴν ξέπνοη κλήρα της καὶ βγάξει κραυγὴ οπαγαμοῦ: «Ἕλληνα!... Ἕλληνα!...» Τανύστηκε κάτωρη καὶ ἀναπήδησε τὴ χαράδρα σκούζοντας: «Ἕλληνα!... Ἕλληνα!...» Ὁ θρῆνος σπαμάτησε τὶς ριπές. Τὰ δάχτυλα τῶν πολεμοστῶν πάγωσαν στὶς σκανδάλες.

Μονάχα ἡ ἀνεμορριπὴ ἔπαιρνε τὸν ἀχὸ της, τὸν χτυποῦσε στὸ βάθος τῆς χαράδρας καὶ τὸν γύριζε ἀντιβούησημα θρηνητικὸ σ' ὄλον τὸ Σμόλικα, σ' ὄλη τὴν ἀσπροκόρυφη Πίνδος, σ' ὀλάκερη πέρα τὴν Ἑλλάδα:

«Ἕλληνα!... Ἕλληνα!...».

ΑΣΜΑ Γ'

α'

Ἄλστωρας

«Τοῦδ' ὁ παλαιὸς δορυμὸς Ἄλστωρ»
Αἰ σ χ ὕ λ ο ς

Στείλε με πάλι, Θυέστη φίλε, στείλε με
Νὰ ζεστάνω μὲ τρυφερὴ φροντίδα τὸν ἀκίνητο θάνατο «πένθει λυγρῶ»
Οἱ σκοτεινὲς σκοτοιμένεσ Κλυταμινήστρες
περιμένουν καὶ πάλι τὸ δολοφόνον χερί τοῦ ἽΟρέστη

Ἡ κατάρρα ξαμιώνει στὰ σπλάγχνα τους.
Καὶ περπατάει σὲ ρηγμαγμένεσ ράχες
μὲ δρασκελιῆσ μεγάλεσ καὶ ἀνείπωτους συλλογισμοὺσ
μέσα στὴν μοναξιὰ καὶ τὴν Σιωπή, ποὺ γυμνὴ
μολύβι στὸ νερὸ θουλιάζει.

Μέρα φριχτὴ ποὺ ἔσπασε καθρέφτης.

Τὸ πέρασμά μου, προρφυρὸ κορμί, τ' ἀποτύπωσα μὲ τούτη τὴν κατάρρα,
μὲ θυσιὴν χαμόγελο, ποὺ ἔσφιγγε τὸ σκοτάδι τοῦ στὰ χεῖλη.
Τὸ φοβερὸ δῶρο τοῦ φίλου μου Θυέστη
ἽΟ θρήνος ἔμεινε κρεμασμένοσ

Στὴν αἰμάτινη συρμὴ τῶν Οὐρανῶν

Ἔνας ἽΟρέστησ σκύδει στὶς ἀγρονεσ ρίζεσ τοῦ γδικιωμοῦ
μὲ γονατισμένη μπροστά του τὴν ἀγωνία
Καὶ μ' ἄδεια μᾶτια βλέπει
νὰ σβύνει σιωπηλὰ ἡ Μνήμη

Στὸ σκελετὸ τοῦ νεκροῦ τοῦ γεννήτορα.
Ἄνθρωπε θλιμμένη, ἄθωε κι' εὐγενικὲσ ἽΟρέστη
ὦ πῶσ νὰ σὲ σπρώξω στὸν φριχτότερο φόνο,
μὲ μᾶτια καρφωμένα σὲ μιὰ φ λ ὀ γ α!
Οἱ ἀνάιτιοι καὶ οἱ ἄθωοι τοῦ κόσμου

Πέφτουν θασανισμένοι στὰ σκοτάδια
τῆσ ἐξορίας τους

Καὶ φαίνονται πιά τόσο ἐρημιωμένοι,
ποῖδὲ ἔτσι νὰ φαντάζονταν
τὴν Θλίψη καὶ τὸ Θάνατο,

Πεθαίνουν προσμένοντασ τὴν νέα περίοδο
τῆσ ἀνθρωπότητασ

ἽΟπου θὰ φανερωθεῖ στὸ σῦθρονο τῆσ Ἀνάστασησ
ἡ Κραταῖα κι' ἀπείραχτη Δικαιοσύνη.
Χαραγμένη ἀνεξίτηλα στὶσ πλάκεσ τῆσ Γόρτυνασ.

β'

'Ο Τύμβος

«Ονειρεύτηκα μιὰ παμπάλαια ἐλιά νὰ σακρῶζει»

Γ ι ὠ ρ γ ο ς Σ ε φ έ ρ η ς

Κρύβεται ἔδῳ τὸ σκῆνωμα τὸ ἱερὸ
 Ὁ χθόνιος Ἑρμῆς τὸ φυλάει αἰῶνες.
 Ρίχτε τὸ πενθητήριον πλόκαμό σας νέες
 Στὴν βουβὴ ἀόρατη παγερὴ μου πλάκα
 Ἐδῶ καὶ τὸ σῶμα τῆς Ἱστορίας θαμμένο
 Λιτανεῖες πικρὲς χοηφόρων, μὲ κορυφαία τὴν Ἥλέκτρα
 Σκαλίστε στὸν Ὀχθον μου πάνω τὴν Ἀθανασία
 Τίς ἄδειες στιγμὲς τοῦ ζόφου
 γεμίστε φῶς!

Σφίξατε τὴν καρδιά σας προσφέροντας
 Τὰ «νερτέρων μειλίγματα»
 Ροδοπέταλα μνήμης στὸ ἀσύλληπτο
 ἀπατηλὸ ὄραμα τῆς ζωῆς.
 Ἡ ἀπρόσωπη σκιά, ποὺ ἀκολουθεῖ τὰ θήματα
 τῆς Σιγῆς
 Στὰ βουβὰ σταυροδρόμια τῶν αἰῶνων
 μιὰ παμπάλαια ἐλιά ποὺ σακρῶζει.

ΑΣΜΑ Δ'

α'

Τὸ Πνεῦμα τοῦ Ἀλάστορα

Τὸ φῶς τῆς νέας Αὐγῆς τοῦ Κόσμου,
 Πότε θ' ἀνατείλει;
 Τὸ κρατᾶνε στὰ δόντια τους
 Οἱ δυνάμεις τοῦ Σκοταδιοῦ καὶ τῆς Ἐδίκησης.

Οἱ Χοές σας, μελίκρατον καὶ Ἐλαιον, δὲν μὲ θέλγουν
 καὶ δὲν ἐξιλεώνουν τὴν ὀργή μου
 ὡς πεθαμένου.

Σκλάβες γυναῖκες, νὰ τὸ μάθετε
 Τσαλακωμένες Ὀπτασίες κι' ἀθάνατοι Κύκνοι,
 Παρακαλῶ σας νὰ τὸ ξέρετε
 Ἀφῆστε με νὰ λυτρωθῶ ἀπ' τὴν βαριάν ἀγάπη σας
 Οἱ δολοφόνι μου εἶναι πολλοὶ αὐθαίρετοι κι' ἀπόλυτοι
 Εἴμουνα κάποτε φίλος τοῦ Λυκίου Σαρπηδόνα
 καὶ μὲ σκότωσεν ὁ Ὀδυσσεάς
 Παιδὶ τοῦ Νηλέα καὶ μὲ θανάτωσεν ὁ Ἡρακλῆς
 Τώρα γιὰ δέστε, ἄτι γίγηκα

στὰ καταχθόνια τοῦ Πλούτωνα
 Ἄλλοτε ὑποτάχτηκα καὶ βρῆκα στάχτη
 ἀγάπησα καὶ βρῆκα στάχτη
 καὶ δὲν μ' ἀπόμεινε παρὰ ἕνας κόμπος δάκρυ

Χίλιες φορές με σκότωσαν
 κι' ακόμη ζωντανό με βλέπουν
 Πάνω από τυφλούς Ούρανους και Χώρες Έρημιās

Περίπλανιέμαι

Νυχτώνονται μπροστά μου τὰ μονοπάτια
 με βλέφαρα μαδιά.

Σκιρτούν τὰ δάση στὸ συναπάντημά μου
 Βδέλυγμα ἐγὼ ἀποκρουστικὸ καὶ μολυσμένο
 τῶν ἀνθρώπων ἔλων.

Μίασμα' καὶ ἔθος καθαρμοῦ δὲν βρίσκω
 Καὶ δὲν θέλω νὰ μείνω ἀνεκδίκητος νεκρὸς
 «Ἀνδρόβουλον Κέαρ».

β'

Χοηφόρες

Τὸ κυνηγημένο φῶς, πιάνει ἓνα τραγαῦδι
 σὰν Ψυχές, πὸν καταργήσανε τὸ Θάνατο
 καί... λένε:

Ἡ δύναμη τοῦ Ἡρακλῆ σὲ σκότωσε
 κι' ἡ πονηρία τοῦ Ὀδυσσεά
 Παιδι τῶν νερῶν παιδι τῶν Ποταμῶν, τῆς Παλίρροιας
 καὶ τοῦ Εὐρίπου.

Θάψου τώρα σὲ γῆ καὶ μίγτε ἄτι νὰ γενεῖς.

Ὁ Πλούτωνας στή χώρ μας ἄς μὴ σὲ στείλει

Μίγτε σὰν ἄτι, μίγτε σὰν ψυχὴ
 Ἄλάστορα, εἶσαι τὸ πιὸ φριχτὸ κακό; Ἐσὺ
 Σὲ τοῦτον τὸν ἀπάνθρωπο αἰῶνα.

γ'

Ὁ Τύμβος

Δέχομαι ζωντανὸς ἀνθρώπους! Τοὺς ζυγίζω.
 Παίρνω χρυσὸ' γυρίζω τέφρα.

Κύματα ἐλεύθερο, ζεστὸ χτυπάει στὰ βλέφαρα
 τὸ ἐγγίζουν τὰ χέρια καὶ ριγοῦν
 καὶ χαμηλώνει ἀστραπή στὰ πρόσωπα
 Τὰ κρουστὰ νερὰ τρικύμισαν

Τὰ κυπαρίσσια μου σταμάτησαν
 Καὶ δὲν μιλοῦν στὸν ἄπειρό τους Πόντο

Ὁ νεκρὸς σὰς κάλεσε· ὁ νεκρὸς σὰς ἔδιωξε

Ὁ νεκρὸς, ἀκρωτηριασμένο ἄγαλμα,
 πὸν ὀμνεῖ τὸ Φῶς καὶ τὴν μεγαλωσύνη τοῦ Κόσμου

Στήν ἀτονη προπαγὴ τῆς Σιωπῆς
 Ὅλα πεθαίνουν. Ὑπνωμένα στὸ σκοτάδι.
 Τὴν Λύγῃ θάναι καινούργια!

δ'

Ἄλᾶστορας

«Γ' ἦν ἐμίανα, οἴμοι ὁ ἄθλιος»

I. Δ α μ α σ κ η ν ὀ ς

Σὲ τάφο κακοπόθητο
 μ' ἄνδρῃ μνέσκω σκόνῃ
 Τὴν δίδυμῃ τούτῃ μου ἀδερφή
 τῆς Λάσπης καὶ τῆς Νύχτας
 Κρατῶ νεκρή, στὰ χέρια μου
 καὶ Κλαίω γιὰ ἤτην φθορά μου.
 Τὸ ραγισμένο παράπονο τοῦ Κόσμου μὲ φοβίζει
 Γυμνωμένος ἀπ' τὴν ξενιτιῆς' μυρίζει
 τὸ λυπημένο ὄραμα τῆς Νύχτα μου. Καὶ τώρα
 οἱ νεκροὶ τοῦς ζωντανούς σκοτώνουνε σ' ὅλη τὴ χώρα.

ε'

Ἡρακλῆς

Εἶσαι ἀπ' τοὺς νεκροὺς ἐσύ, ποὺ θὰ σκοτώσουν...
 Ἐδικητῆς Θεός, σὲ σπῖτι μέσα πικραμοῦ.
 Μιὰ θάλασσα, ποὺ νύχτυσε' παθητικὴ ἐπίκληση
 κυμάτων.
 Κοπάδι ματωμένες σκέψεις, τυφλὰ Προδοιμένες
 Ἀριονία γονατισμένη στ' ἀπόκρυφο κοιμητήρι
 τῆς Σιοπῆς
 Φορέματα ἀγγέλων ποὺ γνέφουν μαριμαρωμένα
 μάτια στερεμένα ἥλιο
 Περιδιαβάξουν τὸ πικρὸ τρικύμισμα τῆς Μοίρας,
 στ' ἀρχαῖο ἀκροθαλάσσι τοῦ Πρωτέα.

★

Παιδί ἀνύποπτο τοῦ Τρόμου
 Σὲ σκότωσα μιὰ νύχτα σὲ δρυμοῦς
 Τὸ ρίγος τοῦ Θανάτου σου στὴ Γῆς περπάτησε
 Ναυαγισμένη σάρκα, ποὺ στράγγισε τὸ αἷμα τῆς...
 Τὸ Μήνυμα, γιὰ τὸ χαμὸ σου, ἔφερε
 ὁ Στρόφιος, περίφοβος, ἀπ' τὴν Φωκίδα
 Καὶ μᾶς ἔκοψε τὴν θάρβαρες ὀρέξεις
 στὰ Θυέστεια δειπνα μας.
 Στέρειψαν τῶν καρῶν μου οἱ πηγές
 κι' οὔτε σταγόνα δὲν ρίχνω πιά
 στὴν ὄχρῃ παλάμη μου.
 Στὸ ἐπίμονο φαρμάκιωμα,
 αἰνίγμα — μὲ λυγᾶει ὁ ἀνιμιος
 Καὶ κινεῖ τὸν ἀκίνητο κι' ἀλύγιστο
 ἀγέρα τῆς καρδιᾶς μου.

στ'

'Ο Χορός

Τὸν Ἀλάστορα ἦρθε καιρὸς γιὰ ν' ἀφανίσουμε
 Καιρὸς κλειστὸς χιονόμαλλος
 Τοὺς «Ἐγκότους κύνας» νὰ βγάλουμε γιὰ σπαραγμὸ του.
 Αὐτός, ποὺ σκότωσε τὴν μοῖρα τῆς Ἀγάπης
 Καὶ τὸ δράμα μεγάλωσε τοῦ Κόσμου
 Τὰ λόγια μας πικρὰ στὸ θρίαμβο τῆς Νύχτας
 ὀλολυγμὸς χαρᾶς μέσα στὴ Φρίκη τῆς Θανάτιας Σιγῆς
 Ἀνάλαφρες σπηλιάδες περνοῦν
 κάτω ἀπ' τὸν ἀνήμπορο ἥλιο
 Τ' ἀχρηστα μάτια τυλιγμένα στὸ σκοτάδι
 σιγῶν μὲ τὶς ἄδειες κόγχες τῶν κρανίων
 κι' ἐμεῖς χαιρετοῦμε στίχους νεκρῶν σὲ στάση Προσοχῆς.

᾽Ω, πότε ἀπὸ τὸ ἄγχος τοῦ Κακοῦ θὰ λυτρωθοῦμε;
 Οἱ Ὀρέστες νοιώθουν τώρα ἔνοχοι
 καὶ αἵματος χυτοῦ, πληγῆ,
 Παίρνει τὶς φρένες τους,
 καὶ τοὺς γαυγίζου
 Στὶς νύχτες μέσα τῶν αἰώνων
 τ' ἀόρατα σκυλιὰ τῶν Ἐρινύων
 Πετρωμένα τὰ χεῖλη τους σφίγγουν τὸν Πόνο
 Καὶ οἱ λυγμοὶ τους ξεθωριάζουν τὸ αἷμα
 Αὐτῶν ποὺ χάθηκαν, ὑποταγμένοι στὴν ἀλήθεια
 τοῦ Θανάτου.
 Ἀ ν τ ῖ φ ω ν ο

ζ'

Λαὸς

Ντύθηκα τὴν φτωχὴ γαλανὴ χλιδὴ μου
 Ἔβαλα καὶ τὸ δαχτυλίδι τῆς ἀποκοτιάς
 Ἡ Κραυγὴ τοῦ Πόνου μου ριγεῖ τὰ Σύμπαντα
 Καὶ σκοτώνει τοὺς Αἰγιστοὺς ἢ δίκην, ἢ δική μου.

Ἄνοιξε τὴ θύρα ποὺ τὸ δράμα κρύβει ὦ Οἰκέτη
 Καὶ θὰ πέσει ἀπὸ Τρόμο, νεκρὴ ἢ Κλυταμίνιστρα
 Τὸ ματωμένο ξίφος στάζει Θάνατο τοῦ Ὀρέστη
 Ὁρήνησε τὸ χαμὸ Ψυχὴ μοιριολογίστρα...

ΔΥΟ ΕΠΟΧΕΣ

(Δοκίμιο)

Στις αρχές Νοεμβρίου η Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων ὀργάνωσε, με εἰσήγηση τοῦ κ. Κακριδῆ, τὸ πρῶτο πανελλήνιο συμπόσιο λατινικῶν σπουδῶν, ποῦ μοῦ φάνηκε πραγματικὴ νεκρανάσταση. Γιατὶ τὰ τελευταῖα χρόνια τέτοιος σημοῦν σάρωσε στὸν τόπο μας τὰ κλασσικὰ γράμματα, με τὴν θαναυσότητα εἶχον ἀπωθηθῆ εἰς γῆν ἄβατον, ὥστε δὲν θὰ μπορούσα ποτὲ νὰ πιστέψω πὼς θὰ τὰ συναντοῦσα πάλι με τὴν ζωντάνια μπροστά μου, προπάντων στὴ μεγάλη αἴθουσα ἐνῶς Πανεπιστημίου ἐπαρχιακοῦ. Τηγὴ σὲ ὅλους αὐτοὺς ποῦ μόχθησαν γι' αὐτὴ τὴν νεκρανάσταση, ποῦ μέσα στὸ σημερινὸ κλίμα μπορεῖ νὰ ὀνομαστῆ μικρὴ ἐπανάσταση.

Οἱ κλασσικὲς σπουδὲς καὶ μαζί τους βέβαια τὰ κλασσικὰ Γράμματα ἄρχισαν νὰ θεωροῦνται σὰν ἀμελητέα μηδαμινότητα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποῦ πύκνωσε ἡ ὄφρυδα — δίκαια βέβαια ἀφοῦ ἔχει ἀναλάβει τὴν βαρεὴ εὐθύνη νὰ τρέφει καὶ νὰ σκοτώνει ὁμαδικὰ τὴν ἀνθρωπότητά μας — τῆς ἐφαρμοσμένης ἐπιστήμης. Ἐμεῖς ὅμως ἐδῶ στὸν τόπο μας τὸν μικρὸ, ὅπου ρίζωσε, ἀνθῖσε καὶ ἐκαρποφόρησε μιά, καὶ μάλιστα ἡ σημερινικότερη ἀπὸ τίς δυὸ κλασσικὲς γλώσσες, δὲν θὰ ἔπρεπε με τέτοιες ἰαχὲς χαρᾶς νὰ δεχτοῦμε τὴν διαγραφή της ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν ζωντανῶν. Μὰ καὶ γιὰ τὰ ἴδια τὰ Λατινικὰ δὲν δικαιολογεῖται ἀπόλυτα ἡ σκληρότητά μας. Σὲ τοῦτον τὸν αἰῶνα μας ἀνθρωποὶ σημαντικοὶ τῶν ἐλληνικῶν Γραμμάτων, ὅπως ὁ Κοινσταντῖνος Θεοτόκης, ἀπόδιδαν στὴ γλώσσα μας κείμενα λατινικὰ σπουδαῖα, ὅπως τὰ Γεωργικὰ τοῦ Βιργιλίου καὶ τὸ De Rerum Natura τοῦ Λουκρητίου, καὶ ὁ Κογεβίνας τὸν Τίβολο σὲ ἀριστοτεχνικὲς μεταφράσεις. Μὰ καὶ ἡ ἴδια ἡ ἱστορικὴ μνήμη θὰ ἔπρεπε νὰ μᾶς κάμει περισσότερο ἐφεκτικούς. Δὲν πᾶνε πολλοὶ αἰῶνες ἀπὸ τότε ποῦ ἡ εἰσβολὴ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας στὸν δυτικὸν κόσμον, αὐτῆς τῆς γλώσσας ποῦ ἦταν ὁ φορέας ἐνῶς σπάνιου πνευματικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ δυναμισμοῦ, συντέλεσε βασικὰ στὴν δημιουργία τοῦ θαυμαστοῦ πολιτισμοῦ ποῦ ὀνομάστηκε Ἀναγέννηση.

Οὐσιαστικὰ λοιπὸν δὲν ξέρω ἂν θὰ βγεῖ σὲ καλὸ στὴν λευκὴ ἀνθρωπότητα αὐτὴ ἡ θάναυση ἀπολάκτιση ἢ τόσο ξαφνικὴ ἐρώτων τοῦ εὐρωπαϊοῦ ὄχι καὶ τόσο παληῶν, ἂν σκεφτοῦμε ὅτι ἔω τίς ἀρχὲς τοῦ περασμένου αἰῶνα, τοῦ Λαμὸν τὸ De viris illustribus urbis Romae ἦταν βασικὸ κείμενο στὰ σχολεῖα τῆς Δύσης καὶ ὅτι τὴν ἴδια ἐποχὴ, στὰ ὀνομαστὰ Κολλέγια τῶν Ἰησουϊτῶν, τὸ ἕνα τρίτο σχεδὸν ἀπὸ τίς διδασκαλικὲς ὥρες ἦταν ἀφιερωμένο στὴ διδασκαλία τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν. Ἐμεῖς τώρα ὑπὸ τὸ κράτος κάποιου ἀλλόκοτου παροξυσμοῦ, ἀπωθοῦμε εἰς τὴν Καπερναοῦμ τὴν παραθαλασσίαν τὴν μάννα τῆς γλώσσας μας τῆς σημερινῆς, γιὰ νὰ ἀπαλλαγοῦμε πὺ εὐκόλα ἀπὸ τὸν ζυγὸ τῆς καθαρῆς, ποῦ τὸν κόλλησε στὸ σῆμα μας ἡ στεῖρα ἀρχαιομανία τῶν καθαρολόγων δασκάλων, ἐνισχυμένη ἀπὸ τὴν Μεγάλῃ Ἰδέα μας. Καὶ ἔτσι ὁ Πλάτωνας θὰ μπορούσε νὰ πεῖ γιὰ μᾶς τοὺς Νεοέλληνες, σχετικὰ με τὴν γλώσσα, ὅτι εἶπε γιὰ τὸν Ἀριστοτέλη σχετικὰ με τὴν φιλοσοφικὴ ἀντίληψη γιὰ τὸν κόσμον: «Ἀριστοτέλης ὑμᾶς ἀπελάκτισε καθάπερ ἰσὶ τὰ πωλάρια γεννηθέντα τὴν μητέρα».

Αὐτὸ τὸ τράδηγμα τῆς αὐλαίας ἐπάνω στὴ σκιρτὴ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀρχαίου Κόσμου σὲ στιγμὲς μάλιστα νευραλγικῆς ἢ καλύτερα ἀποφασιστικῆς γιὰ τὴν ἱστορία αὐτὴ, στάθηκε γιὰ τὸν περίεργον ἀκροατὴ μιά ὀραία εὐκαιρία γιὰ νὰ διαπιστώσει

πόσα κοινά χαρακτηριστικά έχει με την δική μας εποχή αυτή ή περίοδος της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, που απλώνεται, μερικές δεκαετίες πρό και μετά την γέννηση του Χριστού, από τον θάνατο του Ιούλιου Καίσαρα έως τον Βεσπασιανό. Πολλά καινούργια είδε ο αρχαίος κόσμος μέσα στις λίγες αυτές δεκαετίες όπως σε άλλες, τόσο λίγες δεκαετίες, πολλά καινούργια είδε ο κόσμος μας, και μάλιστα τόσο συγγενικά τα παλιά με τα νέα, ώστε θα μπορούσαμε κατά κάποιον τρόπο να τα παραλληλίσουμε.

Πρώτα - πρώτα ή εμφάνιση στην ιστορία της μαχητικής νεολαίας, στη θέση της υποταγμένης στη θέσιμα, δηλαδή εκείνης που υπάκουε υπομονητικά και τυφλά στα κελεύσματα των ηγξημένων, που χρησίμευε, σαν μονάδα, στο στήσιμο της πολεμικής μηχανής μιας Πολιτείας, που κύριος στόχος της ήταν οι επεκτατικοί πόλεμοι. Αυτή άλλωστε ήταν η βασική αιτία της έρημωσης της ιταλικής υπαίθρου από πολίτες και η προσφυγή στην μισθοφορά σε πολύ μεγάλη κλίμακα, ιδιαίτερα στην εποχή της αυτοκρατορίας. Όπως και να είναι η όμορφη για τους Πατρικίους εποχή, όταν ο Μενήμιος Αγρίππας, γύρω στο 500 π.Χ. κατέβαζε τους έρεθισμένους Πληβείους από τον Άδεντινό λόφο με τον γνωστό μύθο: «Μέλη και η Κοιλιά», που τόσο όμορφα και τόσο πεισιτικά, για την εποχή του βέβαια, — ήταν η εποχή του βασιλέα Ήλιου — μας τον έδωσε στα γαλλικά ο Λαφονταίν. Τώρα στον πρώτο π.Χ. αιώνα τα πράγματα έχουν ριζικά αλλάξει. Οι νέοι, όπως και στη δική μας εποχή, διεκδικούν μαχητικά μια θέση κάτω από τον ήλιο και δημιουργούν πονοκεφάλους για τους συντηρητικούς πολίτες, τύπου Κικέρωνα, και για την τάξη των Πατρικίων, που σε λίγο ο Οκταβιανός Αύγουστος θα μεταβάλει σε καθαρά διακοσμητικό σόμα. «Victoria est nobis in manu, η νίκη είναι στα χέρια μας, φωνάζει ο Κατιλίνας στους όργισμένους νέους που τον ακολουθούν, η ηλικία μας είναι γιομάτη σφρίγος, η ψυχή μας γιομάτη παλληκαριά. Σ' αυτούς αντίθετα — μιλάει για τους συντηρητικούς τύπου Κικέρωνα — από τα χρόνια και από τα πλούτη τα πάντα έχουν γεράσει».

Αυτά μας αναφέρει ο σύγχρονος της αναταραχής Σαλλούστιος, ένας από τους πιο ακριβολόγους, τους πιο πυκνούς, τους πιο σοβαρούς ιστορικούς, γέννημα της περιοχής των Σαβίνων. Αυτοί οι νέοι του Κατιλίνα, που όμοιούς τους δεν θα γνωρίσει η ρωμαϊκή ιστορία από δω και ύστερα, γιατί η Αυτοκρατορία τους έθυσιάζε χωρίς σταματημό στα μακρινά σύνορα του Κράτους, έπεσαν θλοι, μας λέει ο Σαλλούστιος, στην τελευταία τους μάχη το 62 π.Χ. στην Πισταγία, ο καθένας ακούνητος μέσα στο τετράγωνο που του'χαν χαράξει καταγής, πιστός στη νέα ελευθερία που ο Κατιλίνας του προσήτευε.

Αυτή η ελευθερία δεν ήλθε γιατί ο Οκταβιανός Αύγουστος, ο Αυτοκράτορας μετά το Αυρίο, ούτε των γέροντων ούτε των νέων ήταν διατεθειμένος να δεχτεί την άνυπακοή. Διακοσμητικό στοιχείο έκαμε την Σύγκλητο και απλό υλικό για πόλεμο, την νεολαία του Κράτους, βέβαιος ότι έστηνε για την αιωνιότητα την Αυτοκρατορία του. Αυτή την πίστη στην διάρκεια εκφράζει ο Έκαστονταέτηρος Ύμνος, μ' ελο που ο Ίδιος ο Βιργίλιος, στα Γεωργικά, φαίνεται να την ξεχνάει, όταν γράφει:

Γιατί θέ νάλθει η ώρα
που αναγυρίζοντας τη γής με το κυρτό το αλέτρι,
ο ζευγαλάτης θέ να βρει ξιφάρια φαγωμένα
από την σκούρια τη ροδή; και με βαρειές άξινες
κούφια μουργιόνια θα χτυπάει και κόκκαλα τεράστια
στ' ανασκαμμένα μνήματα με θαμιασμό θα βλέπει

Έκτος από το κίνημα της νεολαίας, οι δύσκολοι εκείνοι για την λευκή ανθρωπότητα καιροί λίγες δεκαετίες πρό και λίγες δεκαετίες μετά την γέννηση του Χριστού, είδαν να παρουσιάζεται και ένα άλλο πρόβλημα που χαρακτηρίζει την δική

μας εποχή: τὸ πρόβλημα τοῦ σέξ. Ἀκόμη ἀπὸ τὰ μέσα τῆς πρώτης πΧ ἑκατονταετηρίδας ὁ Ἰδριος ὁ Σαλλούστιος, νομιζῶ ἀναφέρει ὅτι ὅταν γύριζε θριαμβευτῆς Καίσαρας στὴ Ρώμη, ὕστερα ἀπὸ τὸν γαλατικὸ πόλεμο, λεγεωνάριοι παλῆγοί, μεθυσμένοι ἀπὸ κρασιά καὶ νίκες, μπαίνουντας στὴν κοσμικράτειρα πόλη μπροστὰ ἀπὸ τὸν ἄλλο στρατό, φώναζαν: *Urbani servate uxores calvum moechum adducimus* (πολίτες, φυλάστε τίς γυναῖκες σας) σὰς φέρνουμε τὸν μοιχὸ, τὸν φαλακρό). Βέβαια ἦταν πολὺ ἀυστηρὰ φυλαγμένη ἡ οἰκογένεια, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ ἀνεχθεῖ ἡ τότε κοινωνία τὸ δικό μας ἐρωτικὸ πλαίσιο. Ἄγριες ποινὲς καὶ κοινωνικὴ διαπόμπευση, ὅπως καὶ στὸ Βυζάντιο, περίμεναν ὅσες ἔσπαζαν τὸν ζυγὸ τῆς ἀντρικῆς ἀπολυταρχίας, καὶ γιὰ νὰ ὀριθίσει ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ σὲ ἐξωοικιακὲς περιπέτειες ἔπρεπε νὰ ἔχει μιὰ γυναίκα καρδιὰ λεονταριοῦ καὶ τὴν φωτιά τῆς κόλασης στὸν ἱσμερινὸ της. Καὶ τέτοιες γυναῖκες θρίσκονταν πάντα σὲ ὅλες τίς ἐποχές, σὲ ὅλα τὰ κλίματα καὶ σὲ ὅλες τίς κοινωνικὲς τάξεις. Στὴν αὐτοκρατορικὴ Ρώμη πολλὲς μεγάλες Κυρίες τῶν αὐτοκρατορικῶν οἰκῶν — καὶ ἡ μικρὴ ἱστορία διατηρεῖ τὰ ὀνόματά τους — διάπρεψαν σὲ τέτοιαις λογῆς παρεκτροπῆς καὶ ἐξευτέλισαν μὲ τὴν ἔκλυσή τους τὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο καὶ — φυσικὰ ὅσους κάθονταν ἐπάνω του — σὰν ἀστέρια πρώτου μεγέθους στὸ παγκόσμιο πορνοστερέωμα. Ἡ περιβόητη Ἄγριππίνα ντρόπιασε μὲ τὴ ζωὴ της τὸν Κλαύδιο, ποὺ σύμφωνα μὲ τὸν ἱστορικὸ θὰ ἦταν *omnium consensu capax imperii nisi imperasset* (κατὰ γενικὴ ὁμολογία ἱκανὸς γιὰ αὐτοκράτορας, ἐὰν — δυστυχῶς γι' αὐτὸν — δὲν εἶχε αὐτοκρατορεύσει). Πῶς θὰ μπορούσε μὲ τέτοια ἀδίσταχτη μαϊνάδα στὸ πλάι του νὰ εἶναι ὁ καλὸς Κλαύδιος καὶ καλὸς αὐτοκράτορας; Πῶς θὰ μπορούσε νὰ ἀποκρούσει τὸ σπαθὶ τοῦ φονητῆ ἑκατόνταρχου ἢ νὰ ἀποφύγει τὸ φαρμάκι τῆς Λοκουστας, ὅταν ἡ ἀδίσταχτη καὶ ἀνάλγητη πόρνη ἢ Ἄγριππίνα ἀγωνίζονταν νὰ ἀνεβάσει στὸ θρόνο, ἀντίθετα πρὸς τὸ νόμο, τὸν γιὸ της τὸν Νέρωνα; Τῆς ἴδιας σειρᾶς ἦταν καὶ πολλὲς ἄλλες τῶν αὐτοκρατορικῶν παρασκηνίων: ἡ Ίουλία, θυγατέρα τοῦ Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου, ποὺ ξεπερνοῦσε σὲ ἐρωτικὰ τρόπια τὴν Κλεοπάτρα, ποὺ νίκησε ὁ πατέρας της στὸ Ἄκτιο ἢ Ποππαία πρῶτα παλλακίδα καὶ ὕστερα σύζυγος αὐτοκρατορικῆ, ποὺ τελικὰ ὁ Νέρωνας τὴν σκότωσε κλωτσώντας την στὴν ἐτοιμόγεννη κοιλιά ἢ Μεσαλίνα δευτέρη γυναίκα τοῦ Κλαυδίου, δολοφονημένη τὸ 48 μ.Χ. καὶ πολλὲς ἄλλες. Δὲν ἦταν ὅμως μονάχα οἱ γυναῖκες ἐκτροπὲς ποὺ ἐποίκιζαν τὴν κοινωνικὴ ζωὴ τῆς νεόζυμης αὐτοκρατορίας. Ἡ παιδεραστία, προνομία ἀρχικὰ τῶν μισθοφορικῶν στρατῶν στοὺς ἀρχαίους χρόνους καὶ τῶν πληρωμάτων τῆς ὑπερπόντιας ναυτιλίας, ὅταν πανιὰ μετάφεραν τὸν ἄνθρωπο στοὺς ὠκεανούς, εἶχε γίνει τῆς μόδας στὴν τεράστια κοσμὸπολη ποὺ ἔγινε ἡ ἀρχαία Ρώμη τὴν ἐποχὴ τῶν Αὐτοκρατόρων, μὲ τὴν συρροὴ ἐκεῖ ἀπὸ πλήθη μισθοφόρων κάθε λογῆς. Περισσότερο ὅμως ἀπὸ ρωμαίους πολίτες, κατοίκους τῆς ἰταλικῆς ὑπαίθρου, ποὺ ὑπηρετώντας ἐπὶ δεκαετίες στοὺς στρατοὺς τῆς Ρώμης σὲ ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος, ἀναγκάζονταν νὰ ἐκποιήσουν τὸν μικρὸ ἀγροτικὸ κλῆρο, ἀφοῦ ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ ἦταν ἀγνωστὴ ἡ κρατικὴ πρόνοια, καὶ νὰ καταφύγουν στὴν κοσμικράτειρα ἀναξαρτηνὸς ἄρτου καὶ θεάματα. Μιὰ πιστὴ εἰκόνα τῆς νερόνειας Ρώμης μᾶς ἔφησε ὁ μεγάλος Περρώνιος, πνεῦμα καταπληκτικὰ ὀξύ, ἐραστής τῆς εἰρωνίας καὶ τῆς ἔκλυσης, φίλος καὶ θῦμα τοῦ Νέρωνα. Στὸ «Σατυρικὸ» του, ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἐνδιαφέροντα κείμενα ὄλων τῶν καιρῶν, βασικὸ θέμα εἶναι, μέσα σὲ ἄλλες ἱστορίες κάθε λογῆς — Ματρόνες τῆς Ἐφέσου, Λυκανθρώπους κτλ., ἀκόμη καὶ σὲ σοφὲς παιδαγωγικὲς ὁδηγίες στοὺς δασκάλους ἐκείνης τῆς ἐποχῆς — οἱ περιπέτειες ἑνὸς μισθοφόρου, ποὺ γυρίζει στὸν ρωμαϊκὸ κόσμῳ μαζὶ μὲ τὸν νέο του φίλο. Ὅταν κάποτε τὸν ἔλασε στὸν Κρότωντα τὸν ἀναζητεῖ μέσω τοῦ δημόσιου διαλαλητῆ: *Puer in lalneo paulo ante aberravit* κτλ. Τέτοια ἦταν τῶν ἠθῶν ἡ ἔκλυση καὶ τὴ διάρκεια τῆς ὥστε ὁ Μάρκος Αὐρήλιος μιὰ ὑπέροχη αὐτοκρατορικὴ μορφή μέσα στοὺς Στωϊκοὺς, ἀναφέρει μέσα στίς ἄλλες ὀφειλές του στὸν ἀδελφὸ του Σεουήρο καὶ τό: «μῆτε Θεοδότου μῆτε Θεοδότης ἄψαθαι». Ὁ Θεόδωτος ἦταν διάσημος κίναϊδος τῆς ἐποχῆς καὶ ἡ Θεοδότη διάσημη πόρ-

νη. Καί δυστυχῶς καί οἱ δύο εἶχαν ἑλληνικά ὀνόματα. Ἐκτός ἀπὸ ὅσα παραπάνω ἀναφέραμε, κάτι ἄλλο, πού εἶναι καί τῆς δικῆς μας ἐποχῆς χαρακτηριστικό, ἐχαρακτήριζε στή Ρώμη τὴν ἐποχὴ τῆς πρώιμης αὐτοκρατορίας, πού μιά ἀπασχολεῖ: οἱ ἐκκλησίες γιὰ ἐξέγερση σὲ κλειστοὺς ἢ ἀνοικτοὺς χώρους, μιά προσπάθεια ἐντατικὴ καί συνεχῆς γιὰ τὴν δημιουργία ἀναταραχῆς ἐναντίον τοῦ καθεστώτος καί προπηλακισμοῦ τῆς ἀρχουσας τάξης καί τῶν ἐκ παραδόσεως δεδομένων, πού σ' αὐτὸ στήριζε τὴν ἐξουσία της. Γι' αὐτὴ τὴ δουλειά, δουλειὰ τρομακικοῦ, πρώτοι καί καλύτεροι ἦσαν οἱ σαπιστές. Ἐλλήνες κατὰ πλειοψηφία καί αὐτοί. Ἐμάθαιναν τὸν λόγ τῶν Ρωμαίων: «τό τε τοὺς κρατοῦντας προπηλακίζει καί τὸ τὰ πλήθη ταράττει! τό τε τὰ καθιστήκοτα συγγεῖν καί τὰ νεώτερα αὐτοῖς πράγματα ἐπεισάγειν». Τοὺς ἐδίωξε ἀπὸ τὴ Ρώμη ὁ Οὐεσπασιανὸς.

Δὲ εἶναι ὅμως μονάχα ἓνα, γενικὰ, πνεῦμα ἀνταρσίας καί μιά σοβαρότατη ροπὴ πρὸς τὴν ἠθικὴ ἔκλυση πού χαρακτηρίζουν τὴν ἐποχὴ πού μιά ἀπασχολεῖ, ὅπως ἀπασχολεῖ καί τὴν δική μας. Καί στὴς δύο ἐποχὲς παρουσιάζεται μιά καινούργια πίστη: στὴν ἐποχὴ τῆς πρώιμης ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἡ πίστη στὴν ἰσότητα τοῦ ἀνθρώπου ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καί στὴν ἐποχὴ μας, ἡ πίστη στὴν ἰσότητα τῶν ἀνθρώπων ἐνώπιον τοῦ ἀνθρώπινου νόμου. Στὴ Ρώμη ὁ ἀνθρώπος res ἀποκταί ψυχῆ, ὁ δούλος γίνεται ἀνθρώπινο πλάσμα μὲ ἴσα δικαιώματα, ἀν ὄχι στὴν ἐπίγεια ζωὴ, τουλάχιστο μπροστὰ στὴν αἰώνια Βασιλεία «Οὐκ ἔνι δούλος οὔτε ἐλευθέρως, οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὔτε Ἕλλην. Οὐκ ἔνι ἄρσεν καί θῆλυ. Πάντες ἔν ἐσμὲν ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ». Ἀποκρούει ὅμως τὴ βία καί μεταθέτει στὸν ἄλλον κόσμον, πού εὐαγγελίζεται, τὴν ἰσότητα μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων: «ἕκαστος ἐν τῇ κλήσει ἐν ἣ ἐκλήθη ἐκεῖ καί μενέτω· δούλος ἐκλήθης μὴ σοι μέλλετω· ὁ γάρ παρ' ἀνθρώποις κληθεὶς δούλος ἀπελευθέρως ἐν Κυρίῳ ἔστι». Αὐτὴ ἡ χριστιανικὴ κλήσι, καθὼς καί ἡ ἄλλη: «Ὅσοι εἰσὶν ὑπὸ ζυγὸν δούλου τοῦ ἰδίου δεσπότης πάσης τιμῆς ἀξίους ἠγείσθωσαν, ἵνα μὴ βλασφημηταὶ τὸ ὄνομα Κυρίου ἐπὶ καρδίᾳ» ἐπιρραβεῖ τὸν ἀνθρώπο, ἔτσι σὰν διδασκαλία, ὥστε γίνεται ὁ χριστιανὸς περισσότερο εὐαίσθητος ἀπέναντι τοῦ συνανθρώπου του. Στὸ περίφημο ποίημα τοῦ Γκάμπελ: ὁ Θάνατος τοῦ Τιβέριου, ὁ Γερμανὸς μισθοφόρος πού φρουρεῖ τὴν πύλη τῶν Ἀνακτόρων στὴ Ρώμη, ὅταν βλέπει νὰ κυλιέται μπροστὰ του τὸ χριστιανικὸ ραβδί, τὸ σύμβολο τῆς ἐξουσίας — πού πέταξε ἀπὸ τὸ ἀνοικτὸ παράθυρο ὁ ἐτοιμοθάνατος Αὐτοκράτορας —, ἐνῶ ἕως τότε σκεφτόνταν τοὺς δικούς του καί τὸν τόπο του, βλέπει ξαφνικὰ νὰ κυριεύεται ὁ νοῦς του ἀπὸ τὴν ἀνάμνηση ἐνὸς ἀνθρώπου, πού ξεψυχοῦσε ἐπάνω σ' ἓνα σταυρὸ στὴ μακρυνὴ γῆ τῆς Ἰουδαίας. Καί ἐνῶ ἡ σταύρωση ἦταν ὁ συνηθισμένος τρόπος ἐκτέλεσης τῶν δούλων — στὸν δρόμο πού ἔβρινε τὴν Ρώμη μὲ τὴν Καπύη, σὲ χιλιάδες σταυρούς κάρφωσε ὁ Λικίνιος Κράσος τοὺς αἰχμάλωτους ὁπαδοὺς τοῦ Σπάρτακου — ὁ ξανθὸς Γερμανὸς γίγαντας, θυμῆθηκε ξανὰ τὸ βλέμμα τοῦ ἁθῶου πού ἦταν πάνω στὸ σταυρὸ. Καί ὅταν αὐτὸς ξεψύχησε, τοῦ φάνηκε πὼς εἶδε τὸν Σταυρὸ νὰ ὑψώνεται ἐπάνω ἀπὸ τὰ δάση τοῦ τόπου του καί ἐπάνω ἀπ' τοὺς δικούς του, ἔτοιμους γιὰ πόλεμο, πού κρατοῦσαν ἀσπίδες στέλισμένες μὲ τὴν εἰκόνα του.

Ὁ χριστιανισμὸς πλουτίζοντας μὲ μιά ἀνήκουστη ἕως τότε ψυχικὴ εὐφορία, μὰ καί εὐαισθησία, τὰ πῶ ἀδύνατα ὁικονομικὰ στρώματα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Αὐτοκρατορίας καί ὀπλίζοντάς τα μὲ μιά σπάνια ψυχικὴ ἀνοχὴ γιὰ ἀντίσταση, στάθηκε ἀσφαλῶς μιά ἀπὸ τίς βασικὲς αἰτίες τῆς κατάρρευσης τῆς Αὐτοκρατορίας. «Nolo militare. Militia mea est in Domino» (Δὲν θέλω νὰ στρατευθῶ. Ἡ στρατεύσή μου εἶναι ἐν Κυρίῳ), ἔλεγε ὁ χριστιανὸς — ὅπως ἀκριβῶς οἱ σημερινοὶ Ἰεχωβάδες — στὸν Ρωμαῖο αὐτοκράτορα, ὅταν τὸ Κράτος κινδύνευε νὰ καταρρεύσει: κάτω ἀπὸ τὴν πίεση φύλων βαρβαρικῶν, πού τὸ ἀπειλοῦσαν ἀπὸ κάθε μεριά, ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸν Δούναβη καί τὸν Ρῆνο. Καί ἔσως αὐτὴ ἡ στάση τῶν πρώτων Χριστιανῶν, καί λέω τῶν πρώτων, γιὰτὶ πῶ ὕστερα: *Poscia che Constantin I' aquila uolse contro il*

corso del ciel (ἀφοῦ δηλαδὴ ὁ Κωνσταντῖνος γύρισε τὸν ἀγρὸ ἀντίθετα πρὸς τὴ φορά τοῦ οὐρανοῦ, δηλαδὴ πρὸς τὴν Ἀνατολή, ἰδρύνοντας τὸ δεύτερο ρωμαϊκὸ Κράτος), οἱ Χριστιανοὶ ἔγιναν οἱ καλύτεροι στρατιῶτες τῆς Αὐτοκρατορίας — γὰρ στάθηκε ἡ βασικὴ αἰτία τῶν διωγμῶν, ἀφοῦ ἀδυνατίζαν τὴν μαχητικὴν δύναμιν τῆς Πολιτείας σὲ στιγμῆς ὑπέρτατων κινδύνων. Γιατὶ μὲ ἄλλα τους τὰ στραβά, οἱ ἀρχαῖες κοινωνίες ἦταν καθαρῶς τουλάχιστο κατὰ τὸ δυνατόν ἀπὸ θρησκευτικούς φανατισμούς. Ἡ κοινὴ τώρα ἀφετηρία καὶ τῶν δυο τεράστιων σὲ σημασία κινήσεων, ποὺ συγκλόνισαν τίς λευκῆς κοινωνίες τοῦ πρώτου αἰῶνα μετὰ Χριστὸν καὶ πενήντα χρόνια μετὰ τὴν γαλλικὴ Ἐπανάσταση, τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ Μαρξισμοῦ, τοῦ κινήματος τῶν φτωχῶν, τῶν ταπεινῶν καὶ τῶν δούλων, τῆς πρώτης, καὶ τῶν ὑπόδουλων τοῦ Σιδερένιου Νόμου τῶν Ἡμερομισθίων, τῆς δεύτερης, αὐτὴ ἡ ταυτότητα κινήτρων καὶ φορέων ἀπαλόγηξε στίς μέρες μας σὲ μιὰ διάσταση ἀνυποχώρητη. Γιὰ τὸν Μάρξ ἡ θρησκεία εἶναι τὸ ὄπιον τοῦ λαοῦ. Γι' αὐτό, γιὰ τὸν ἀληθινὸ χριστιανό, ὁ κομμουνισμὸς εἶναι ἐπιδίωξις τοῦ Σατανᾶ. Ποιὸς εὐθύνεται γι' αὐτὴ τὴ διάσταση τὴν ἀνυποχώρητη; Ποιὸς ἄλλος ἀπὸ τὴν θεωρίαν τοῦ Κοπερνίκου, ποὺ ἐλαχιστοποίησε τὴν σημασία τοῦ οὐράνιου χώρου ποὺ περιβάλλει τὴν μικρὴν μας γῆ; Γι' αὐτό, στὸ πατριαρχικὸ κλίμα τῆς Πόλης, ὡς τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα, ἔγραψαν διατριβὲς «περὶ τῆς τοῦ Κοπερνίκου κακοηθείας», ὅπως «περὶ τῆς τοῦ Ἡροδότου κακοηθείας» διατριβὰς ἔγραφε ὁ ἐλληνομισητὸς τῆς παρακμῆς.

Αὐτὰ μοῦ θύμισε τὸ θρηπτικὸ πνευματικὸ συμπόσιον ποὺ ὀργάνωσε τὸ Πανεπιστήμιό μας στὸ τέλος τῆς περασμένης χρονιάς. Καὶ ἰδιαίτερα μοῦ θύμισε πόσο μοιάζουν, σὲ κάθε χρονικῶν εὐρύχωρη περίοδον τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρώπου ἐπάνω στὴ γῆ, τὰ παραλληλόγραμματα τῶν δυνάμεων ποὺ καθορίζουν τὴ δράση του, καὶ συνεπῶς, τὴ μοῖρα του.

ΠΩΣ ΜΟΙΑΖΟΥΝ

Σκυφτὸς ὁ γέροντας στὴ σκονισμένη σιγάτα
 Ἄνηφορίζει στὸν παλῶ τὸν μαχαλᾶ
 Καὶ μουρμουρίζει, ὡς μπρὸς στὰ μάτια τὰ θολὰ
 Σαλεύουνε σκιᾶς κι' ὄνειράτα φευγᾶτα.

Στοῦ ρεῖθρου τὸ νερὸ μιὰ χάρτινη φρεγάτα
 — Ἐφημερίδα διπλωμένη — ἀργοκυλᾶ
 Κι ἓνα χαμίμι — μάτια μαῦρα στρογγυλὰ —
 Ὄρει γαλάζιους πόντους κι ἄλιμουρα τριζᾶτα!

Ἐράματα ποὺ τ' ἄδειο τάσι μας γεμίζουν!
 Εἴτε στὸ χτέσ κυλοῦν ἢ στ' αὔριο φερουγίζουν
 Τίς διψασμένες μας γλυκομεθοῦν ψυχές.

Πῶς μοιάζει πάντα τὸ κρασὶ ποὺ μᾶς κερνοῦνε!
 Οἱ ἀναμνήσεις μας — ἐλπίδες ποὺ περνοῦνε
 Καὶ θύμισες ἀγέννητες, οἱ ἀπαντοχές...

ΚΥΠΑΡΙΣΣΙ

Σὲ φύτεψαν στὸ σύνορο
Ἐκεῖ ποὺ τελειώνουν οἱ σταυροὶ
Στὸ κοιμητήρι

Σὲ φύτεψαν στὸ σύνορο
Στὴν ἄκρη ἀπὸ τὴν ἄσπρη αὐλὴ
Στὸ μοναστήρι

Καὶ στάθηκες ἀνάμεσα
Στὴ χλαλοῇ καὶ στὴ Σιωπῇ
Πόρτα τοῦ ἀπείρου

Καὶ στάθηκες ἀνάμεσα
Στὸν λάγνο καὶ στὸν ἀσκητιῇ
Κορμὶ τοῦ ὄνειρου

Στὰ πανωκλάδια ἀνέβασες
Τὰ δάκρυα — χρυσοκλωστὲς
Σὲ κάποιον ἀστέρι

Στὰ πανωκλάδια ἀνέβασες
Τὶς προσευχὲς ψιθυριστὲς
Στὸ δροσαγέρι

Κι' εἶσαι σὰν κάθε σύνορο
Τὸ οὐράνιο τόξο κι ἡ βροχὴ
Μιᾶς ἱστορίας

Κι εἶσαι σὰν κάθε σύνορο
Μαζὶ τὸ τέλος κι ἡ ἀρχὴ
Κάποιας πορείας...

ΒΑΣΙΛΗΣ Γ. ΒΙΤΣΑΞΗΣ

ΚΙΛΚΙΣ

Κάθε πρωὶ τὰ θήματα στὸ χρόνο ὑποταγμένα
μὲ τῆς ἀγάπης τὸν παλιὸ πιστὰ ἀκολουθοῦνε
ὄνειράτα ἀνέγγιχτα ποὺ μένουνε σπαρμένα
ἀκόμη σὲ μᾶτια ξάγρυπνα καὶ φλογουρανοῦνε
ψυχοκαύμους ὀρθόπλωρους σὲ κογχυλένια χεῖλη
ἀηδόνι νὰ ξυπνήσουνε τὸ πράσινο Κιλκίς,
γιὰ νὰ καρπίσει χρυσοφῶς στὸ μέτωπο τ' Ἀπρίλη.
Κι ἀπ' τὰ δικά μας θήματα ἡ μουσικὴ τῆς γῆς
μεθᾶ, πικρὲ μου ἔρωτα, τ' ἀστέρια πρὶν χαθοῦνε...

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

ΣΤΙΧΟΙ, ΛΥΓΜΟΙ ΚΑΙ ΑΠΟΣΤΙΧΑ

Α'

«'Από φυλακῆς πρωΐας...»
 ...ρακένδυτος ὀδεύω στὰ πάθη τῆς ἀγορᾶς
 πὺν κυματίζουν ὀρμητικά. Οἱ φωνῆς
 καλοῦν σὲ ξένους θεοῦς. Εἶπα:
 Κύριε, ἡμαρτόν σοι...

Β'

«'Ενεκεν τοῦ ὀνόματός σου...»
 ...ἀναζητῶ μίαν ἀνάσα νὰ σοῦ ἀνάψω
 κερὶ, ἓνα σταυραδὸ προστασίας ἀγαθῆς
 ὅτι «ἐκραταιώθη τὸ ἔλεός σου»
 τώρα, πὺν λυγίζου ἀθλία τὰ πόδια μου.

Γ'

«Γεννηθήτω τὰ ὄτα σου...»
 ...γιατὶ ῥόγγος ἀναρθρος ἡ φωνή μου
 θαμπὸ τὸ φῶς στὸν ὀρίζοντα τοῦ φόβου
 καὶ ὁ ἔσπερινός τῶν δακρῶν, Κύριε,
 «Κύριε ἐκέκραξα πρὸς σέ...»

Δ'

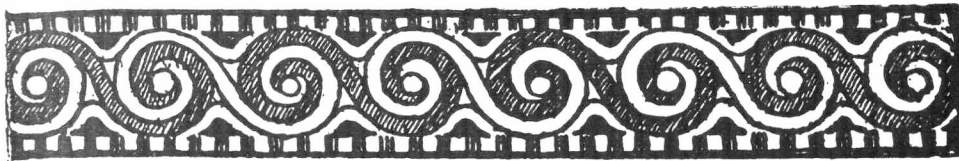
«'Ηλπισεν ἡ ψυχὴ μου...»
 ...ἀλλὰ ξαναθυθίστηκα στὰ μάταια
 χρώματα τῆς λησμονιάς, ὅπως τὸ πρωτὶ
 ξεψυχᾷ ἡ σελήνη καὶ μετέωρος
 ὁ λογισμὸς στὰ ὄνειρα τῶν Σειρήνων.

Ε'

«Φύλαξον με ἀπὸ παγίδος...»
 ...ἀφοῦ οἱ χαιρετισμοὶ τοῦ κόσμου
 μαχαίρια καὶ ἡ σοφία τους ἀνάτηρη
 λέει πὺς πρέπει αὐτὸ καὶ τοῦτο
 καὶ ἡ ψυχὴ μου «τῷ ἄδη ἠγγισε».

ΣΤ'

«Θοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῷ στόματι μου...»
 ...γιὰ νὰ μάθω νὰ περιμένω στὴν σιωπὴ
 καθὼς φυσομανοῦν τὰ παράθυρα τοῦ χειμῶνα
 στὴν ἔσχατη ἐλπίδα, τὴν λαμπάδα μου
 πὺν καίει δεητικά ἐνώπιόν σου...

LUIS PASTORI

Μετάφραση: ΜΑΓΙΑΣ - ΜΑΡΙΑΣ ΡΟΥΣΣΟΥ

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ΤΗΣ ΤΕΛΕΙΑΣ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑΣ

Ἐσὺ γεμίζεις τὸ πᾶν, τὸ κάθε τι γεμίζεις
Ἄγάπα με συντρόφισσα. Μὴ μ' ἐγκαταλείπεις. Ἀκολούθα με.

PABLO NERUDA

Θὰ καταστρέψω τὴ σκιά πὺ ἀπὸ σένα μὲ χωρίζει
Ἄ γέρας, τὸ νερό, ἡ φωτιά, καθόλου δὲ θὰ μὲ νοιάξουν
Θὰ τὸν σπάσω τὸν ἀγέρα ἂν ὁ ἀγέρας δὲ μᾶς ἐνώνει
Θὰ τὸ στεγνώσω τὸ νερὸ ἂν δὲ μᾶς ἐνώνει τὸ νερὸ
Θὰ κάψω τὴ φωτιά ἂν ἡ φωτιά δὲ μᾶς δένει.

Στὴ γῆ σκορπίζεται τὸ βῆμα σου τὸ βιαστικὸ
μέχρις ἐκεῖ πὺ ἀπὸ καιρὸ σὲ κάλεσαν τὰ βήματά μου
Ἄπὸ τὴ γῆ ἐγὼ ὁ ἴδιος σὲ καλῶ μακριὰ
καλώντας τὴν τέλεια καὶ φρόνιμη ὄσφύ σου
καλώντας τὰ μαλλιά σου μὲ τὴ μανία τοῦ ἀνέμου
καλώντας σου τὰ χέρια, τὰ λόγια, τὰ στήθη
πὺ πάνω στ' ἀγκάθια τους ἡ καρδιά μου ράβει
πὺς πληγὲς τοῦ φιλιοῦ πὺ πάντα ζητῶ.

Ἄπ τὴ γῆ καὶ σὺ ἡ ἴδια — ἄχ ἐσὺ ἡ ἴδια — μάκοῦς
Μαναζητᾶς καὶ μάκοῦς καὶ καμιά φορὰ μὲ καλεῖς
Κι ἐγὼ σάκούω πάντα.

Ἄν ἡ νύχτα πέφτει, κατακόρυφη, σὰ νόμιμα
ἐγὼ σάκούω πὺ μὲ καλεῖς
Ἄν ἡ μέρα ξεδιπλώνει τὶς πρῶτες τῆς μέλισσες
ἐγὼ σάκούω πὺ μὲ καλεῖς
Κάθε φορὰ, κάθε λυγμός, κάθε λέξη ἐσπερινῆ
κάθε λεπτὸ ἀργοκίνητο, κάθε δευτερόλεπτο
ἐγὼ σάκούω πὺ μὲ καλεῖς.

Καὶ πάνω στὴ γῆ πορευόμαστε σὰ δυὸ κατάδικοι:
Ἄ μοναξιά κι ὁ ἄνεμος τοῦ σπιοῦ μου καὶ τοῦ δικοῦ σου
πνίγουνε τοῦτο τὸ φιλὶ πὺ μὲς τὰ χέρια μας φλέγεται
Ἄς κι ὁ ἴδιος ὁ οὐρανὸς θὰ γκρεμιστεῖ ξαφνικὰ
κι ἀνάμεσα στοὺς δυὸ ἕνα ποτάμι ἀπέραντο θάνοίξει
χωρίζοντας τὰ στήθη, τοὺς στεναγμοὺς τὰ καρδιοχτύπια
ὄλο αὐτὸ τὸ αἶμα τὸ εὐγενικὸ πὺ ζεῖ μὲς τὴν ὄσφύ σου
καὶ πὺ τὸ ἔχω ἀνάγκη γιὰ τὸ δικό μου αἶμα.

Ἄλλὰ ὁ ἔρωτας φοράει σκοῦφο σὰν τοὺς φοιτητὲς
 Καὶ γελάει στὴ σκιά, μὲ τὰ σύννεφα, μὲ τὸν καπνὸ
 ποὺ προσπαθοῦν νὰ μᾶς χωρίσουν.
 καὶ χαϊδεύει μαζί μου τὰ ὠραῖα σου μαλλιά
 καὶ σὲ προσμένει μαζί μου ἐκεῖ ποὺ κανεὶς δὲ μᾶς βλέπει
 κι ἔχει διαβάσει τοὺς στίχους ποὺ σοῦ γράφω τὶς νύχτες
 ὅταν πέρα, στὸ δρόμο, κλαίει ὁ ἀγέρας τοῦ χωριοῦ
 κι ἔχει μαζί μου αἰῶνες ἑκατὸ προσμένει τὸ γυρισμὸ σου
 κάθε φορά ποὺ σὲ κοιτῶ.
 καὶ βάλθηκε νὰ σὲ κοιτᾷ καθὼς ἐγὼ εἴκοσι φορὲς
 Ἄν γύρω μου τὸ κάθε τι εἶναι ἡ θέση σου κι ὁ κῶρος σου
 Δὲν ὑπάρχει ἄλλος κῶρος πιά, οὔτε ἕνα φύσημα ἀέρα δὲ χωρᾷ
 ἕνα ὄνειρο, μιὰ ἀνάσα ἐτοιμοθάνατη, ἕνα σύμβολο
 καμιά σιωπὴ, οὔτε ὁ θάνατος κάποιου μερμηγκιοῦ
 οὔτε κὰν ἕνα φιλί, δὲ χωράει τίποτα πιά.

Τὸ αἶμα μου δὲν τελειώνει ὅπου ἀρχίζει τὸ δικό σου
 ἀλλὰ μαζί του πάει καὶ τὸ συντροφεύει
 πάει μαζί του καὶ κλαίει γιὰ τὴ μοναξιά ποὺ μᾶς κυνηγᾷ
 πάει μαζί του καὶ θρηνεῖ γιὰ τὸν πόνο ποὺ δένει τὶς ἐσπέρες
 γιὰ σὲ γιὰ μὲ τοὺς ἀπομονωμένους σὲ μιὰ χώρα δίχως ὄρια
 δίχως αὐτὴ τὴ συγκεχυμένη γεωγραφία
 ποὺ καθορίζει τόπους καὶ μεριές
 δίχως αὐτὴ τὴν ἱστορία τὴν ἀργοκίνητη μὲ σημάδια κι ἡμερομηνίες
 δίχως τίποτα νὰ μᾶς τυλίγει καὶ νὰ μᾶς ἐπιτηρεῖ
 μόνους στὴ χαρὰ τῆς ἀπλῆς κι αἰώνιας συντροφιάς
 καθὼς αὐτὰ τ' ἀρχαῖα δέντρα στὶς πλατεῖες
 ποὺ ἀγαπιῶνται στὸ πράσινο τοῦ μοναδικοῦ πανάρχαιου Ἰσκιου τους.

Θὰ καταστρέψω τὴν ὀμίχλη ποὺ ἀπὸ σένα μὲ χωρίζει
 Ὁ ἀγέρας τὸ νερὸ ἢ φωτιὰ καθόλου δὲ θὰ μὲ νιάξουν
 θὰ τὸν σπάσω τὸν ἀγέρα ἂν ὁ ἀγέρας δὲ μᾶς ἐνώνει
 θὰ τὸ στεγνώσω τὸ νερὸ ἂν δὲν μᾶς σμίγει τὸ νερὸ
 θὰ κάψω τὴ φωτιὰ ἂν ἢ φωτιὰ δὲ μᾶς δένει.

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ

Τὸ οὐράνιο τόξο
 νὰ διαπερνᾷ
 τὸ κέντρο τῆς ἐλιᾶς σου
 διάτρητο.
 Ἡ μουσικὴ σου βλάστηση
 ἔγγλειστη
 καὶ κεῖνα τὰ χελιδόνια
 νὰ μὴν ἀποφασίζουν.

Ὅχι, ὄχι
 πάνω στὰ στήθια μου
 χιλιάδες ἀναλυμένα χρώματα.
 Ὅχι, ὄχι
 εἶναι οἱ μουσικὲς σου ἀρπυιες
 ποὺ διαλύουν
 τοῦτο τὸ ἔνταλμα
 συλλήμφως.

ΣΥΝΟΜΙΛΙΑ

(Ἡ λίμνη, τὰ πουλιά της κι ἐγώ)

Η ΛΙΜΝΗ: Τὸ νερὸ πηγάζει μέσα στὴν ἀγκαλιά μου,
τὰ φῶτα ἀνάβουν στὸν οὐρανὸ γιὰ νὰ καθρεφτίζονται
στὰ ἡσυχὰ ἀκύμαντα νερά μου τὶς μεγάλες
καλοκαιριάτικες βραδιὲς ποὺ ὁ ἀέρας
χάνεται. Τὸν μισῶ τὸν ἀέρα ναὶ τὸν μισῶ.
Δὲ μοῦ ἀφήνει νὰ κοιμηθῶ, νὰ κοιμηθῶ.
Καὶ σὰν ἡσυχάζει καθρεφτίζονται τὰ πουλιὰ
πετώντας καὶ κουβεντιάζοντας.
Κανένας δὲν ξέρει τί λένε τ' ἀγριοπούλια
ποὺ χτίζουν τὶς φωλιές τους στὶς
μαλακές μου ὄχθες. Οὔτε κι ὁ Θεός.

ΤΑ ΠΟΥΛΙΑ: Λίμνη ἡσυχὴ καὶ ἀκύμαντη
τροφὴ μᾶς δίνεις καὶ σὲ ἀγαπᾶμε.
Γιατὶ εἶσαι ὄμορφη σὰν ἐμᾶς καὶ γεμάτη
λόχμες νὰ κρύβουμε τ' αὐγά μας,
καὶ νὰ βλέπουμε μεγάλες τὶς σκιές μας
στὰ περήφανα βουβὰ νερά σου.

ΕΓΩ: Λίμνη κοιμήσου σὲ παρακαλῶ
κοιμήσου καλὴ μου λίμνη.
Καὶ ἐγὼ θὰ σοῦ στείλω ἕνα
ὄμορφο ὄνειρο νὰ σὲ καληνυχτίσω.

ΡΩΞΑΝΗ ΠΑΥΛΕΑ

ΑΛΛΑΓΗ ΣΚΗΝΟΘΕΣΙΑΣ

Μιὰ εἰδοποίηση ἦταν χτές, κατὰ τὸ γέρμα
τῆς πὺθ θερμοῦ ἡμέρας τοῦ Σεπτέμβρη,
ἢ ἀναπάντεχη βροχούλα ποὺ ἐμίλει
ἢ ποὺ ἔκρουε σὰν δάχτυλο, τὴν πόρτα
τοῦ σπιτιοῦ ποὺ ξεφάντωνεν ἐντὸς του
ἢ βέβαιη κι' ἀτέρμονη χαρὰ του.

᾽Ω! Ἦταν λοιπὸν μιὰ κρούση ποὺ ξαφνιαίνει
τὶς βέβαιες ζωὲς ποὺ ταξιδεύουν
στὸ βέβαιο ἀρυτίδωτο κανάλι
μέσ' στοῦ κατακαλόκαιρου τῆ γεύση
σίγουρες, ξενοιασμένες κι' ἀραγμένες...

Τώρα οἱ κρούσεις τοῦ φθινόπωρου ποὺ φτάνει
πληθύνανε καὶ δρόσισην ἢ πόλη.
Τὶς νύχτες κρῦο ἀγέρι σουλατσάρε

στά πάρκα που ἐρήμωσαν κι' ἀφέθηκαν
ξέσκεπα, ἀνυπεράσπιστα καὶ μόνα.

Σιγήσανε κ' οἱ ὀρχηστρες, πού ἴδια πλημύρα,
ξεχύνανε τὶς ἀρμονίες τῶν ἤχων
στήν ἀρμονία τοῦ καλοκαιριοῦ, στὴ δόξα,
στ' ὄνειρο πού ἔπλεε στὰ δάση καὶ στὶς αὔρες,
στὴ χάρη καὶ στὸ μάγεμα τῆς νύχτας

Ἡ περισυλλογὴ μᾶς κυριεύει ὀλοένα
κι' ἔτοιμοι πιά ἢ σχεδὸν προετοιμασμένοι
κι' ἀφήνοντας νὰ φύγουνε μακριὰ μας
τὰ ὦς χτέρες πού ζούσαμε περίλαμπρα καὶ πλάνα
ἔτοιμοι πιά, προσμένουμε μὲ θάρρος
τὸν ἐρχομὸ τῆς νέας κατάστασης πού φτάνει!

ΑΝΤΙΓΟΝΗ ΓΑΛΑΝΑΚΗ - ΒΟΥΡΛΕΚΗ

ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ

Δὲν ξέρω ἴσως προλάβω νὰ πιάσω τὸν ἴσκιο μου
πού τρέχει στὴν πλαγιὰ τοῦ βουνοῦ
ὅπως ἢ ζωγραφιὰ ἀπ' τὸ μαῦρο σύννεφο.

Φοβᾶμαι μὴ στενέψει ὁ οὐρανὸς καὶ τὸν χάσω
χωρὶς νὰ μιλήσουμε γιὰ τ' ἄνθη πού μαραίνονται
γιὰ τὰ παιδιὰ πού κλαῖνε
γιὰ τὴν ἀράχνη πού στήνει τὸν ιστό.

Δὲν εἶπαμε τίποτε δὲν προλάβουμε.
Αὐτοὶ πού πρόλαβαν σωπάσανε.
Σὰν νᾶξεραν οἱ στοχαστὲς
πόσο ἔπλεξε ἡ ἀλήθεια μὲ τὴν ἀνάμνηση.

Δὲν ξέρω ἴσως ἀνθίσουν οἱ κρῖνοι
γιὰ νὰ γιορτάσουν τὸ χάραμα τ' ἀγριοπούλια
Δὲν ξέρω θυμήσου τὴν ὑπόσχεση πού πήρε
ὁ οὐρανὸς ἀπ' τὰ χεῖλη μας.

Δὲν προλάβουμε νὰ μιλήσουμε γιὰ τὶς καμπάνες,
γιὰ τὰ δάκρυα, τὴν ἀνάσταση καὶ τὰ γέλια.
Μὴν κλαῖς ἂν τὰ νιάτα μας ἔφυγαν.

Δὲν ξέρω ἴσως νὰ φέξη ὁ οὐρανὸς μιὰν αὐγὴ
νὰ δοῦμε τὸν ἴσκιο μας στὰ τριαντάφυλλα τ' Ἀπρίλη
καὶ τὰ παιδιὰ νὰ γελᾶνε, νὰ γελᾶνε
μὲ τὸ οὐράνιο τόξο καὶ τὰ πολλὰ χρώματα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΤΣΙΓΑΡΗΣ

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΕΙΣ

ΤΖΕΚΑ Ι. ΛΑΓΩΝΙΚΑ

(ΤΙΛ)

Τόν περασμένο Δεκέμβριο, ή Τζέκα Ι. Λαγωνίκα (ΤΙΛ), κάνοντας μιὰ δραματική πάλη με τόν θάνατο και τήν ανθρώπινη μοίρα, έφτασε στήν άκρη του δρόμου. Καί, άγγίζοντας εκείνον τόν πυρωμένο βυθό που τόν διάχυνε στις λέξεις, στις εικόνες και στο παραλήρημα τής άγωνίας για τήν ύπαρξιακή κατακύρωση τής ζωής, έξήλθε τών συνδρών τής πλήινης κατασκευής, χοηφόρος και κορυφαία μιās άθέατης τραγωδίας.

Έτσι, αυτή ή νικήτρια του πόνου, που συναντήθηκε με τήν άδυσσο και τό βαρύ σύννεφο, που ζήτησε τό όνειρο και τήν όμορφιά μέσ' άπ' τήν περιχαρακωμένη σκήτη του σωματικού άλγους και που πάσχιζε να γιομίσει τόν ουρανό με τό μήνυμα τής αγάπης, διάβηκε, ως αύρα έαρος και ως ευάδης άγλύ έσπέρας, αφήνοντας τόν χοϊκό τούτο κόσμο, πριν να φανεί στόν όρίζοντα εκείνο τό νέφος που σβήνει τά ίχνη τής γήινης πορείας. Καί φτωχώναμε πράγματι, άπ' αυτήν τήν ποιητική παρουσία, που άνοιξε ρωγμές για ένα παράθυρο στο σύμπαν, για μιιά μουσική άπό φως και μέθη, για να συναντήσουμε τόν συνάνθρωπο μ' ένα γαρύφαλο και

για να έξαργυρώσουμε τήν μοναξιά μ' έναν άνθισμένο λόγο.

Γι' αυτό ό θάνατος τής ΤΙΛ, δέν είναι μονάχα μιιά πληγή του ανθρώπινου ψυχικού τοπίου, αλλά και μιιά συνταρακτική πραγματικότητα στόν σύγχρονο πνευματικό χώρο, όπου οί άντανακλάσεις και τά παρανοϊκά μηνύματα άπ' τις άναζητήσεις τής έποχής μας, κάτω άπ' τις παγιδεύσεις τής ευδαιμονίας, οδηγούν τους ύπνωτισμένους λωτοφάγους στην άνυδρη έρημο με τις άπατηλές διεξόδους. Γιατί, πέρ' άπ' τους δρόμους με τήν στιλπνή άσφαλτο και τό νέφος τών καμινάδων, εκεί που άρχίζει μιιά θολή πρωία χωρίς ήλιο, οί ποιητές, οί διανοούμενοι, οί καλλιτέχνες και οί φιλόσοφοι, πρέπει να ρίξουν τήν γέφυρα, για να ζεύσουν τό χάος με τό χρόνο, ώστε να μην χάσουμε τις άφετηρίες, για ένα αντίκρυσμα ανθρώπινης δικαίωσης και ήθικής καταξίωσης τής ζωής. Καί ή ΤΙΛ, που κατόρθωσε να δαμάσει αυτήν τήν άκατανόητη θάσανο, που μεταξίωσε τόν πόνο και τήν προσδοκία πέρ' άπ' τις διαστάσεις τής προσωπικής αντίληψης, ύπήρξε μιιά σπάνια έξοδος άπ' τήν αιχμαλωσία που έφερε τήν αίσθηση και τήν ένβάρρυνση σιωπηλής καρτερικότητας χριστιανού μάρτυρα. Λυρική κράση, με τολμηρή φαντασία και άνοιχτές άντένες, ποιήτρια με όραση, αίθεριωμένη μουσική ευαισθησία και μνήμη άπ' τους ανθρώπους τής γής της, ήρθε να δώσει, στα σύγχρονα γράμματά μας, μιιά προσωπική έκφραση, διαποτισμένη άπ' τó άρωμα μιās άνοιξης άθέατης, που ξεκινούσε άπ' τήν δική της σκήτη και που γιόμισε, με άνθη άπό ένα δραματικό ύπόστρωμα, τήν όρχήστρα ένός αρχαίου θεάτρου. Γι' αυτό, ή ΤΙΛ πήρε μιιά ξεχωριστή θέση, ανάμεσα στις μετρημένες πεζογράφους και ποιήτριες, που τής άνοιξαν έναν ευρύτερον όρίζοντα και που, άκόμα, τής χάρισε τήν ίκανοποίηση τής καταξίωσης και τήν σπάνια χαρά να γκρεμίσει τους τοίχους μιās έρμητικής φυλακής, για να επικοινωνήσει με τήν τρέχουσα ζωή τής καθημερινότητας. Καί, με αυτήν τήν ένανθρώπιση τών ψυχικών κραδασμών και τήν όνειρική σκηνογραφία τών αίσθημάτων, που χωνιτίζουν τις εικόνες στις λέξεις και που κρατούν τήν έκσταση στις άναζητήσεις για τήν συνάντηση του Θεού, κινήθηκε πάνω σε μιιά δική της κλίμακα,

έλλειπτική και άπρόοπτη, για να φυσήξει στο λόγο της μιὰ νέα πνοή. βγαλμένη απ' την περιήγηση και την θεώρηση ενός κόσμου, χωρίς τις περιδινήσεις και τις διαθλάσεις εκείνες που άφουδατώνουν το λόγο και που φέρνουν την κόπωση της παρακμής. Γι' αυτό, ή ΤΙΑ θα παραμείνει άπειραχτη απ' το χρόνο, πάντα ώραία και πάντα νέα, ένα μήνυμα κι' ένα ζωντανό σύνορο μοναδικής σοφίας και απλότητας, που ένοφθάλμισε το χρόνο και τη φύση με την δική της ψυχή, που έξημέρωσε, με την καλωσύνη, τις σκοτεινές πηγές της ανθρώπινης φοβίας και που έφερε, μαζί με το ρίγος και τα όνειρα στο προσκέφαλο της άρρώστιας, ένα πολυσημαντο μήνυμα για την κατάκτηση της λύτρωσης. Αύτην την κορυφαία ενός έπους, που αναδύθηκε απ' την τραγωδία και την ίριδα πάνω απ' τους φορτωμένους ούραρους του αιώνα μας, θα την θυμούμαστε πάντα, θα την νοιώθουμε ύπαρξη παρουσία, στους φράχτες με τα έαρινά κυκλάμια, στους δρόμους με τα ίχνη των αίχμαλώτων, στις διτρίνες με τα φτωχά παιδάκια, στους μεγαλεπήβουλους όραματισμούς για έναν κόσμο καλύτερο. Και ακόμα, θα την συναντούμε πάντα, έξω απ' την σωματική της φυλακή, άνίκητη άμαζώνα και άηδόνα με λυγρούς και χαρούμενους φθόγγους, να συμπαραστέκεται στην τραχειά και δύσκολη πορεία αυτών που κυνηγούν τα όνειρα και τις ιδέες. Ειδικώτερα, ό κύκλος της «Ήπειρωτικής Έστιας», που τόσο τον αγάπησε και που τόσο πάσχισε να μείνει μιὰ έπαλξη φωτεινή, δέν θα την ξεχάσει ποτέ και θα κάμει, για την διαφύλαξη της μνήμης της, το χρέος του. Προσωπικά, αναλογίζομαι το μεγάλο κενό, την άραύση και την άπουσία, που έχει αυτή ή άπώλεια. Καί, με πραγματική συντριβή, πονάω, γιατί δέν στάθηκε δυνατό να της άπευθύνω τον ύστατο χαιρετισμό και να της άποθέσω τον άδερφικό άσπασμό, στο πονεμένο και γαλήνιο μέτωπό της με το σιωπηλό φώς και την σταματημένη άνοιξη. Καί, ακόμα, θα ήθελα, την ώρα που ή Τζέκα, περπατώντας πάνω στη φωνή του Θεού, θα περνούσε το τρίχινο γεφύρι, να μην είταν κλεισμένη στους κρύους τοίχους ενός νοσοκομείου στη χώρα με τις όμιχλες, χωρίς τις μοιρολογίστες της Μάνης που την αγάπησε και την έδωσε με τη ζωή και το έργο της. Γιατί, της άξιζε να την ξεπροβοδίσουν, με τα κύματα και το βοριά, με το φώς πάνω στα λειβάδια και με τις λέξεις που κάνουν γεφύρι τον χρόνο. Και να κρατήσουν άνέγγιχτη την παιδούλα και την πρώιμη γιαγιά, μακριά απ' το νύχτωμα με το καμένο άγιόκλημα, που ήρθε τόσο γρήγορα γι' αυτήν.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

(ΤΖΕΚΑ, 2) 12) 82)

(έλεγείον)

Και άρχισαμε μιὰ συζήτηση πού, λές, τέλος δέν είχε. Καθόσουν δίπλα στο παράθυρο με τις λευκές κουρτίνες που άπάλυναν το φώς της μέρας, πάντα όμορφη, ένα γελαστό κορίτσι και με κίτταξες έπληκτη, καλή μου Μάχη, και με ρωτούσες το «γιατί;»

Γιατί, βοή άδελφέ μου, να τη σκέφτομαι όλη μέρα χτές; 'Αφού δέν την ήξερα! "Όλο το όνομά της είχα συνέχεια στα χείλη μου: 'ΆΤζέκα, Τζέκα, Τζέκα»....

- Είναι, γιατί σου μιλω συνέχεια γι' αυτή, Μάχη μου...
- Μά δέν ξέρεις... Τόλεγα τ'όνομά της και τιναζόμουν...
- Σε πιστεύω. Σκέψου να την είχες γνωρίσει σαν και μένα...
- Την ήξερες χρόνια;

— 'Απ' την ώρα που γεννήθηα. "Ήξερα τί άνθρωπος θα συναντήσω, ποιοι θα είναι καλοί, ποιοι κακοί. Ποιους θ' αγαπούσα, ποιους θα άποστρεφόμουνα... Κι' αυτή την αγάπια, κείνο το χειμωνιάτικο θαρινό, που μέσα στο γραφείο της "Όλγας φάνταζε με το κόκκινο ταγεράκι της σαν χειμωνιάτικο τριαντάφυλλο... Και να ξέρεις, Μάχη μου, ότι την κίτταξα συνέχεια, δέν μπορούσα να τραβήξω τη ματιά μου από κείνην. 'Εξ' άλλου και κείνη με κυτούσε συνέχεια, μ' ένα γελαστό, σιωπηλό βλέμμα.

— Νά σᾶς συστήσω... ἡ κυρία τάδε, ἡ κυρία...

Ἐδῶ δὲ λέξ: «χαίρω πολὺ». Αὐτὸ ἀνήκει στὶς τυπικότητες κι' ἐγὼ τᾶχο ἀναρῶσαι πρὸ πολλοῦ...

Ποῦ λέξ, Μάχη μου, σπάθιζαν οἱ ματιές μας. Λὲς κι' ἀναμετριόμαστε. Λὲς καὶ συναντηθήκαμε μετὰ ἀπὸ χρόνια... Λὲς ἀλήθεια, νᾶχε κοιμηθεῖ στὸ λευκὸ παιδικὸ μου κρεβάτι; Πέντε εἴχανε στὸ πατρικὸ τῆς σπίτι, τέσσερα στὸ δικό μου...

— Πᾶρε, Ἀγγελική, τὸ βιβλίον τῆς Τζέκας. Ναί, θὰ σοῦ βρῶ καὶ τὸ δευτέρό της, λέει ἢ γλυκεῖά Ὀλγα Β.

— Γράφετε; τὴ ρωτῶ. Ἦμουν φρεῦτρα γιατί τῶξερα. Δὲν μίλησε, μοῦ γέλασε.

Ἡ Ὀλγα μοῦ δίνει καὶ τὸ δευτέρό της. «Διέξοδος» τὸ πρῶτο, «Ἄκου τοὺς χτύπους» τὸ δεύτερό της. Τὰ ξεφυλλίζω. Διαβάζω κλεφτὰ ἕνα, δύο, τρία ποιήματά της. Μ' ἀγγίζουν... Τί παράξενη κοπέλλα... Ἀκίνητη, σὲ μιὰ καρτέλα ὅπως τὴ βρήκα νὰ κάθεται, δίπλα στὸν καθρέφτη.

Ἡ φίλη μου ἡ Ἄννα σὺβει καὶ διαβάζει καὶ κείνη. Ἡ Ἄννα κι' ἐγὼ ἔχοιμε μιὰ βουβὴ συνεννόηση. Ξέρεις Μάχη μου, τὴν ἀγαπῶ τὴν Ἄννα σὺν ἀδελφή μου, καὶ σένα τὸ ἴδιο. Ἀλήθεια, πῶς εἶναι ἡ ζωὴ; Ἐξαμα ἔντετα μῆνες νὰ συνέλθω κάπως ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ ἀρριβοῦ μου ἀδελφοῦ, τοῦ Ἡλία, κι' ἦρθε ὁ θάνατος τῆς Τζέκα, νὰ μὲ πισογυρίσει.

Μὰ τί σοῦ λέω, Μάχη, μὴ μ' ἀκοῦς. Ποῦ λέξ, φύγαμε κείνο τὸ βράδυ ἀπὸ τῆς Ὀλγας Β. τὸ σπίτι καὶ τὴν ἄφησα στὴν ἴδια θέση, δίπλα στὸν καθρέφτη, μ' ἕνα ὀλοκόκινο ταγερᾶκι καὶ μαῦρες λουσιτρίνι μπότες. Πολὺ ἀργότερα ἔμαθα ὅτι ἦταν ἀν... Μὰ τί σοῦ λέω, ἄ! νά!... Μετὰ δεθίκαμε, πλησιάσαμε ὅλο φλόγα ἢ μιὰ τὴν ἄλλη καὶ τὸ καλοκαίρι πῆγα καὶ τὴ βρήκα στὴ Σκύρο, πὸν παραθέριζε... Νὰ φανταστεῖς κείνη τὴν ἀπέραντη ἀμμουδιά τοῦ μώλου, νὰ κάθονται στὴ βροῦντα τοῦ ξενοδοχείου καὶ νὰ τὴ βλέπω νᾶρχεται ἀπὸ πέρα μὲ τὸ μπαστούνι της καὶ τὸ λευκὸ της φουστάνι, μαζοῦ νὰ σέρονεται στὴν ἄμμο καὶ νὰ τὸ παίρνει κι' ὁ μπάτης... Εἶχα μάθει πᾶ ὅτι ἡ Τζέκα, αὐτὸ τὸ πλάσμα ἦταν ἀν... Πόσο τὴν πόνεσα... Πόσο τὴν ἀγάπησα... Ὅπως λίγους ἀνθρώπους... Τὸν Χοῆστο Γιαννουλόπουλο, τὸν Τάσο Ζάππα, τὴ Λέλα Μαλλιζούτη, καὶ δυὸ, βία τρεῖς ἀκόμα... Μάχη μου, φαντάζεσαι, τώρα, τὸ γιατί τὴν πόνεσα, τὸ γιατί ἀρρώστησα μὲ τὸ θάνατό της; Καὶ ὁ Τουῆτης, τὸ καναρίνι μου ὅταν εἶχε πεθάνει, μ' ἀρρώστησε καὶ τῶβλεπα στὸν ὕπνο μου στὴν Ἀμερικὴ πὸν πῆγα... Καὶ ὁ Ἡλίας ὅταν ἀρρώστησε δὲν μ' ἄφησε ἢ ἀδελφή μου ἢ Ἀμαλία νὰ πάω στὸ νοσοκομεῖο, οἷτε ἐγὼ τὸ ἀντεχα... Τὸ ξέρω, μισοπεθάνω γι' αὐτοὺς πὸν ἀγαπῶ... Βῆχει ἢ φταρνίζεται ἢ Καίτη κι' ἐγὼ μαχαιρώνομαι, γελᾶει; ἔχω ἄνοιξη, εἶναι σκυθρωπὴ; μὲ φέρνει ὁ βορρηᾶς. Ἔ! οὐ ζωὴ, σιχαμένη... Πόσες φορὲς μὲ γονάτισες...

Ἔμαθα πῶς ἡ Τζέκα, εἶναι βαρεῖα στὸ Λονδίνο... Κάτι πῆγε στραβά στὴν ἐγγείωση. Ἀνάθεμά της γιὰ ἐγγείωση! Ἄν δὲν τὴν ἔκανε τώρα θὰ ζοῦσε καὶ θὰ διάβαζε τὰ βιβλία τοῦ Κόκκινου, πὸν πῆρε μαζί της.

Τὰ βιβλία μου, τὰ βιβλία μου... ἦταν οἱ τελευταῖες τῆς λέξεις.

Στὶς τρεῖς ἢ ὄρα ἢ κηδεῖα της, κι' ἐγὼ πῆγα ἀπὸ τὴ μιάμιση.

— Κυρία μου, ὁ νεκροθάλαμος εἶναι κλειδομένος...

— Ἔχετε κανέναν νεκρὸ ἐκεῖ μέσα, μὲ ρωτᾶ, ἢ ὑπάλληλος τοῦ Ἀ' Νεκροταφείου Ἀθηνῶν.

— Ναὶ τὴ Τζέκα, μὰ δὲν εἶναι νεκρὴ.

Μὲ ζυττάει καλὰ - καλὰ.

— Πρὶν ἀπὸ λίγο φύγαμε οἱ δικοὶ της.

— Ἔ! καὶ σεῖς τί κλειδώσατε; Δὲν εἶναι μόνο οἱ δικοὶ της, ἔχει κι' ἄλλους... Πληθὸς οἱ

δικοί της κι' ἐγώ, κι' ἐγώ... Δώστε μου τὸ κλειδί, θὰ καθήσω δίπλα της, ἔχουμε κάτι νὰ ποῦμε...

Πῆγα στὸν ἥλιο, μπροστά στὰ σκαλιὰ τῆς ἐκκλησιᾶς.

— Θέ μου, πῶς πεθαίνουν οἱ ἄνθρωποι σου, ἢ μᾶλλον, γιατί γεννιόμαστε;

Βρῆκα ἀνοιχτὸ τὸν νεκροθάλαμο... Πῆγα κοντά της.

— Σοῦφερα κυκλάμνα καὶ δάκρυα Τζέκα!

Τράβηξα τὸ τζαμάκι καὶ τὴν ζυτοῦσα. Μὲ πονοῦσε ἡ καρδιά μου. Ἐβλαγα. Σχεφτόμουνα τὸν Ἥλια μας, τὸν Βασίλη μου... Ἄ! Τζέκα, λαθραία τύσσασες, Σ' ἔπιασα νὰ ἀτακτεῖς. Μά τί λέω τώρα;

Ἄπο τίς δυνόμση ἄρχισε νὰ ἔρχεται κόσμος, κόσμος, κόσμος. Γέμισαν τὴν ἐκκλησία, τὸ πλακόστρωτο, τὰ δρομάκια... Τραβήχτηκα.

Ἦρθε ἡ Μαρία!

— Ἔλα Μπέθ, ἔλα νὰ δῆς τὴν κυρία Τζέκα.

Ἡ Μπέθ, ἡ ἀραπινοῦλα, κλαίει μὲ λυγμούς. Φεύγω, δγαίνο ἔξω. Δὲν ἀντέχω...

Εἶχε δύοσι ὁ ἥλιος ὅταν ἔβγαλαν τὸ φέρετρό της ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά. Οἱ ἄνθρωποι ποὺ τὸ σήκωναν ψηλά, μοῦ γάνηξε πῶς τὰ χέρια τους εἶχαν τρία μέτρα μᾶκρος... Μὰ δὲν εἶδα φέρετρο!... Εἶδα μιὰ λευκόφωτη ὀπτασία νὰ μεγαλώνει, νὰ μεγαλώνει... Ἦταν λευκὰ λουλούδια π' ἀνέβαιναν στὸν οὐρανό; ἦταν ἓνα φῶς; ἦταν ἡ παγωνιά μου;

— Τί ζητᾶς ἐσὺ Ἀγγελικὴ, αὐτὴ τὴν ὥρα ἐδῶ; τί θες νὰ δεῖς; Τοὺς συγγενεῖς της; Κλαῖνε, ἄσπροι, βουβοί. Κι' ἐσὺ κλαῖς... Φεύγα, τώρα, τώρα... Νύχτωσε, δὲν θὰ βρεῖς τὸ δρόμο, θὰ χαθεῖς, θὰ ζαλιστεῖς ἀπὸ τὰ φῶτα τῶν αὐτοκινήτων. Φεύγα, στὸ σπίτι θάνα ξεστά... πήγαινε ξάπλωσε, πήγαινε κλάψε...

Ἐφυγα, Μάχη μου. Σχεφότμουνα τ' ἀνασηκομένο φέρετρο, τὴ λευκόφωτη ὀπτασία...

Ἐφυγα, Μάχη μου... Δὲν μποροῦσα. Ἐκατοντάδες ὁ κόσμος, μαῖοῖζε τὸ σῆμαν κι' ἔπεφτε τὸ σκοτάδι. Δύο Δεκέμβρη μὲς τὸ καταχείμενο κι' ἡ νυχτιὰ ἔφτανε ἀπειλητικὴ...

— Γι' αὐτὸ, καῖμένη Ἀγγελικὴ, τὴ σκέφτομαι συνέχεια. Πᾶρε νὰ μιλάς, φέρετῃ μας φωτογραφία νὰ τὴ δοῦμε, μοῦ λέει ἡ Μάχη.

— Νὰ σᾶς τὴν περιγράφοῦ... Ἦταν... Τί ἦταν; Δύο τοῦ Δεκέμβρη, καταχείμενο, κι' ἡ νυχτιὰ ἄπλωνε ἀπειλητικὰ τὰ μαῖρα της κρέπια πάνω ἀπὸ τὴ γῆ. Κρύθωνα... εἶνα νὰ μὴ κρονῶνες δύο τοῦ Δεκέμβρη στὸ καταχείμενο καὶ στὴ νυχτιὰ ποὺ εἶχε ἀρπάξει σὲ μαῖρες δαγκάνες τὴ λίγη αἰσιοδοξία μου; Δύο τοῦ Δεκέμβρη, τῆς χρονιάς ποὺ πέρασε. Ναί, πέντε τοῦ Μάρτη ὁ ἀδελφός μου, καὶ στὸ κλείσιμο τῆς χρονιάς ἡ Τζέκα... Ἀπὸ τοῦ Δεκέμβρη, πρὶν τὰ Χριστούγεννα...

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΑΡΜΥΡΑ

Η ΒΡΑΒΕΥΣΗ ΤΟΥ ΤΑΚΗ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

Ἡ Πανηπειρωτικὴ Συνομοσπονδία Ἑλλάδος, στὴν πανηγυρικὴ ἐτήσια ἐκδήλωση, ποὺ ἐφέτος ἐγίνε στις 23 Ἰανουαρίου, βράβευσε τὸν γνωστὸ ποιητὴ, στοχαστὴ, κριτικὸ, συγγραφέα καὶ διανοούμενο λυκειάρχῃ Τάκῃ Σιωμόπουλο, ἀπ' τὰ πρῶτα καὶ βασικὰ Μέλη τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» κι' ἕναν ἀπ' τοὺς πρῶτους πνευματικοὺς ἀνθρώπους τῆς ἑλληνικῆς ἐπαρχίας. Καὶ ἡ τόσο δίκαιη αὐτὴ σκέψη, ποὺ διακιώνει τὴν μεγάλη προσφορά, τοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν συνέχεια τῆς πνευματικῆς παράδοσης τῶν Ἰωαννίνων καὶ τὴν νεώτερη ἠπειρωτικὴ γραμματεία, δὲν εἶναι μονάχα ἓνα γεγονός ποὺ χαιρετίστηκε, μὲ ιδιαίτερη ἰκανοποίηση, τόσο ἀπ' τοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους, ὅσο κι' ἀπὸ τὸν ἐκπαιδευτικὸ κόσμο γενικώτερα, ἀλλὰ πιστεύουμε ὅτι δίνει κι' ἓνα πολῦτιμο ἀντίκρυσμα, ἓνα εἰδικὸ βάρος στὸν θεσμὸ τῆς βράβευσης, ποὺ ἔχει καθιε-

βώσει ή Πανηπειρωτική Συνομοσπονδία Ἑλλάδος. Γιατί, ὁ Τάκης Σιωμόπουλος, ὅπως τόνισε καί στήν σχετική εἰσήγηση ὁ Ἀ΄ Ἀντιπρόεδρος τῆς ΠΣΕ Ζήκος Ντίνος, δέν εἶναι μόνο ἕνας ἀπ' τοὺς πρωτοπόρους τῆς Ἡπειρωτικῆς Διανόησης, ποῦ θητεύουν μιὰ ὀλόκληρη ζωὴ σ' αὐτὸν τὸν δυσπρόσιτο καὶ ἀπέραντο χώρο, ἀλλὰ κι' ἕνας ἐπώνυμος καὶ ἀκέραιος ἠθικός παράγοντας, ἕνας ἀνήσυχος ἀγωνιστὴς μὲ συνέπεια καὶ ἠπειρωτικὸν ἦθος, ποῦ, πέρ' ἀπ' τὸ λειτούργημα τοῦ ἀνώτερου ἐκπαιδευτικοῦ, διακόνησε, ὅσο ἐλάχιστοι, τὰ νεώτερα ἠπειρωτικὰ γράμματα καὶ πάσχισε γιὰ τὴν ἐξύψωση τοῦ τόπου του. Ξεκινώντας, ἐδῶ καὶ μισὸν περίπου αἰῶνα, ὡς καθηγητὴς φιλόλογος καὶ ὀλοκληρωμένος ποιητὴς, καλύπτει ὅλη τὴν συνταρακτικὴ καὶ κρίσιμη τούτη περίοδο, ποῦ τὸν ἀναδεικνύει ὑπεύθυνο πνευματικὸν ἄνθρωπο καὶ συνεχιστὴ τῆς λαμπρῆς παράδοσης τοῦ Ἡπειρωτικοῦ Διαφωτισμοῦ. Καί, ἀκόμα, τὸν δένει μὲ τὰ γεγονότα, τὰ ρεύματα, τὴς προσπάθειες, τὰ πρόσωπα καὶ τὴς ἐπιτεύξεις, ποῦ ἔδωσαν τὴν πνευματικὴν ὑποδομὴ, στὰ νεώτερα χρόνια, γιὰ τὴν ὄντοτητα καὶ τὴν ἀκτινοβολία τῶν Ἰωαννίνων.

Γι' αὐτό, στὸ πρόσωπο τοῦ Τάκη Σιωμόπουλου, ἡ ΠΣΕ εὐτύχησε νὰ βραβεύσει, μαζί μὲ τὸ ἔργο καὶ τοὺς ἀγῶνες ἑνὸς κατ' ἐξοχὴν Ἡπειρώτου, ποῦ ἔδωσε τόσα πολλὰ, ποῦ τὸ ὄνομά του ὑπάρχει σὲ ὅλα τὰ περιοδικὰ καὶ σὲ ὅλες τὴς προσπάθειες γιὰ τὴν πρόοδο καὶ τὸν πολιτισμὸ τῆς πατρίδας του, καὶ τὸν ἀκόματο ἀγωνιστὴ, ποῦ ἐξακολουθεῖ, στίς πρώτες γραμμές, νὰ προσφέρει, εἴτε ὡς Πρόεδρος τῆς Στέγης Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν, εἴτε ὡς Πρόεδρος τῆς Ἡπειρωτικῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας, εἴτε ὡς διακεκριμένος λογοτέχνης καὶ διανοούμενος μὲ εὐρύτατους φιλοσοφικοὺς ὀρίζοντες, μιὰ ὄντως πολυσήμαντη ὑπηρεσία. Φυσικὰ, τὸ χαιρετιστήριο τοῦτο σημεῖωμα δέν μπορεῖ νὰ περιλάβει, πέρ' ἀπ' αὐτὴν τὴν συνοπτικὴ ἀναφορά, εἴτε τὴν πνευματικὴν ὄντοτητα οὔτε —πολὺ περισσότερο— τὰ ἔργα καὶ τὴν ἀξία τῆς προσωπικῆς του κατάθεσης, τόσο στήν ἠπειρωτικὴ ὅσο καὶ στήν πανελλήνια, γενικώτερα πνευματικὴ μας ζωὴ. Μονάχα, περιοριζόμαστε νὰ ἐπισημάνουμε, στήν προκειμένη περίπτωσι, τὴν ἀξία ποῦ εἶχε αὐτὴ ἡ βράβευση, καθὼς καὶ τὴν ἀναντίρρητην ἱκανοποίησι, γιὰ ὅλους ποῦ εἶναι σὲ θέση νὰ ἀξιολογήσουν τὴν εὐθύνην γιὰ τὴς παρόμοιες ἀποφάσεις καὶ πράξεις, δεδομένου ὅτι ἀντανაკλοῦν τὸ μέτρο καὶ τὴν κλίμακα, ποῦ προσδιορίζει καὶ τὴν ἀξία τῶν θεσμῶν. Καί, ξεκινώντας ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀφετηρία, συγχαίρομε θερμότατα καὶ τὸν Τάκη Σιωμόπουλο καὶ τὴν Πανηπειρωτικὴ Συνομοσπονδία Ἑλλάδος.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ «ΓΚΑΛΕΡΙ»

Τὰ τελευταῖα χρόνια στήν πόλιν μας παρατηρεῖται μιὰ ἔντονη αὔξησι σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴ δραστηριότητα τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν. Οἱ ἐκθέσεις συχνὰ —ὁμαδικές καὶ ἀτομικές— διαδέχονται ἡ μιὰ τὴν ἄλλη, ἐνὸς πολλῆς φορῆς τυχαίνει νὰ λειτουργοῦν δύο καὶ τρεῖς μαζί ἀπὸ δαῖτες πρὸς χωρὰν —ὅλα τοῦτα— τῶν φιλότεχνων τῆς ἠπειρωτικῆς μας πρωτεύουσας. Καλλιτέχνες ἀπ' τὴν πόλιν τῆς Παλλάδος καὶ ἀπ' ὅλες τὴς γωνιές τῆς χώρας μας, μὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἔξωτερο ἀκόμη συμπροικιμαθάνουν στὸ πρόγραμμά τους τὰ Γιάννινα καὶ δίνουν, ἔτσι, ζωὴ στήν ἐκπολιτιστικὴ πλευρὰ τῆς περιοχῆς. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἐκεῖνοι ποῦ ζωγραφίζουν στὸν τόπο μας ἢ ἀσχολοῦνται κατὰ σύστημα μὲ τὴς ὑπόλοιπες εἰκαστικὰς τέχνες, ἔχουν πληθύνει τόσον, ὥστε ἀπὸ πολλοῦ ἤδη συνεπτύχθησαν σὲ ποικίλους συλλόγους καὶ ὁμάδες «πρὸς τὸ κοινόν —τους— συμφέρον». Κι ὅλα τοῦτα, βέβαια, εὐπρόσδεκτα. Γιατί, ἂς μὴν ξεχνᾶμε, πὼς στήν Ἠπειρο, ἂν δέν ἔχει ἀνδρωθεῖ ἀπὸ παλιὰ παράδοσι στὴ ζωγραφικὴ, τέτοια ποῦ ἀνδρώθησε στήν λογιωσύνη, ἐντούτοις καλλιουργήθησε μὲ πάθος, πολλῆς φορῆς καὶ μὲ ἐκπληκτικὰ ἀποτελέσματα, στὰ ἄγωνα διαμερίσματά της ἢ λαμπρὴ αὐτὴ τέχνη. Παράδειγμα, ἡ γνωστὴ στήν ἰστορία τῆς νεοελληνικῆς τέχνης καὶ περίφημη περίπτωσι τῶν Χιονιάδων, τοῦ μικροῦ ὄρειοῦ τούτου χωριοῦ τῆς Κόνιτσας, ποῦ στοὺς περασμένους αἰῶνες μᾶς ἐχάρισεν ἕνα πραγματικὸ πλῆθος ταλαντούχων καλλιτεχνῶν τοῦ χωριοῦ. Πέρα

ἀπ' αὐτά, ἡ κίνηση στὸ χῶρο τῶν Γραμμάτων καὶ τοῦ βιβλίου, ποὺ παρατηρεῖται καὶ τώρα στὰ Γιάννινα, ὅπως — καὶ προπαντὸς τοῦτο — καὶ ἡ λειτουργία ἐδῶ ἀπὸ τὶς ἀρχὲς περιπτοῦ τοῦ '60 ἀξιολόγησης πινακοθήκης, ἀπὸ τὶς δυὸ-τρεις ποὺ ὑπάρχουν στὰ ἀστικά κέντρα τῆς περιφέρειας, εἰνοῦσιν τὴν ἐπιζῶντὴν τοῦ καλοῦ τοῦτου κλίματος, ποὺ ἀναφέραμε. Ἡ ἐπάρ- κεια δὲ ἐκθετηρίων χώρων κοντὰ σὲ ἐκπολιτιστικὸς φορεῖς καὶ ἐπαγγελματικῶν καὶ μόνι- μων ἰδιωτικῶν σαλονιῶν — ὅπως ἡ «Δίθουσα 17» καὶ ἡ «Ἐποχὴ» — γιὰ τὴν στέγαση τῶν ἐκτιθεμένων ἔργων, εἶναι στὴν πόλη μας, εὐτυχῶς, δεδομένη. Ἐντούτοις, πέρα ἀπ' αὐτὴ τὴ γόνιμη καλλιτεχνικὴ κίνηση, τὶς ζυμώσεις καὶ τὴ δραστηριότητα, ποὺ ἐπιζῶντὸν στὰ πολι- τιστικά μας συμβαίνοντα, πέρα ἀπὸ τὴν κίνηση γύρω ἀπὸ τὴ ζωγραφικὴ καὶ τὶς λοιπὲς ἐκδηλώσεις τῶν παραστατικῶν τεχνῶν στὴ μαζὴν μας περιοχὴ, ἀνάγκη νὰ τονίσουμε, θαρ- ρῶ (καὶ τοῦτο περισσότερο γιὰ τοὺς νέους), κάτι τὸ οὐσιῶδες: τὴ σοβαρότητα, ποὺ ἀρμόζει νὰ μᾶς διέπει σὶς ἐνασχολήσεις μας μὲ τὴν καλλιτεχνία. Τὸ ὅτι ὑπάρχουν μπόλικοι ποὺ ζωγραφίζουν στὸ ὄραϊο μας ἄστυ, ἀν' ἀνάμεσά τους βρίσκονται ἀξιολόγοι καὶ σπουδαῖοι, δὲν σημαίνει τίποτε γιὰ τὴν γνήσια καὶ ὑπερήφανη Ζωγραφικὴ. «Ὅν ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ...». Μ' ἄλλα λόγια, θὰ πρέπει πάντοτε νὰ μᾶς χαρακτηρίζῃ τὸ «γνώθι σαυτὸν» καὶ νὰ μπορούμε νὰ ζυγιάζουμε τὶς ἰκανότητές μας. Κι ἂν εἴμαστε σίγουροι, τότε, πὼς ἔχουμε τὶς δυνάμεις καὶ τὰ κότσια νὰ προσφέρουμε κάτι στὸν ἑαυτὸν μας καὶ στοὺς ἄλλους, ἄς τὸ κάνουμε μὲ περὶ- σκεψη καὶ δίχως βιάση. Στὸν αἰῶνα μας τῶν μεγάλων ἐπαφῶν (ἀνθρώπων καὶ ἰδεῶν) ἐμ- φραλεῖται πάντα (γιὰ τοὺς καλλιτέχνες καὶ μὴ) ἕνας κίνδυνος πρώτου βαθμοῦ: νὰ μὴ ἐκφρά- ζουμε τὴ δική μας ὑπαρξή. Ὅμως, ἔτσι πράττοντες, λέμε ψέμματα καὶ στὴν Τέχνη καὶ στὴν ὑπαρξή μας...

B. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

I. ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ

ΤΙΜΗ ΣΤΟΝ ΠΟΙΗΤΗ ΦΟΙΒΟ ΔΕΛΦΗ

Στις 29 Ἀπριλίου 1982, ἡ Ἀκαδημία Μπούραχοντ τῆς Ρώμης ἐκτιμώντας τὴν μεγάλη προσφορά τοῦ Φοῖβου Δέλφη, τὸν ἀνακήρυξε μέλος τῆς καί, σὲ πανηγυρικὴ συνεδρίαση, τοῦ ἀπένευσε τὸ Τιμητικὸ Δίπλωμα καὶ τὸ Χρυσὸ Μετάλλιο. Ἔτσι, ὁ ποιητὴς αὐτὸς μὲ τὴν καλὴ καρδιά, τὴν σπάνια εὐαισθησία, τὴν εὐγένεια καὶ τὴν οἰκουμενικὴ σέψη, καταξιώνεται κ' ἔξω ἀπ' τὸν τόπο του καὶ παίρνει μιὰ στέψη ποὺ τιμᾷ ξεχωριστὰ τὰ σύγχρονα ἑλλη- νικά γράμματα. Κι' αὐτὴ ἡ διάκριση, ποὺ ἐνέχει κ' ἕνα μήνυμα γὰ τὴν παρουσία τῆς ποιή- σης μας στὸν μεσογειακὸ χῶρο, θὰ πρέπει νὰ τὴν χαρετίσουμε, μὲ ἰδιαίτερη ἰκανοποίηση καὶ νὰ ἀναγνωρίσουμε, στὸν Φοῖβο Δέλφη, τὴν πολυσημαντικὴν κατάκτηση, ποὺ ἔχει κάμει στὴν πνευματικὴ κοινότητα τοῦ μεσαιωνικοῦ κόσμου. Γιατί, πέρα ἀπ' τὴν ἔντονη παρουσία του στὸ προσκήνιο τῶν ἰταλικῶν γραμμάτων καὶ σὶς ἐπαφὲς μὲ τὴν κουλτοῦρα τῶν βαλκανίων, μᾶς ἀντιπροσωπεύει, τόσο μὲ τὰ βιβλία του στὰ ἰταλικά, ὅσο καὶ μὲ τὴν προσωπικὴ του συμ- μετοχή, σὶς πιὸ σημαντικὲς ἐκδηλώσεις τῆς πνευματικῆς ζωῆς στὴ σύγχρονη Ἰταλία. Γι' αὐτό, ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια», ποὺ τόσο στενὲς σχέσεις ἔχει μαζί του, καταγράφει τὸ γε- γονός, συγχαίρει τὸν Φοῖβο Δέλφη καὶ καταχωρεῖ, παρακάτω, τὴν εἰσήγηση τοῦ Προέδρου τῆς Ἀκαδημίας Μπούραχοντ AURELIO TOMASO PRETE, στὴν ἀνακήρυξή του ὡς μέλους τῆς, ἡ ὁποία προσφέρει, πράγματι ἕνα θαυμάσιο πορτραῖτο τοῦ ποιητῆ μας.

«Μακρονηὴς ἰταλικῆς καταγωγῆς — τὸ πραγματικὸ τὸν ὄνομα εἶναι Γιώργος Κανέλλος — ὁ ποιητὴς Φοῖβος Δέλφης γεννήθηκε σὶς πλαγιὲς τοῦ «σαγινηντινοῦ Παρνασσοῦ» κ' ἀπὸ παιδὶ ποτίστηκε ἀπ' τὰ καθάρια νερά τῆς Κασταλίας πηγῆς κ' ἴσως ἀπ' ἐδῶ τὸ δῶρο τῆς ποίησης, ποὺ τοῦ στάθηκε πιστὸς σύντροφος σ' ὅλες τὶς περιστάσεις τῆς ζωῆς του.

Γιατί αυτή είναι ή ιδέα πού ό Φοῖβος Δέλφης ἔχει γιά τήν ποίηση σάν μιᾶς ἀγροπνῆς παρουσίας στήν ὁπία ἐμπιστεύεται — σάν σέ φίλη καί παρηγορητόα — τίς θλιβερές ἢ εὐχάριστες στιγμές τῆς ὑπαρξῆς. Τίποτα τό οητορικό λαϊκόν μέσ' στά λυρικά του, ἀλλ' ἓνα ἔργο γαλήνιο καί ὀμιλητικό — σ' ἐμφάνιση ταπεινό — ἀλλά πού ὅμως ἀποκαλύπτει στό ἔμπειρο μάτι τόν στέρεο κλασσικό σχηματισμό καί τήν πατρότητα τοῦ ἔφους τοῦ Δικοῦ μας. Ἐκτεταμένη καί πολυσύνθετη ή παραγωγή του λύεται σάν μιᾶ ἀδιάλειπτη συνομιλία πού ὁ ποιητής διατηρεῖ μέ τόν ἑαυτό του καί μέ τοὺς ἀναγνώστες του μιᾶ ἀνάγκη νά ἐπικοινωνήσῃ μέ τοὺς ἄλλους σ' ἓνα συνεχῆ διάλογο, πού εἶναι δοκιμὴ καί μέτρο τῆς βαθεῖας του ἀνθρωπιάς. Θυμώμαστε ἀνάμεσα ἀπ' τίς πιό πρόσφατες συλλογές του τήν «Ἀθηνα σκεπτομένη» μεταφρασμένη σέ διάφορες γλῶσσες, κι' ἀνάμεσά τους στήν δική μας. Καί ή τελευταία «Ἐνδότεια Πύρρα», πού εἶναι — σύμφωνα μέ τήν γνώμη μας — ἓνα κλείσιμο τοῦ ποιητῆ στὸν ἑαυτό του, σέ ἐξέταση τοῦ πιό ἐσωτερικοῦ μέρους κι' ἀπάντηση τῆς ἴδιας του ψυχῆς, σάν κάποιον πού στάθηκε ὡς τώρα στό παράθυρο τοῦ κόσμου καί θέλει τελικά νά φερνήσῃ τό ἴδιο του «Ἐγώ». Τό γνόθι σαυτὸν τῆς ἀρχαίας φρόνησης.

Ἑλληνας ἀπ' τήν γέννηση, Ἰταλός ἀπ' τήν καταγωγή τοῦ Φοῖβος Δέλφης γράφει καί στίς δυό γλῶσσες, καί μέσ' στήν δική μας θ' ἀκούσουμε τώρα μέ τήν φωνή του τήν ὁμιλία του πάνω στὸν πολιτισμό καί τήν ἐλληνική κουλτούρα, πού αὐτὸς ἐδῶ καί λίγες μέρες ἔκαμε στήν Σικελία, στήν Ματζάρα ντέλ Βάλλο, στό δεύτερο Συνέδριο ποίησης καθοδηγούμενο ἀπὸ τὸν ἐκεῖ Δήμαρχο.

Πολιτισμός, ἀνθρωπισμός, ἀδερφοσύνη ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους, ὅρια ἀνάμεσά τους ἰσοδύναμα: γιατί ὁ Φοῖβος Δέλφης εἶναι ἓνας συνειδητὸς κι' ἐπίμονος συνήγορος τῆς εἰρήνης ἀνάμεσα σ' ὅλους τοὺς λαούς. Κι' ἄς μὴν ξεχνᾶμε πὼς τὰ θλιβερά χρόνια τῆς δικτατορίας τὸ σπίτι του στό Ψυχικό ὑπέρξε τόπος συγκέντρωσης γιά ὅσους — Ἑλληνες ἢ ξένους — δύσκολα ὑπόφεραν τήν βάνανση ἀπόπειρα — ἴδια παντοῦ καί πάντα, ὅπου δὲν ὑπάρχει ἐλευθερία — νά σιγοῦν κι' αὐτὴ τήν φωνή τῆς ποίησης.

Σ' ἐκεῖνον λαϊκόν — ἐκπρόσωπο τῆς ξαναποχτημένης λευτεριάς τῆς Ἑλλάδας — ὁ λόγος σ' αὐτὴ τήν συνέντευση μᾶς ἐξέπληξε κάπως καί πού μπορεῖ νά φανεῖ (αὐτὴ ή συγκέντρωση) λίγο προσητοιμασμένη, ἀλλά ἴσως γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἔχει τὸν αὐτοσχδιασμό τῆς ἀμεσότητας καί τῆς στοργικῆς εὐλοκίεινας.

Ρώμη, 20 Ἀπρίλι 1982

AURELIO TOMASO PRETE

Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας

Μπούχαοντ τῆς Ρώμης

ΒΡΑΒΕΙΟ ΣΤΟΝ ΖΩΓΡΑΦΟ ΚΩΣΤΑ ΜΑΛΑΜΟ

Ἡ Πανηπειρωτικὴ Συνομοσπονδία Ἑλλάδος, στήν ἴδια πανηγυρικὴ ἐκδήλωση τῆς 23ης Ἰανουαρίου, μαζί μέ τὸν Τάκη Σιωμόπουλο, βράδευσε ἀκόμα καί τὸν Ἡπειρωτὴ γνωστὸ ζωγράφο Κώστα Μαλάμο, ἓναν ἀπ' τοὺς καλλιτέχνες ἐκεῖνους, πού στάθηκαν, τόσο μέ τό καταξιωμένο ἔργο τους, ὅσο καί μέ τίς ἐν γένει ὑπηρεσίες τους πρὸς τήν ἐκπαίδευση καί τήν καλλιτεχνικὴ κίνηση τῆς πατρίδας τους, σημαντικοὶ παράγοντες. Εἰδικότερα, ὁ Κώστας Μαλάμος, πού πρωτοστάτησε καί γιά τήν ἴδρυση τῆς Ἡπειρωτικῆς Πανακοθήκης, πού δωρήθηκε, ἀπ' τὸ σωματεῖο «Φίλοι τῶν Ἰωαννίνων», στήν πόλη μας καί πού, στήν ὀργάνωση τῶν ἐκθέσεων εἰκαστικῶν ἔργων, στίς ἐκδηλώσεις τῶν «Ἡπειρωτικῶν» τοῦ Δήμου Ἰωαννίνων, ἀνάλαβε τό κύριο μέρος τῆς εὐθύνης, ἄξιζε ἰδιαίτερος αὐτῆς τῆς τιμητικῆς διάκρισης. Γι' αὐτό, ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἐστία», ἐκφράζοντας τήν ἱκανοποίησή της, ἀπευθύνει, μαζί, καί τὰ θερμά της συγχαρητήρια.

ΒΡΑΒΕΙΟ ΣΤΟΝ ΠΟΙΗΤΗ ΚΩΣΤΑ ΜΙΧ. ΣΤΑΜΑΤΗ

Το «9ο Διεθνές Βραβείο Σικελικής Ποίησης 1982 για τους Ξένους», για το 1982, άπονεμήθηκε από τη «Σικελική Έταιρία Γραμμάτων και Τεχνών» στον Έλληνα ποιητή Κώστα Μιχ. Σταμάτη, για το ποιητικό του βιβλίο «Ή Μελωδία τής Ανθρώπινης Κωμωδίας», που κυκλοφόρησε το 1981 στη Γένοβα, σε μετάφραση και με διεξοδική εισαγωγή του Ίταλου Έλληνοστή Βικέντιου Μασκάρο.

Πρόκειται για μιὰ ποιητική συλλογή, χωρισμένη σε δύο μέρη, με 32 μεγάλα και μικρά ποιήματα, όπου ο ποιητής με τρόπο άμεσο, αναζητάει το μυστικό τής ειρηνικής προσέγγισης και συμβίωσης του σημερινού ανθρώπου σε μιὰ κοινωνία πιό ανθρώπινη. Στο επίκεντρο τής ποιήσης του βρίσκεται πάντοτε ο άνθρωπος και ή μοίρα του και προβάλλει τήν αγωνία του για να βρει το δρόμο τής λύτρωσής του.

Στόν πρόλογό του ο έκλεκτος μεταφραστής αναφέρει ότι ο ποιητής «ξεκινάει από το Σεφέρη, τόν Έλύτη και τόν Καβάφη κι από κεί προχωράει σε δικές του συνθέσεις που φέρνουν τήν προσωπική του σφραγίδα και ταυτότητα».

Είκοσι από τὰ ποιήματα αυτής τής συλλογής μεταφράστηκαν στα γαλλικά από τόν έκλεκτο Γάλλο Έλληνοστή Γκαστόν Χένρυ Ωφρέρ και κυκλοφόρησαν σε βιβλίο ταυτόχρονα στη Γαλλία και στην Ελλάδα, στα τέλη του περασμένου Νοέμβρη, με τόν τίτλο «Ποιήματα» και με «Εισαγωγή» του μεταφραστή.

Ή άπονομή του Βραβείου έγινε στο Παλέρμο στις 4 Δεκεμβρίου 1982 σε μιὰ λαμπρή τελετή στο ξενοδοχείο JOLLY HOTEL, παρουσία Ίταλων και ξένων ανθρώπων τών Γραμμάτων και τής Τέχνης.

Ή «Ήπειρωτική Έστία», στην οποία ο Κώστας Σταμάτης συνεργάζεται κι' είναι άπ' τούς στενούς φίλους, χαιρετίζει αυτήν τήν τόσο σημαντική διάκριση, που τιμάει όχι μονάχα τόν βραβευθέντα, αλλά και τήν πνευματική μας παρουσία στα σύγχρονα Ίταλικά γράμματα, καταγράφει, ως πραγματική κατάκτηση στόν μεσογειακό χώρο, τήν διάκριση. Μάλιστα, στην εποχή μας, με τήν διεύρυνση τής πνευματικής έπικοινωνίας και με τήν έξοδο τών λαών άπ' τὰ έθνολογικά τους γεωγραφικά σύνορα, ο κότινος αυτός έχει κι' ένα άκόμα μήνυμα για τήν οικουμενική κοινότητα του νέου ανθρώπου.

ΒΡΑΒΕΙΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

Άνάμεσα σ' αυτούς που βραβεύτηκαν, άπ' τήν Άκαδημία Άθηνών κατά τήν πανηγυρική συνεδρία τής Άκαδημίας στο τέλος του περασμένου χρόνου, είναι και ο γνωστός ποιητής και κριτικός τής σύγχρονης λογοτεχνίας μας Δημ. Παπακωνσταντίνου, που τιμήθηκε με το Βραβείο Ούράνη για τήν ποίηση καθώς και ο παλαιός συνεργάτης τής «Ήπειρωτικής Έστίας» Σταύρος Παπαδάτος, που πήρε το Βραβείο Π. Άγγελοπούλου, για τήν μελέτη του «Περί τής μνηστείας εις το βυζαντινόν δίκαιον». Έπίσης, στόν Μήτσο Λυγίσο, άπονεμήθηκε το Βραβείο Ειρήνης Καλκάνη, για το βιβλίο του «Θεατρολογικά μελετήματα» και στόν συγγραφέα Φώτη Βογιατζή, δόθηκε Εύφημη Μνεία τής Άκαδημίας, για το βιβλίο του «Ή θεσσαλική ζωγραφική (1500—1980)».

Ή «Ήπειρωτική Έστία», που συνδέεται με τούς βραβευθέντες και που έκτιμά ιδιαίτερα τήν προσφορά τους στα γράμματα, στην έπιστήμη και στόν πολιτισμό, τούς άπευθύνει τὰ πιό θερμά συγχαρητήρια.

ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΣΥΝΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΑΝΘΟΥΛΑ ΖΟΛΔΕΡ

Με ιδιαίτερη χαρά πληροφορηθήκαμε τήν άπονομή ίσοβίου συντάξεως, που δόθηκε, άπ' το Ύπουργείο Πολιτισμού και Έπιστημών, στην γνωστή λογοτέχνίδα, συνεργάτιδα

καί φίλη τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» ποιήτρια Ἀνθούλα Ζόλδερ. Ἡ ἀπανομή αὐτή, πού ἐνέχει, πέρ' ἀπ' τὴν ὑλική παροχή, καί τὴν ἀναγνώριση τῆς πολιτείας, γιὰ τὶς σημαντικὲς ὑπηρεσίες στὰ γράμματα καί στὸν πολιτισμό, πού πρόσφερε καί πού ἐξακολουθεῖ νὰ προσφέρει ἡ Ἀνθούλα Ζόλδερ, εἶναι μαζί καί μιὰ κατάκτηση στὸν χῶρο τῆς ἐπαρχίας, πού τὴν χαιρετίζουμε μὲ ἰδιαίτερην ἱκανοποίηση. Καί, συγχαίροντας τὴν ἐκλεκτὴ ποιήτρια, πού τώρα εἶναι καί συμπολίτισσά μας, παίρνομε τὴν ἀφορμὴ νὰ ὑπομνήσουμε τὴν μεγάλη καί καθαρὴν εἰσφορὰ ἣς στὴ νεώτερη ποίησή μας, πού ἔφερον ἓνα γλυκὸ λυρικὸ ἄρωμα καί μιὰ φωτεινὴ διαφάνεια, σπάνιας εὐαισθησίας καί ἐλεγειακῆς μουσικῆς, πράγμα πού τὴν ξεχώρισε καί τῆς ἔδωσε, πολὺ δίκαια, μιὰ δική της θέση. Νὰ ζήσει καί νὰ τὴν χαρεῖ, αὐτὴν τὴν ὄντως τιμητικὴ σὺναξη, χωρὶς νὰ πάψει ποτὲ νὰ μᾶς δίνει τὴν πολὺτιμη κατάθεσή της στὴν σύγχρονη γραμματεία μας.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΠΟΙΗΤΙΚΑ ΒΡΑΒΕΙΑ

Ἡ Κριτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Πανελληνίου Ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ μὲ θέμα «Κύπρος» πού προκήρυξε ὁ Σύνδεσμος ΕΛΛΑΣ - ΚΥΠΡΟΣ Θεσσαλονίκης, ἀποτελούμενη ἀπὸ τοὺς Τάκη Βαρβιτσιώτη, Μαρία Κέντρου - Ἀγαθοπούλου, Γιώργον Στογιαννίδην καί Γιώργον Ξεινόν — μέλη τῆς Ἑταιρίας Λογοτεχνῶν Θεσ)νίκης — μέσα ἀπὸ τὰ 165 ποιητικὰ κείμενα πού ὑποβλήθηκαν, ἀποφάσισε τὴν ἀπονομή τῶν τιμητικῶν διακρίσεων ὡς ἑξῆς: Α' βραβεῖο: Στέλλα Παπαδάκη (Ψευδ. Ἰακίνθη) Καισαριανή - Ἀθήνα. Β' βραβεῖο: Μάνθος Σκαργιώτης (Ψευδ. Ὀδοιπότης) Θεσσαλονίκη. Α' Ἐπαινος: Θανάσης Φωτιάδης (Ψευδ. Ἀφροδίτη Εὐδία) Μαρούσι - Ἀθήνα. Β' Ἐπαινος: Χριστούλα Γιαγκουλλῆ (Ψευδ. Ἀγάπη Δικαίου) Λευκωσία - Κύπρος. Εὔφ. Μνεῖα: Δημήτριος Κούκος (Ψευδ. Φούβος Αὐγερινός) Λαγκαδάς. Εὔφ. Μνεῖα: Δημήτρης Δεμιρτζῆς (Ψευδ. Μίμης Ντόνας) Ξυλοτύλις - Μακεδονίας. Τὸν διαγωνισμό ἀθλοθέτησε ἡ Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν.

II. ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

ΒΡΑΔΥΑ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ

Στις 23 Ἰανουαρίου, ἡ Ἡπειρωτικὴ Στέγη Γραμμάτων καί Τεχνῶν, ἡ Ἡπειρωτικὴ Ἐνωσις καί ὁ Μουσικοφιλολογικὸς Σύλλογος Ἄρτης «Σκουφᾶς», μὲ κοινὴ σύμπραξη, ὀργάνωσαν μιὰ βραδυὰ Δημοτικοῦ Τραγουδιοῦ πού πραγματοποιήθηκε, μὲ τὴν Χορωδία Δημοτικοῦ Τραγουδιοῦ τοῦ «Σκουφᾶς», στὴν αἴθουσα τῆς Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας. Ἡ θαυμάσια αὐτὴ ἐκδήλωση, πού παρουσιάστηκε μὲ εἰδικὴ εἰσήγηση τοῦ Ἀντιπροέδρου τῆς Ἡπειρωτικῆς Στέγης Κώστα Νικολαΐδη καί πού διανθίστηκε, μὲ διαλεγμένα δημοτικὰ τραγούδια, ἀπὸ ἀπαγγελίες τοῦ σκηνοθέτη καί ἠθοποιοῦ Μιλτιάδη Τσίρκα, περιλάμβανεν ἓνα αὐστηρὰ ἐπιλεγμένο ρεπερτόριο, πού τραγούδησε ἡ πολυμελὴς καί πειθαρχημένη χορωδία τοῦ «Σκουφᾶς», μὲ τὴν συμπαράσταση μιᾶς γνήσιας δημοτικῆς ὀρχήστρας. Καί τὸ γεγονός αὐτό, πού ἐντυπώσισε τὸ ἀκροατήριον καί πού ἔφερε τὸ ρίγος καί τὴν ἀτμόσφαιρα ἀπ' τὶς ἀξίες τοῦ λαϊκοῦ μας πολιτισμοῦ, ἔδωσε τὴν ἐυκαιρίαν νὰ γνωρίσουμε μιὰ πραγματικὴν κατάκτηση τῆς Ἄρτης καί νὰ ἐκτιμήσουμε τὴν μεγάλη προσφορὰ, στὴν διαφύλαξη τῆς ἐθνικῆς μας φυσιογνωμίας, πού κάνει ἡ ἀνιδιοτελεὴς καί λαμπρὴ τούτη προσπάθεια. Γιατί, τόσο ὁ ἐξαιρετὸς καθηγητὴς καί διευθυντὴς τῆς Εὐάγγελος Πλακιάς, ὅσο καί τὰ ἄλλα 43 μέλη τῆς (μαζὶ μὲ τὴν ὀρχήστρα), κατόρθωσαν νὰ κρατήσουν, ὄχι μονάχα τὸν καθαρὸ κορμὸ τῆς βυζαντινῆς χροιάς ἄλλα καί νὰ δημιουργήσουν ἓνα γνήσιον καί σπάνιον ἦθος, πού δίνει τὴν ἀληθινὴν μουσικὴν ὑπόσταση καί τὴν ἀνόθευτη ἐκείνην ποίηση, πού ἔρχεται ἀπὸ χιλιάδες χρόνια, μέσ' ἀπ' τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Μάλιστα, ἡ ὁμοιογένεια, ἡ λιτότητα, ἡ ποίηση καί ἡ ἀποκαθαρμένη μουσικὴ ἔκφρασις, πού

χαρακτηρίζουν τὰ προσόντα τῶν χορωδῶν καὶ τῆς ὀρχήστρας, κρατοῦν μιὰ μοναδική κλίμακα ἀξιών, ποὺ θὰ πρέπει νὰ γίνουν εὐρύτερα γνωστά. Στὸ σημεῖωμα τοῦτο, ποὺ δὲν ἔχει τὴν πρόθεση τῆς ἀξιολογικῆς κριτικῆς, κάνουμε μονάχα μιὰ ἐπισήμανση καὶ δίνουμε, ὡς πνευματικὴ ἐπαρχία, τὴν μαρτυρία, παρακάτω, δημοσιεύοντας τὰ ὀνόματα τῆς Χορωδίας τοῦ «Σκουφᾶς», τὴν ἀναγνώριση καὶ τὰ θερμὰ μας συγχαρητήρια.

Διευθυντῆς Χορωδίας: Εὐάγγελος Πλακιάς

Γ υ ν α ῖ κ ε ς: Μαρία Βασιλείου, Κική Λάμπρου, Ἀνδρομάχη Μπατσιούκα, Λίτσα Βαϊτση, Βούλα Φλιτούρη, Τούλα Σεργιάννη, Φρειδερίκη Κολιοῦ, Μαρίτσα Καλιακάτσου, Σπυριδούλα Κωστή, Γιαννούλα Ζαρκάδα, Αἰκατερίνη Ἀντωνίου, Εὐγενία Φασούλη, Βασιλικὴ Δήμου, Φρειδερίκη Κωσταγιώργου, Εἰσταθία Κατσάνου, Γλυκερία Κωνσταντίνου, Κασσιανὴ Νάκα, Παναγιώτα Σταμάτη.

Ἄ ν δ ρ ε ς: Νικόλαος Καραβασίλης, Θωμᾶς Τσιῶνος, Κων)νος Ματζοῦτσος, Ἀλέξανδρος Γιαννακούλης, Βασίλειος Γιώτης, Σπυρίδων Σταῦρος, Σωτήριος Μπατζόζακας, Ἀχιλλέας Γιώτης, Ἀπόστολος Τόδουλος, Βασίλειος Φλιτούρης, Κων)νος Βεντίστας, Γεώργιος Βασιλείου, Κων)νος Μπαρμπούτης, Ἀριστοτέλης Κούρτης, Κων)νος Κολιοπάνος, Ἰωάννης Πλακιάς, Χρήστος Γκούδας, Χρῆστος Σιαπλαούρας, Βασίλειος Χριστοβασίλης, Δημήτριος Κουτρούμπας, Βασίλειος Πλακιάς.

Ἄ ρ γ α α: Βιολί, Δημήτριος Κωσταγιώργος, Κιθάρα, Γιώργος Τζιόζακας, Φλογέρα, Ἡλίας Χριστοπάνος, Ντέφι, Σωτήρης Οἰκονόμου.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΔΙΗΜΕΡΟ 21ης ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ

Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς 70ῆς ἐπετείου ἀπ' τὴν ἀπελευθέρωση τῶν Ἰωαννίνων, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ μιὰν ἀπ' τὶς ἐθνικὲς μας γιορτές, ἐκτὸς ἀπ' τὴν παρουσία τῶν ἐπισήμων καὶ τὶς ἑορταστικὲς ἐκδηλώσεις ποὺ ὁργανώνονται ἀπ' τὶς ἀρχές, πραγματοποιήθηκαν καὶ ἄλλες ἐνδιαφέρουσες καὶ πρωτότυπες ἐκδηλώσεις. Ἔτσι, στὶς 20 τὸ ἀπόγευμα, στὴν αἴθουσα τῆς Ἑταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν, ἡ Ἐλευθερία Ι. Νικολαΐδου, λέκτορας τῆς Νεώτερης Ἱστορίας τοῦ πανεπιστημίου Ἰωαννίνων, ποὺ εἶχε ὀριστεῖ ὡς ἐπίσημη ὀμιλήτρια τοῦ πανηγυρικοῦ, ἔδωσε μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα διάλεξη.

Ἐπίσης, τὸ ἴδιο ἀπόγευμα, ἡ Ἡπειρωτικὴ Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν, ἡ Λέσχη Προσωπικοῦ τοῦ ΟΤΕ καὶ ὁ Μουσικοφιλολογικὸς Σύλλογος Ἄρτης «Ο ΣΚΟΥΦΑΣ», μὲ κοινὴ σύμπραξη, ὁργάνωσαν μιὰ πρωτότυπη ἔκθεση αὐθεντικῶν φωτογραφιῶν ἀπ' τὸ 1912—1913, ποὺ τὴν παραχώρησε, ἀπ' τὸ ἀρχειο τοῦ «Σκουφᾶς» καὶ ποὺ τὴν μεγέθυνση καὶ καλλιτεχνικὴ φωτογράφησή της ἔκαμε ὁ καλλιτέχνης φωτογράφος καὶ Ταμίας τῆς Ἡπειρ. Στέγης Εὐρ. Παναγιωτίδης. Ἀκόμα τὰ δύο πρῶτα ἀπ' τὰ παραπάνω σωματεία τὴν ἄλλη μέρα (21.2.83) στὴν Ζωσιμαία Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία Ἰωαννίνων, πραγματοποιήσαν μιὰ ἐπιτυχημένη διάλεξη, μὲ ὀμιλητὲς τὴν Ἑρμηνεία Φωτιάδου, λογοτέχνηδα, λαογράφου καὶ ἰδρύτρια τοῦ λαογραφικοῦ ὀμίλου «ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ», ποὺ μίλησε μὲ θέμα τὴν ἀτμόσφαιρα τῶν ἡμερῶν τῆς ἀπελευθέρωσης τῶν Ἰωαννίνων καί, στὴ συνέχεια, ὁ Παναγιώτης Τζιόζακας, ποιητῆς καὶ ἱστορικός, ἀνάπτυξε τὸ πολὺ ἐνδιαφέρον θέμα τῆς παράδοσης τῶν σχεδίων τοῦ Μπιζανίου, γιὰ τὸ ὁποῖο τόσες ἀπόψεις καὶ εἰκασίες ἔχουν διατυπωθεῖ, ἀπὸ μελετητές, ἱστορικούς καὶ ἑρευνητές. Καί, μὲ αὐτὰ τὰ γεγονότα, τὸ διήμερο τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς 21ης Φεβρουαρίου, ἐφέτος, πῆρε μιὰ διεύρυνση κι' ἓνα περιεχόμενο, ποὺ τοῦ ἔδωσε πράγματι ξεχωριστὴ ἀκτινοβολία.

Η ΕΚΘΕΣΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑΣ Κ. ΜΠΑΛΑΦΑ

Ἄπ' τὶς 21 ἕως τὶς 24 Φεβρουαρίου, στὴν αἴθουσα τῆς Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας, ὁ γνωστός καλλιτέχνης φωτογράφος Παῦλος Μπαλάφας, μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν 40 χρόνων ἅπ' τὴν ἴδρυσή τῆς ΕΠΟΝ, παρουσίασε μιὰ σπάνια ἔκθεση φωτογραφιῶν ἅπ' τὴν Ἑθνικὴ Ἀντίσταση στὸ χῶρο τῆς Ἡλείου. Ἡ προσφορά τούτῃ τοῦ Κ. Μπαλάφα, ποὺ καλύπτει μιὰ δολόκληρη ἑποποιία, ἅπ' τὶς κορυφαίες τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας, ἀποτελεῖ πράγματι μιὰ πολύτιμη μαρτυρία καὶ μιὰ συγκινητικὴ κατάθεση ντοκουμέντων τῶν κατοχικῶν χρόνων, ποὺ θὰ πρέπει νὰ τὴν διαφυλάξουμε καὶ νὰ τὴν μνημειώσουμε, τόσο γιὰ τὸ παρόν, ὅσο καὶ γιὰ τοὺς ἐπιγενόμενους. Γιατί, ἡ ἡρωϊκὴ αὐτὴ γενεά, μὲ τὰ χαμένα ὄνειρα καὶ μὲ τὸν ἀζάνθινο στέφανο, ποὺ ἀγγάντεψε μιὰ νέα ἀνατολή, ποὺ πολὺ τραγοῦδησε καὶ ποὺ θυσιάστηκε, πολεμώντας στὰ βουνά, στὸν κάμπο, στὶς πόλεις καὶ ποὺ στάθηκε ὄρθια μπροστὰ στὰ φασιστικὰ ἀποσπάσματα, ἔμεινε ἀδικαίωτη, χωρὶς ἕνα φτωχὸ παράσημο, χωρὶς ἀνδριάντες καὶ, ἀκόμα ἀκόμα, χωρὶς ἕναν τάφο γιὰ τοὺς μεγάλους τῆς νεκρούς, αὐτοὺς ποὺ ἔφεταν μὲ τὸ ὄραμα τῆς πατρίδας στὰ φωτεινά τους μάτια. Γι' αὐτὸ, ἡ ἔκθεση τοῦ Κ. Μπαλάφα, ποὺ ἀποθησαυρίζει, πέρα ἅπ' τὴν ἄρογγο τεχνικὴ τῆς ἐπεξεργασίας, τὶς μεγάλες αὐτὲς ὥρες μὲ τοὺς ἐπώνυμους καὶ τοὺς ἀνώνυμους ἀγωνιστές, τὶς φευγαλέες ἐκείνες σκιερὲς ποὺ δὲν συλλαμβάνονται παρὰ μονάχα μὲ τὴν αἴσθησι καὶ τὴν μέθη τῆς συμμετοχῆς στὰ ἰδανικά καὶ στὴν μάχη, κρατοῦν τὸ κλίμα καὶ τὴν μνήμη ἀπὸ ἕνα συγγλονιστικὸ ἔπος, ποὺ δίνει νέες διαστάσεις γιὰ νὰ προσπελάσουμε τὸ γεγονός. Ἔτσι, μέσα σὲ ἑκατὸ περίπου φωτογραφικὸς πίνακες, μὲ μελετημένη διάταξη καὶ μὲ χωρισμένους κατὰ θεματικὲς χρονολογικὲς ἐνότητες, ἀπεικονίζεται, μὲ καλλιτεχνικὰ ζοιτήρια, μὲ πολὺ εὐαισθησία καὶ μὲ ἀπέραντο σεβασμὸ, ὁλόκληρη αὐτὴ ἡ συνταρακτικὴ περίοδος, ποὺ ὀριοθέτησε τὴν σύγχρονη ἐθνικὴ μας ἱστορία. Γι' αὐτὸ, νομίζουμε πὺς, ἐκτὸς ἅπ' τὴν ἔκθεση, θὰ πρέπει νὰ ἐκδοθοῦν, αὐτὲς οἱ φωτογραφίες τοῦ Κ. Μπαλάφα, σ' ἕνα εἰδικὸ λεύκωμα, γιὰ νὰ κυκλοφορήσουν εὐρύτητα.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟ

Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», ἐπειδὴ ἀντιστρατεύεται τὰ ἐπιχειρησιακὰ κριτήρια, εἶναι φυσικὸν νὰ μὴν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει καὶ οικονομικῶς αὐτοδύναμη. Γι' αὐτὸ δὲν ἀγνοεῖ κανένας στὸν τόπο μας, ὅτι οἱ παρόμοιες προσπάθειες, πέρα ἅπ' τὴν προσωπικὴ ἀνάλωσι καὶ τὴν πίστη στὴν ἀξία τῆς προσφορᾶς τους, χρειάζονται κι' ἕνα εἶδος ἡρωϊσμοῦ. Ἔτσι, ἡ ἔκδοσή της, ποὺ εἶναι εἰδικῆς ποιότητος καὶ ὑψηλῆς στάθμης, δὲν συμβιβάζεται μὲ τὸ νόμο τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζήτησης. Καί, γι' αὐτὸ, ἡ συνέχισή της, κάτω ἅπ' αὐτὲς τὶς συνθήκες, ἀποτελεῖ ὄντως ἕναν ἄθλο, ποὺ κατὰ γενικὴ ἀναγνώριση, εἶναι ὅπωςδήποτε ἔξω ἅπ' τὰ δεδομένα τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου. Μάλιστα, ἀκόμα καὶ γιὰ χῶρες ποὺ ἡ γλῶσσα τους ὁμιλεῖται κι' ἔξω ἅπ' τὰ ἐθνικὰ γεωγραφικά τους σύνορα (Γαλλία, Ἀγγλία), οἱ ἐκδόσεις αὐτῆς τῆς κατηγορίας θεωροῦνται μιὰ πραγματικὴ κατάκτηση. Ἔτσι, ὁ ἀγώνας μας νὰ κρατήσουμε αὐτὸ τὸ δυσσάποκτητο κεφάλαιο —κι' αὐτὸ, μάλιστα, στὸν χῶρο τῆς ἐπαρχίας—, ποὺ συνιστᾶ καὶ τὴν βασικὴν ὑποδομὴ γιὰ κάθε προσπάθεια ἀποκέντρωσης καὶ ἀξιοποίησης τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντα, δὲν εἶναι μονάχα χωρὶς καμμιὰ κατοχύρωση, ἀλλὰ καὶ ἀντιμετωπίζει τὸν ὑπαρκτὸ κίνδυνο νὰ κλείσει. Καὶ μιὰ τέτοια περίπτωση, πιστεύουμε ὅτι θὰ ἰσοδυναμοῦσε μὲ πραγματικὴ ἀπώλεια, δεδομένου, ὅτι ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», ποὺ τώρα διανύει τὸν τριακοστὸ δεῦτερο χρόνο, κατέχει μιὰ ξεχωριστὴ θέση, τόσο στὴν πατρίδα μας, ὅσο καὶ στὸν διεθνῆ χῶρο (ἅπ' τὴν Οὐβάλλα ὡς τὴν Ἀμερικὴ, ἅπ' τὴν Εὐρώπη καὶ τὴν Αὐστραλία ὡς τὰ Βαλκάνια καὶ τὴν Μεσόγειο).

Κάτω ἅπ' αὐτὸ τὸ πρίσμα, οἱ εἰσφορὲς τῶν φίλων τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας», εἴτε ὡς ἐνίσχυση εἴτε ὡς τιμητικὲς συνδρομές, συνιστοῦν μιὰ πολυσήμαντη ἐνθάρρυνση καί, πρὸ παντός, μιὰ καταξίωση τῆς προσπάθειάς μας, ποὺ ἐνέχει, πέρα ἅπ' τὴν ὕλική βοή-

θεια, και τὸ μήνυμα μιᾶς πράγματι συγκινητικῆς συμπαράστασης. Καί, με αὐτὴν τὴν ἔννοια, τὶς δεχόμεστε καί, ἀξιολογώντας τὸ ἀντίκρουσμά τους, εὐχαριστοῦμε θερμότατα.

1. Στέφανος Βασιλάκος, 1/20 ἰν τῶν πόρων τοῦ Ἰδρύματός του «Μόρφωσις - Παιδεία», γιὰ κάθε χρόνο (ἔσσει)	16.000
2. Ἡλέκτρα Δ. Σαλαμάγκα (εἰς μνήμην Δ. Σαλαμάγκα)	20.000
3. Οὐρανία Κουρτίδου (εἰς μνήμην τοῦ συζύγου της)	10.000
4. Γεώργιος καὶ Στέλλα Γ. Λύκα (εἰς μνήμην τῆς Μάννας τοῦ Στρατιώτου καὶ μητέρας τους Καλλιόπης Λύκα)	7.000
5. Εὐγενία Γερ. Μακρῆ (εἰς μνήμην τοῦ συζύγου της)	2.000
6. Κων. Ἄθαν. Διαμάντης	2.000
7. Πρεσβύτερος Διον. Τάτσης	2.000
8. Γεώργιος Χιονίδης	1.000
9. Αἰκατ. Δημοσθ. Νασιοῦλη (εἰς μνήμην τοῦ συζύγου της)	1.000
10. Λάμπρος Α. Τασιόπουλος	1.000
11. Δημ. Βασιλειάδης	1.300
12. Σαράντος Παυλέας	1.000
13. Εὐάγγελος Φαρμάκης	3.000
14. Νικόλαος Παπασωτηρίου	5.000
15. Βασίλης Λαζανάς	4.000
16. Ἄθαν. Θωμᾶ Μαντέλλος (εἰς μνήμην τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννη Θ. Μοντέλλου)	5.000
17. Κων. Σταυρόπουλος	1.000
18. Νικόλαος Βαλαβάνης	5.000
19. Ἀντώνιος Λαγοπάτης	1.000
20. Σπ. Καινούργιος	1.000
21. Μαρία Μιχαήλ - Δέδε	2.500
22. Κώστας Μιχαήλ	4.000
23. Κώστας Σαρδελῆς	1.000
24. Ἰνῶ Πιτούλη - Γάνου	1.600
25. Νικόλαος Β. Λῶλης	1.000
26. Κων. Μπράτσος	4.000
27. Νικ. Παπαθεοδῶρου	1.000
28. Ἐλευθέριος Μαντζίκας	10.000
29. ΤΙΑ	4.000
30. Βασίλειος Εὐαγγέλου - Γαζῆς	2.000
31. Μαρία Ἀρκαδίου	2.000
32. Τάσος Κανάτσης	1.000
33. Ἡπειρωτικὸς Σύνδεσμος Πειραιῶς	5.000
34. Ταμεῖον Ἀρτοποιῶν Πειραιῶς	10.000
35. Λίλιαν Καλίτση	1.000
36. Διονύσης Μιτάκης	1.500

«ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ»

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Τ ζ ε ό ρ τ ζ ε Π ό τ ρ α: «ΤΟ ΠΑΛΗΟ ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙ», Βουκουρέστι 1981.

Ἕνα ἀνάγνωσμα ἐνδιαφέρον καὶ συναρπαστικό, βασισμένο σὲ ντοκουμέντα καὶ ταυτῶχρονα καλὸγράμμενο εἶναι τὸ βιβλίον

τοῦ ἱστορικοῦ Τζεόρτζε Πότρα, ἀφιερωμένο στὴν παρουσίαση καὶ τὴν ἐξέλιξη τοῦ Βουκουρεστίου. Ἡ σημασία τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, ποὺ ἀγκαλιάζει τέσσερες αἰῶνες (16ο—19ο αἰῶνα) καὶ τὶς πρῶτες δεκάδες τοῦ αἰῶνα μας, εἶναι ἀκόμα πλεονεκτήματα, γιατί ἡ ἱστορία τοῦ Βουκουρεστίου εἶναι στενὰ δεμένη μετὰ τὴν ἱστορία τοῦ ἄ-

πόδημου έλληνισμού. Σ' αυτή τήν πόλη, όπως είναι γνωστό, έζησαν και έδρασαν πολλοί "Έλληνες, έμποροι και διανοούμενοι, που διακρίθηκαν για τήν φιλοπονία τους, τόν πατριωτισμό τους και ακόμα για τήν εύγνωμοσύνη που έτρεφαν για τήν θετή τους πατρίδα. Δέν πρέπει να ξεχνάμε πως εδώ έζησε ο έθνομάρτυρας Ρήγας Φεραίος, εδώ έζησε ο αδελφός του, Κώστας. Στο Βουκουρέστι έζησε και ο Δημήτριος Πολυδάμας Τυρναβίτης, φίλος και συμπατριώτης του Ρήγα.

Τά προβλήματα που εξετάζει είναι: 1) 'Η κοινωνική ζωή κατά τους τέσσερες περασμένους αιώνες, 2) Οί εξέγέρσεις και οί θεομηνίες, 3) Τά ταξίδια του παλιού καιρού, 4) Τό θέατρο, 5) Τά παλιά αρχοντικά, 6) Τά παλιά χάνια, 7) Προσωπικότητες του Βουκουρεστίου, 8) Παλαιопώλες βιβλίων, 9) Παλιοί φωτογράφοι, 10) Σχολεία.

Οί πρώτες σελίδες του βιβλίου αναπολούν τήν φημισμένη οδό Λιψκάνου (τό όνομα προέρχεται από τό όνομα τής γερμανικής πόλης Λειψίας) όπου είχαν τά μαγαζιά τους οί έμποροι, οί περισσότεροι απ' αυτούς "Έλληνες, λιγότεροι οί Βούλγαροι και οί Σέρβοι και που πουλούσαν έμπορεύματα φερμένα κατευθείαν από τήν Λειψία. "Ένας από τους μεγαλύτερους τής οδού Λιψκάνου υπήρξε ο Γεώργιος Κουίμτζόπουλος. Ήταν γιός του Στέφανου Κουίμτζόγλου, άργυροχόου από τά Μπιτόλια και έγκατεστημένος στο Βουκουρέστι, τό 1879. Μετά τόν θάνατο του πατέρα του, ο Γεώργιος έμαθήτευσε κοντά στον "Έλληνα, επίσης έμπορο, Παρσκειυά 'Αθανασίου και άνοιξε ένα μεγάλο άτελι ένδυμάτων, φέρνοντας μάλιστα διάσημους ράπτες από τήν Βιέννη και τό Παρίσι. Για τήν δραστηριότητά του εξέλέγη πρόεδρος τής συντεχνίας των εμπόρων. 'Ο Κουίμτζόγλου άσχολήθηκε και με τό εμπόριο του μεταξίου και συνεργάζονταν με τους μεγάλους οίκους τής πόλης Λυόν. 'Ο ρόλος αυτών των εμπόρων υπήρξε σπουδαίος: Βοήθησαν στην ανάπτυξη του εμπορίου, κάνοντας γνωστά τά προϊόντα τής Ρουμανίας στο έξωτερικό, φέρνοντας απ' εκεί τά καλύτερα έμπορεύμα-

τα, συνετέλεσαν στον έκσυγχρονισμό τής χώρας και έκαναν μεγάλες δωρεές σε ιδρύματα. 'Η Ρουμανική 'Ακαδημία άριθμεί άνάμεσα στους δωρητές της πολλούς εμπόρους Λιψκάνους, που εισήγαγαν τήν δυτική αναπτυγμένη τέχνη στη Ρουμανία, ενθάρρυναν εκδότες και συγγραφείς να τυπώσουν βιβλία και ανέλαβαν τήν άποστολή στο έξωτερικό, για σπουδές άνώτερες, πολλούς νέους. 'Ενδιαφέρον έχει τό κεφάλαιο στο όποιο ο συγγραφέας μιλάει για τίς πυρκαγιές και τίς θεομηνίες που έπληξαν κατά καιρούς τό Βουκουρέστι. "Έτσι τόν 16ον αιώνα οί Τούρκοι έβαλαν δυο φορές φωτιά στο Βουκουρέστι. Μιά μεγάλη πυρκαγιά ξέσπασε τόν Μάρτη του 1847 και ή είδηση αυτής τής πυρκαγιάς έκανε τόν γύρο όλης τής Εύρώπης, πολλές χώρες τής όποίας άνέλαβαν να βοηθήσουν τά θύματα. Ήταν ή 23η Μαρτίου του 1847 μέρα του Πάσχα. 'Η πυρκαγιά διήρκεσε μερικές έβδομάδες και οί ζημιές άνήλθαν σε πενήντα πέντε εκατομμύρια φράγκα. 'Από τους σεισμούς αναφέρεται εκείνος του 1738, που τόν περιέγραψε ο Δαπόντες στις «Δακικές έφημερίδες». Στα δύομισυ λεπτά που διήρκεσε ο σεισμός, οί ταλαντεύσεις του έδάφους μοιάζανε με εκείνες των κυμάτων. Παρέμεινε στην άνάμνηση όλων σαν «ο μεγάλος σεισμός». Και για να αναφέρουμε και άλλα πιδ εύχάριστα, θα σταθούμε στα καφενεία. Διαπιστώνουμε πως τό πρώτο καφενείο στη Ρουμανία, άνοιξε στο Βουκουρέστι τό 1667 και βρισκονταν στον χώρο όπου άργότερα (1861 — 1863) αναγέρθηκε τό κτίριο τής 'Εθνικής Τράπεζας. "Άλλο γνωστό καφενείο ήταν του Χρήστου 'Εμμανουήλ Πατάζογλου (1825), "Έλληνα με άυστριακή υπηκοότητα. "Ένα φημισμένο καφενείο που έπαιξε σπουδαίο ρόλο στην κοινωνική ζωή του Βουκουρεστίου ήταν τό καφενείο Φιακόβσκι, που έκλεισε τό 1898 και που άργότερα ένοικιάστηκε από τόν δραστήριο "Έλληνα έμπορο Γιάννη Καλομοίρη. Αυτός τό διαμόρφωσε σε έστιατόριο πρώτης κατηγορίας, ονομάζοντάς το «'Ελιζέ».

'Ανέκαθεν τό Βουκουρέστι είχε πολλά θερινά κέντρα και πολλούς κήπους. Αυτή ή ώραία παράδοση συνεχίζεται και σή-

μερα. Ἀνάμεσα στὰ θερινὰ κέντρα καὶ τοὺς κήπους ποὺ λειτουργοῦσαν μέχρι τὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα μας, ὁ συγγραφέας μὲ βάση τὰ ντοκουμέντα, μνημονεύει τὸ θερινὸ κέντρο τοῦ Σκουφᾶ, ὅπου ὁ ἡγεμόνας Ἀλέξανδρος Δημήτριος Γκίκας (1834—1842) πρόσφερε πλοῦσια γεύματα στοὺς καλεσμένους του. Ἔνα θερινὰ κέντρα ἦταν τὰ «Σὰν Σουσί», Σπίρεα, Σταυρῆ, στὸν χῶρο τοῦ ὁποῖου ἀναγέρθηκε ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ Σχολή, ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο. Ἔνας παλιὸς κήπος ποὺ παραμένει καὶ σήμερα πολὺ ἀγαπητὸς εἶναι ὁ γνωστὸς σὲ ὅλους, ντόπιους καὶ ξένους «Τσιμισιτζίου» μὲ τὴν ὠραία λίμνη του, τὸ πάρκο μὲ τοὺς πελεκάνους, τὴν παιδική του χαρὰ, τόπος ξεκούρασης γιὰ παιδιὰ, νέους καὶ ἡλικιωμένους. Ἔνα ἄλλο ὠραῖο πάρκο πολυσύχναστο εἶναι τὸ ὀνομαζόμενον «Σοσεάουα Κισελέφ» ἢ ἀπλῶς «Σοσεά», ὅπου εἰσέρχεται τὸ κτίριο τοῦ ὑπουργείου ἐξωτερικῶν.

Στὸ Βουκουρέστι ἰδρύθηκε καὶ λειτουργεῖ καὶ τὸ πρῶτο ἐλληνικὸ θέατρο, μὲ τὴν ἰδιαίτερη φροντίδα καὶ προστασία τῆς Δομνίτης Ραλοῦ, κόρης τοῦ ἡγεμόνα Ἰωάννη Βόδα Καρατζᾶ. Εἶναι τὸ γνωστὸ θέατρο «Τσισεμέουα Ρόσιε» (Κόκκινος Τσεσμέ) καὶ βρίσκονταν στὴν ὁδὸ Κάλια Βικτωριέι (Ὁδὸς τῆς Νίκης) ἐκεῖ ποὺ σήμερα εἶναι ἡ «Ἄσπρη Ἐκκλησία» (Μπισέρικα Ἄλμπα).

Πολλὲς ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες μᾶς προσφέρει ὁ συγγραφέας στὸ κεφάλαιο τὸ ἀφιερωμένο στοὺς ξένους, τὰ περιζήτητα «χάνια» τοῦ παλιοῦ καιροῦ. Ἀνάμεσα στὰ χάνια ὁ συγγραφέας ἀναφέρει «τὸ χάνι τοῦ Κωνσταντίνου Βοεβόδα» χτισμένο ἀπὸ τὸν ἡγεμόνα Κωνσταντῖνο Μπραγκοδεάνου, «γιὰ νὰ ἔχει ἕνα ἐπιπλέον εἰσόδημα». Σ' ἕνα ντοκουμέντο τοῦ 1824, διαβάζουμε τριάντα ὀχτῶ ὀνόματα ἐνοικιαστῶν τοῦ χανιοῦ, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους οἱ περισσότεροι ἦσαν Ἕλληνες. Δίπλα σ' αὐτὸ τὸ χάνι ἦταν καὶ «ὁ δρόμος τῶν Γραικῶν» (σελ. 349). Μεγάλῃ φήμῃ εἶχε «Τὸ χάνι τοῦ Μανούκ (Χάνουλ λούι Μανούκ) ποὺ ἀναστηλώθηκε τελευταία καὶ λειτουργεῖ στὴν συνοικία τῆ γνωστῆ μὲ τὸ ὄνομα «Παλιὸ Βουκουρέστι». Ἐκεῖ ἀναστηλώθηκαν ὅλα τὰ μαγαζιά τοῦ περα-

μένου αἰῶνα. Ἡ ὠραία καὶ γραφικὴ τους ἐμφάνιση συγκεντρώνει τὴν προσοχὴ ὄλων τῶν τουριστῶν καὶ τῶν ντόπιων ποὺ ἀναζητοῦν εἰκόνες τοῦ παρελθόντος. Ἐκεῖ ἔκαναν χρυσὲς δουλειὲς οἱ τοκογλύφοι Κωνσταντῖνος Παναγιώτης, Γεώργιος Κουϊμτζής, Μιχαλάκης Χατζηπαντέλης, Ἡλίας, Ἀθανάσιος Λιπάθης καὶ ἄλλοι.

Ἔνα κεφάλαιο τοῦ βιβλίου βασισμένο στὶς ἀναμνήσεις τοῦ συγγραφέα εἶναι τὸ κεφάλαιο τὸ ἀφιερωμένο στοὺς παλιόπώλες βιβλίων τοῦ Βουκουρεστίου καὶ ποὺ τοὺς γνώρισε προσωπικὰ στὰ μαθητικὰ καὶ φοιτητικὰ του χρόνια. Συγκινητικὴ εἶναι ἡ παρουσίαση τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως τοῦ Ἑλληνα γιατροῦ Κωνσταντίνου Ἐσιτώτη. Ἡ καταγωγή τοῦ γιατροῦ ἦταν ἀπὸ τὰ Τρίκαλα. Παίρνοντας τὸ δίπλωμα τοῦ γιατροῦ ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Παρισιοῦ κατήλθε στὸ Βουκουρέστι, ὅπου ἔφθασε στὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιάτρου καὶ ἔβαλε τὶς βάσεις μιᾶς ὀργανωμένης περιθαλψῆς ἱατρικῆς.

Ὁ συγγραφέας ποὺ ἐξέδωσε καὶ δύο τόμους ντοκουμέντα ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἱστορία τοῦ Βουκουρεστίου ἐκφράζει στὸ τέλος τοῦ βιβλίου του τὴν ἐλπίδα νὰ ἰδεῖ συγκροτημένη μιὰ συλλογὴ ἀπὸ ντοκουμέντα ποὺ θὰ βοηθήσουν γιὰ μιὰ πληρέστερη παρουσίαση τοῦ Βουκουρεστίου.

Οἱ καινούργιες μεγάλες καὶ ἐντυπωσιακὲς συνοικίες τοῦ Βουκουρεστίου, ὅπου ξαναπαλάθεται μιὰ καινούργια πόλη, προσθέτουν νῦν πρόσωπο στὰ γραφικὰ γεράματα τοῦ Βουκουρεστίου, ποὺ τὸ λαχταροῦν ὡστόσο ὅσοι γνώρισαν τὴν παλιὰ πόλη μὲ τοὺς μεσημεριάτικους καὶ βραδινούς περιπάτους κατὰ μῆκος τῆς φημισμένης ὁδοῦ «Κάλια Βικτόριεϊ».

ΜΑΡΙΑ ΜΑΡΙΝΕΣΚΟΥ - ΧΥΜΟΥ

Μά ν θ ο υ Σ κ α ρ γ ι ώ τ η: ΜΑΤΩ-ΜΕΝΟΙ ΣΑΡΑΚΕΣ» καὶ «ΣΤΟ ΡΥ-ΘΜΟ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΣ», Ποιήματα.

Συναντηθήκαμε στὸ δρόμο
πάνω σὲ δύσκολη καμπή,
κράταγα ἐγὼ Σταυρὸ στὸν ὦμο
καὶ σὺ κρατοῦσες τὴν ντροπή.

Απόπειρα προσδιορισμού των ανθρώπων πληθών από την κόψη των εργαλείων, των δημίων, που διαπερνούν με την ίδια αιγυριά το πλευρό του Θεού, τον τράχηλο των Αγίων και τα άχαινά των Ήρώων, είναι ο στίχος του Μ. Σκαρ., στους «Ματωμένους Σάρακες». Και μίαν αντίχρευση της αιτίας τους, με πρώτη την σημαντική διαπίστωση: από το κομμάτι της εργατικής αγοράζεται το πιο φτηνό αίμα!

Έδω, όμολογούμε, μεστώνει ο λόγος και ο λυγισμένος από από αντάρτικους πόθους ποιητής ή ξεροζίζει το κακό: «φτύνουν με μίσος το όνομά σου / κι όταν σάν όνειρο φανείς» ή παίρνει τον ίσαιο από τις θύρες και λευτερώνει τη νυχτιά στο άνοιγμα των φυλακών, για ένα ανθρώπινο φερούγισμα της ψυχής, καιτοι πάντα ξεπετιούνται «χίλια μαχαίρια να σημαδεύουν τους φτωχούς».

Είναι η ποίηση που στοιχειώνει το βόγγο σε μνημούρι ντροπής. Το βόγγο που παλμοδοτεί την ελπίδα για να θεοζήρει — όρια ή όρα! — τον αγώνα. Γιατί και τα δυο — Ποίηση και Άγώνας — λυτρώνουν.

Τα παραδοσιακά δίστιχα «Στο Ρυθμό της Κύπρου», έχουν στο χτύπο τους τον άχο της «έθνικης» λευτεριάς φορομένο ή με όνειρα για όμηρικά τραγούδια ή με δρόσο πασχαλιάς για την κοιρασμένη γη. Και καταφέρνει να γυαλίσει το φεγγάρι στην άνοιγμένη, από χιλιόχρονους παιδεμούς, πληγή της Κύπρου, με την υπόσχεση για έναν απολλώνειο Μάη, γιατί στην μεγαλόνησο: Είναι το χόμα που σπαθιά άντις χορτάει βγάνει...

Τάκη Γ. Γκοσιόπουλου: «Ο ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΣ Γ. Χ. ΜΟΔΗΣ», Θεσσαλονίκη 1982.

Για τον συγγραφέα Γ. Χ. Μόδη, με παράθεση, μάλιστα, πέντε πεζογραφημάτων του — ιστορικές μαρτυρίες για το χωριό Λέχοβο — μάς μιλά ο πατριδολάτρης κριτικός Τ. Γκ., με έναν λόγο - μνημόσυνο για τον ιδεολόγο πολιτικό, τον ιστορικό και λογοτέχνη Γ.Χ.Μ., που τόσα πρόσφερε για την ελευθερία και τη διατήρηση της

έλληνικής διάρκειας. Κυρίως όμως, για τον Μακεδονικό αγώνα, στον ιστορικά βιωμένο λόγο του «ξετυλίγεται, βήμα προς βήμα, ο μύθος του Μακεδονικού Έλληνισμού». Γιατί ο Γ. Μόδης υπήρξε ο κατεξοχήν ζωγράφος της ελληνίδας ψυχής σε επική πράγματι εποχή. Και το Λέχοβο; Χωριό Μακεδονίτικο με ηπειρώτικη ψυχή: «Το 1670 κάμποσες οικογένειες άφισαν τα χωριά τους στην Ήπειρο γιατί ήταν άβάσταχτη ή Τουρκική πίεση. Τους ζητούσαν με το μαχαίρι στο λαιμό να Τουρκέψουν. Οί καλοί Χριστιανοί προτίμησαν να θυσιάσουν σπίτια και κτήματα για να σώσουν την ψυχή τους. Ζήτησαν άλλου καλλίτερη τύχη... Έτσι γεννήθηκε το Λέχοβο». Για να δικαιωθεί άργότερα ή ιστορική πιά έκφραση του Έλ. Βενιζέλου: «Ήπειρώτες οί αιώνιοι πατριώτες!». Γιατί οί Μακεδόνες Λεχοβίτες έδωσαν τα πάντα για την Πατρίδα με ήπειρώτικη γενναοψυχία και σεμνότητα.

Με ιδιαίτερη ίκανοποίηση έπισημαίνουμε ότι ή έκδοση περιλαμβάνει μίαν αναλυτική καταγραφή του συνολικού έργου του εύαίσθητου ποιητή Τάκη Π. Γκοσιόπουλου (Στέφανου Χρυσού), και μίαν άφιέρωση στην Έλληνίδα στο πρόσωπο, φυσικά, της συντρόφου της ζωής και των έμνεύσεών του Αύρας, που μόλις αντίκρουσε το πυρπολημένο σπίτι τους, το 1943, στο Λέχοβο, έγραψε:

Τά σπία κι' αν μās κάφανε χτίζουμε
(κι' άλλα πάλι
άμάθητο να σζήφουμε έχουμε το κε-
φάλι!...

Λόγος ήπειρωτικός για μακεδονίτικος;
Και τα δυο: λόγος έλληνικός!...

Γεωργίου Α. Βακάλη: «ΜΑ ΜΕΣ' ΤΗ ΖΩΗ, ΖΩΗ ΠΙΑ ΚΑΜΜΙΑ», Ποιήματα.

Σε κάθε έρρημο δισταγμού άνοθολεϊ πάντα κάποια ελπίδα. Και στην περίπτωση μας, παρά την όργανισμένη διαπίστωση: «Μά μέσ' στη ζωή, ζωή πια καμιά», μās σιμώ-

νει τὸ φῶς τῆς ἀλήθειας μὲ τὴν τέχνη τοῦ στοχασμοῦ ἐνὸς σταθμισμένου ρεαλισμοῦ:

Γέμισαν οἱ πόλεις βιβλία.
Γέμισαν κι' ἀπελπισία.

Δὲν πόκειται γιὰ ὑψηλόφθογγη διαμορφωρία γιὰ τὴ γύρω καὶ μέσα μας σήψη. Μὰ γιὰ ἓνα «βιοφιλοσοφικὸ» καταστάλαγμα μὲ τὴν παρότρυνση νὰ βρεθεῖ ἐντὸς μας γιὰ νὰ δυνηθεῖ ἡ ψυχὴ νὰ μιλήσει στὸ Θεὸ μὲ τὴν ἀγνότητα τοῦ παρθενικοῦ βλέμματός. Καὶ μὲ τὴν ἀπλότητα τοῦ λόγου ποὺ ῥέει ἀνεπιτήδευτα, ὅπως στοὺς στίχους τοῦ Γ. Βακάλη.

Γ ε ω ρ γ ί ο υ Π λ α τ ά ρ η: «ΚΩΔΙΚΑΣ ΧΩΡΑΣ ΜΕΤΖΟΒΟΥ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1708—1907» Ἀθήνα 1982.

«Τὰ ἔγγραφα ποὺ κατόρθωσα νὰ συγκεντρώσω εἶναι 150. Ἀρχίζουν τὸ 1708 καὶ τελειώνουν τὸ 1907.

...Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο καὶ «ἐκ τῶν ἐγγύς πρὸς μακρὰν», ἀπὸ ἀρχαία πιά εἰσχωροῦμε στὴ δημόσια καὶ ἰδιωτικὴ ζωὴ τοῦ Μετσόβου τῶν τριῶν τελευταίων αἰώνων».

Ὁμολογία τοῦ συγγραφέα ποὺ ἀγγίζει τὴν οὐσία τῆς ἐκδόσεως. Γιατὶ ἂν καὶ ἡ κειμενογραφία ἀγκαλιάζει τὴ Βαλκανικὴ καὶ τὴ Μεσόγειο, τὸ Μέτσοβο εἶναι τὸ ἐπίκεντρο τῶν γεγονότων. Ἄλλωστε τοῦ Μετσόβου τὸν «χαμένο» Κώδικα πασχίζει νὰ ἀναστηλάσει ὁ καλλιτέχνης ἱστοριοδίφης μὲ τὸν ὀξὺ κριτικὸ νοῦ. Νὰ γίνῃ τελικὰ, τὸ «σωζόμενο» ἔγγραφο, μίτος σύνδεσης μὲ τὸ παρελθὸν ποὺ ὀδηγεῖ στὸ φῶς.

Ἡ ἀλήθεια, μὲ τὴν ἀντικειμενικὴ καταγραφή καὶ σχολίαση τῆς στάσης τῶν ἀνθρώπων, μιᾶς αὐτοδιοικούμενης περιοχῆς, ἀπέναντι στοὺς θεσμοὺς ποὺ εἶτε οἱ ἴδιοι εἶχαν θεσπίσει εἶτε τοὺς εἶχαν κληρονομήσει γιὰ τὴ θεία τους ἐπίνευση, πρᾶγμα ποὺ καταδειχνεται ἀπὸ τὴν ἀκεραιότητά τους στὴ μακραίωνη διάρκεια ἐφαρμογῆς τους: «ἀποφασίζοντας νὰ βασταχθῶσιν ἀπαρασάλευτα τὰ νόμιμα πάντοτε», ψηλαφεῖται μὲ τὴν ἐνάργεια τῆς διεισδυτικῆς

ὄρασης καὶ τὴν ἀμεσότητα τῆς φωτεινῆς ἀντίληψης.

Ἀπὸ τὰ πρωτοδημοσιευόμενα, κατὰ ἐνάρθρο τρόπο, ἔγγραφα θὰ μνημονεύσουμε τὰ μὲ ἰδιαίτερη ἀξία: 3 καὶ 7 στὰ ὁποῖα παρουσιάζεται ὡς ὑψίστη ἐθνικὴ καὶ πολιτικὴ πράξη ἢ πρόνοια τῆς χώρας Μετσόβου γιὰ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, τὸ 59 αὐτοῦσιο καὶ μοναδικὸ σουλτανικὸ φερμάνι ὑπὲρ τοῦ Μετσόβου, ποὺ καθορίζει τὰ σύνορά του, τὸ 118 τούρκικη ἀπόφαση γιὰ τὴ σύλληψη τῶν Φιλικῶν τοῦ Μετσόβου καὶ τὸ 121 μὲ τὴν λεπτομέρεστατη περιγραφή τοῦ χαλασμοῦ τοῦ Μετσόβου στὰ 1854.

Αὐτοδιοίκηση καὶ ἑλληνικότητα στάθηκαν οἱ βασικοὶ παράγοντες ἐδραίωσης κοινωνικῆς συνείδησης στὴν ἀκρόπολη τῆς Πίνδου γιὰτὴ ἡ εὐθύνη γιὰ τὰ κοινὰ εἶχε καταστῆ προσωπικὴ ὑπόθεση τῶν πολιτῶν: «...Φανερώμεν καὶ ὁμολογοῦμεν ἐμεῖς οἱ ὑπογραφομένοι μετσοβίτες ἱερεῖς τε καὶ λαϊκοὶ ὅτι Κοινὴ Γνώμη...». Αὐτὴ ἡ Κοινὴ Γνώμη ἐπλάσε μὲ πράξεις ἀλληλεγγύης καὶ ὑπευθυνότητος μιὰν πολιτισμικὴ ψυχὴ γεμάτη λαϊκὴ δραστηριότητα καὶ ἀνθρωπιά. Γιατὶ στήριξε τὴν οἰκονομικὴ τῆς εὐμάρεια στὴν ἐφαρμογὴ ἀποτελεσματικῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς ποὺ ἄγγιξε τὰ ὅρια τῆς «ἰσοκατανομῆς» τοῦ «ἔχους» παραγωγῆς - πλοῦτου, τῆς καθολικῆς ἀποδοχῆς τῆς λιτότητας καὶ τῆς τελεσφόρου προσασίας τοῦ νόμιμα κυκλοφοροῦντος νομίσματος.

Στὸ ἔγγραφο 37 ὀρίζεται: «..ὄσοι ἔχουν δύο κήπους τὰ φέρουν τὸ ἓναν καὶ νὰ τὸ δώσουν ἐκεينوῦ ὁποῦ δὲν ἔχει». Στὸ 51 ἐπισημαίνεται: «ἐπειδὴ ὁ κόσμος ἄρχισεν νὰ κάμουν τὰ κέφια τους καὶ κινδυνεύομεν νὰ τινάξωμεν τὴν χώραν ἀπὸ τὰ πολλὰ ἔξοδα ὁποῦ ἐπιφορτώνωσι...», στὸ 149 παρέχονται πληροφορίες γιὰ τὰ γνήσια νομίσματα «...διὰ νὰ μὴ λαθεῖον καὶ φέρουν ζημίαν εἰς τὴν χώραν μὲ κάλπικους παράδες» καὶ στὰ 110 καὶ 112 μνημονεύονται οἱ ὅροι μισθώσεως τῶν χανιῶν στοὺς ὁποίους συμπεριλαμβάνεται ἡ ρήτρα: «δίχως πίστωση στοὺς περαστικούς πελάτες» ἀλλὰ μὲ τὴν ἐξαιρέση: «νὰ δίνουν καὶ βερεσὲ στοὺς ὀρφανοὺς μόνον».

Ὁ λαὸς τῆς «Χώρας Μετσόβου» ὑπῆρξε λαὸς μὲ πνοὴ καὶ πνεῦμα καὶ εὐθύνη. Καὶ

μέ αγάπη για την όμορφιά. Ο άρματολός του Μετσόβου Ντεληγιάννης, με θυμοσοφική μαστοριά κωδικοποίησε τις ροπές της δλάχικης ψυχής: «'Αμα θ' άκούτε ανθρώπους να μιλάνε για όμορφες γυναίκες αυτοί είναι μεζοβίτες!»

Πώς, λοιπόν, από μια αυτοδιοικούμενη, με κοινωνική δικαιοσύνη Κοινότητα, να μην ξεπηδήσουν οι σταυραετοί της έθνικης ύπερηφάνειας και εϋποιίας;

Ο Γ. Πλατάρης με τη «συρραφή» του καταστραμμένου από ιδιοτελή συμφέροντα Κώδικα, κατορθώνει να μάς ένσταλάξει τη γοητεία του διαμορφούμενου από τη συλλογική δράση ήθους των ανθρώπων, για να συνειδητοποιήσουμε την άπολυτότητα του αίριου προσωπικού τού τόνου: «Δέν είμαι ένας, είμαι ένα με τους προγόνους μου. Γι' αυτό και πεθαρχώ στη βούλησή τους και στην προσταγή τους σήμερα με την παρούσα έκδοση, που τη λογαριάζω σαν μια μικρή κατάθεση στο «Κοινό Ταμείο» των μελετητών της 'Ιστορίας».

Πράγματι, παρά τις όξυδερκείς παρατηρήσεις του συγγραφέα το ύλικό του Κώδικα δέν γίνεται ή γνώση του «έγνωσμένου», δηλ. Ιστορία. Παραμένει, όμως, ορθάνοιχτη θύρα για το μελετητή να αξιοποιήσει τα αναφερόμενα σε κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές μεταβολές γεγονόςτα, γιατί όντως συνιστούν πράγματα «όφθέντα και βιωθέντα», που έχουν έντονα την ποικιλία της έθνικης μας ζωής.

Συμπληρώνει, άκόμη, θετικά τα ιστορούμενα ή με ευαισθησία αντίγραφή ύπογραφών, σφραγίδων, σημάτων και έμβλημάτων, καθώς και ή έκτύπωση του βιβλίου με γραφή χειρός κατά τον παλαιογραφικό τρόπο. Τρία, τέλος, τοπογραφικά πλάνα, 7 γραβούρες, 14 φωτοπανομοιότυπα παλαιογραφών, σχέδια, βινιέτες, κοσμήματα δίχρωμα - τρίχρωμα και ένα πολυκαλαίσθητο έξώφυλλο συναποτελούν το άγλάισμα του μόχθου ένός έπαινετού έργου.

Μάλιστα και «δι' έξόδου» του εκπαιδευτικού συγγραφέα που με το πόνημά του μάς κάνει κοινωνούς πραγματικής δωρεάν Παιδείας. Και όχι «όνομαστικής», όπως συμβαίνει στην εκπαίδευση, που, ουσιαστικά, ούτεροποποιεί τον Έλληνα πολί-

τη και τον άπομοκρύνει από την κοινωνική λειτουργία της Πολιτείας.

Έλπίζουμε αυτή τη φορά τα άρμόδια Ύπουργεία να προσέξουν την έκδοση. Και να άναπαδώσουν «ό,τι δει» στον άξιο δημιουργό που μάς έδωσε, με την ψυχή του και τον όβολό του, κείμενα και εικόνες χάρμα για το μάτι και για το νού!...

Ά ν ν α ς Μ π ο υ ρ α τ ζ ή: «ΠΟΤΕ ΔΕΝ ΝΥΧΤΩΣΕ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΜΟΥ» και «ΒΡΟΝΤΗ ΣΤΟ ΦΩΣ», Ποιήματα.

Δέν θέλω να ρουφήξω άλλο σκοτάδι,
να γίνω πληγή
και να ποτίζω νέκρα τα παιδιά.

Όταν το χαλάζι έχθρευεται τις κερασιές, ή μανία τουφεκίζει τις Κυριακές και ή πείνα, που γυμνώνει άρπακτικά τους κήπους, κνοφορεί το κενοτάφιο του πλανήτη μας. Τότε, ό εϋλύγιστος, από την άνασαιμιά του Λαού, στίχος, μεταλαμπαδίζει στον καθημερινό στοχασμό το συναίσθημα για να έξυγενίσει τη ζωή μας. Και να μετουσιώσει σε θετική βούληση το πολιτικό πιστεύω. (Άκόμη, κι όταν το πλήθος ούτεροποιείται άπ' τη συστηματική κατανάλωση «λαϊζίστικων» συνθημάτων, που συνεχώς ειρύνουν την ένδεια των ιδεών, ύπάσχει έλπίδα). Για να πάρουν οι λέξεις το αίριο νόημά τους:

Στα καφενεία
μικρόψυχοι συζητητές
σταυρώνουν κάθε μέρα την άλήθεια.

Στον καθημερινό φαρισαϊσμό έδραιώνεται το χάος που αφήνει άστεγους τους κληρονόμους του ήλιου ή αναγκάζει τις έξόριστες άστραλές να φριτεύουν δάκρυα σε ξένη γή.

Και ή νιότη; Κραυγή βαφτισμένη στο φως. Για να δείξει πως ή φυλή ποτέ δέν τουφεκίζεται. Πώς μονάχα παιδιά μεθυσμένα στο φως μπορεί να μοιράσουν γιορτές και φεγγάρια και να πλημμυρίσουν τα βράχια με κνκλάμνα.

Έρμηνεία, με κάποια τοποθέτηση, της

σύγχρονης ελληνικής και παγκόσμιας πραγματικότητας, είναι η ποίηση της Άννας Μπουρατζή - Θώδα. Με λόγια άναμμένα. Για να ποίησει με λιανάδα το κάθε άκρωτήριο της νύχτας. Να τριπλασιασθεί, έτσι, η πυρά της καρδιάς όλων των ανθρώπων, καθώς η ποιήτρια τρέφει με φωτερὰ άστρα τις καινούργιες ιδέες και σελαγίζει, σε γαλάζια εδδία, βροντή στο φως την τόλμη της νεολαίας.

Ποίηση ιδεολογική; Ναι. Μά ηηλοθώρητη. Μην πει κανεις στο φεγγάρι: «κρύψε τα μάτια μην τα λειάσει ή ντροπή». Γιατί δέν έξυπηρετεί την εδκαιριακή σκοπιμότητα. Δέν γίνεται δούλα ή φωνή της. "Ηλιος γίνεται δλόξεστος και συγκραεί το συνάστημα με την πραγματικότητα στην αλλη της καρδιάς μας. Άγάπη. Γι' αυτό και ό αίσθησιασμός ακόμη μεταβάλλεται σε χουστάλλινο στοχασμό:

Στή ρωγή του κορμιού
που ό πόθος τραγουδούσε
ένια φεγγάρια καρτερούν
να γεννηθεί ένα κλάμμα.

Με τό δάκρυ βρίζουν σκήτη τα όνειρα και απ' του κορδαλου τό μάτι ποτίζει τις ελπίδες του τό αγιοόκραιο! Κι αν στιγμές - στιγμές δημιουργεί με λόγια καρφιά: «Λύστε τις άκτίνες!», ή ηπειρώτισσα μοιρολογίστρα «μση γενέτειρα και μση Ξενιτεμό», ξέρει τότε να βρει τον άχό της ζωής για να κρατήσει τις εποχές στο φως της λεβεντιάς και τη νοσταλγία άγουπη άνοιξη στη συνείδηση του Γένους:

Ή λίμνη μου
γεμάτη μνήμες με φως.
Δέκα έφτα νεραντζίες
τραγουδούν στα νερά της.

Ποίηση με ξεχωριστή όραση. Χάδι στην πληγή της λαβωμένης κραυγής. Σκέψη τραγουδισμένη με ελεύθερα σύμβολα. Με βαθύ αίσθημα ανθρωπιάς. Γι' αυτό και διαρκής στην πολύφλογη έξορητικότητά της.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

Γ. Μ. Πολιτάρχη: «Η ΠΑΡΑΒΟΛΗ», Ποιήματα, Άθήνα 1981.

Τό λογοτεχνικό έργο του κ. Γ. Μ. Πολι-

τάρχη είναι σεβαστό κι άξιο λόγου μέσα στην πλούσια νεοελληνική γραμματεία. Μια πολύχρονη, όντως, συγκομιδή, που άγκαλιάζει όλα σχεδόν τα γραπτά είδη, από τό μυθιστόρημα ως τις ταξειδιωτικές έντυπώσεις κι από την κριτική μελέτη μέχρι τό δοκίμιο, τη βιογραφία και την ποίηση, δε συνιστά, άσφαλώς, κάτι τό συνηθισμένο στα γράμματά μας, έφόσον μάλιστα συνοδεύεται (συχνότατα) κι από τά σπάνια δώρα της ποιότητας. Πράγματι, ή γόνιμη συγγραφική παρουσία του κ. Π. κλείνει έργον καλόν και ή πολλαπλή δημιουργικότητά του στο χώρο του βιβλίου φέρνει άναμφισβήτητα μέσα της την κατάρξιση. Ό κόσμος του κ. Π. είναι ό άνθρωπος. Που ξένος πια απ' ό,τι πολύτιμο βαστούσε μέσα του, και με τό βάρος μιας καθημαγμένης συνείδησης, άναξιοπρεπής, σέρνεται προς έναν άνήκουστο ξεπεσμό, στον όποιον όζει και πρωτοστατεί ή βουλμία... Μακριά, έτσι, από του να είναι σύννους, κρατά ό,τι τον χωρίζει παρά ό,τι τον ένώνει με τον άλλο και συνταράσσει τό μικρό του σπίτι, που πλάστηκεν από τό Θεό για τη φιλία και όχι για τό νεϊκος... Και στη συλλογή τούτη του σ. βλέπουμε να δεσπόζουν τά ίδια περίπου νοηματικά πλαίσια: Ή «άνθρωπιά», ό homo lupus κι ό άπραγματοποίητος στόχος μιας πιό δίκαιης πατρίδας κι ένός κόσμου πιό σωστού. "Όσον άφορά δε τά λοιπά, παρατηρούμε τον ίδιο σχεδόν τρόπο έκφραστικής και τις ίδιες άρετές γραψίματος του Π.: Λόγος άβίαστος και ρών, φράση εύρυθμη και προσεγμένη καθώς κι ένας γνήσιος λυρικός τόνος και συχνά μια συγκρατημένη δραματικότητα, που —κυρίως — δίνουν την άξία στο βιβλίο. Τά καλύτερα ποιήματα είναι στις σελίδες: 13, 12, 30, 5, 10 και 20.

Κ ώ στα Γ. Τσιλιμαντού:
«PECTORE AB IMO» (ΕΚ ΒΑΘΕ-
ΟΝ)», Ποιήματα 1982.

Ό κ. Κώστας Τσιλιμαντός δέν είναι καινούργιος στα σημερινά μας γράμματα. Ά-

πό χρόνια κάμποσα τώρα ασχολείται γόγυμα με τὸν ποιητικὸ —περισσότερο— λόγιο κι ἔχει μάλιστα νὰ μᾶς δείξει μέχρι στιγμῆς ἀρκετοὺς στίχους, ποὺ φανεροῦνουν πὸς σίγουρα δὲ στερεΐται προσόντων καὶ δυνάμεων βασικῶν γιὰ τὸ χτίσιμο ἑνὸς ἔργου, μέσα στὴ λογοτεχνία μας, πράγματι προσωπικοῦ. Τὸ βιβλίον τοῦτο, ἔτσι, ἔρχεται, νομίζω, νὰ στηριξοῦν τὰ παραπάνω. Γνωρίσματα του: ἡ παραδοσιακὴ γραφὴ καὶ ἡ ἐμφανῆς φυσικὴ ὑπαρξία, πίσω ἀπ' τὴν ὁλοϊαν, ἐν τούτοις, κτυπᾶ ἡ καρδιά μιᾶς ὑπερβατικῆς παρουσίας... Ὁ στίχος εἶναι ἤρεμος καὶ γλαφυρὸς, κεντημένος με ὁμορφες καὶ συχνὰ πρωτότυπες ζωγραφικὲς εἰκόνες καὶ ἡ γλώσσα γενικὰ ὄμοιη, στρωτὴ καὶ καλλιτρογημένη. Κύριος ἑνὸς συγκατατιμῆναι προβληματισμοῦ, ποὺ στρέφεται προπάντων γύρω ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ ἄτομο καὶ τὴ σχεδὸν (ἀπ' ὅλες τις μεριεὶς τοῦ ὀρίζοντος) παγιδευμένην του ὑπόστασιν — ἀπ' τὸ ἄτομο, ποὺ, καθὼς συνεχῶς γλιστρᾷ πρὸς ἕνα χαμερπὴ *modus viventi*, ζατάντησε νὰ προσηλακίσει τὴν ἴδια τὴ ζωὴν του —, ὁ σ. με μεταφορὸς καὶ συχνὰ ἱστορικὲς παραλληλῆσεις, ἐξωτερικίζει τις σκέψεις καὶ τὰ συναισθήματά του, ζωντανεύοντάς τα καὶ πλέκοντας σὲ ὄχι σπάνιες περιπτώσεις ὀρθῶν ποιητικῶν κομμάτια. Μιὰ κατάφαση, ἐπίσης μιλῶς στὸ σποτεινὸ ζόσιο τοῦ μεταφυσικοῦ καὶ τοῦ ἀπροσπέλαστον, ποὺ ἐν πολλοῖς καθοδηγεῖ τὴ μοῖραν μας, εἶναι ἐδῶ ἔντενα παρούσα. Παραταῦτα ὅμως, δὲ λείπουν καὶ τὰ μέρη στὸ βιβλίον, ποὺ ἀπὸ λογοτεχνικῆς σκοπιᾶς δὲν ἔχουν πάντα τὸ ἰσοῦφρὸς νὰ προσφέρουν (σ. 7, 14, 25, 26, 63). Τὰ καλύτερα ποιήματα τῆς συλλογῆς εἶναι τὰ: «Βραδυνοῦ», «*Pectore ab imo*», «Ἡ πόλη», «Χαιρетиσμός», «Μπόμπυ Σάντς».

B. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

Ἄρσένη Γεροντικοῦ: ΔΟΚΙΜΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ.

Γιὰ τὸν Ἄρσένη Γεροντικό, λοιπόν, ἐκφράζεται κανεὶς εὐθέως. Αὐτὸς ὁ ἄνθρω-

πος ἔχει ἀναντίρρητη ἀξία. Καὶ ὑπάρχουν οἱ ἀποδείξεις. Τὰ ἴδια τὰ κείμενά του. Τὰ κοιτάξεις — κι ἀμέσως ἐπισημαίνεις τὰ προσόντα. Τὴν ὄραση, τὴν εὐλυγισία, τὴ σπιρτόδα, τὸ εὖρος τῶν γνώσεων καὶ, προπάντων, τὴν ἡρεμία καὶ τὴ σιγουριά τοῦ ὄριμου ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἐδάμασε τὸ ὑλικὸ τῆς ἐμπειρίας του καὶ ξέρει, πιά, πότε καὶ πῶς θὰ μιλήσει.

Καὶ ποῖο πράγμα, ἀκριβῶς, ἀπασχολεῖ τὴ σκέψη του; Ὁ ἄνθρωπος βέβαια. Ἄλλὰ, ὁ ἄνθρωπος καὶ στὴν Τέχνη καὶ στὴν καθημερινότητα. Καὶ ὁ στοχαζόμενος: Αὐτὸς ποὺ ἐξέρχεται ἀπ' τὴ λήθη του, ὁ ἐπώνυμος. Κι ὁ ἄνθρωπος ὁ κοινός; Ἐκεῖνος ποὺ λανθάνει μέσα στὸ πλήθος, ὁ ἀνώνυμος.

Γι' αὐτὸν τὸ σκοπὸ, ὁ Ἄρσένης Γεροντικός ἀνάλωσε ὀλόκληρη τὴ ζωὴν του. Καὶ δὲν ξέπεσε στὸ πρόχειρο. Κράτησε μιὰ ποιότητα στὰ γραφτά του. Δὲν τὸν ἔφθειρε τὸ φλύαρο καὶ τὸ ρηχό. Ἐγραψε λίγα, ἀλλὰ με εὐσΐα. Καὶ δὲ γράφει πιά, παρὰ μόνο σπάνια. Μὰ εἶπε τὴ γνώμη του. Ἐδειξε πῶς σκέφτεται. Καὶ τὸν δέχεσαι πάντα. Ἔστω κι ἂν τύχει νὰ ἔχεις κάποτε τις ἀντιρρήσεις σου. Καὶ νὰ μὴ συμφωνεῖς μαζί του.

Στὰ δοκίμια τοῦ Ἄρσένη Γεροντικοῦ, ὑπάρχει πάντα ἡ καλὴ, ἡ γόνιμη πρόθεση. Ὑπάρχει καὶ δεσπάζει, πρὶν ἀπ' ὅλα, ἕνας ἀσυνήθιστος καὶ προικισμένος ἄνθρωπος, ποὺ μιλάει ἀπλᾶ καὶ πασχίζει νὰ ἐνημερώσει. Νὰ προβληματίσει. Κι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος — κι ὅταν ἀκόμη κάνει λάθος — ἔχει πάντα τὸ ἐπιχειρημά του, τοὺς λόγους του, τὸν τρόπο του νὰ κινεῖται καὶ νὰ στοχάζεται. Καὶ σὲ ξαφνιάζει πάντα με τὴ σαφήνειά του, τὸ θετικὸ καὶ τὴν ἐξυπνάδα του. Μὲ τὴν πρόθεσή του.

Γρήγορα καταλαβαίνεις, πῶς ὅταν αὐτὸς γράφει, γράφει γιὰ νὰ φανεῖ χρησιμὸς σὲ ὅλους. Ἐπιδιώκει νὰ πλησιάσει ἀκόμη καὶ τὸν ἀπλοϊκὸ, τὸν ἀφανῆ, γιὰ νὰ περάσει μέσα καὶ στὴ δική του σκέψη καὶ νὰ τὴν ἀναταράξει. Δὲν εἶναι ἀπλῶς σημαντικό αὐτό. Ἀποτελεῖ — πέρ' ἀπὸ τὴν ὅποια λογοτεχνικὴ του ἀξία — καὶ προσφορὰ συγκεκριμένη. Καὶ κανεὶς δὲν

μπορεί να το άμφισβητήσει. Καλύπτει και μιὰ σοβαρή ανάγκη, που δεν είναι δυνα- τὸ νὰ ὑποτιμηθεῖ. Τὴν ανάγκη νὰ ἐννοή- σαι καὶ ὁ τελευταῖος πολίτης.

Μὰ ἐδῶ, στὰ κείμενά του, ἐπιτυγχάνε- ται καὶ τὸ ἐπὶ πλεόν. Τὸ σπάνιο. Ἐκεῖνο που τελικῶς διασώζει ἕναν συγγραφέα, ὁ ὁποῖος θέλει καὶ προσπαθεῖ νὰ τὸν παρα- κολουθοῦν ὅλοι. Καὶ οἱ κατώτεροι καὶ οἱ ἀνώτεροι. Τὸ ἀπλὸ στὴ μορφῇ, δὲν ὀλι- σθαίνει ποτὲ στὸ ἀπλοϊκόν. Δὲν καταντάει ἀνιαρὴ ἀκαδημαϊκὴ διατύπωση — ὅπως συμβαίνει, ἀρκετὲς φορές, σὲ παρόμοιες περιπτώσεις. Κρατεῖ πάντα τοὺς σχετικούς κανόνες του καὶ λειτουργεῖ ἄγρυπνα. Κι- νεῖται σταθερὰ μέσα στὸ χῶρο του, μέσα στὴν αἰσθητικὴ προοπτικὴ του, διαγρά- φοντας ἕνα ὕφος ξεχωριστό, που δὲ χά- νει ποτὲ τὰ χαρακτηριστικά του καὶ τὴν ἐκφραστικὴ του δύναμη.

Πρόκειται, δηλαδή, γιὰ ἔργο που ἐλέγ- χεται ποιητικῶς, σὲ ὅλη τὴν ἐκτασή του, καὶ διατηρεῖ ἀμείωτο τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη.

Ἡ ἀποτίμηση, ὅμως, τοῦ ἀνδρός, δὲν ἐξαντλήθηκε ἀκόμη. Καὶ τὸ πρόσωπο δὲν ἔχει τὸ πλήρες περίγραμμά του. Αὐτὸς ὁ λογοτέχνης παρουσιάζει κι ἄλλοῦ ἐνδια- φέρον. Εἶναι καὶ ἄξιος μεταφραστὴς ποι- ημάτων.

Ὁ Ἄρσένης Γεροντικός γνωρίζει τὸ πρόβλημα τῶν μεταφράσεων. Ἔχει συνει- δητοποιήσει πιά, πῶς ὅσο καλὴ κι ἂν εἶναι ἡ μετάφραση ἐνὸς ποιήματος, ποτὲ δὲν ἀποδίδει ἐπαρκῶς. Λεῖπουν, πάντα, ὁ ἦχος κι ὁ ρυθμὸς τῆς γλώσσας στὴν ὁποῖα γράφτηκε τὸ ἔργο. Ἡ μουσικὴ ἐκείνης τῆς γλώσσας. Καὶ τὸ νόημα δὲν εἶναι ἀκρι- βῶς τὸ αὐτό. Ἔχει κάτι τὸ διαφορετικόν. Δημιουργεῖ ἄλλες ἐντυπώσεις. Καμμιά φο- ρά, μάλιστα, μέσα στὴ μετάφραση, ἐπι- κρατεῖ καὶ τὸ ἀπαράδεκτο Ὁ ἴδιος ὁ με- ταφραστὴς πού εἶτε γιὰτὶ δὲν ἔχει τίς κατάλληλες ἱκανότητες, εἶτε γιὰτὶ εἶναι ἱερόσυλος, ἐπεμβαίνει τόσον ἄτεχνα καὶ θάναυσα στὸ ἄλλο ἔργο, ὥστε τὸ ἀλλοιώ- νει καὶ τὸ ἐκφυλίζει, παρουσιάζοντας, τε- λικῶς, περισσότερο τὸν ἑαυτὸ του, παρὰ τὸν ξένο δημιουργό.

Εἶναι, λοιπόν, προσεχτικὸς στὶς με- ταφράσεις ὁ Ἄρσένης Γεροντικός. Καὶ τοῦτο, ἀκόμη, ὀφείλεται καὶ στὴν εὐαι- σθησία του, που δὲν τοῦ ἐπιτρέπει τὸ πρό- χειρο, τὸ ἀβασάνιστο καὶ τὴν παραχά- ραξη. Ἀπέναντι στὸ ξένο ἔργο, ἀπέναντι στὴν Τέχνη γενικῶς, παίρνει καὶ τηρεῖ τὴν ἀρμόζουσα στάση: Τὴ στάση τοῦ σεβα- σμοῦ καὶ τῆς εὐλάβειας. Μὰ γιὰ νὰ δώ- σεις, βέβαια, τὴν καλὴ μετάφραση, δὲν ἀρκεῖ μόνο νὰ εἶσαι εὐλαβής. Πρέπει νὰ γνωρίζεις καὶ τὴ γλώσσα ἀντιστοίχως καί, ἐπὶ πλεόν, νὰ αἰσθάνεσαι καὶ σὰν ποιητής.

Στὴν περίπτωσή μας, ὅμως, καλύπτον- ται ὅλες οἱ σχετικὲς προϋποθέσεις. Ὁ Ἄρσένης Γεροντικός καὶ τὰ τεχνικὰ ἐφό- δια ἔχει καὶ τὴν ποιητικὴν αἴσθηση. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ μεταφράσεις του εἶναι ἀξιό- λογες. Τὶς χαρακτηρίζει, ἀκριβῶς, ἡ ἐφαρ- μογὴ τῶν ὄρων καὶ τίς ἐλέγχει ἡ εὐλάβεια τοῦ ποιητῆ.

Καὶ πρέπει, τώρα, νὰ τονίσουμε, ὅτι ὁ Ἄρσένης Γεροντικός ἔχει μεταφράσει καὶ ποίηση τοῦ Πόε. Καὶ εἶναι γνωστὴ ἡ δυ- σκολία νὰ μεταφραστεῖ αὐτὸς ὁ ιδιόρρυ- θμος ποιητής, ὁ ὁποῖος μεταχειρίζεται τὴν ἀγγλικὴ γλώσσα — στὰ ποιήματά του πάντα — μὲ σπάνια δεξιότην καὶ τῆς ξαθαδίνει τὴ μουσικὴ της.

Ὁ Ἄρσένης Γεροντικός — θέλω τελι- κῶς νὰ πῶ — εἶναι προσωπικότητα στὰ Γράμματά μας. Καὶ ἦρθε, νομίζω, ἡ κα- τάλληλη στιγμή ν' ἀφήσουμε τὰ ἴδια τὰ κείμενά του νὰ τὸ ἐπικυρώσουν.

Νίκοῦ Χουλιάρᾶ: «Ο ΛΟΥ- ΣΙΑΣ» καὶ «ΤΟ ΜΠΑΚΑΚΟΚ», Πεζά, Ἀθήνα 1979 καὶ 1981.

Δὲν εἶναι, βέβαια, καὶ τόσο πρωτότυπη ἡ ἀφήγηση τοῦ Νίκου Χουλιάρᾶ. Κάτι θυ- μίζει. Ἡθογραφικὰ στοιχεῖα ἐντοπίζονται, κάθε τόσο, σὲ ὅλο τὸ μῆκος της, κάποιες ἐπὶ ἠρεῖες διαφαίνονται καὶ ἡ ἐν γένει ἀρχι- τεκτονικὴ της — ὁ τρόπος, ἡ δομὴ της δηλαδή — ἀκολουθεῖ (ἂν καὶ ὄχι πάντα) παραδοσιακοὺς κανόνες αἰσθητικῆς.

‘Ο συγγραφέας δὲν ἔχει, ἀκόμη, ἀπαλλαγεί πλήρως, ἀπ’ αὐτὲς τὶς αἰσθητικὲς προκαταλήψεις καὶ δεσμεύσεις, γιὰ νὰ μᾶς παρουσιάσει ἐκεῖνο ποὺ σίγουρα κρύβει μέσα του: Τὸ ἦθος του· τὴν αὐτοδύναμη ἰδιοσυγκρασί του, ποὺ θὰ τὸν ξεχωρίσει καὶ θὰ τὸν ἐπιβάλλει, τελικῶς, ὡς πράγματι δημιουργό.

‘Ο Νίκος Χουλιαράς συνθέτει καὶ δημιουργεῖ, ἐπάνω σὲ προκαθορισμένη ἀντίστιξη καὶ ἀνάπτυξη. Μεταχειρίζεται ἕναν ἤδη μεταχειρισμένον κώδικα.

Μὰ ἔχει καὶ δύναμη καὶ γοητεία, μερικὲς φορές, ἢ ἀφήγησή του. Εἶναι γεμάτη λεπτοὺς τόνους καὶ εἰκόνας διαπεραστικές, πικνὲς σὲ περιεχόμενο καὶ δημιουργικὸ ῥόγος. ‘Η ἐπιλογή τῶν καθαρῶν πλαστικῶν μέσων, ἰδίως ἢ μέριμνα γιὰ τὴ σύλληψη καὶ τὴν ἀπόδοση τοῦ ποιητικῶς οὐσιαστικοῦ, προδίδει, αὐτὲς τὶς ὀρισμένες φορές, ἕναν προικισμένο καὶ καθόλου τῆς σειρᾶς πεζογράφου, ὁ ὁποῖος ξέροι νὰ θεᾶται τὰ πρόγναια καὶ ξέροι νὰ συγκινεῖ καὶ νὰ προβληματίζει — ἔστω κι ἂν ὁ λόγος του ἀνεπίσσεται ἐπάνω σὲ προοπτικὲς γνωστὲς καὶ ἴσως ἐξαντλημένες.

‘Ο Νίκος Χουλιαράς ξαναγροῖζει διαρκῶς στὸ παρελθόν του. Σὲ συγκεκριμένη ἐποχὴ καὶ σὲ συγκεκριμένο χῶρο. Στὰ παλαιότερα Γιάννινα, ὅπου γεννήθηκε καὶ μεγάλωσε. ‘Απ’ αὐτὴ τὴν περίοδο τῆς ζωῆς του, περίοδο ποὺ τὴ βαφαίνον οἱ ἀτέλειωτες σκοτεινὲς βροχὲς καὶ τὸ τεφρὸ γιαννιώτικο φῶς, προσπαθεῖ, κυρίως, νὰ ἀντλήσει ἐμπειρίες καὶ ὕλικό.

‘Εχει, ἀκόμη, μέσα του, ἐκεῖνο τὸ ἀρχαῖο παιδί ποὺ ἐπιμένει νὰ τὸν τραυματίζει. Κι αὐτὸ τὸ παιδί, προσπαθεῖ νὰ τὸ φέρει ἔξω. Νὰ τὸ ἀποθέσει κάπου ἴσως, γιὰ νὰ ξελαρωθεῖ. Καταδύεται ἐντὸς του, μέσα σὲ καταποντισμένα τοπία καιρῶν, καὶ ἀνασφύρει στὴν ἐπιφάνεια τὸ βίωμά του: Παλιὲς γιαννιώτικες γειτονιὲς, ἀπογεῦματα λησμονημένα, τύπους καὶ μορφὲς ζωῆς· περιστατικά ποὺ χάθηκαν μέσα στὴν ἀπόσταση καὶ μέσα στὸ χρόνο.

‘Αλλά, δὲν πρόκειται πάντα γιὰ φωτογραφικὲς ἀναπαραστάσεις. Αὐτὲς τὶς ἐμπειρίες του, ὁ Νίκος Χουλιαράς τὶς κινεῖ καὶ τὶς ἀξιοποιεῖ κάποτε ὡς καλλιτέχνης. Τὶς ἀναπλάθει. ‘Ελεμβαίνει, ἐκ τῶν ὑπέ-

ρων, ὁ ἴδιος, ὁ ὄριμος πιά, καὶ ἀνασυνθέτει ἀφαρεῖ καὶ προσθέτει. Διευρύνει τὸν ὄριζόντά του καὶ δημιουργεῖ ἀτμόσφαιρα ξεχωριστή, ὅπου ἀναδύεται καὶ θάλλει τὸ ποιητικὸ στοιχεῖο.

Οἱ περιγραφὲς ἐδῶ, ἐντυπωσιάζουν. ‘Εχουν εἰστοχία, ἄνεση, παρατήρηση· ἀναδιπλώνονται μέσα σὲ λάμψη. Κι ἔχουν ὀδύνη πολλή, μὰ πίκρα γιὰ ὅτι ἔρχεται καὶ φεύγει· γι’ αὐτὸ τὸ αἶνιγμα τῆς ἀνθρώπινης παρουσίας στὸν κόσμου. ‘Ορισμένα, μάλιστα, μικρὰ κείμενά του, εἶναι θὰ ἔλεγα, ἀριστοτεχνικά. Καί, καμιά φορά, σοῦ προξενοῦν τὴν ἐντύπωση, ὅτι ὁ συγγραφέας — γλύπτης καὶ μὰζὶ ζωγράφος, στὶς ἄλλες ἀσχολίες του — ζωγραφίζει κι ἐδῶ ὅτι μεταχειρίζεται, δηλαδή, τὶς λέξεις, μὲ τὴν ἀντίληψη καὶ τὴν πρόθεση τοῦ ζωγράφου, ὁ ὁποῖος ἀδρογραφεῖ τὴν εἰκόνα του, ἀποσύρεται, κι ἀφήνει, ὕστερα, αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν εἰκόνα νὰ μιλήσει.

‘Εχει ἀμεισότητα καὶ δύναμη ἐκφραστικὴ αὐτό. Καὶ ἡ ποίηση ποὺ ἐκκλύεται, πικνώνει ἐδῶ. Γίνεται μεστὴ σὲ νόημα, συμπαγῆς, ὄριμη, μ’ ἕναν ἦχο σπάνιο, δὲν εἶναι καὶ τόσον εἴζολο νὰ γράφεις ἔτσι. Χορεύεται, πρὶν ἀπ’ ὅλα, νὰ ἔχεις τὴ «διωρεὰ» καὶ νὰ σὲ βασανίζει ἢ μέριμνα γιὰ τὴν ποιότητα καὶ τὴν οὐσία.

Μιὰ σιωπὴ ἔρχεται καὶ σὲ ἀγγίζει ἐκεῖ, καθὼς ἔχεις τελειώσει, πλέον, αὐτὰ τὰ μικρὰ πεζογραφήματα, καὶ ὄνειρεύεσαι. Τὴν αἰσθάνεσαι νὰ σὲ τυλίγει ἐπιμόνα, βασανιστικά. Νὰ σὲ κατακυριεύει μὲ τὸ μήνυμά της. Καὶ τοῦτο δὲν εἶναι, δὲν μορεῖ νὰ εἶναι, παρὰ ἢ ἀπόδειξη — ἢ, ἔστω, μιὰ ἔνδειξη ἂν θέλετε — ὅτι ὁ Νίκος Χουλιαράς ἐξαντλεῖ, μερικὲς φορές, τὴ γλώσσα τῶν θεμάτων του, κι ἀφήνει νὰ ἀνέρχεται, καὶ νὰ αἰωρεῖται, μόνον ἢ σιωπὴ τους. Δὲν εἶναι καθόλου σινηθισμένο. Εἶναι τὸ ἴδιον μᾶς προικισμένης εὐαισθησίας, ἢ ὁποῖα, ὅταν ἀποτελέγγεται καὶ ὑπακούει στὸν πυρετό της, ἀποδοθεμένη τὴ λάμψη της καὶ διαγράφει τὴ φροτεινὴ τῆς τροχιά.

ΓΙΩΡΓΟΣ Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Γ. ‘Α θ ἄ ν α: «ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΩΝ ΒΟΥΝΩΝ», ‘Αθήνα 1980.

‘Η «ρωμαλέα» λογοτεχνία σπανίζει, τό-

σο σὰν θέμα (πολλοὶ ἀποστρέφονται τὴ ζωὴ τῶν ξωμάχων), ὅσο καὶ σὰν ἔκφραση (ἀναρίθμητοι τὴν περιφρονοῦν). Τὸ δυνατό, τὸ ὑγιές, τὸ εὐρωστο στοιχεῖο ὑπάρχει ζωντανὸ στὴ ζωὴ καὶ τὶς ἀσχολίες τοῦ λαοῦ μας, εἶναι ἡ ἴδια ἡ ζωὴ. Ἡ μυωπία τῶν γραφείων καὶ ἡ ψευδοκοσμικὴ ζωὴ, ποὺ μάταια πασχίζει νὰ καλύψει ψυχικὰ κενά, δὲν μᾶς ἀφήνουν νὰ τὸ δοῦμε, νὰ τὸ χαροῦμε, φυσικὰ καὶ ὅσοι μποροῦν νὰ τὸ ἐκφράσουν.

Παρὰ ταῦτα, «ἀνάρια ἀνάρια» συγγραφεῖς ποὺ ἔχουν ἔντονες παιδικές ἐμπειρίες τῆς φύσης καὶ τῆς ζωῆς τῆς ὑπαίθρου, παιδιὰ οἱ ἴδιοι τῆς ἐπαρχίας, γράφουν ἀξιόλογη λογοτεχνία, λογοτεχνία ποιότητας. Ἀσχολοῦνται μὲ τοὺς ἀνθρώπους τῶν βουνῶν, τοῦ κάμπου καὶ τῆς θάλασσας, τὴν στέρεη πίστη στὸν Θεό, τὰ ἀγνά τους ὄνειρα, τὴν τίμια δούλεψή τους, ποὺ γίνεται ἀπὸ μεράκι καὶ ὄχι ἀπὸ ληστρική διάθεση κατὰ τοῦ συνανθρώπου!

Οἱ ἀνωτέρω σκέψεις μου, βουνίσιο πρωϊνὸ ἀγέρι, ξαλαφρώνουν τὴ σκέψη καὶ ψυχῶνουν τὴ δράση ἀπ' τὴν ὀδύνη τῆς νεοκαννιβαλιστικῆς ἐποχῆς μας, ἔρχονται ἀπ' τὰ ποιήματα: «Τραγοῦδια τῶν βουνῶν» (Σειρὰ δευτέρη) τοῦ Γ. Ἀθάνα, ἔκδοση Ι. Σιδέρη, σελ. 384, Ἀθήνα 1980.

Πρόκειται γιὰ μιὰ καινούρια ποιητικὴ συλλογὴ, ἀξιόλογη προσφορὰ στὰ Γράμματα τοῦ καιροῦ μας καὶ τοῦ τόπου μας τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Γεωργίου Ἀθανασιάδη Νόβα. Θυμίζουμε λίγες ἀπ' τὶς ποιητικῆς του συλλογές: «Πρωϊνὸ ξεκίνημα», «Καιρὸς πολέμου», «Τραγοῦδια τῶν βουνῶν» (Σειρὰ Α΄) κ.ἄ. Ἐγραψε καὶ πεζά: «Τὸ πράσινο καπέλλο», «Ἀπλοϊκὲς ψυχές», «Βαθιὲς ρίζες» κ.ἄ.

Τὰ «Τραγοῦδια τῶν Βουνῶν» (Σειρὰ Β΄) εἶναι ρωμαλέα περὶση, ἐναργῆς ἐμπειρία τῆς βουνίσιας περήφανης ζωῆς σὲ μιὰ ἀποκάλυψη ἀρχοντικῆ. Εἶναι τὸ παραδοσιακὸ ἄκουσμα μιᾶς γνήσιας φλογέρας τοῦ βουνοῦ στὴν ἀστροφεγγιά, ποὺ ὁ ἀπόηχός τους, σύμβολο ἐνὸς ὁμορφου κόσμου, γοητεύει ὄντως.

Ὁ λυρισμὸς τοῦ συγκλονιστικὸς, ἀποκαλυπτικὸς, εὐρωστος ἐπισημαίνει καὶ διευρύνει τὴν ὁμορφιὰ καὶ τὴν ἀξία τῆς ζωῆς τῶν ξωμάχων. Δὲν ἐξαντλεῖται ὁ ποι-

ητῆς μας στὸν περίγυρο τῆς ἀνεπανάληπτης ἑλληνικῆς φύσης. Αὐτοῦ ἔχει τὴν ἀφετηρία καὶ τὸ σκηνικὸ του. Τὸ ξέσπασμά του μᾶς φανερῶνει τὴν ὀλόπλευρη εἶδη τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τῶν ἀνθρώπων τῶν βουνῶν μας: τὴν ἀμετακίνητη πίστη στὸ Θεὸ καὶ τὴν πατρίδα, τὴν ἀφοσίωση στὴ δουλειά, ξέμακρα ἀπ' τὰ ὠράρια, τὶς χαρὲς καὶ τὶς λύπες τῆς ἐνασχόλησής τους, γενικὰ τὸν εὐρωστο ψυχισμό, ποὺ κινεῖται σ' ἕναν κόσμον ἐμπειρικῶν ἀξιών, ἐναργῆ λαϊκὰ μοτίβα τῶν πραγματικῶν ἀξιών τῆς ζωῆς.

Ὅλα μαρτυροῦν ἀμεσότητα βιωματικῆ τοῦ ποιητοῦ καὶ θυμίζουν τὰ μοναδικὰ μας δημοτικὰ τραγοῦδια στὴ φυσικότητα καὶ τὴ χάρη.

Ὁ Ἀθάνας μᾶς λέει στὸν ἔμμετρο ἐπίλογό του, ἀνάμεσα στὰν ἄλλα:

«Τοὺς σίχους μου ὅσοι ἀκοῦστε τοὺς
(φτωχοὺς
Θὰ ἔναι ὡς ν' ἀκοῦστε ἀπ' τὸ Βελοῦχι
(πέρα,
σὲ γνήσιους Ροιμελιώτιζους νηχοῦς,
νὰ παίξει ἕνας τσοπάνος τὴ φλογέρα».

Νὰ εἶναι βέβαιος ὁ ποιητῆς μας, πῶς ἀκούσαμε, χαρήκαμε τὴν τσοπάνικη φλογέρα του καὶ ζήσαμε μιὰ ψυχικὴ ἀνάταση σπάνιας ἀνθρωπιᾶς στὴν ὑλιστικὴ ἐποχὴ μας.

Γνήσια ποιητικὴ ἀνάδρα, παράφορη ἀγάπη γιὰ τὶς ἀξίες τῆς ζωῆς, ἦθος ἑλληνικὸ, πάθος γιὰ τὴν ἀξιοβίωτη ζωὴ τῆς φυλῆς μας πάλλουν ταιριαστά, περήφανα, ἑλληνικὰ στὴν ποιητικὴ προσφορὰ: «Τραγοῦδια τῶν Βουνῶν» τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ μας Γ. Ἀθάνα. Ὅλα ὁμορφα, ὅλα λεβεντικά, γεμάτα γνήσια Ρωμιοσύνη.

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Δ η μ ο σ θ . Κ ό κ κ ι ν ο υ : «Ο ΑΦΟ-
ΠΛΙΣΜΟΣ».

Μ' ἕνα σπάνιο εἶδος ἐσωτερικῆς διεργασίας καὶ λεπτότητας ψυχισμῶν ποὺ δένουν ἰσομετρεῶς ὅμως τὴν ποίηση τῆς ἀναφορᾶς καὶ τὴν λιβαρισμένη τῆς ἀπώτερης διαμαρ-

τιρίας, μᾶς ἔρχεται μπροστά μᾶς, ἡ πεζογραφία τοῦ Δημοσθένη Κόκκινου μὲ τὸν ΑΦΟΠΛΙΣΜΟ.

Εἴχαμε ἐπισημάνει καὶ σὲ παλαιότερες κριτικὲς μας, τὴν χρησιμοποίηση σὰν δεδομένο τεχνικῆς, ἐπιποινίας καὶ ἀμεσότητας τὴν ποιητικὴ φράση στὴν πεζογραφία τοῦ Δ. Κόκκινου.

Μὲ τὸ καινούργιο βιβλίον τοῦ ΑΦΟΠΛΙΣΜΟΣ, διαπιστώνουμε τώρα μιὰ ὁμοία ἔκφραση ποὺ ἀγγίζει ὅμως κάποια τελειότητα στὴ φόρμα τῆς τόσο προσωπικῆς δεξιοτεχνίας τοῦ συγγραφέα.

Ὁ ΑΦΟΠΛΙΣΜΟΣ στὸν βασικὸ του προβληματισμὸ εἶναι δήλωση γιὰ τὸ ἀντιστασιακὸ γεγονός κάποιοι θάνατοι καὶ διαμαρτυρία γιὰ τὸν ἴδιο αὐτὸ σιωπηλὸ καὶ — γιὰτὶ ὄχι — παραγνωρισμένο θάνατο.

Μόνον ποὺ ἐδῶ τὰ ἐμβόλιμα τῆς τεχνικῆς μὲ ἀναδρομὲς, μνήμες καὶ παραισθήσεις, διαφοροποιοῦνται καὶ ἀκολουθοῦν λειτουργικὰ τὴν ἀνθρώπινη σοφία τῆς διλεκτικῆς, ἀφοῦ πρῶτα νοτισθοῦν στὸ παλλόμενον παρόλογο τῆς ἀνθρώπινης ποίησης.

Ἔτσι ἡ μοῖρα τοῦ ὅποιου καὶ τοῦ κά-

ποιον ἀγωνιστὴ ἐπενδύεται ἀπὸ τὴν ὀδὴν τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χώρου ποῦ, σὰν ἔκφραση καταβολῆς, εἶναι ἓνα καινούργιος ἀναβαθμὸς ἐργήγοσης.

Ὁ ΑΦΟΠΛΙΣΜΟΣ προσφέρει, μέσα στὸ γνήσιο καὶ ἀπόλυτο ἀντιπολεμικὸ προσανατολισμὸ του, μιὰ σημαντικὴ ἐποπτεία ἀπὸ τὴν ἀντιμετάθεση τοῦ γενικοῦ στὸ εἰδικὸ καὶ ἀντίθετα. Κι' αὐτὸ εἶναι ἡ ἐπιγραμματικὴ σημασιολόγηση τῆς αὐτοκριτικῆς καὶ τοῦ συνειδητοῦ πάνω στὶς χτυπημένες εἰκόνας τοῦ ἀφανισμοῦ, τοῦ ἀγῶνα καὶ τοῦ ἀναπόφευκτου, μάταιου.

Μποροῦμε νὰ ποῦμε ἀκόμα ὅτι ὁ ΑΦΟΠΛΙΣΜΟΣ σὰν τυπικὴ ἐννοιολογία θὰ μᾶς ἐπιπρονοοῦσε ἴσως μὲ τὴ θεώρηση κάποιας διαγραφόμενης ἡττοπάθειας, ἂν ὁ εἰρηματικὸς λυρισμὸς τοῦ Δ.Κ. δὲν μπόλιαζε ἀκατάπανστα τὶς λέξεις, τὶς γραμμὲς καὶ τὶς σελίδες του μὲ τοὺς ψυχισμοὺς ἀπὸ τὸ ἀνεικοιζὸ παράλογο μεταφυσικῆς, μέγα δηλωτικὸ γιὰ τὸ πάθος τῆς ποίησης ποὺ κατατάσσει τὸν Δημοσθένη Κόκκينو σὰν ἱεραγωγὸ τῆς λογοτεχνίας μας.

Ὁ μ ἦ ρ ο υ Σ ἄ ν ς : «ΤΟ ΒΑΘΥ ΤΟΥ ΕΒΕΝΟΥ»

Ὁ Ὅμηρος Σἄνς συνεχίζει νὰ προσφέρει μιὰ πολύτιμη ἐπικοινωνία ἀπὸ τὴν Μαύρη γῆ μὲ τὶς τοακισμένες μοῖρες καὶ τὴν παρατεταμένη ὀδὴν.

— Ἐνας ἄνθρωπος ποὺ κινεῖς δὲν εὔχεται γι' αὐτὸν — Σελίς 20 — καὶ ἡ Νέγρα τῆς Ἀφρικῆς — Σελίς 23 — στίχος 8—11 εἶναι ἡ πληροφόρησή μας ποὺ πάνω σ' αὐτὸ τὸ γεωγραφικὸ μῆκος καὶ πλάτος τόσο ντροπιάζει τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, τὸ ἀνθρώπινο δῆιρο καὶ τὴν ἐπιχειρούμενη ἄνθηση τῶν ψυχισμῶν.

Ὅμως ὁ ποιητὴς δίνει τὶς ἐννοιολογίες ποὺ παίρνει μόνον ἀπὸ τὶς ὑπαρξιακὲς καταβολὲς τῆς ἀντίστοιχης διεργασίας.

Εἴμαστε κατὰ τῆς στρατευμένης τέχνης, ἀλλὰ στὶς προκείμενες ἐμπνεύσεις καὶ θεματογραφίες πιστεύουμε ὅτι τὸ ἀνοιγμα στὴ στρατευμένη τέχνη θὰ ἔφτιαχνε ἐδῶ πιδὸ πληθωρικὸ καὶ πιδὸ εδρηματικὸ στίχο.

— Ἀκόμα μιὰ μέρα κι αὐτὴ σήμερα σιγὰ - σιγὰ σβύνει.

Σὲ λίγο θ' ἀρχίσουν οἱ τύφεις καὶ ἄλλοι νὰ βρίσκουν τὸ μαῦρο. Σελίς 11. Ἄλλα ποιῆς εἶναι αὐτὲς οἱ τύφεις καὶ γιὰ ποιούς;

Μ α τ θ α ἴ ο υ Μ ο υ ν τ ἔ : «ΤΑ ΑΝΤΙΠΟΙΝΑ»

Ἐνα ἐξομολογητικὸ ποὺ μεταβάλλεται συνέχεια σὲ μιὰ ἀνοιχτὴ θεώρηση γιὰ τὸ εἶδος τῆς προσφερομένης κοινῆς μοῖρας εἶναι τὰ Ἀντίποινα τοῦ Ματθαίου Μουντέ ποὺ εἶναι καὶ πρόσθετα καὶ κάποια εὐστοχὴ ὀνοματολογία τῆς ὑπαρξιακῆς ἀγωνίας τοῦ σύμπαντος κόσμου.

— ΤΟ ΤΡΟΜΑΖΩ ΕΙΝΑΙ ΜΙΑ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ ΤΟΥ ΖΩ ΚΑΙ ΣΥΜΜΕΤΕΧΩ ΣΤΗ ΜΟΙΡΑ ΤΟΥ ΡΥΘΜΟΥ.

Ἀκόμα ὁ στίχος γίνεται καὶ μιὰ σήμανση γιὰ τὴ συνέπεια τῆς προσωπικῆς διαλεκτικῆς ποὺ φωλιάζει δεσμευτικὰ μέσα στὸ θέος τῆς ἀναμέτρησης, ἀλλὰ καὶ τοῦ συσφιέου ἐξίλασμοῦ.

— ΣΤΑΘΗΚΕ ΜΙΑ ΦΡΙΧΤΗ ΑΜΑΥΡΩΣΗ ΤΟΥ ΘΥΓΙΑΣΤΗΡΙΟΥ Σ. 13.

— ΝΑ ΜΠΟΡΟΥΣΕ ΤΟΥΛΑΧΙΣΤΟΝ Ν' ΑΦΗΣΕΙ ΜΙΑ ΓΕΥΣΗ ΓΥΡΗΣ ΣΤΟΝ ΟΥΡΑΝΙΣΚΟ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ Σ. 16.

Ποίηση ποὺ ἐνῶ βασικά στηρίζεται στὴν εἰδικὴ σχέση τοῦ παράλογου τῶν ἀνθρώπινων, ἀποκτᾶ μιὰ σκηνακτικὴ δράση ὅταν πρέπει νὰ σαρκάσει αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ πεπερασμένο.

— ΝΑ ΒΡΟΥΜΕ ΤΟ ΟΡΟΣΗΜΟ

ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΟ ΣΧΗΜΑ

ΣΤΟ ΜΕΣΑ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ Σ. 18

— ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΣΤΑΣΗ. ΝΟΙΚΙΑΣΤΕ

ΣΤΟ ΚΑΤΩ - ΚΑΤΩ ΕΝΑ ΑΝΘΡΩΠΟ

ΓΙΑ ΝΑ ΑΜΑΡΤΗΣΕΤΕ Σ. 26

Ὅσο ἔδῳ ὁ Μ. Μουντέζ ποιητῆς τῆς αἰσθησης καὶ τῆς ποιότητας, μᾶς συνιστᾷ ἕτι ἐκείνος ποὺ χρειάζεται γιὰ τὴν ἁμαρτία, εἶναι ὁ ποιητῆς, οἱ ψυχισμοὶ του καὶ ἡ μοῖρα του.

Σ τ α ύ ρ ο υ Ἰ Ἀ ν τ ω ν ί ο υ : «ΤΟ ΚΡΕΑΣ»

Πιστεύουμε ὅτι ὁ Σταύρος Ἰαντωνίου εἶναι μιὰ σημαντικὴ παράθεση πεζογραφίας γιὰ τὴν νεοελληνικὴ λογοτεχνία. Τόσο ὁ προβληματισμὸς του, ὅσο καὶ ἡ τεχνικὴ του εἶναι ἄμεσα τὴν αἴσθηση ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπικοινωνία τῆς μοντέρνας γραφῆς.

Βασικὰ ἐδῳ, ὑπάρχει ἡ ἔλλειπτικὴ γραφή, ἡ σύγκρουση τῶν καταστάσεων καὶ τὸ διαφανόμενον παράλογο ποὺ κινεῖται ἄρρυθμα, ὅμως σ' ἓνα ἰσχυρότατο μῦθο καὶ αὐτοσχεδιάζει πάνω στὸ συμπληρωματικὸ καὶ παραπληρωματικὸ σχῆμα μὲ τὴ σιμῆξη ἀντικείμενου καὶ ὑποκειμένου.

Στὴν τεχνικὴ του ὁ Σ.Α. δὲν τοποθετεῖ πολλές φορές τὴν κατάλληλη λέξη ποὺ ἀκολουθεῖ καὶ ἀφήνει ἓνα κενό. Ἔτσι ὅμως ὁ ἀναγνώστης καλεῖται καὶ ἐπιστρατεύεται αὐτὸς ὁ ἴδιος, νὰ συμπληρώσει, μὲ τίς δικές του ἐννοιολογίες αὐτὴ τὴ φορά, τὴ φράση. Κι' αὐτὸ σημαίνει ἓνα εἶδος συμμετοχῆς μέσα στὸ δρώμενο κι' ἓνα τρόπο ἀποστασιοποίησης.

Τὸ ἄλλο στοιχεῖο εἶναι ἡ καταχριστικὴ ἐπανάληψη μὲ τὴν ἴδια λέξη καὶ φράση ποὺ μᾶς θυμίζει χαλασμένο γραμμόφωνο καὶ κάποια σύγχρονη τηλεοπτικὴ διαφημιστικὴ ἐκπομπὴ μικροῦ μήκους. Ἴσως ὅμως καὶ νὰ ἔχουμε καὶ μιὰ παραπλήσια καὶ ἐξελισσόμενη γραφή ἀπὸ τὸ ἀντιμυθιστόρημα. Τὸ παράλογο γιὰ τὸν Σταύρο Ἰαντωνίου εἶναι αἴσθηση, ψυχισμὸς, ἔνστικτο. Εἶναι μιὰ προικισμένη εὐαισθησία ποὺ δέχεται ἀπόλυτα τὰ μηνύματα ἀπὸ τὸν καινούριο καὶ τὸν πρωτοποριακὸ κόσμο μιᾶς οἰκουμενικότητας ποὺ ἐπελαύνει ἐναντίον τοῦ κάθε κατεστημένου καὶ τῆς κάθε παλαιότητας.

Γ ι ἄ ν ν η Γ ο υ δ ἔ λ η : «ΠΡΟΣ ΒΙΚΕΝΤΙΟ»

Πρώτη ἔκδοση 1959 — τρίτη ἔκδοση 1980. Καὶ ἐξακολουθεῖ ἔδῳ τὸ μήνυμα τῆς μυστικῆς καὶ θεόπεμπτης ἴσως παρηγορίας νὰ στηρίζει τὸν ἀνθρώπινο ὄρθρο.

— ἈΣ ΠΡΟΧΩΡΗΣΟΥΜΕ ΑΔΕΛΦΕ ΜΟΙ

Μ' ἘΝΑ ΣΤΑΥΡΟ ΦΩΤΙΑΣ ΣΤΟΝ ΩΜΟ. Σελὶς 95.

Ἐδρηματικὴ ἡ ποιητικὴ παραίτηση πρὸς Βικέντιο εἶναι βασικὰ μιὰ ἀντίστιξη ἀπὸ φωνές καὶ χρώματα ποὺ συνεχῶς μεταλλάζουν μέσα στὸ χρόνο καὶ γίνονται ἓνα ὀδοιπορικὸ μνημειατικὸ μαρτυρολόγιον. Πρόσθετα ὁ στίχος μαζὶ μὲ τὴν καθαρότητα τῆς λυρικῆς διεργασίας καταγράφει τὴν φαινομενολογία τοῦ πνευματικοῦ πάθους καὶ διαλογισμοῦ. Ἔτσι παρὰ τὴν ἔ-

πάρχουσα διαλεκτική ή φράση δὲν ἔχει σκληρότητα ἀλλὰ εἶναι συμπαράσταση γιὰ τὴν ὑπαρξιακὴ ἀγωνία καὶ μοῖρα.

— ΒΟΥΒΗ ΠΕΡΝΑ ΜΙΑ ΣΙΛΛΟΥΕΤΑ

ΣΤΟ ΠΛΑΪ·

ΠΟΥ ΛΕΣ ΘΑ ΤΗΣ ΞΕΦΥΓΕΙ ΜΙΑ ΚΡΑΓΓΗ. Σελίδα 59.

ΕΥΔΑΙΜΟΝΙΑ.

Η ΔΙΑΛΥΣΗ ΜΟΥ ΣΤΟ ΜΗΔΕΝ

Η ΔΙΑΧΥΣΗ ΜΟΥ ΜΕΣ ΣΤΟ ΣΥΜΠΛΗΝ. Σελίδα 87.

Γι ώ ρ γ ο υ Τ ί ν τ ο υ : «ΕΡΩΤΙΚΑ»

Στὰ ΕΡΩΤΙΚΑ 1 τοῦ Γ. Τίντου μᾶς εἶχε ἀπασχολήσει ἡ ἐννοιολογία καὶ ὁ στίχος ποῦ μᾶς θόμιζαν τὰ κινούμενα σχέδια ἀπὸ ἓνα προσωπικὸ ἄσμα ἀσμάτων.

Στὰ ΕΡΩΤΙΚΑ 2 συντηρεῖται αὐτὴ, ἡ ὁμοία προσέγγιση, ποῦ διαφοροποιεῖται ὅμως καὶ γίνεταί περισσότερο σφαιρική στὴ μεταφυσική ἀλλὰ καὶ στὶς ἀνθρώπινες διαστάσεις τοῦ ὑπαρκτοῦ.

— Ὡ ἀτελείωτη ἀλλαγὴ πικρὴ καταραμένη ἀνοιξή — Σ. 46.

— Μαγεία τοῦ ἀπόμακρου τοῦ τίποτα — Σ. 50.

Ὡστόσο πολὺ πρὸ πέρα ἀπὸ τὴν γνήσια λατρευτικὴ διαδικασίαν τῶν ἐρωτικῶν 1 καὶ 2, τὰ ΜΑΚΡΙΑ ΧΕΡΙΑ, νομίζουμε, ὅτι βρίσκονται βαθύτερα σὰν διεργασία, καὶ σὰν ἐνδοσκοπίση στὴν ποικίλη ἐνατένηση τοῦ μείον καὶ τοῦ σύν. Ἔτσι ὁ στίχος ἐδῶ εἶναι ἡ ἐπιγραμματικὴ σοφία τοῦ πεπερασμένου τόσο χαρισματικὴ ἀλλὰ καὶ τόσο ἀδυσώπητη στὶς ἴδιες αὐτὲς βαθμολογούμενες ἀνθρώπινες διαστάσεις ἀπὸ τὴ διαλεκτικὴ τῆς ὁδύνης αὐτὴ τὴν φορά.

— Ἡ παλιὰ ἐκείνη ἐσπερινὴ θροσιὰ

ὄχι ἀκόμα παραμορφωμένο εἶδωλο

ἀπ' τὰ χρόνια φθαρμένο μάρμαρο

Νύχτα — Σ. 60 —

— Δίχως κανένα πιά τώρα

Δελτίο ἢ δελτάριο: Ἐγώ — Σ. 61

— Ἄγαλμα τοῦ κορμιοῦ

θά περάσω τὴ θάλασσα Σ. 70

— Αὐτὰ τὰ Μακριὰ χέρια τοῦ Γ. Τίντου εἶναι ἴσως οἱ προικισμένοι ψυχισμοὶ τοῦ ποιητῆ ποῦ τολμοῦν καὶ καταγράφουν τὰ γήινα τῆς προσευχῆς, τῆς ὁδύνης καὶ τῆς παγερῆς σχέσης ἀπὸ τὴ δοκιμασία τοῦ ἐνός καὶ τοῦ κάποιου.

— Τόπος κοιμήσεως

Γιὰ τὴν αὐθάδεια καὶ τὴν τύρβη

Δὲν βασιλεύει μνήμη ἐδῶ. Σ. 72

Πρόσθετα ἡ ποίηση ἀπὸ τὰ «μακριὰ χέρια» δὲν εἶναι ἐπίκληση γιὰ μιὰ ἀποφυγὴ θαντικῆς ἀναφορᾶς, ἀλλὰ μιὰ καινούργια ἀναζήτηση στὸ ἴδιο ὅμως ὁδοιπορικῶ.

Μ. ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

B e r t o z z i : «ΕΚΛΟΓΗ ΠΟΙΜΑΤΩΝ».

Ἐχω στὰ χέρια μου ἓνα κομψό, κομψότατο βιβλιαράκι «Ἐκλογή Ποιημάτων» τοῦ Gabriele - Aldo Bertozzi σὲ μετάφραση τοῦ Φοῖβου Δέλφη καὶ μὲ προλεγόμενα τοῦ Δημήτρη Ἀρμάου.

Ἀξίζει νὰ ἐπαινέσει κανεὶς αὐτὴ τὴν ἀρίστη ἔκδοση τοῦ «Ἰάμβου» κι' ὅλους ὁσους κόπιασαν γιὰ νὰ παρουσιάσουν τόσο φροντισμένα τὰ ποιήματα τοῦ Bertozzi στὰ νεοελληνικά.

Μελετώντας τὸ πολύτιμο αὐτὸ βιβλίον στάθηκα ἀρκετὰ καὶ μὲ περίσκεψη στὰ

καλογραμμένα προλεγόμενα όπου γίνεται λόγος από τον Δημ. Ἀρμάο για τον σύνδεσμο του ποιητή Bertozzi με τον λετρισμό (Lettrismo) στην Ἴταλία. Ὁ Ἀρμάος ἀναλύει σὲ δώδεκα ποιητικές μεταγραφές τὸ πρόβλημα καὶ τὴν Προϊστορία τοῦ λετρισμοῦ.

Τὸ κείμενο τοῦ Ἀρμάου διακρίνεται γιὰ τὴν σαφήνεια, τὴν κριτικὴ ἐνάργεια, τὸ βάθος καὶ τὴν μεσότητα τῶν στοχασμῶν. Κατατοπίζει τέλος θαυμάσια τὸν Ἀναγνώστη γιὰ τὴν μεθοδικότητα τῆς Ποιητικῆς τοῦ Bertozzi καὶ τὸν καθοδηγεῖ νὰ κατανοήσει σωστὰ τὸν ποιητὴ Bertozzi, ἕνα γόνυ ἐκλεκτὸ μιᾶς ἐκλεκτῆς παράδοσης.

Καὶ τώρα ἀκολουθῶ τὸν μεταφρασμένο ἀπὸ τὸ Φ.Δ. Bertozzi μετὰ τὸ ἀντίστοιχο - παραπλευρα πρωτότυπο ἰταλικὸ κείμενο.

Ὁ Bertozzi ἀπαθανατίζει μετὰ τὴν ποιησὴ του ὅλες τὶς ἀρετὲς μᾶς καὶ ὅλη τὴν ἀθλιότητα τοῦ κόσμου μᾶς. Μετὰ τὸν Bertozzi μαζί περνᾶμε κάτω ἀπ' τὶς μεσίσεις σημαῖες τῶν ἐξουσιῶν κάτω ἀπ' τὸν ἀβέβαιο πύργο τῆς σύγχυσης, τῆς ἀσυνεννοησίας καὶ τῆς ἀμφιβολίας.

Ἡ ἀνέχεια καὶ ἡ τραγωδία, ὁ δισταγμὸς καὶ ἡ πτώση μᾶς ἐνῶνουν καθὼς ὁ Ἀρθοῦρ Ρεμπώ καὶ ἡ ἐλευθερία ὅπως τὰ μάτια καὶ τὸ φῶς τὸ θράδυ καὶ ὁ ἀγέρας. Ὁ καιρὸς πέφτει πάνω μας καὶ σιωπηλὰ γυρίζει τὴν θάλασσα τῶν ὀνείρων μας. Μιὰ μετάβαση μᾶς κάνει τὶς ἀναμνήσεις σκληρὲς ὡς τὸν πυρίτη λίθο. Αὐτὲς γρατσουνίζουν καὶ πληγώνουν τὸ παρελθόν μας.

Ὁ Bertozzi ἐπισημαίνει ἀριστοτεχνικὰ τὸν χρόνον καὶ τὴν ἐπίδρασή του πάνω σὲ μᾶς καὶ τὰ πράγματα. Ὁ χρόνος εἶναι τὸ ἐνδιάμεσο καρδιάς καὶ νοῦ. Εἶναι θαρρεῖς, τὸ ξανθὸ παιδί ποῦ γεννιέται καὶ πεθαίνει καὶ τ' ἀνάπαλι, μετὰ νέους πάντα ἤχους μέσα στὸν ἄνεμον τῶν σφαιρῶν.

Ὁδεύομαι μαζί μετὰ τὸν ποιητὴ, σὲ μιὰ νύχτα ὅπου ἕνα μεγάλο κρίνον τυλίγει τὰ θαύματα. Ἐκεῖ καὶ ἡ κλειστὴ ἡλικία τοῦ μέλλοντος, τὸ τραγικὸ θὰ λέγαμε ὄνειρον, νὰ εἴμαστε ἄνθρωποι!

Ὁ Bertozzi δείχνει τὴν ἀπεριόριστη ἀγάπη καὶ συμπάθειά του γιὰ πρόσωπα, μορφές καὶ κείμενα τῶν νεοελληνικῶν Γραμμάτων καθὼς ὁ μεταφραστὴς — πρῶ-

τος Ἴταλινοστὴς Φοῖβος Δέλφης καὶ ὁ Γιάννης Γουδέλης. Ὁ Δέλφης, λέγει ὁ Bertozzi, στὸ ποίημά του «Περίμενε», γνωρίζει τὸ μυστήριον τῆς μετάφρασης, τῶν γλωσσῶν, τὸ νοσηρὸ συσχετισμὸ καὶ σύντομα τραγουδία τραγουδεῖ μετὰ τὴν ἀρχαία του λύρα, γιὰ τὴ μελλούμενη φωνὴ τῶν ἀστειρῶν.

Ἀκόμα ὁ Bertozzi ἀναθυμᾶται τὴν πατρίδα τοῦ Φ.Δ. Οἱ Δελφοὶ λέγει, εἶναι τὸ κλειδί τοῦ Μύθου καὶ τῆς Ἀνατολῆς, τὸ πράσινον, ἡλιόχαρο πανί καὶ τεντωμένο, ποῦ αὐλακώνει τὴ Δυτικὴ Μεσόγειον.

Ὁ Bertozzi ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ διάθεση αὐτῶν ποῦ συμβαίνουν ἔξω στὸν κόσμον. Ἐκεῖ στὸ βάθος καὶ ἡ ἀποκαλυπτικὴ ἀλήθεια τῆς ὑποστάσεως τοῦ ἀνθρώπου, μ' ὅλα τὰ ἀναπαλλοτρίωτα φυσιογνωμικὰ τῆς χαρακτηριστικῆς. Ὁ ποιητὴς τελικὰ ἀποτείνεται σ' αὐτοὺς ποῦ ἔρχονται πίσω του εἶναι οἱ ἀπελπιστικὰ καὶ ἐπικίνδυνα βραδυποροῦντες. Κλείστε τὸν οὐρανὸ — τοὺς λέγει — ἀπὸ πάνω μας καὶ μὴν μετὰ ἐνοχλεῖτε, ἐξὸν γιὰ ἐπείγοντα ὄνειρα. Πρόκειται βέβαια γιὰ τὴν βραδυπορεία τοῦ μηχανισμοῦ τῆς πολιτιστικῆς προσαρμογῆς στοὺς νέους ὅρους ἐξαστισμένης ζωῆς.

Ὁ Bertozzi μᾶς κατευθύνει σὲ λέξεις ποῦ κρύβουν τοὺς πιὸ μυστικούς κώδικες τοῦ κόσμου. Μπαίνουμε μαζί του μέσα στὶς κοινὲς λέξεις καὶ ταξιδεύουμε μετὰ τὸ κοινὸ ταχυδρομεῖο χωρὶς νὰ μᾶς ἀντιληφθοῦν. Κρυώνουμε ὅλο ἀπὸ τὸ ψυχὸς τῶν κοσμικῶν διαστημάτων. Κρυώνεις καὶ σύ, μαργαρώεις ἀπὸ τὴν ἄλλειψη πνεύματος ἀδερφέ μας ποιητῆ. Μὰ αὐτὸς ποῦ κομίζει τὸ πιὸ συνταρακτικὸ μυστικὸ τοῦ κόσμου, εἶναι μαθημένος ἀπὸ τέτοιες ἀπάνθρωπες μοναξιάς. Io sono solo al mondo, μᾶς λέγει. Essendo poeta. Ἐγὼ εἶμαι μοναχὸς στὸν κόσμον. Γιατὶ εἶμαι ποιητῆς.

Τ ἄ σ ο υ Ζ ἄ π π α : «ΟΙ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ
ΤΟΥ ΒΟΡΡΑ ΚΑΙ ΤΟΥ ΝΟΤΟΥ».

Ὁ Τάσος Ζάππας δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κριτικὲς καὶ διθυράμβους, γιὰ νὰ προβληθεῖ. Ἀπ' τὴν ἐποχὴ τοῦ μεσοπολέμου, ποῦ

έγραψε τὸ γνωστό, πολύτιμο καὶ πολυσυζητημένο βιβλίον του — Κλασικὸ πιά στὸ εἶδος του — «Στὸ Ἴόνιο μὲ μιὰ βάρκα», ὡς τοὺς «Ψαράδες», τὰ «Εὐβοϊκά» του — Α' καὶ Β' —, καὶ τὰ ἄλλα δέκα καὶ πλέον βιβλία του, ὁ Ζάππας, καταξιώθηκε καὶ πήρε μιὰ σημαντικὴ θέση στὰ Νεοελληνικὰ Γράμματα.

Ὡστόσο, θὰ ἤθελα καὶ ἐγὼ ὁ ταπεινὸς συμπολίτης του, ἀπὸ τὴν στήλη μου αὐτή, νὰ τὸν τιμῶ· καὶ νὰ ἀσχοληθῶ, μὲ τὶς γοητευτικὲς του: «Πολιτείες τοῦ Βορρᾶ καὶ τοῦ Νότου»!!

Ὁ Τάσος Ζάππας ἀναμφίβολα εἶναι ἓνας ταξιδευτὴς - ποιητὴς, ποὺ μπορεῖ ἄνετα, παραστατικὰ καὶ ἀκριβολογημένα νὰ ἐκφράζει τὴ σκέψη του. Εἶναι ἐχθρὸς τῆς περισσολογίας καὶ τοῦ στόμφου καὶ συναιρεῖται σχεδὸν ἀπόλυτα μὲ τὴν διαύγεια καὶ τὴ λιτότητα, μένοντας πιστὸς στὰ γνήσια μορφολογικὰ στοιχεῖα, μιᾶς στέρεα ἀρχιτεκτονημένης καὶ σχεδὸν ἄψοφα διαρθρωμένης γλώσσας.

Στὴν ταξιδιωτικὴ λογοτεχνία, ὁ Ζάππας εἶναι ἓνας γοητευτικὸς στηλίστας, ἓνας δάσκαλος ἀπ' τοὺς μαγκιόρους, ποὺ ξέρου νὰ ποῦν μὲ λυρική διαύγεια καὶ ἐνάργεια, ὅ,τι συγκινεῖ, ἐντυπωσιάζει, σαγηνεύει, διδάσκει καὶ εὐχαριστεῖ τὸν ἀναγνώστη τους.

Ὁ Τάσος Ζάππας στὶς «Πολιτείες...» του ξεκινᾷ μὲ τὸ Σαιν - Μαλὸ - Τὴν Πολιτεία τῶν Κουρσάρων. Μᾶς ξεναγεῖ νοερὰ στὶς μπρετόνικες ἄκτες, μᾶς φέρνει συνταξιδιώτες του εὐ ὀλόσωμες ὠκεάνιες θάλασσες, μᾶς παίρνει συνοδοιπόρους του σιμὰ στὸ τρικυμισμένο ριζικὸ τῆς Βρετάνης, αὐτῆς τῆς θαυμαστῆς θυγατέρας τοῦ Ἰκεανοῦ.

Ἔστερα ἔρχεται ἡ Ἱστορία τοῦ Τόπου, ποὺ ὁ συγγραφέας κατέχει σὲ ὅλες τῆς τὶς πτυχές — καὶ κυρίως στὴν Ἱστορία τοῦ Πολιτισμοῦ. Μπορεῖ ὁ Τ.Ζ. νὰ ζωντανεύει, μὲ συγκίνηση, τὴν μνήμη ἅς ποῦμε τοῦ Σατωμπριᾶν καὶ νὰ σὲ φέρνει στὸ νησί βράχο, ὅπου ξεκουράζεται ὁ μεγάλος νεκρὸς, γεννημένος καὶ πάλι πᾶνω στὸ βόγγο τῶν κυμάτων τῆς θάλασσας, ὅπως τὸ εἶχε προφητέψει. Στέκεις, μὲ τὸ συγγραφέα μαζί, μέσα σὲ μιὰ πολυτάραχη φύση, ποὺ στὶς φλέβες τῆς παφλά-

ζει ἡ ἄγρια μουσικὴ τῶν πελάγων. Ζεῖ μαζί του τὸ πνεῦμα τῆς αἰωνιότητος τοῦ Σατωμπριᾶν κάτου ἀπὸ γκρεμοὺς ὅπου ροχθεῖ ἀνάλαφρα τὸ κύμα καὶ συνοδεύει τὸν αἰώνιο ὕπνο τοῦ ἐρημίτη.

Καὶ τὸ νοερὸ ταξίδι δὲν σταματᾷ· σεργιανᾷ στ' ἀκροθαλάσσια τοῦ Ντινάρ, φτάνοντας ὡς τὸ Μὸν - Σαιν - Μισέλ, καὶ στὴν ἀκρογιαλιά τῆς Ἀρρομάνς ὅπου τὸ πολεμικὸ μουσεῖο, μὲ πλῆθος ἐνθυμήματα, ἀπὸ τὴν ἀπόβαση τῶν συμμάχων στὴ Νορμανδία.

Ὁ συγγραφέας τῶν «Πολιτειῶν τοῦ Βορρᾶ καὶ τοῦ Νότου» δημιουργεῖ μιὰ ἀρχὴ πολλαπλῆς ἀπήχησης ὀλόγυρά του καὶ τοῦτο γιὰτὶ ὀμιλεῖ αὐθόρμητα καὶ μὲ ζέστα ψυχῆς καὶ ἀνθρωπιάς· Καὶ μ' ὅλο τὸ ἀπαρομοίαστο τῆς πνευματικῆς του ρωμαλεότητας. Ὅταν περι - γράφει τὴν «Δοκιμασία στὴ Μάγχη», ὁ ἀναγνώστης του συμπάσχει, μαζί του νιώθει νὰ βρίσκει συνταξιδιώτη του.

Συνομιλεῖς μὲ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ συνομίλησε κι αὐτός. Ἀκοῦς κι ἐσὺ τὴν ἴδια μουσικὴ, βλέπεις τὰ ἴδια τοπία. Κοντοστέκεσαι μαζί του σὲ κεντρικὲς δειτροστόλιστες Πολιτείες καὶ ἀγναντεύεις τὶς μεσημβρινὲς ἀκροθαλασσιῆς τῆς Ἀγγλίας τὶς βασανισμένες ἀπ' τὴν αἰώνια ἀμάχη μὲ τὸ σκληρὸ ὠκεάνιο κύμα. Κι ἀπ' τὸ βορρᾶ τὸν καταχιόνιστο μὲ τὶς παγερὲς τοῦ ὀμιχλῆς κατεβαίνει, μὲ τὸν Ζάππα, στὶς μεσημβρινὲς ἄκτες, γιὰ ν' ἀντικρύσεις τὸν Ὁρθο τῆς Ἀδριατικῆς!

Ἔστερα παίρνεις γεύση ἀπ' τὴν Ἰταλικὴ Ριβιέρα. Περιδιαβάξεις τοὺς στενοὺς δρόμους τῆς Ραβέννας καὶ σὲ συνέχει σὲ κάθε σου βῆμα ἡ μνήμη τοῦ Δάντε καὶ ἡ τέχνη του. Στὴν Πολιτεία τῶν Δόγηδων βρίσκεις μαζί μὲ τὸν συγγραφέα, τὴν ἀλλαγὴ τρόπων ζωῆς στοὺς ἀνθρώπους, καθὼς ὁ πολιτισμὸς ἀνέτρεψε συνήθειες καὶ σκότωσε τὴν ὀμορφιὰ καὶ τὴν ποίηση. «Τί κρίμα, γράφει ὁ Τάσος Ζάππας, οἱ ἄνθρωποι γίναν τόσο ἀνήμποροι, δεκατίζουν ἀφόρητα τὸ χρόνο καὶ παραμερίζουν τὶς ἄλλοτε χιλιάδες γόνδολες, προτιμώντας τὸ Βαπορέττο καὶ τὸ μοτοσκάφος, σάμπως ἡ ἀνθρώπινη εὐδαιμονία νὰ πηγάζει ἀπὸ τοὺς ὠροδείχτες. Ἡ ὀμορφιὰ σὲ τούτα τὰ κανάλια ἀλλοτριώ-

νεται βαθμιαία και ή ποίηση έξουδετε-
ρώνεται σταθερά από την αλόγιστη ά-
πληστία του καιρού...»

Βλέπουμε πόσο θαυμαστά ακριβολογεί
ό συγγραφέας και πόση βαθιά αίσθηση
έχει του περιπτού. Η κάθε ταξιδιωτική
του έντύπωση γίνεται έν-τύπωση και
στών άναγνώστη του, γιατί ό λόγος ά-
ποποιείται την άδολεσχία και εισβάλλει
όλόφωτος και άπερίττος στην ψυχή. Και
δέν είναι μόνο ή εύφροσύνη και ή λογο-
τεχνικότητα του ύφους που σέ συναρπά-
ζουν έρχεται σαν εύτυχές έπακόλουθο και
ή γνώση. Μαθαίνεις τόσα πολλά και πο-
λύτιμα πράγματα για τις χώρες: μέ τόν
Άβασίλειυτο Ήλιο, για την Άνύχτωτη
Νύχτα του Νάρβικ, για την Τρικυμία στην
Άρκτική Θάλασσα, για τόν Ήλιο του
Μεσονυχτίου, τό Βόρειο Άρχιπέλαγος μέ
τά Φιόρντ, τό Όσλο τών Βίκιγκς. Μαθαί-
νεις άκόμα για τόπους κι άνθρώπους του
Νότου άπ' τό νησί του Ευαγόρα, ως τη
Γη της Βίβλου, τη Νεκρή Θάλασσα και
τά Σόδομα.

Όλο τό βιβλίο είναι γοητευτικότερο
— μιá λυρική Γεωγραφία, που θα τη ζή-
λευαν και οι καλύτεροι μαίτρ του είδους,
που τέτοιους δέν έχουμε και άσήμαντους
στά Νεοελληνικά Γράμματα. Τις «Πολι-
τείες» του λοιπόν ό Τάσος Ζάππας τις
κλείνει και τις «άποτελειώνει» μέ τη με-
λωδία, που τόσο λεπταίσθητη και εύγε-
νική διαχέεται σ' όλες τις σελίδες του
ώραίου βιβλίου του. Γι' αυτό καλά έκανε
νά παραθέσει την Τσελαζόβα Βόλα, όπου
τό γενέθλιο σπίτι του Σοπέν του μοναδι-
κού και άθάνατου καλλιτέχνη, που ό Χάι-
νε τόν ειχε χαρακτηρίσει Ραφαήλο του
πιάνου.

Τώρα που κλείνω κι εγώ τις «Πολι-
τείες του Βορρά και του Νότου», έχω
μέσα μου μιá μακρινή μουσική λόγου:
Άφρισμένα κύματα, άνεμοι τών έρήμων,
φλάουτα τών δρυμών, ψαλμωδίες από πα-
νάρχαιους ναούς, ποδοβολητά βαρβάρων
και βάλς πολιτισμένων Ευρωπαίων ήχούν
άκόμα μέσα μου! Κι άλλο δέν μου μένει
παρά νά συγχαρώ και νά ευχαριστήσω
τόν συγγραφέα σαν εύγενέστατος κοσμο-

πολίτης - ταξιδευτής σαν και κείνους που
συναπάντησα στις Πολιτείες του.

Γι ώ ρ γ ο υ Μ. Ο ι κ ο ν ό μ ο υ :
«Ο ΕΝΑΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ».

Χαίρομαι πάντα νά διαβάζω την ιδιότυ-
πη και στοχαστική πεζογραφία του Γιώρ-
γου Μ. Οικονόμου. Άπό καιρό πήρα ένα
έξοχο, βαθυστόχαστο διήγημά του, «Ό Έ-
νας του Θεού» — άνάτυπο από την Ή-
πειρωτική Έστία — και δέν μου δόθηκε ή
είκαιρία νά ρίξω δυό σκέψεις στο χαρτί
για τό πολύτιμο τούτο κείμενο του καλού
και έλεγκτου μου φίλου - συνάδερφου και
λογοτέχνη.

Λοιπόν, ό Γιώργος Οικονόμου άγωνίζε-
ται μέ ήρωισμό νά διασώσει την πνευμα-
τική μαρτυρία, που κομίζει. Στόν άγώνα
του αυτόν δέν άπιστεί, αλλά έπιθυμεί ν' αὐ-
τοβεβαιωθεί έναντι όλης της ασύλληπτης
κοσμικής προσπάθειας, για ν' άναφανεί τό
Πνεύμα διά μέσον της ζωής του. Έσχατο
άπόκτημα αὐτής της προσπάθειας είναι ή
έμβίωση του ξέφωτου. Γιατί, καθώς λέγει
ό συγγραφέας, όταν οδηγηθώ έδω φτάνω
στο ξέφωτο του περιγράμματός μου και
άγγίζω τό άγιο πρόσωπό μου.

Ένσπερνίζομαι την άποψη αὐτή του
συγγραφέα Γ. Οικον., γιατί στην περι-
πτώσει του τό ξέφωτο δέν είναι μόνο ό
ελεύθερος και άνοιχτός τόπος για τό φως
και τη σκιά, αλλά και για τη σιωπή και
τη φωνή, έπομένως και για τό Πρόσωπο.
Γιατί τό ξέφωτο είναι ή άνοικτότητα για
όλα τά παρ-όντα και τά άπ-όντα.

Ό στοχασμός του Γ. Οικ., άγέρωχος
και μοναδικός στην ύφή του, είναι ό «νό-
στος» μέτς λάμψης που καιει και άποκαλύ-
πτει. Γιατί ό συγγραφέας «του Ένός του
Θεού» άναζητεί, ψάχνει έχει πού όλα χά-
νονται πίσω στο άμηλάφητο σκότος.

Η ύπαρξιακή μέριμνα, συγκερασμένη μέ
τη βαθιά σκέψη, πάνε νά άποκαλύψουν
την άρχέγονη αλήθεια. Η έπιδίωξη αὐτή
του συγγραφέα είναι ό νόστος πρὸς έξεύ-
ρεση του τόπου τών Τόπων. Γι' αυτό και
νοηματοδοτεί την προσ-πάθειά του μέσα
στόν ύπερβατικό Όρίζοντα καθόσον π-

στεύει ότι πρόκειται για την πορεία του διανοητή μέσα στο δάσος του πράγματος της σκέψης. Κι είναι αλήθεια από πού λέει στο λυρικό του αφήγημα πώς εκείνο που έκτεινόταν πέραν του δάσους δεν ήταν ξανά το σκότος, ούτε ο ίσκιος και το άνοιγμά του. Ήταν το άλλο. Το ακριβώς πέραν του σκότους. Το μαγικό άγνωστο.

Μέσα σε τούτο το "Άγνωστο υπήρξε σε άλλη μορφή το δν άρχισε να βλέπει... Να βλέπει το θεήλατο λεηλατημένο και σπαραγμένο άχανές του. Έκει το Συμβαίνον συμβαίνει χωρίς το γιατί, όπως το ίδιο ήθελε να πει παλαιότερα και ο "Ηρόδωτος, με το «Αίων παῖς παίζων». Τούτο το Συμβαίνον ως έσχατο δεν έχει ανάγκη θ ε μ ε λ ί ω σ η ς' όλα τα άλλα θεμελιώνονται σ' αυτό. Η κατανόηση αυτής της θεμελίωσης, έναπόκειται στην πρωτοβουλία της με τ α φ υ σ ι κ ή ς .

Μα πέρα απ' όλα αυτά, ο Γιώργ. Οικονόμου, μέσα στους βαθύτατους διαλογισμούς του, εμβάλλει και το στοιχείο της Είμαρμένης, προκειμένου να αποδώσει μία συμβατική έστω λύση του αίνιγματος το πώς δηλ. γίνεται κανείς Ένας; Ποιός ένεργεί; Η τύχη; Η επιλογή; Και ποιά το Συμβαίνον;

Η απάντηση στο διερωτήμα τούτου του συγγραφέα του «Ένός του Θεού» είναι μάλλον ύπαρξιστικό τύπου. Είναι δηλαδή ή οντολογική οικειότητα, το πλησίον, ή έγγυθτητα. Μ' άλλα λόγια, είναι το πολύ κοντινό μα έπειδή κείται επέκεινα της Ο ύ σ ί α ς είναι και το πιο μακρινό.

Άλλά εκείνο που έχει βαθύτερη σημασία για τον σπουδαίο τούτο άφηγητή, είναι το πρόσωπο το άνάμεσα στο Θεό και στον άνθρωπο. Έχει άκριβώς έχουμε και την έσβολή της αντίληψης πώς ή καλύτερη σύλληψη του Θεού στο ιστορικό πάντα έπίπεδο είναι του πάσχοντος. Και μάλιστα είναι ο άνθρωπος που πρέπει να σπεύσει σε βοήθειά του.

Τόσο που έχει έσχατολογικά προ-χωρήσει ο Γιώργ. Οικονόμου δεν μπορεί παρά να έν-θυμηθεί την αιώνια Έπιστροφή — την ήρακλειτικού και όχι νιτσεικού τύπου — αιώνια ανακύκλωση. Γι' αυτό, για τον συγγραφέα, ο κύκλος σπαράζει μέσα στην

επανάληψη του ίδιου κύκλου και το δν «γεμίζοντας» τον χρόνο του μ' αυτή την επανάληψη, χάνει την αίσθηση του χρόνου και κατακαυλά προς τή λησμοσύνη. Λησμονεί και λησμονείται. Η νέα λήθη ή κακομοιριά. Το νέο σκότος: Η φλυαρία. Ε ι - κ ό ν α σ π α ρ α γ μ ο ύ .

Άλλά αυτή την εικόνα του σπαραγμού μπορεί ο Άνθρωπος στο μέλλον να την ξεπεράσει, διανύοντας και το τελευταίο διάσελο της φλύαρης έγκοσμότητάς του και να διαπεραωθεί προς το Έκειθεν. Και θα φτάσει ως εκεί κάποτε, αυτός ο φωτισμένος κι ο ελεύθερος ο Ένας και ο μοναδικός και θα δει το Πρόσωπο του Θεού.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΣ

Γι ώ ρ γ ο υ Π α π α σ τ ά μ ο υ :
«ΤΟ ΣΥΝΑΞΑΡΙ ΕΝΟΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΗ». Άθήνα, 1982.

Ο γνωστός και ολοκληρωμένος λογοτέχνης Γ. Παπαστάμος, με το διβλίο του αυτό φτάνει, χωρίς άμφιβολία, στο άπώγειο της ως τώρα δημιουργίας του. Κατάφερε να μās δώσει μέσα σε 246 σελίδες την ιστορία ένός μετανάστη, ταπεινού και άσμου κατά τ' άλλα άλλα που τυχαίνει να είναι ο πατέρας του.

Ο άθλος του όμως δεν συνίσταται μόνο στον τρόπο που αντιμετώπισε το συναισθηματικό φόρτισμα από την συγενική του σχέση με τον ήρωα του έργου, που άφηγείται τις περιπέτειές του σε πρώτο πρόσωπο, αλλά και στον τρόπο που γράφει ο ίδιος. Όπως μās λέγει στον πρόλογο, βαπτίστηκε στις άυθεντικές προσωπικές σημειώσεις του πατέρα του, που τις μετάπλασε και τους έδωσε την μορφή ένός άφηγηματικού είδους, κάτι άνάμεσα μυθιστόρημα, χρονικό και αυτοβιογραφία. Μ' άλλα λόγια, το πήρε και το έκανε συναξάρι. Με μία λιτότητα, μια έκφραστική άμεσότητα που ξαφνιάζει, πέτυχε όχι μόνο την άναγκαία άποστασιοποίηση αλλά και κάτι περισσότερο: τη γοργή και ενδιαφέρουσα άφήγηση. Το διάβασμα δεν κουράζει, γίνεται εύχρηστο, έλκυστικό. Πέρα όμως από τον μύθο, το

βιβλίο έχει μεγάλες φιλοδοξίες και τις πετυχαίνει. Λειτουργεί σε πολλά επίπεδα, παράλληλα και ταυτόχρονα, χωρίς αυτό να ένοχλει ούτε την αφηγηματική ροή, ούτε την έντονη μέθεξη του αυτοβιογραφούμενου στα δράματα. Παρ' όλο που ο ήρωας ήταν ένας φτωχός μετανάστης, δεν φαίνεται καθόλου να του έλειπε ούτε η όξυνση, ούτε η βαθιά και έντονη παρατηρητικότητα. Πετυχαίνει έτσι, στο γραπτό του, να μάς μεταφέρει μίαν αυθεντική εικόνα της εποχής του αυτής που, ιδιαίτερα, ένδιαφέρει τις γεμάτο περιπέτειες και δοκιμασίες για τον έλληνισμό. Αρχίζει στα 1914 την διήγησή του και την τελειώνει σε άδρες γραμμές, λίγο πριν το θάνατό του στο 1978. Έτσι, το άπλοικό, από μια πρώτη άποψη, κείμενο παίρνει διαστάσεις χρονικού και έπικης μαρτυρίας μίας εποχής, κυρίως του μεσοπόλεμου, όπου αναφέρεται βασικά, αλλά με νύξεις και παρατηρήσεις που απλώνονται σ' όλα τα πρώτα 70 χρόνια του αιώνα μας.

Αλλά μέσα στις γεμάτο βιοματικές εμπειρίες σελίδες του, μαζί με τις ανάγλυφες σκιαγραφήσεις των προσώπων, των ταπεινών, των αγνώστων συμπατριωτών του, που έζησαν και πέθαναν άχωνευτοι ή χωνεμένοι στο μεγάλο καμίνι της Αμερικής, προβάλλουν και ιδέες και σκέψεις. Ο πόθος της τελείωσης της ανώτερης ζωής προβλημάτιζε έντονα τον ήρωά μας που εκτός από την ύλική ευημερία γύρευε (και φαίνεται πως το βρήκε) και μια πνευματική ισορροπία έναν τρόπο ζωής άξιο για ανώτερους ανθρώπους.

Σ' ένα άλλο γενικευτικότερο επίπεδο, το «Συναξάρι ενός Μετανάστη» λειτουργεί και ως μια συγκλονιστική, όλο ζωντάνια και αλήθεια ιστορία, που μάς εξιστορεί το δράμα του Έλληνα μετανάστη της εποχής. Αντιπροσωπεύει και εκφράζει τους καημούς και τις ελπίδες των χιλιάδων ανώνυμων πτωχών ξωμάχων, των απόμαχων και των άκληρων, που στα πρώτα δεκαπέντε έως είκοσι χρόνια του αιώνα μας, χωρίς κανένα έφοδιο, ήρθαν στην Αμερική για να γυρέσουν εκεί καλύτερη

τύχη. Ο αγώνας τους να προσαρμοστούν, να ζήσουν και να προκόψουν, είναι, σε τολική ανάλυση, το θέμα του βιβλίου αυτού. Ό,τι είδε, ύποφερε, δοκίμασε ο πατέρας του Παπαστάμου, τα ίδια δοκίμασαν και οι μυριάδες άλλοι των συμπατριωτών του, που τον ακολούθησαν.

Γι' αυτό, άνετα το βιβλίο αυτό είναι ένα ντοκουμέντο, είναι ακόμα μια ολοζώντανη μυθιστορία, γραμμένη με πόνο και αγάπη. Είναι ίσως το καλύτερο μυθιστόρημα της μεταναστευτικής λογοτεχνίας μας αν ο όρος μπορεί να θεωρηθεί δόκιμος. Πάνω όμως από όλα είναι ένα έργο που προβληματίζει και τέρπει, διδάσκει αλλά και δείχνει έναν δύσκολο δρόμο βίωσης και σκέψης που διάλεξε ελεύθερα και άβιαστα ένας Έλληνας, απλός και ταπεινός, που άνετα μπορεί σε πολλά να γίνει υπόδειγμα.

Για τον τρόπο που χειρίστηκε το πολύ δύσκολο αυτό θέμα ο συγγραφέας, μόνο με έπαινους και επίδοκμασία μπορεί να ανταμειφθεί. Αποφεύγοντας κάθε περιτολογία, με δωρικά επιγραμματικό ύφος, εύθυγραμμίστηκε θαυμάσια με την έσωτερική αναγκαιότητα του ίδιου του κειμένου, που είναι ολοφάνερο πως το σεβάστηκε, όσο και το αξιοποίησε κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο, δίνοντάς μας έτσι ένα ακόμα ολοκληρωμένο έργο στη νεοελληνική μας γραμματεία.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Γ. ΡΟΖΟΣ

Κ ώ σ τ α Δ α φ ν ή: «ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΔΟΞΙΑΔΗΣ» (συνθετική βιογραφία).

Ο Άποστολος Λοξιάδης υπήρξε μια ενδιαφέρουσα μορφή της Έλληνικής ζωής του μεσοπολέμου. Από τους αλλότρωτους Έλληνες της Ανατολικής Ρομυλίας, σταδιοδρόμησε στο χώρο της ελεύθερης πατρίδας χάρις στον επιστημονικό του εξοπλισμό, την έντονη προσωπικότητά του και τις πρωτοποριακές του προτοβουλίες. Από τους θεμελιωτές του Πατριωτικού Ίδρύματος Προστασίας του Παιού και πρόεδρος του επί πολλά χρόνια, συνέδεσε το όνομά του με

τὴν ἀποκατάσταση τῶν προσφύγων τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς καὶ τὴν ὁργάνωσιν τῆς κοινωνικῆς ὑγιεινῆς στὴ γῶρα μας. Στενὸς συνεργάτης τοῦ Νικ. Πλαστήρα καὶ Ὑπουργὸς Περιθάλψεως στὶς Κυβερνήσεις 1922—1924 ἐπωμίσθηκε ὅλο τὸ βάρος τῆς ἀποκαταστάσεως 1.300.000 προσφύγων. Καὶ τὸν ἄλλο αὐτὸν τὸν ἔφερε σὲ αἴσιον πέρασ μετὰ ἀδάμαστη θέληση, ἀκαταλόνητη ἐργατικότητα καὶ αἰφνιδιάζουσα ἀποφασιστικότητα.

Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, θέλοντας νὰ ὁργανώσει σὲ τέσσερες βάσεις τὴν πρόνοια καὶ τὴν κοινωνικὴ ὑγιεινὴ τὸ 1928, στὸν Ἀπόστολο Λοξιᾶδη ἀπέβλεπε γιὰ τὸ Ὑπουργεῖο Ὑγιεινῆς ποῦ ἴδρυσεν τότε. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Ὑπουργείου αὐτοῦ τὸ 1928—1929, ὁ Στεννομάχτης γιατρός ἔδωσε τὸν καλύτερον ἑαυτό του στὴν προσπάθεια νὰ ἀποκτήσει οὐσιαστικὸ περιεχόμενον ἢ δημοσίαν ὑγείαν στὴ γῶρα μας. Ἀλλὰ τὶς ἡμέρας του χρονολογοῦνται πολλὰ ριζοσπαστικὰ μέτρα στὸν τομέα αὐτό.

Τὴν πολυεδρική μορφή καὶ τὶς πολὺπλευρες δραστηριότητες τοῦ Ἀποστόλου Λοξιᾶδη, ποῦ τὸν ἀναδεικνύουν ἕνα ἀπὸ τοὺς κύριους συντελεστῆς τῆς νεοελληνικῆς προόδου τὰ τελευταῖα πενήντα χρόνια, ζωντανεῖ ὁ Κώστας Δαφνῆς σὲ μιὰ συνθετικὴ βιογραφία, ποῦ κυκλοφόρησε τελευταῖα σὲ ἰδιαίτερα φροντισμένη ἔκδοσιν. Στὶς σελίδες τῆς ἱστοροῦνται καὶ τὰ γεγονότα ποῦ συνδέονται μετὰ τοὺς διάφορους σταθμοὺς τῆς δημιουργικῆς πορείας τοῦ Λοξιᾶδη. Ἔτσι ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ παρακολουθήσῃ σὲ μιὰ ζωντανὴ ἀφήγησιν τὴ δύσκολη πορεία τοῦ Ἑλληνισμοῦ σὲ μιὰ περίοδο ὅπου τοὺς διωγμοὺς διαδέχεται ἡ ἐποποιία τῶν νικηφόρων πολέμων τοῦ 1912—1913, τὴν Συνθήκην τῶν Σεβρόν, ποῦ ὀλοκλήρωσε τοὺς ἔθνικους πόθους, ἢ καταστροφὴ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὸ δράμα τῶν προσφύγων τὸ θαῦμα τῆς ἀνορθώσεως. Πρόκειται γιὰ μιὰ θετικὴ προσφορὰ στὴν ἔρευνα τῆς ἱστορίας τοῦ νεότερου Ἑλληνισμοῦ.

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

I

ΘΕΑΤΡΟ

ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΘΕΑΤΡΟ — Β. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ

Ντάριο Φό: «ΜΥΣΤΗΡΙΟ... ΜΠΟΥΦΟ»

Ἔναι γνωστὸ καὶ ἀπὸ τὴν κλασσικὴ ἀρχαία Ἑλλάδα μετὰ τὸν Ἀριστοφάνη, ἀργότερα μετὰ τὴν κομῆντια ντελ ἄρτ καὶ τέλος μετὰ τὴν ἐπικαιρικὰ, συνεχιζόμενη ἐπιθεώρηση, ὅτι ὁ σαρκασμὸς, ἢ μπουφόνικη στηλίτευση καὶ τὸ γελοῖο μέσα ἀπὸ τὸ λαϊκὸ γέλιο γρηγομεῖουν ἀποτελεσματικὰ σὰν καίριον πολιτικὸ ὄπλον καὶ σακατεύουν κυριολεκτικὰ κάθε εἶδος κατεστημένο.

Ὁ Ντάριο Φό, ὁ δεῦτερος μεγάλος καὶ σημερινὸς θεατρὸνθρωπος ὕστερα ἀπὸ τὸν Μπρέχτ, τῆς Μαρξιστικῆς θεατρολογίας, ἀφοῦ ξεπεράσει τὸ ἐπικὸ θέατρο καὶ ἀφοῦ πειραματισθεῖ σ' ἕνα κοινωνιολογικὸ καὶ δεῦτερο Μπρεχτικὸ συγκριτικὸ δομημένο μετὰ τὴν μεταφυσικὴ τῆς Ἰσαβέλλας μετὰ τὶς τρεῖς καρδιέλλες, φαίνεται νὰ καταλήγει στὴν κομῆντια ντελ ἄρτ, μιὰ θεατρικὴ παραδοσιακὴ σχολὴ ποῦ συγκινεῖ ἰδιαίτερα μετὰ τὴν γνησιότητά της τοὺς νότιους πληθυσμοὺς τῆς Κ. Εὐρώπης.

Τὸ ΜΥΣΤΗΡΙΟ... ΜΠΟΥΦΟ ἀκολουθεῖ τὸ εἶδος τῆς ἐπιθεωρητικῆς κομῆντιας ντελ ἄρτ. Ἔτσι ἔχουμε ἐδῶ, εἰσαγωγή γιὰ τὸ ἐπόμενο ἐπεισόδιον, καὶ προαναγγελίες ποῦ ἀλληλοσυμπληρῶνται σκηρικὰ ἅμωσ, στὶς συμβολικὰς καὶ ἴσως καὶ τόσο διακηρυχόμενας θεματογραφίαις καὶ ἐννοιολογίαις. Πρόσθετα ὑπάρχει ἕνας πληθωρικὸς αὐτοσχεδιασμὸς μετὰ παρεμβολὰς καὶ μετὰ εὐρηματικὰ τεχνάσματα ποῦ τὸ ἀπρόσωπο τῆς κάποιας ἀναφορᾶς τὸ διαφοροποιοῦν σὲ ἕνα προσωπικὸ διαλογισμὸ, ἅμωσ ἐντύπωσης πάνω στὸν ὁποιοδήποτε θεατῆ. Αὐτὸς εἶναι ὁ καινούργιος τρόπος τῆς λαϊκῆς προσέγγισις ἀπὸ τὸ θέατρο τοῦ Ντάριο Φό ποῦ σημαίνει ἐδῶ τὴν ἐκσυγχρονισμένη θεατρολογία τῶν ἴδιων τρόπων δομῆς γύρω ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸν ρυθμὸν σχέσεως σκηνῆς καὶ θεατῆ ποῦ δίδει ὁ Μπρέχτ.

Τὸ ἔργο λοιδορεῖ ἄγρια τὴν παπικὴ ἐκκλησία, ἀπὸ ἀραδιάσει καὶ ἀναλύσει κοινωνιολογικά καὶ πολιτικά ἴσως, τὶς πολυάριθμες πράξεις σκάνδαλα τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ κλήρου τῆς. Καὶ πιστεύουμε ὅτι παρὰ τοὺς ἀδυσώπητους χαρακτηρισμοὺς ποῦ ἴσως καὶ νὰ προκαλοῦν σωστά τὸ ἐν Ἑλλάδι, δημόσιο αἶσθημα, ὅλο τὸ ἔργο εἶναι μιὰ ἐστία ἐπικλήσεως καὶ ἀναγνώρισης στὸν ἀληθινὸ θεὸ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς συμφοριασμένης φτωχολογίας, ἐνῶ παρεμβάλλεται πολλὲς φορές μιὰ παῖτηση γιὰ κάποιο ἀνθρώπινο δικαίωμα ἀναζήτησης τοῦ παραγκωνισμένου καὶ ἴδιου Θεοῦ. Ἀκόμα λέμε ὅτι λειτουργεῖ μέσα στὸ ἔργο ἓνα λειτουργικὸ μέτρο τῆς σκηνης καὶ τόσο ἐδρηματικῆς δράσης, δηλωτικὸ τῆς ἀστεϊρευτῆς θεατρικῆς τεχνικῆς τοῦ Ντάριο Φὸ ποῦ πραγματικὰ αἰχμαλωτίζει τὸν προσεχτικὸ μελετητὴ τοῦ ἔργου.

Κορυφαῖος ἀλλὰ καὶ τόσο ἀνθρώπινα προσιτὸς ὁ Β. Διαμαντόπουλος, ἐπαίξε δημιουργικὰ μέσα σ' αὐτὸν τὸν χεῖμαρο τοῦ κλασίγγελου ἐνῶ ὁ Γ. Σταμάτης ἦταν ἐντυπωσιακός. Ὁ Β. Τσαγγός, ὁ Τ. Κωστής καὶ ἡ Μαρίνα Γεωργίου ἔδωσαν τὴν ποιότητα τῆς παράστασης μὲ τὴν παρουσία τους.

ΜΑΝΩΛΗΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

II

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Η ΕΚΘΕΣΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΟΥ Γ. ΖΙΩΓΑ

(Αἴθουσα Τέχνης: «ΕΠΟΧΗ» 10—17.1.83)

Ἡ μηχανή, ὅταν θαμάζεται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, παύει νὰ εἶναι μιὰ οὐδέτερη δύναμη καὶ, ὑπακούοντας στὴν ψυχὴ καὶ στὴν σκέψη, δίνει μιὰ νέα διάσταση καὶ μιὰν ἀπρόοπτη σκηρικὴ ἀντίληψη τοῦ κόσμου. Ἔτσι, ἐνανθρωπίζει τὴν στατικὴν ὕλη, αὐτοαναίρεται καί, φτάνοντας τὴν κριτικὴ ἀπόρριψη, γίνεται ζῶσα ἔκφραση μὲ ἀπίθανες δυνατότητες. Εἰδικώτερα, στὴν φωτογραφικὴ τέχνη, αὐτὴ ἡ θεωρητικὴ ἀποψη, ἐπαληθεύεται στὴν ἔκθεση φωτογραφίας τοῦ συμπολίτη μας Γ. Ζιώγα, ποῦ μᾶς προσφέρει μιὰ θαυμάσια εὐκαιρία, τόσο γιὰ ἓναν περίπατο σπουδῆς ἀνάμεσα στὰ τοπία καὶ στὴ ζωή, ὅσο καὶ στὶς ἀκραῖες ἐλλειπτικὲς διαθλάσεις σὲ σπάνιες συνθέσεις. Γιατί, πέρ' ἀπ' τὴν σκηρικὴ ἀπεικόνιση, ἐνυπάρχει ἡ ζωγραφικὴ ἀντίληψη, ἡ ποιητικὴ διάχυση καὶ κοινωνικὴ συνειδηση, ποῦ δίνουν τὴν ἀφετηρία γιὰ μιὰ μεταξίωση τῶν ἀντικειμένων, κρατώντας τὴν εὐαισθησία καὶ τὴν ὄραση τοῦ καλλιτέχνη. Πάνω σὲ μιὰ τολμηρὴ προοπτικὴ ποῦ ἀνοίγει νέες ρωγμὲς γιὰ τὸν θεατὴ. Καὶ τὸ φῶς, ἡ σκιά, τὸ περίγραμμα καὶ ἡ μορφὴ τῶν εἰδώλων, ξεφεύγοντας ἀπ' τὴν αἰχμαλωσία τοῦ φακοῦ, μετουσιώνονται, πάνω σὲ μιὰ μουσικὴ κλίμακα, σὲ ἀνθρώπινα αἰσθήματα καὶ σὲ σύμβολα μιᾶς πυκνῆς ἔκφρασης. Γι' αὐτό, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, ὅτι, στὶς καλύτερες περιπτώσεις, οἱ φωτογραφίες τοῦ Γ. Ζιώγα, εἶναι περισσότερο πίνακες ζωγραφικῆς ἢ γλυπτικῆς, ποῦ δίνουν, στὸν ἴδιο, μιὰν αὐτάρκεια ἔκφρασης μέσα σ' ἓνα γοητευτικὸ πρᾶγματά φάσμα, ἀπ' ὅπου ἡ καθημερινότητα, μὲ ὅλη τὴν ποίηση καὶ τὴν ἀλήθειά τῆς, γίνεται ἔντονα ὁρατὴ. Ἔτσι, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς εἰκόνες τῆς κλασικῆς σύμπτωσης ἢ τῆς ἐντυπωσιακῆς συναρτήσεως μιᾶς εὐρύτερης ἠθογραφικῆς τοιχογραφίας, μὲ τὴν ἀνθρώπινη αἰσθηση καὶ τὴν κρυμμένη ὄψη τοῦ τοπίου, ὁ καλλιτέχνης πετυχαίνει νὰ ἀποτυπώσει, μὲ προσωπικὴ κατάρκτηση τεχνικῆς, κάποιες διαφεύγουσες ποιητικὲς ἐκλάμψεις, ὑποχρεώνοντας τὸν φακὸ νὰ δώσει ἓνα δυναμικὸ συνθετικὸ ἀντίκρουσμα, ποῦ φτάνει ὡς τὸ βάθος ἐνὸς πυρήνα, ἀναδεικνύοντας τὴν πνευματικὴν ὑπόσταση τῆς μορφῆς, χωρὶς τὴν ἀποσύνδεσή τῆς ἀπὸ τὴν ὕλική τῆς καταβολή. Ἐνῶ, ἄλλες φωτογραφίες, ὅπου λειτουργεῖ ἡ κοινωνικὴ συνειδηση, ἡ προσωπικὴ ἔκφραση, ἡ στάση καὶ ἡ ρέουσα πορεία, φωτίζουν τὴν ἀνθρώπινη ἀγωνία, τὴν φιλοσοφικὴ ἐνατένιση, τὴν δραματικὴ πάλη σ' ἓνα σιωπηλὸ σκηρικὸ καὶ τὴν ὁμορφιά τῆς ζωῆς, ἀνοίγοντας τὸν ὁρίζοντα γιὰ μιὰ βαθύτερη συνομιλία μὲ τὸν ἴδιο μὲς τὸν ἑαυτό. Ἀκόμα, πρέπει νὰ σημειώσουμε, ὅτι ἡ λυρικὴ κρᾶση τοῦ Γ. Ζιώγα διαποτίζει, ὅλες αὐτὲς τὶς ἀναζητήσεις, μέσ' ἀπὸ ἓνα ὄνειρικὸ νέφος φωτεινῆς ὕλης, μὲ μουσικὴ διάθεση καὶ μὲ πολλὴν ρομαντικὴν ρέμβη.

Η ΔΕΗ ΙΔΡΥΕΙ ΤΑΧΥΡΡΥΘΜΗ ΣΧΟΛΗ ΜΕΤΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ

Ταχύρρυθμη Σχολή Έκπαίδευσης και Μετεκπαίδευσης του προσωπικού της Δ. Ε.Η. θα λειτουργήσει τις προσεχείς μέρες στον Λιγνιτικό Σταθμό Καρδιάς Πτολεμαΐδας.

Σκοπός της Σχολής είναι:

— Να καλυφθούν οι ανάγκες της ΔΕΗ σε νέο ειδικευμένο προσωπικό που απαιτείται για τη λειτουργία και συντήρηση των σταθμών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας και

— Να βελτιωθεί η τεχνική στάθμη του προσωπικού που ήδη εργάζεται σ' αυτούς τους σταθμούς.

Σε δηλώσεις του ό Διοικητής της ΔΕΗ καθηγητής Δημ. Παπαμαντέλλος — μ' άφορμή την επικείμενη λειτουργία της Ταχύρρυθμης Σχολής Καρδιάς — τόνισε μεταξύ άλλων και τὰ ἐθή:

«Η Διοίκηση της ΔΕΗ πιστεύει ότι βάση κάθε προσπάθειας για τη βελτίωση της παραγωγικότητας και τη μείωση του κόστους λειτουργίας της Έπιχειρήσης είναι η ανύψωση του μορφωτικού και παράλληλα του τεχνικού επιπέδου των εργαζομένων.

Δυστυχώς η επαγγελματική εκπαίδευση στη χώρα μας υπήρξε το άποιαίδι της παιδείας, σε αντίθεση με τις Ευρωπαϊκές χώρες όπου έχει τύχει ιδιαίτερης προσοχής από το Κράτος και τους Έπαγγελματικούς φορείς.

Το ύψλο Τεχνολογικό επίπεδο των χωρών οφείλεται όχι μόνο στην πανεπιστημιακό επίπεδο Έπιστημονική κατάρτιση αλλά και στην Έπαγγελματική Έκπαίδευση.

Το κενό αυτό επιδιώκουμε να καλύψουμε με την δημιουργία της κατάλληλης υποδομής, στα πλαίσια της οποίας ιδρύσαμε τη Σχολή της Καρδιάς. Το πρόγραμμα διδασκαλίας της Σχολής αυτής έχει καταρτιστεί με βάση τη διεθνή βιβλιογραφία

και τις παιδαγωγικές μεθόδους προηγμένων Ευρωπαϊκών χωρών.

Φιλοδοξούμε να βγούνε από τη Σχολή Καρδιάς χειριστές και Τεχνίτες που θάναί σε θέση να αντιμετωπίσουν όλες τις απαιτήσεις της σύνθετης εργασίας τους με άποτελεσματικότητα και με ένεργητική πρωτοβουλία, και παράλληλα θά τους δοθεί ή ευκαιρία να βελτιώσουν τη θέση τους στην Έιεραρχία.

Η Έπιχείρηση είναι υποχρεωμένη να παρακολουθεί την εξέλιξη της Τεχνολογίας εισάγοντας καινούργια Τεχνολογία γι' αυτόματο έλεγχο και αυτόματισμό. Παράλληλα η Διοίκηση έχει έκπονήσει πρόγραμμα επίμορφωσης του Προσωπικού. Έχει ήδη πραγματοποιήσει σειρά σεμιναρίων για τη βελτίωση των σχέσεων Προσωπικού και κοινού, στις όποίες άποδίδει ιδιαίτερη σημασία.

Έπίσης:

— Όργανώνεται η συστηματική επίμορφωση ύπηρετούντων και νεοποσολαμβάνομένων Διπλωματούχων Μηχανικών με τη συμμετοχή των ΑΕΙ της χώρας.

— Όργανώνεται η Έκπαίδευση των εργαζομένων στα Λιγν)χεία.

Η Διοίκηση φιλοδοξεί να μετουσιώσει τις Κυβερνητικές έπιταγές:

— Αύξηση της παραγωγικότητας.

— Έκμοντερνισμός των δομών της Έπιχειρήσης.

— Άπόκτηση και έφαρμογή της πιο σύγχρονης Τεχνολογίας στους Σταθμούς Παραγωγής.

Στόχος μας είναι να δημιουργήσουμε μια Ηλεκτική Έταιρεία που να ανταγωνίζεται τους πιο έκσυγχρονισμένους και αυτόματοποιημένους λιγνιτικούς Σταθμούς του κόσμου.

Πιστεύουμε ότι θά κερδίσουμε τον πολύτιμο χρόνο που χάθηκε προσφέροντας μέσω των Ταχύρρυθμων Σχολών την κατάλληλη Τεχνική και Έπιστημονική ύπο-

δομή στο Προσωπικό και μέσω των επενδύσεων την νέα τεχνολογία που τόσο ανάγκη έχει ή ΔΕΗ προκειμένου να ανταποκριθεί ουσιαστικά στον κοινωνικό της ρόλο».

Η Ταχύρρυθμη Σχολή Καρδιάς περιλαμβάνει δύο κύκλους:

— Τόν «Κύκλο Κατάρτισης» με διάρκεια φοίτησης 12 μηνών, στις ειδικότητες:

— Μηχανοτεχνιτών Λειτουργίας και Συντήρησης Σταθμών Παραγωγής.

— Ήλεκτροτεχνιτών Λειτουργίας και Συντήρησης Σταθμών Παραγωγής.

— Τεχνιτών Όργάνων και Αυτόματι-
σμών.

— Τόν «Κύκλο Μετεκπαίδευσης ή Ει-

δίκευσης» μισθωτών που υπηρετούν σε σταθμούς παραγωγής της Έπιχειρήσης. Η διάρκεια μετεκπαίδευσης θα καθορίζεται ανάλογα με την περίπτωση.

Στόν πρώτο κύκλο θα φοιτούν οι νεοπροσληφθέντες στην Έπιχείρηση, κατόπιν διαγωνισμού, απόφοιτοι Τεχνικών Σχολών και Τεχνικών Λυκείων, ενώ στόν δεύτερο τὸ προσωπικό τῆς ΔΕΗ πού, γιά πρώτη φορά, θάχει τήν δυνατότητα μετεκπαίδευσης ἢ ειδίκευσης.

Σημειώνουμε πως στόν χώρο δραστηριότητας τῆς ΔΕΗ λειτουργοῦν δύο ἀκόμα σχολές Ταχύρρυθμης Έκπαίδευσης, ἡ μία στήν Ἀθήνα καί ἡ ἄλλη στήν Φλώρινα, πού ἐκπαιδεύουν προσωπικό στίς εἰδικότητες τῆς Διανομῆς ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας.